

ชาตก ๕๐๐ ชาต

ชาตก
๕๐๐
ชาต

เล่ม ๔

เล่ม ๔

กัณฑ์=๖๗๖๗

เรียบเรียงโดย

กัณฑ์=๖๗๖๗

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

ชาดก

จาก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ และ ๒๘

พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๑๕ และ ๒๐ ขุททกนิกาย

ชาดก ภาค ๑ และ ๒.

ชาดก 500 ชาติ

อรรถกถาชาดกทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง ผู้เรียบเรียงจะพยายาม
นำมาจัดทำรูปเล่มให้ครบ ซึ่งเนื้อหาในชาดก ทั้งหมดนี้นำมา
จาก

<http://www.84000.org/tipitaka/atita/>

ซึ่งท่านสามารถเข้าไปอ่านกันได้

แต่ผู้เรียบเรียงหวังที่จะช่วยให้ท่านผู้ใฝ่ธรรม สะดวกในการ
อ่านจึงได้รวบรวมมาเรียงร้อยเป็นเล่ม ซึ่งมีหลายเล่มด้วยกัน
ซึ่งผู้เรียบเรียงจะทำเป็นรายละเอียดแต่ละเล่มอย่างเรียบร้อย
เพื่อความปลอดโปร่งและง่ายในการอ่านนะคะ

จำนวน 402 หน้า

ชาตก เล่ม 4

สารบัญ

๕๑. มหาสีลวชาตก	ว่าด้วย ความสำเร็จเกิดจากความพยายาม
๕๒. จูพชนกชาตก	ว่าด้วย เป็นคนควรพยายามร่ำไป
๕๓. ปุณณปาติชาตก	ว่าด้วย การกล่าวถ้อยคำไม่จริง
๕๔. ผลชาตก	ว่าด้วย การรู้จักผลไม้
๕๕. ปัญจาอุฐชาตก	ว่าด้วย การบรรลุลุทธิธรรมอันเกษม
๕๖. กัญจนขันธชาตก	ว่าด้วย การบรรลุลุทธิธรรมอันเกษม
๕๗. วารินทชาตก	ว่าด้วย ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู
๕๘. ตโยธรรมชาตก	ว่าด้วย ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู
๕๙. เถริวาทชาตก	ว่าด้วย การทำเกินประมาณ
๖๐. สังฆมณฑชาตก	ว่าด้วย การทำเกินประมาณ
๖๑. อาสาตมันตชาตก	ว่าด้วย หญิงเลวทราม
๖๒. อัมมทภูตชาตก	ว่าด้วย การวางใจภรรยา
๖๓. ตักกชาตก	ว่าด้วย ธรรมดาหญิง
๖๔. ทูราชนชาตก	ว่าด้วย ภาวะของหญิงรู้ยาก
๖๕. อนภริตติชาตก	ว่าด้วย เปรียบหญิงเหมือนของ ๕ อย่าง
๖๖. มุทุลักขณชาตก	ว่าด้วย ความต้องการไม่มีสิ้นสุด
๖๗. อุจันถชาตก	ว่าด้วย หญิงหาลูกหาผ้าได้ง่าย
๖๘. สากตชาตก	ว่าด้วย วางใจคนที่ชอบใจ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

๖๕. วิสวันตชาตก ว่าด้วย ตายเสียดีกว่าดูคพิษที่กายออก
แล้ว
๗๐. กุททาลชาตก ว่าด้วย ความชนะที่ดี
๗๑. นัททันตชาตก ว่าด้วย พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น
พญาช้างนัททันต์.
๗๒. อุทยชาตก ว่าด้วย บารมี ๑๐ ทศ
๗๓. กุสชาตก ว่าด้วย พระเจ้ากุสราชลุ่มหลงรูปโฉมของ
นางประภาวดี.
๗๔. ชันตีวาทีชาตก ว่าด้วย โทษที่ทำร้ายพระสมณะ.
๗๕. ติตติธชาตก ว่าด้วย บาปเกิดจากความจงใจ
๗๖. มหาสุทสสนชาตก สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้น
และเสื่อมไปเป็นธรรมดา.
๗๗. ราโชวาทชาตกที่ ๑. ว่าด้วย วิธีชนะ
๗๘. ราโชวาทชาตกที่ ๔. ว่าด้วย คุณสมบัติของผู้นำ
๗๙. อินทริยชาตก ว่าด้วย ดี ๔ ชั้น
๘๐. อาทิตตชาตก ว่าด้วย การให้ทานกับการรบ

๕๑. มหาสึลวชาตก

ความสำเร็จเกิดจากความพยายาม

บุรุษผู้เป็นบัณฑิตควรมุ่งหมายไปกว่าจะสำเร็จผล ไม่ควรจะ
ทอดธุระเราเป็นตัวอย่าง เราปรารถนาอย่างใดได้อย่างนั้น.

(๕๑) มหาสึลวชาตก

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหา
วิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้มีความเพียรย่อหย่อน ตรัสพระ
ธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า “อาสีเสถว ปุริโส” ดังนี้.

มีเรื่องย่อว่า พระศาสดาตรัสถามภิกษุนั้นว่า คุณก่อน
ภิกษุ จริงหรือที่ว่า เธอเป็นผู้มีความเพียรย่อหย่อน. ครั้นเธอ
รับว่า จริง พระเจ้าข้า.

จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ เธอบรรพชาในพระศาสนา
อันนำสัตว์ออกจากทุกข์ได้ เห็นปานดังนี้แล้ว เหตุใด จึงย่อ
หย่อนความเพียรเสียเล่า. ในกาลก่อนบัณฑิตทั้งหลาย แม้จะ
เสื่อมจากราชสมบัติ ก็ยังดำรงอยู่ในความเพียรของตนนั้นแล
กลับทำศ แม้สลายไปแล้วให้เกิดขึ้นได้.

แล้วทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติ
ในกรุงพาราณสี. พระโพธิสัตว์เสด็จอุบัติในคัพโภทร แห่ง
อัศรมเหสีของพระราชา. ในวันเฉลิมพระนาม พระประยูร
ญาติทั้งหลายได้ทรงตั้งพระนามว่า **สีลวกุมาร**. พอมิพระ
ชนม์ ๑๖ พรรษา ก็ทรงศึกษาศิลปะสำเร็จเสร็จทุกอย่าง.

ภายหลัง พระราชบิดาสวรรคต ก็ดำรงราชไ้ได้รับ
เฉลิมพระนามว่า **“มหาสีลวราช”** ทรงประพฤติธรรม ทรง
เป็นพระธรรมราชา. พระองค์รับสั่งให้สร้างโรงงานไว้ ๖
โรง คือ ๔ โรงที่ประตู่พระนครทั้ง ๔ ด้าน. ๑ โรงท่ามกลาง
พระนคร. ๑ โรงที่ประตู่พระราชวัง. ทรงให้ทานแก่คน
กำพร้า และคนเดินทาง ทรงรักษาศิล ถืออุโบสถ ทรง
สมบูรณด้วยพระขันติ พระเมตตาและพระกรุณา ทรงให้
สรรพสัตว์ชุ่มชื้น ประคองยังพระโอรสผู้ประทับนั่ง เหนือ
พระเพลาให้ชุ่มชื้น ฉะนั้น. ทรงครองราชโดยธรรม.

มีอำมาตย์ของพระราชาผู้หนึ่ง ละลาบละล้วงเข้าไป
ในเขตพระราชฐาน ภายหลังความปรากฏขึ้น อำมาตย์
ทั้งหลายพากันกราบทูลให้ทรงทราบ. พระองค์ทรงคอยจับ
ก็ทรงทราบโดยประจักษ์ด้วยพระองค์เอง จึงรับสั่งให้

อำมาตย์ผู้นั้นเข้ามาเฝ้าแล้ว ตรัสจับได้ว่า แน่คนอันธพาล
เจ้าทำกรรมไม่สมควรเลย ไม่ควรอยู่ในแคว้นของเรา จง
ขนเงินทอง และพาลูกเมียของตัวไปทีอื่น.

อำมาตย์ผู้นั้น ไปพ้นแคว้นกาสิ ถึงแคว้นโกศล เข้ารับ
ราชการกะพระเจ้าโกศล ได้เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยอย่าง
สนิทของพระราชา โดยลำดับ.

วันหนึ่ง อำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลพระเจ้าโกศลว่า ขอ
เดชะ อันราชสมบัติในกรุงพาราณสี เปรียบเหมือนรวงผึ้งที่
ปราศจากตัวผึ้ง พระราชาก็อ่อนแอ อาจยึดเอาได้ด้วยพล
พาหนะ มีประมาณน้อยเท่านั้น.

พระราชาทรงสดับคำของเขาแล้ว ทรงพระดำริว่า
ราชสมบัติในกรุงพาราณสีใหญ่โต แต่อำมาตย์ผู้นี้กล่าวว่า
อาจยึดได้ด้วยพลพาหนะ มีประมาณน้อยเท่านั้น อำมาตย์ผู้นี้
ชะรอย จะเป็นคนสอดแนมหรืออย่างไร น่าสงสัยนัก. แล้วมี
พระดำรัสว่า ชะรอย เจ้าจะเป็นคนสอดแนมละซี.

อำมาตย์นั้นกราบบังคมทูลว่า ขอเดชะ
ข้าพระพุทธเจ้า มิใช่เป็นคนสอดแนม ตามที่ข้าพระพุทธเจ้า
กราบทูล เป็นความจริงทั้งนั้น แม้นพระองค์จะไม่ทรงเชื่อ

ข้าพระพุทธเจ้า ก็โปรดส่งคนไปปล้นหมู่บ้านชายแดนคูเถิด
พระเจ้าพาราณสีจับคนเหล่านั้นได้ ก็จักพระราชทานทรัพย์
ส่วนพระองค์แก่คนเหล่านั้น แล้วทรงปล่อย.

พระเจ้าโกศลทรงพระดำริว่า อামาตย์ผู้นี้พุดจา
องอาจยิ่งนัก เราจักทดลองดูให้รู้แน่นอน แล้วก็ทรงส่งคน
ของพระองค์ไป ให้ปล้นหมู่บ้านชายแดนของพระเจ้า
พาราณสี. ราชบุรุษจับโจรเหล่านั้นได้ คุ่มตัวไปถวายพระเจ้า
พาราณสี.

พระราชาทอดพระเนตรคนเหล่านั้นแล้ว รับสั่งถาม
ว่า พ่อเอ๋ย เหตุไร จึงพากันปล้นชาวบ้าน?

คนเหล่านั้นกราบทูลว่า ขอเดชะ พวก
ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีจะกิน จึงปล้น.

พระราชารับสั่งว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ เหตุไรจึงไม่พากัน
มาหาเราเล่า ต่อแต่นี้ไปเบื้องหน้า พวกเจ้าอย่ากระทำเช่นนี้
เลยนะ พระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์แก่คน
เหล่านั้น แล้วปล่อยตัวไป.

คนเหล่านั้นพากันไปกราบทูล ประพฤติเหตุนั้นแต่
พระเจ้าโกศล.

แม้จะทรงทราบเรื่องถึงขนาดนี้ พระเจ้าโกศลก็มี
อาจจะทรงยกกองทัพไป ทรงส่งคนไปให้ยื้อแย่งในท้อง
ถนนอีก. แม้พระเจ้าพาราณสีก็คงยังทรงพระราชทานพระ
ราชทรัพย์ แก่คนเหล่านั้น แล้วทรงปล่อยตัวไปอยู่นั่นเอง. ที่
นั่น พระเจ้าโกศลจึงทรงทราบว่า พระราชาเป็นผู้ตั้งอยู่ใน
ธรรม ดีเกินเปรียบ จึงทรงยกพลพาหนะเสด็จออก ไปด้วย
หมายพระทัยว่า จักยึดราชสมบัติเมืองพาราณสี.

ก็ในครั้งนั้น พระเจ้าพาราณสี มีนักรบผู้ยิ่งใหญ่อยู่
ประมาณพันนาย ล้วนแต่กล้าหาญอย่างเยี่ยม ใครๆ ไม่อาจ
ทำลายได้เลย แม้ถึงช้างที่ซับมันจะวิ่งมาตรงหน้า ทุกนายก็สู้
ไม่ถอย แม้ถึงสายฟ้าจะฟาดลงมาที่ศีรษะ ทุกนายก็ไม่สะดุ้ง
หวาดเสียว ล้วนแต่สามารถจะยึดราชสมบัติทั่วชมพูทวีปมา
ถวายได้ ในเมื่อพระเจ้าสีลวมหาราช ทรงพอพระราชหฤทัย.

นักรบเหล่านั้นฟังข่าวว่า พระเจ้าโกศลยกทัพมา พากัน
เข้าเฝ้าพระราชากราบทูลว่า ขอเดชะ ข่าวว่า พระเจ้า
โกศลหมายพระทัยว่า จะยึดครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี
ยกกองทัพมา ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายของพระราชทานพระ
บรมราชานุญาต ยกไปจับองค์โกศลราชเข็มนเสียว มิให้รุกร้า

ล่าวังรัฐสีมาของข้าพระพุทธเจ้า ใต้ที่เดียว.

พระเจ้าพาราณสีทรงห้ามว่า พ่อทั้งหลาย ฉันไม่ต้องการให้คนอื่นลำบากเพราะฉันเลย เมื่อพระเจ้าโกศลอยากได้ราชสมบัติ ก็เชิญมายึดครองเถิด พวกท่านทั้งหลายอย่าไปต่อสู้เลย.

พระเจ้าโกศลกรีธาพลล่าวังรัฐสีมา เข้ามายังชนบทชั้นกลาง. พวกอำมาตย์สุรมหาโยธา ก็พากันเข้าเฝ้าพระราชาร่วมกับกราบทูลเช่นนั้น อีกครั้งหนึ่ง. พระราชาก็ทรงห้ามไว้เหมือนครั้งแรก นั่นแล.

พระเจ้าโกศลยกพลมาตั้งประชิดภายนอกพระนครที่เดียว พนางส่งพระราชสาสน์ มาถึงพระเจ้าสีลมหาราชว่า จะยอมยกราชสมบัติให้ หรือจักรบ.

พระเจ้าสีลมหาราชส่งพระราชสาสน์ ตอบไปว่า เราไม่รบกับท่าน เชิญยึดครองราชสมบัติเถิด.

พวกอำมาตย์พร้อมกันเข้าเฝ้าพระราชารีกครั้งหนึ่ง กราบทูลว่า ขอเดชะ พวกข้าพระพุทธเจ้าจะไม่ยอมให้ พระเจ้าโกศลเข้าเมืองได้ จะพร้อมกันจับเจียนเสียดินนอกพระนครนั้นแหละ.

พระราชาก็ทรงตรัสห้ามเสียบเหมือนครั้งก่อน มีพระกระแสน้ำสั่งให้เปิดประตูเมืองทุกด้านแล้ว ก็ประทับเหนือพระราชบัลลังก์ในท้องพระโรง พร้อมด้วยอำมาตย์พันนาย.

พระเจ้าโกศลเสด็จเข้าสู่กรุงพาราณสี พร้อมด้วยพลและพาหนะมากมาย. มิได้ทอดพระเนตรเห็น ผู้ที่จะเป็นศัตรูตอบโต้ แม้สักคนเดียว ก็เสด็จสู่ทวารพระราชวัง แวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์ เสด็จขึ้นสู่ท้องพระโรง อันประดับตกแต่งแล้ว ในพระราชวังอันมีทวารเปิดไว้แล้ว มีพระกระแสน้ำสั่งให้จับพระเจ้าสีลวมหาราช ผู้ปราศจากความผิด ซึ่งประทับนั่งอยู่นั้น พร้อมด้วยอำมาตย์ทั้งพัน พลางตรัสว่า พวกเจ้าจงไป มัดพระราชานี้กับพวกอำมาตย์ เอามือไพล่หลัง มัดให้แน่น แล้วนำไปสู่ป่าช้าผิฉิบ จุดหลุมให้ลึกเพียงคอ เอาคนเหล่านี้ฝังลงไปแค่คอ กลบเสียไม่ให้ยกมือขึ้นได้สักคนเดียว. ในเวลากลางคืน พวกหมาจึงจอกมันพากันมาแล้ว จักช่วยกันกระทำกิจที่ควรทำแก่คนเหล่านี้เอง. พวกมนุษย์ทั้งหลายฟังคำอาญาสิทธิ์ของโจรราชแล้ว ก็ช่วยกันมัดพระราชากับหมู่อำมาตย์ ไพล่หลังอย่างแน่นหนา พาออกไป.

แม้ในกาลนั้น พระเจ้าสีลมหาราชก็มีได้ทรงอาฆาต
แก่โจรราช แม้แต่น้อยเลย. ถึงบรรดาอำมาตย์แม่เหล่านั้ ที่
ถูกจับมัดจูงไปทำนองเดียวกัน ก็มีได้มีสักคนเดียว ที่จะชื่อ
ว่า บังอาจทำลายพระคำรัสของเจ้านายตน.

ได้ยื่นว่า บริษัทของพระเจ้าสีลมหาราชนั้น มีวินัยดี
อย่างนี้.

ครั้งนั้น ราชบุรุษของโจรราชพวกนั้น ครั้นพาพระ
เจ้าสีลมหาราช พร้อมด้วยอำมาตย์ไปถึงป่าช้าฝิฉิบแล้ว ก็
ช่วยกันขุดหลุมลึกเพียงคอ จับพระเจ้าสีลมหาราชลงหลุม
อยู่ตรงกลาง จับพวกอำมาตย์ที่เหลือแม่ทุกคน ใ้ในหลุม
สองข้าง เอาดินร่วนๆ ใ้ทุบจนแน่น แล้วพากันมา.

พระเจ้าสีลมหาราชตรัสเรียกพวกอำมาตย์
พระราชาทานโอวาท ว่า พ่อคุณเอ๋ย พวกเจ้าทุกคน จงเจริญ
เมตตาอย่างเดียว อย่าทำความขุ่นเคืองในโจรราช.

ครั้นถึงเวลาเที่ยงคืน ผุ่งหมาจึงจอกต่างก็คิดมุ่งจะกัด
กินเนื้อมนุษย์ พากันวิ่งมา พระราชาและหมู่อำมาตย์เห็นผું
หมาจึงจอกนั้นแล้ว ก็เปล่งเสียงเป็นเสียงเดียวกันทีเดียว.

ผุ่งหมาจึงจอกต่างกลัว พากันหนีไป. ครั้น มันเหลือ

กลับมาดู ไม่เห็นมีใครตามหลังมา ก็พากันกลับมาใหม่.

พระราชาราชและหมู่อำมาตย์ก็ตะเพิดมันด้วยวิธีนั้น.

พวกมันพากันหนีไปถึง ๓ ครั้ง หันมาดูอีก รู้อาการที่คนเหล่านั้นแม้แต่คนเดียว ก็ตามมาไม่ได้ จึงสันนิษฐานว่าคนเหล่านี้จักต้องถูกฆ่าแล้ว จึงถอยย้อนกลับไป ถึงคนเหล่านั้น จะทำเสียงอะอะอีก ก็ไม่หนีไป.

จึงจอกตัวจำฝูง รีเข้าหาพระราชาราช ตัวที่เหลือก็พากันไปใกล้พวกอำมาตย์ พระราชาราชทรงฉลาดในอุบาย ทรงทราบอาการที่หมาจึงจอกนั้นมาใกล้พระองค์ ก็ทรงเวยพระศอขึ้น เหมือนกับให้ช่องที่มันจะกัดได้ พอมันจะจับพระศอ ก็ทรงกดไว้ด้วยพระหนุอย่างแน่นหนา ประคองทับไว้ด้วยหีบยนต์. หมาจึงจอกถูกพระราชาราชผู้ทรงพระกำลังดุจช้างสาร กดที่คอด้วยพระหนุอย่างแน่นหนา ไม่สามารถจะคืนหลุดได้ ก็กลัวตาย จึงร้องดังโหยหวน.

ฝูงหมาจึงจอกบริวาร ได้ยินเสียงนายของตนแล้ว พากันคิดว่า ชะรอย จึงจอกผู้เป็นนายจักถูกชายผู้นั้นจับไว้ได้ จึงไม่อาจเข้าใกล้หมู่อำมาตย์ ต่างก็กลัวตาย พากันหนีไปหมด.

เมื่อหมาจิ้งจอกถูกพระราชกคไว้แน่นหน้าด้วยพระ
หนุ เหมือนกับไว้ด้วยหีบยนต์ ดึ้นรนไปมา ทำให้คินรวนที่
ทูปไว้แน่นๆ หลวมตัวได้ ทั้งมันเองก็กลัวตาย จึงเอาเท้าทั้ง
๔ ตะกุกคินที่กลบพระราชไว้.

พระองค์ทรงทราบอาการที่คินหลวมตัวแล้ว ก็ทรง
ปล่อยหมาจิ้งจอกไป. พระองค์ทรงสมบูรณด้วยกำลังกายดัง
ช้างสาร สมบูรณด้วยกำลังใจ โคลงพระองค์ไปมา ก็ยกพระ
หัตถ์ทั้งสองขึ้นมาได้ ทรงเหนียวปากหลุมถอนพระองค์ขึ้น
ได้ เหมือนเวลาหกด้องกระจายด้วยแรงลม ฉะนั้น ดำรง
พระองค์ได้แล้ว ก็ทรงปลอบหม่ออำมาตย์ ทรงคู้คินช่วยให้
ขึ้นจากหลุมได้ทั่วกัน พระองค์มีหม่ออำมาตย์แวดล้อม
ประทับอยู่ในป่าช้าฝิดิบ นั่นเอง.

สมัยนั้น พวกมนุษย์เอาศพไปทิ้งที่ป่าช้าฝิดิบ แต่ทิ้ง
ตรงที่คาบเกี่ยว แคนยักษ ๒ คน. ยักษทั้ง ๒ คนนั้น ไม่อาจ
แบ่งมนุษย์ที่ตายแล้วนั้นได้ เกิดวิวาทกัน แล้วพูดกันว่า เรา
ทั้งสองไม่สามารถแบ่งกันได้ พระเจ้าสีลวมหาราชพระองค์
นี้เป็นผู้ทรงธรรมพระองค์นี้ จักทรงแบ่งพระราชทานแก่เรา
ได้ พวกเราจึงไปสู่สำนักของพระองค์ แล้วก็จับมนุษย์ผู้ตาย

แล้วนั่นที่เท่าคนละข้าง ลากไปถึงสำนักของพระราชชาแล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ ขอพระองค์จงทรงแบ่งรางวัล มนุษย์ผู้ตายนี้ แก่ข้าพระองค์ทั้งสองด้วยเถิด.

พระเจ้าสีลวมหาราชรับสั่งว่า คุณก่อนยักษ์ผู้เจริญ เรา จะช่วยแบ่งรางวัลนี้ให้ท่านทั้งสอง แต่เรายังมีร่างกายไม่ สะอาด ต้องอาบน้ำก่อน.

ยักษ์ทั้งสองก็ไปเอา น้ำที่อบไว้สำหรับโจรราช มา ด้วยอาณุภาพของตน ถวายให้พระเจ้าสีลว มหาราชทรง แล้ว ไปเอาผ้าสาฎกของโจรราช ที่พับเก็บไว้เป็นผ้าทรงของท้าว เธอ มาถวายให้ทรง แล้วไปนำเอาผอบพระสุคนธ์ อันปรุง ด้วยคันธชาติ ๔ ชนิด มาถวายให้ทรงชะโลมองค์ แล้วไปเอา ดอกไม้ต่างๆ ที่เก็บไว้ในผอบทองและผอบแก้ว มาถวายให้ ทรงประดับ.

ครั้นพระเจ้าสีลวมหาราชทรงประดับดอกไม้แล้ว ประทับยืน. ยักษ์ทั้งสองก็กราบทูลถามว่า ข้าพระองค์ต้องทำ อะไรอีก พระเจ้าข้า. พระเจ้าสีลวมหาราชทรงแสดงพระ อากาว่า พระองค์หิว. ยักษ์ทั้งสองก็ไปนำโภชนาหารที่เลิศ รสนานาชนิด ที่เขาจัดเตรียมไว้สำหรับโจรราชมาถวาย.

พระเจ้าสีลวมหาราชทรงสนานพระกาย แต่งพระองค์ ทรงเครื่องเรียบร้อยแล้ว ก็เสวยพระกระยาหาร ยักษ์ทั้งสองก็ ไปนําน้ำดื่มที่อบแล้ว กับพระเต้าทองพร้อมทั้งขันทอง ที่เขา จัดไว้สำหรับโจรราช มาถวายให้ทรงดื่ม.

ครั้นทรงดื่ม บ้วนพระโอษฐ์และชำระพระหัตถ์แล้ว ก็พากันไปนําศรี (ใบพลู) อันปรุงด้วยคันธชาติ ๕ ประการ ที่จัดไว้สำหรับโจรราช มาถวายให้ทรงเคี้ยว เสร็จแล้วก็ทูลถามว่า จะให้ข้าพระองค์ทั้งสองกระทำอะไรอีก พระเจ้าข้า.

รับสั่งว่า จงไปนําศรีอันเป็นมงคล ที่เก็บไว้ บนหัวนอนของโจรราชมา.

ยักษ์ทั้งสองก็ไปนํามาถวาย.

พระเจ้าสีลวมหาราชทรงรับพระสรี ทรงแตั้ง ซากศพนั้นให้ตรง ทรงฟันกลางกระหม่อม ฝ่าแบ่งเป็นสอง ซีก พระราชทานแก่ยักษ์ทั้งสองคนละเท่าๆ กัน. ครั้นแล้ว ทรงชำระพระสรีเห็นไว้ที่พระองค์.

ฝ่ายยักษ์ทั้งสองกินเนื้อมนุษย์แล้ว ก็อึดอัดใจ พากันทูลถามว่า ข้าพระองค์ทั้งสองต้องทำอะไรถวายอีก.

พระเจ้าสีลวมหาราชทรงรับสั่งว่า ถ้าอย่างนั้น เจ้าทั้งสองจงแสดงอานุภาพ พาเราไปไว้ใน ห้องสิริไสยาสน์ของโจรราช และพาหมู่อำมาตย์เหล่านี้ไปไว้ที่เรือนของตนๆ เกิด.

ยักษ์ทั้งสองรับกระแสพระดำรัส แล้วพากันปฏิบัติตามนั้น.

ครั้งนั้น โจรราชบรรทมหลับ เห็นพระแท่นสิริไสยาสน์ ในห้องอันทรงสิริรงดงาม.

พระเจ้าสีลวมหาราชก็ทรงเอาแผ่นพระขรรค์ ประหารพระอุทร โจรราช ผู้กำลังหลับอย่างลึมตัว. ท้าวเธอตกใจตื่นบรรทม ทรงจำพระเจ้าสีลวมหาราชได้ด้วยแสงประทีป เสด็จลุกจากพระยี่ภู่ ดำรงพระสติมั่น ตรัสกับพระเจ้าสีลวมหาราชว่า มหาราชะ ยามราตรีเช่นนี้ ในวังปิดประตู มีผู้รักษาควขัน ทุกแห่งไม่มีว่างเว้นจากเวรยาม พระองค์เสด็จมาถึงที่นอนนี้ได้อย่างไรกัน?

พระเจ้าสีลวมหาราช ตรัสเล่าถึงการเสด็จมาของพระองค์ ให้ฟังทั้งหมดโดยพิสดาร.

โจรราชสดับเรื่องนั้นแล้วสลดพระทัยนัก ตรัสว่า

มหाराชะ ถึงหม่อมฉันจะเป็นมนุษย์ ก็มีไ้ทราบซึ่งพระ
คุณสมบัติของพระองค์เลย แต่พวกยักษ์อันกินเลือดเนื้อของ
คนอื่น หยาบคายร้ายกาจ ยังรู้ถึงพระคุณสมบัติของพระองค์.
ข้าแต่พระจอมคน คราวนี้ หม่อมฉันจะไม่คิดประทุษร้ายใน
พระองค์ผู้สมบูรณ์ด้วยศีลเช่นนี้อีก พลังทรงจับพระขรรค์
ทำการสบบถ กราบทูลขอมากับพระเจ้าสีลวมหาราช เชิญให้
เสด็จบรรทมเหนือพระยี่ภู่ใหญ่ พระองค์เองบรรทมเหนือ
พระแท่นน้อย.

ครั้นสว่างแล้ว ดวงอาทิตย์อุทัยแล้ว ก็ให้คนนำกลอง
ไปเที่ยวตีประกาศ ให้บรรดาเสนาทุกหมู่เหล่า และอำมาตย์
พราหมณ์ คฤหบดี ประชุมกัน ตรัสสรรเสริญพระคุณของ
พระเจ้าสีลวะ เปรียบเหมือนทรงชูดวงจันทร์เพ็ญในอากาศ
ขึ้นข้างหน้าของคนเหล่านั้น ทรงขอมาพระเจ้าสีลวะ
ท่ามกลางบริษัทนั้น อีกครั้งหนึ่ง.

ทรงเวนคืนราชสมบัติ ตรัสว่า ตั้งแต่บัดนี้ไป
อุปัทวันตรายที่เกิดแต่โจรผู้ร้าย อันจะบังเกิดแก่พระองค์
หม่อมฉันขอรับภาระกำจัด ขอพระองค์ทรงเสวยราชย์ โดยมี
หม่อมฉันเป็นผู้อารักขาเถิด แล้วทรงลงอาญาแก่อำมาตย์ผู้

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ต่อเสียด รวบรวมพลพาหนะ เสด็จไปสู่แคว้นแคว้นของ
พระองค์.

ฝ่ายพระเจ้าสีลมหาราชทรงประดับด้วยราช
อลังการ ประทับนั่งเหนือกาญจนบัลลังก์ มีเท้ารองด้วยหนัง
ชะมด ภายใต้วพระเศวตฉัตร ทอดพระเนตรดูราชสมบัติของ
พระองค์ ทรงพระดำริว่า สมบัติอันโอฬารปานนี้ และการ
กลับได้คืนชีวิตของอำมาตย์ทั้งพันคน แม้นเราไม่กระทำ
ความเพียร จักไม่มีเลยสักอย่างเดียว แต่ด้วยกำลังของความ
เพียร เราจึงได้คืนยศนี้ ซึ่งเสื่อมไปแล้ว และได้ให้ชีวิตทาน
แก่อำมาตย์หนึ่งพัน. บุคคลไม่ควรสิ้นหวังเสียเลย ควร
กระทำความเพียรถ้อยเดียว เพราะผู้ที่กระทำความเพียรแล้ว
ย่อมสำเร็จผลอย่างนี้.

แล้วครัสคานี้ ด้วยสามารถแห่งอุทาน ความว่า :-

“ บรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงหวังอยู่รำไป ไม่พึงเบื่อหน่าย
เราประจักษ์ด้วยตนเองว่า ปราารถนาอย่างใด ก็ได้เป็นอย่าง
นั้นแล้ว ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อาสีเสถว ปุริโส ความว่า
บรุษผู้เป็นบัณฑิต ต้องกระทำความหวังไว้ ด้วยกำลังความ

เพียรของตนว่า เมื่อเราปรารถนาคความเพียรอยู่อย่างนี้ จักพ้นจากทุกข์นี้ ดังนี้.

บทว่า น นิพฺพินฺนุเทยฺย ปณฺฑิตฺโต ความว่า นुरुยไ้ได้นามว่าเป็นบัณฑิต คือเป็นผู้ฉลาดในอุบาย เมื่อกระทำความเพียรในที่ๆ ต้องขะมักเขม้น ไม่พึงเบื้อหน่าย คือไม่ควรทำการตัดความหวังเสียวว่า เราจักไม่ไ้ผลของความเพียรนี้เลย ดังนี้.

บทว่า โว ในบทว่า ปสฺสสามิ โวหิ อุตฺตมานํ นี้เป็นเพียงนิบาต ไ้ความว่า วันนี เราเห็นตนเองเป็นประจักษ์พยาน.

บทว่า ยถา อิจฺฉิ ตถา อหุ ความว่า (เราเห็นตนเป็นตัวอย่างอยู่) ว่า ก็เราถูกฝังไว้ในหลุมแท้ๆ ยังพ้นจากทุกข์ไ้. ครันปรารถนสมบัติของคนอีกเล่า เรานั้นก็เห็นตนเอง ลุถึงสมบัตินี้แล้ว. ในครั้งก่อน เราปรารถนาไ้ไ้อย่างใดเล่า ตนของเราไ้เป็นอย่งนั้นแล้วแล ดังนี้.

พระโพธิสัตว์ ครันตรัสว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ธรรมดา ผลแห่งความเพียรของท่านผู้สมบุรณ์ด้วยศีลทั้งหลาย ย่อมสำเร็จไ้ไ้ที่น่าอัศจรรย์จริงๆ ดังนี้ ทรงเปล่งอุทานด้วยคาถานี้ ทรงกระทำบุญทั้งหลายตลอดพระชนม์แล้วก็เสด็จไปตามยถากรรม ด้วยประการฉะนี้.

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

พระบรมศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนา
มาแล้ว ตรัสประกาศจตุราริยสัง แล้ว

ในเมื่อจบจตุราริยสัง ภิกษุผู้มีความเพียรย่อหย่อน ก็
ดำรงอยู่ในพระอหัตผล.

พระบรมศาสดาทรงสืบอนุสนธิ ประชุมชาดก ว่า
อำมาตย์ชั่วในครั้งนั้น ได้มาเป็น พระเทวทัต ใน
บัดนี้

อำมาตย์หนึ่งพันได้มาเป็น พุทธบริษัท

ส่วนพระเจ้าสิวลมหาราชได้แก่ เราตถาคต ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา มหาสิวลชาดก จบ.

จูพชนกชาตก เป็นคนควรพยายามร่ำไป

[๕๒] บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงพยายามไปกว่า
ประโยชน์จะสำเร็จ ไม่ควรท้อถอย ดูเราขึ้นจากน้ำสู่บกได้
เป็นตัวอย่างเถิด.

จูพชนกชาตก

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหา
วิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้มีความเพียรย่อหย่อนเหมือนกัน
ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า “วายเมเถว ปุริโส”
ดังนี้.

เรื่องที่จะกล่าวในชาตกนี้ขึ้นทั้งหมด จักมีแจ้งใน

มหาชนกชาตก.

ก็พระราชาประทับนั่งภายใต้พระเศวตฉัตร แล้วตรัส
พระคานี้ ความว่า

“ บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงพยายามร่ำไป ไม่พึงเบื่อ
หน่าย เราประจักษ์ด้วยตนเองที่ว่ายน้ำขึ้นบกได้ ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วายเมเถว ความว่า บุรุษผู้

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

เป็นบัณฑิต ต้องกระทำความพยายามอยู่เรื่อยไป.

บทว่า อุตกา ถลมพุกตฺ ความว่า เราเห็นประจักษ์
ตนเองว่า พ้นจากน้ำขึ้นสู่บนบกได้ คือตั้งอยู่บนบกได้.

บัดนี้ ภิกษุผู้มีความเพียรย่อหย่อน บรรลุพระ
อรหัตผลแล้ว.

พระเจ้าชนกราชได้มาเป็น พระสัมมาสัมพุทธ
เจ้า ฉะนั้นแล.

.. อรรถกถา จุฬชนกชาดก จบ

ปุณณปาติชาตก ว่าด้วยการกล่าวถ้อยคำไม่จริง

[๕๓] ไหสุราทั้งหลาย ยังเต็มอยู่อย่างเต็ม ถ้อยคำที่ท่านกล่าวนี้ไม่เป็นจริง เราจึงรู้ได้ด้วยเหตุนี้ว่า สุรานี้เป็นสุราไม่ดีแน่.

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภเหล่าเจือยาพิช ตรีสพระธรรมเทศนา นี้ มีคำเริ่มต้นว่า ตเถว ปุณณปาติโย ดังนี้.

สมัยหนึ่ง พวกนักเลงสุราในเมืองสาวัตถี ชุมนุมปรึกษากันว่า ทุนค่าซื้อสุราของพวกเราหมดแล้ว จักหาที่ไไหนได้เล่า? ขณะนั้น นักเลงกักขพะคนหนึ่ง กล่าวว่าอย่าไปคิดถึงเลย อุบายยังมีอยู่อย่างหนึ่ง. พวกนักเลงพากันถามว่า อุบายอย่างไร? นักเลงกักขพะบอกว่า ท่านอนาถบิณฑิกะใส่แหวนหลายวง นุ่งผ้าเนื้อเกลี้ยง ไปเฝ้าในหลวง พวกเราเอายาเบื่อใส่ในไหสุรา พากันนั่งเตรียมการดื่ม เวลาท่านอนาถบิณฑิกะมา ก็เชิญท่านว่า เชิญทางนี้ครับ ท่านมหาเศรษฐีแล้วให้ท่านดื่ม เมื่อสลับแล้ว ก็รีบแหวนกับผ้านุ่ง ทำทุนซื้อเหล้ากินได้. นักเลงเหล่านั้นรับรองว่า ดีจริง ๆ ชวนกันทำอย่างนั้น.

เวลาท่านเศรษฐีเดินมา ก็เดินสวนทางไป พลังกล่าว
ว่า นายขอรับ เชิญมาทางนี้ก่อนเถิดครับ สุราในวงของพวก
ข้าพเจ้า น่าชื่นใจยิ่งนัก เชิญดื่มสักหน่อย ค่อยไปเถิดครับ.

ท่านอนาถบิณฑิกะเป็น โสดาบันอริยสาวก จักดื่ม
สุราได้อย่างไร แม้ถึงท่านจะไม่ต้องการ ก็คิดจักจับไหวพริบ
พวกนักเลงเหล่านั้น จึงเดินไปถึงที่ซึ่งจัดเป็นที่ดื่ม ชำเลียงคู
กิริยาของพวกนั้น ก็ทราบว่ พวกนี้ปรุงสุรานี้ไว้ด้วยเหตุชื้อ
นี้ แล้วคำริต่อไปว่า ตั้งแต่บัดนี้ไป ต้องไล่พวกนี้ให้หนีไป
จากที่นี่ ดังนี้ แล้วพูดว่า แนะเฮ้ย เจ้าพวกนักเลงสุราชั่วร้าย
พวกเจ้าเอายาเบื่อใส่ในไหเหล้า แล้วคบคิดกัน ให้คนที่มาพา
กันดื่มสลบไสล แล้วก็ปล้นเขาเสีย ดังนี้ จักตั้งวงดื่มนั่งรอคอย
อวด แต่สุรานี้อย่างเดียว ใครๆ แม้สักคนเดียวก็ไม่กล้ายก
เหล้านี้ขึ้นดื่ม ถ้าเหล้านี้ไม่ผสมยาเบื่อแล้วไซ้ พวกเจ้าต้อง
ดื่มกันบ้าง เป็นแน่.

ท่านเศรษฐีชู้นักเลงเหล่านั้น ให้หนีไปจากที่นั่น แล้ว
ก็ไปบ้านของตน ได้คิดว่า จักต้องกราบทูลเหตุที่พวกนักเลง
กระทำ ให้พระตถาคตทรงทราบ จึงไปสู่พระเชตวันมหา
วิหาร กราบทูลพระศาสดาให้ทรงทราบ.

พระศาสดาตรัสว่า คุณก่อนกฤหบดี มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่พวกนักเลงเหล่านั้นประสงค์จะหลอกลวงเธอ ถึงในครั้งก่อน ก็ได้มีประสงค์จะหลอกลวงบัณฑิตทั้งหลายมาแล้ว.

ท่านเศรษฐีกราบทูลอาราธนา. จึงทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในกรุงพาราณสี. พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพาราณสีเศรษฐี. แม้ในครั้งนั้น พวกนักเลงเหล่านั้นก็ปริกยกันอย่างนี้แหละ ประทุรสุราไว้. เวลาท่านพาราณสีเศรษฐีเดินมา ก็เดินสวนทางชวนพูดทำนองเดียวกัน ที่เดียว.

ท่านเศรษฐีแม้ไม่มีความประสงค์จะดื่ม ก็อยากจะจับเล่ห์เหลี่ยมพวกนั้น จึงไป ครั้นดูกิริยาของพวกนักเลงเหล่านั้นแล้ว ก็คิดว่า พวกนักเลงเหล่านี้ มุ่งจะทำสิ่งนี้ เราต้องไถ่มันไปจากที่นี่ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า พ่อนักเลงผู้เจริญทั้งหลาย ธรรมดา การที่จะดื่มสุราแล้ว เข้าเฝ้าในหลวงไม่ควรเลย เราไปเฝ้าในหลวง แล้วจะมาใหม่ พวกท่านจงนั่งรออยู่ในที่นี้แหละ.

ครั้งไปเฝ้าในหลวงแล้วก็กลับมา.

พวกนักเลงทั้งหลายพากันกล่าวว่า เชิญทางนี้เถิด
ครับ ท่าน.

เศรษฐีไปที่นั่น แล้วมองดูไหเหล้าที่ผสมยา แล้วพูด
ว่า พ่อนักเลงผู้เจริญทั้งหลาย การกระทำของพวกเจ้าไม่
ถูกใจเราเลย ไหเหล้าของพวกเจ้ายังเต็มอยู่ตามเดิม พวกเจ้า
คุยอวดสุราอย่างเดียว แต่ไม่ดื่มกันเลย ถ้าเหล้านี้ชื่นใจจริงๆ
พวกเจ้าก็ต้องดื่มกันบ้าง แต่เหล้านี้พวกเจ้า ต้องผสมยาพิษ
ลงไปเป็นแน่.

เมื่อจะทำลายมโนธของพวกนักเลงเหล่านั้น จึง
กล่าวคาถานี้ ใจความว่า :-

“ ไหเหล้าคงเต็มอยู่อย่างนั้นเอง ถ้อยคำที่ท่านกล่าว
คงเป็นคำหลอกลวง เรารู้ทันว่า สุรานี้ไม่ดีแน่นอน ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตเถว ความว่า เวลาที่เรา
ไป เห็นไหเหล้าเป็นอย่างใด แม้ในบัดนี้ ไหเหล้านี้ก็คงเต็ม
เปี่ยมอย่างนั้น.

บทว่า อญฺญายิ วตฺตเต วตฺตเต ทถา ความว่า ถ้อยคำ
สรรเสริญเหล้าของพวกเจ้า เป็นคำหลอกลวง คือเป็นคำไม่

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

จริง ได้แก่เหลวทั้งเรื่อง เพราะถ้าสุรานี้ดีจริงๆ พวกเจ้าต้อง
ดื่มกัน จะพึงเหลือเพียงก่อนไห แต่พวกเจ้าไม่ได้ดื่มกิน
แม้แต่คนเดียว.

บพว่า อการเกน ชานามิ ความว่า เพราะฉะนั้น เราจึง
รู้ด้วยเหตุนี้.

บพว่า เนวาย ภูทกกา สุรา ความว่า สุรานี้ไม่ดี
แน่นอน ต้องเป็นสุราผสมยาพิษ.

ท่านเศรษฐีข่มขู่พวกนักร้อง คุณความไม่ให้คน
เหล่านักร้องทำอย่างนี้อีก แล้วปล่อยไป. กระทำบุญ มีให้ทาน
เป็นต้น ตลอดชีวิต แล้วก็ไปตามยถากรรม.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัส
ประชุมชาดก ว่า

พวกนักร้องในครั้งนั้น ได้มาเป็น พวกนักร้อง ในครั้ง
นี้

ส่วนพาราณสีเศรษฐีได้มาเป็น **เรวตถาคค** ฉะนีแล.

.. อรรถกถา ปุณณปาติชาดก จบ

. ผลชาตก ว่าด้วยการรู้จักผลไม้

[๕๔] ต้นไม้นี้ขึ้นก็ไม่ยาก ทั้งอยู่ไม่ไกลบ้าน เราจึงรู้ได้ด้วยเหตุนี้ว่า ต้นไม้นี้ไม่ใช่ต้นไม้มีผลอร่อย.

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภอุบาสิกผู้ฉลาดดูผลไม้คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า นาย รุกุโฆ ทูรารุโห ดังนี้.

ได้ยินมาว่า กุณ มพิชชาวเมืองสาวัตถีคนหนึ่ง นิมนต์ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้นั่งในสวนของตน ถวายข้าวยากู และของขบฉันแล้ว สั่งคนเฝ้าสวนว่า เจ้าจงเที่ยวไปในสวนกับภิกษุทั้งหลาย ถวายผลไม้ต่างๆ มีมะม่วง เป็นต้นแก่พระคุณเจ้าทั้งหลายด้วยเถิด. คนเฝ้าสวนรับคำแล้ว พาภิกษุสงฆ์เที่ยวไปในสวนดูต้นไม้ รู้จักผลไม้ด้วยความชำนาญว่า ผลนั้นดีบ ผลนั้นยังไม่สุกดี ผลนั้นสุกดี เขาพูดอย่างใด ก็เป็นอย่างนั้นทั้งนั้น.

ภิกษุทั้งหลายไปกราบทูลแต่พระตถาคตว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ. คนเฝ้าสวนผู้นี้ฉลาดดูผลไม้ ถึงยินอยู่ที่แผ่นดิน มองดูผลไม้แล้ว ก็รู้ได้ว่า ผลนั้นดีบ ผลนั้นยังไม่สุกดี ผลนั้นสุกดี เขาพูดอย่างใด ก็เป็นอย่างนั้นทั้งนั้น.

พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย คนเฝ้าสวนนี้ไม่ใช่
เป็นผู้ฉลาดดูผลไม้เพียงคนเดียวเท่านั้น. ในครั้งก่อนบัณฑิต
ทั้งหลาย ที่ฉลาดดูผลไม้ ก็ได้เคยมีมาแล้ว ทรงนำเอาเรื่อง
อดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่
ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในสกุลพ่อค้าเกวียน
เจริญวัยแล้ว ทำการค้าด้วยเกวียน ๕๐๐ เล่ม.

คราวหนึ่งไปถึงดงลึก จึงตั้งพักอยู่ปากดง เรียกคน
ทั้งหมดมาประชุม พลองกล่าวว่า ในดงนี้ขึ้นชื่อว่า ต้นไม้ที่มี
พืชย่อมนิยอยู่ มีใบเป็นพืชก็มี มีดอกเป็นพืชก็มี มีผลเป็นพืชก็
มี มีรสหวานเป็นพืชก็มี มีอยู่ทั่วไป พวกท่านต้องไม่บริโภค
ก่อน ยังไม่บอก ใบ ผล ดอกอย่างใดอย่างหนึ่งกะเราแล้ว
อย่าขบเคี้ยวเป็นอันขาด. พวกนั้นรับคำแล้วพร้อมกันย่างเข้า
สู่ดง.

ก็ที่ปากดง มีต้นกิ่งผลพฤกษณ์อยู่ที่ประตูบ้านแห่ง
หนึ่ง ลำต้น กิ่ง ใบอ่อน ดอกผลต่างๆ อย่างของต้นกิ่งผล
พฤกษณ์นั้น เช่นเดียวกับมะม่วงไม่ผิดเลย ไซ้แต่เท่านั้นก็หา
ไม่ ผลดิบและผลสุก ยังเหมือนกับมะม่วง ทั้งสีและลักษณะ

ทั้งกลีบ และรสก็ไม่แตกต่างกันเลย แต่ขบเคี้ยวเข้าแล้ว ก็ทำให้ผู้
ขบเคี้ยวถึงสิ้นชีวิตทันทีทีเดียว เหมือนยาพิษชนิดที่ร้ายแรง
จะนั้น

พวกที่ล่วงหน้าไป บางหมู่เป็นคนโลเล สำคัญว่า นี่
ต้นมะม่วง ขบเคี้ยว กินเข้าไป บางหมู่คิดว่า ต้องถามหัวหน้า
หมู่ก่อน ถึงจักกิน ก็ถ้อยยืนรอ. พอหัวหน้าหมู่มาถึง ก็พากัน
ถามว่า นาย พวกข้าพเจ้าจะกินผลมะม่วงเหล่านี้. พระ
โพธิสัตว์รู้ว่า ไม่ใช่ต้นมะม่วง ก็ห้ามว่า ต้นไม้นี้ชื่อว่าต้น
กิงผลพฤกษ์ ไม่ใช่ต้นมะม่วง พวกท่านอย่ากิน พวกที่กินเข้า
ไปแล้ว ก็จัดการให้อาเจียนออกมา และให้ดื่มของหวาน ๔
ชนิด ทำให้ปราศจากโรคไปได้.

ก็ในครั้งก่อน พวกมนุษย์พากันหยุดพักที่โคนต้นไม้
นี้ ขบเคี้ยวผลอันเป็นพิษทั้งนี้เข้าไป ด้วยสำคัญว่าเป็นผล
มะม่วง พากันถึงความสิ้นชีวิต. รุ่งขึ้น พวกชาวบ้านก็พากัน
ออกมา เห็นคนตายก็ช่วยอุ้มเอาไปทิ้งในที่รกๆ แล้วก็ยึด
เอาข้าวของของพวกนั้น พร้อมทั้งเกวียนทั้งนั้น พากันไป.

ถึงแม้ในวันนั้น พอรุ่งอรุณเท่านั้นเอง พวกชาวบ้าน
เหล่านั้น ก็พูดกันว่า โศคต้องเป็นของเรา เกวียนต้องเป็นของ

เรา ภัณฑะต้องเป็นของเรา พวกกันวิ่งไปสู่โคนต้นไม้ นั่น ครั้น
เห็นคนทั้งหลายปลอดภัย ต่างก็ถามว่า พวกท่านรู้ได้อย่างไร
ว่า ต้นไม้ไม่ใช่ต้นไม้มะม่วง?

คนเหล่านั้นก็ตอบว่า พวกเราไม่รู้ดอก หัวหน้าหมู
ของเรา ท่านรู้.

พวกมนุษย์จึงถามพระโพธิสัตว์ว่า พ่อบัณฑิตท่าน
ทำอะไร จึงรู้ว่าต้นไม้ไม่ใช่ต้นไม้มะม่วง?

พระโพธิสัตว์บอกว่า เรารู้ด้วย เหตุ ๒ ประการ แล้ว
กล่าวคาถานี้ ความว่า :-

ต้นไม้ คนขึ้นไม่ยาก ทั้งไม่ไกลจากหมู่บ้าน เป็น
สิ่งบอกเหตุให้เราเห็นว่า ต้นไม้ไม่ใช่ต้นไม้มีผลดี ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นาย รุกฺโข ทูรารุโห ความ
ว่า พระโพธิสัตว์กล่าวว่า ต้นไม้มีพิษนี้ขึ้นไม่ยาก ใครๆ ก็
อาจขึ้นได้ง่ายๆ เหมือนมีคนยกพะองขึ้นพาดไว้.

บทว่า นปี คามโต อรกา ความว่า พระโพธิสัตว์
แสดงว่า ทั้งตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากหมู่บ้าน คือตั้งอยู่ใกล้ประตู
บ้านทีเดียว.

บทว่า อการเกน ชานามิ ความว่า ด้วยเหตุ ๒

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ประการนี้ เราจึงรู้จักต้นไม้.

รู้จักอย่างไร?

รู้จักว่า ต้นไม้นี้มิใช่ต้นไม้มีผลดี. อธิบายว่า ถ้าต้นไม้
นี้มีผลอร่อยเป็นต้นมะม่วงแล้วไซ้ ในเมื่อมันขึ้นได้ง่าย
แล้วก็ตั้งอยู่ไม่ไกลอย่างนี้ ผลของมันจะไม่เหลือเลยแม้สัก
ผลเดียว ต้องถูกมนุษย์ที่กินผลไม้ รุมกันเก็บเสมอทีเดียว เรา
กำหนดด้วยความรู้ของตนอย่างนี้ จึงรู้ได้ถึงเวลาที่ต้นไม้
เป็นต้นไม้มีพิษ.

พระโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่มหาชนแล้ว ก็ไปโดย
สวัสดิ.

แม้พระบรมศาสดาก็ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้
ในครั้งก่อน บัณฑิตทั้งหลายก็ได้เคยเป็นผู้ฉลาดดูผลไม้
มาแล้วอย่างนี้ ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้วอย่างนี้
ทรงสืบอนุสนธิประชุมชาดกว่า

บริษัทในครั้งนั้น ได้มาเป็นพุทธบริษัท

ส่วนพ่อค้าเกวียน ได้มาเป็น **เราตถาคต** ฉะนี้แล.

.. อรรถกถาผลชาดก จบ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

ปัญหาชาตก ว่าด้วยการบรรลุลหณอันเกษม

[๕๕] นรชนใดมีจิตไม่ทอดอย มีใจไม่หกดุ่ เจริญกุศล
ธรรมเพื่อบรรลุลหณ อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ นรชนนั้นพึงบรรลุลหณ
เป็นที่สิ้นสัง โขชนัน ทั้งปวงโดยลำดับ.

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้มีความ
เพียรย่อหย่อนรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า โย อลิเนน
จิตฺเตน ดังนี้.

พระบรมศาสดาตรัสเรียกภิกษุนั้นมาแล้ว ตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุ
จริงหรือที่เขาวา เธอเป็นผู้มีความเพียรย่อหย่อน. เมื่อเธอกราบทูลว่า จริง พระ
เจ้าข้า. จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ แม้ในกาลก่อน บัณฑิตทั้งหลายกระทำกรรม
เพียร ในที่ๆ ควรประกอบความเพียร ก็ได้บรรลุถึงราชสมบัติได้.

แล้วทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในกรุงพาราณสี.

พระ โภธิสัตว์บังเกิดในคัพ โภทรพระอัครมเหสี ของพระราช
พระองค์นั้น. ในวันที่จะถวายพระนามพระ โภธิสัตว์ ราชตระกูลได้เสด็จ
พราหมณ์ ๑๐๘ ให้มีหน้าที่ด้วยของที่นำปรารถนาทุกๆ ประการ แล้วสอบถาม
ลักษณะของพระกุมาร. พวกพราหมณ์ผู้ฉลาดในการทำนายนลักษณะ เห็นความ
สมบูรณ์ด้วยลักษณะแล้ว ก็พากันทำนายว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า พระกุมาร
สมบูรณ์ด้วยบุญญาธิการ เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว จักต้องได้ครองราช
สมบัติ จักมีชื่อเสียงปรากฏ ด้วยการใช้อาาฐ ๕ ชนิด เป็นอรรคบุรุษในชมพู
ทวีปทั้งสิ้น. เพราะเหตุได้ฟังคำทำนายของพราหมณ์ทั้งหลาย เมื่อจะขนาน
พระนาม ก็เลขขนานให้ว่า **“ปัญจาฐกุมาร”**.

ครั้นพระกุมารนั้นถึงความเป็นผู้รู้เดียงสาแล้ว มีพระชนมได้ ๑๖
พรรษา พระราชาตรัสเรียกมา แล้วรับสั่งว่า ลูกรัก เจ้าจงเรียนศิลปศาสตร์เถิด.
หน้า 34 จาก 402

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / นัตตราชา

พระกุมารกราบทูลถามว่า กระหม่อมฉันจะเรียนในสำนักของใครเล่า พระเจ้าข้า. พระราชาธิบดีรับสั่งว่า ไปเถิดลูก จงไปเรียนในสำนักอาจารย์ทศปาโมกข์ ณ ตักกสิลานคร แคว้นคันธาระ และพึงให้ทรัพย์นี้ เป็นค่าบูชาคุณอาจารย์แก่ท่านด้วย แล้วพระราชทานทรัพย์หนึ่งพันส่งไปแล้ว.

พระราชกุมารเสด็จไปในสำนักทศปาโมกข์นั้น ทรงศึกษาศิลปะรับอาวุธ ๕ ชนิดที่อาจารย์ให้ กราบลาอาจารย์ออกจากนครตักกสิลา เห็นอาวุธทั้ง ๕ กับพระกาย เสด็จดำเนินไปทางเมืองพาราณสี. พระองค์เสด็จมาถึงคงคาบดหนึ่ง เป็นคงที่ลิลเลศโลมยักษีสถิตอยู่. ครั้งนั้น พวกมุนษย์เห็นพระกุมารที่ปากคง พากันห้ามว่า พ่อมาณพผู้เจริญ ท่านอย่าเข้าไปสู่คงนี้ ในคงนั้นมียักษ์ชื่อ **ลิลเลศโลมยะ** สิงอยู่ มันทำให้คนที่มันพบเห็น ตายมาากแล้ว.

พระโพธิสัตว์ระวิงพระองค์ไม่ครั้นคร้ามเลย มุ่งเข้าดงถ้ำเดียว เหมือนไกรสรราชสีห์ ผู้ไม่ครั้นคร้ามจะนั้น. พอไปถึงกลางดง ยักษ์ตนนั้นมันก็แปลงกาย สูงชั่วลำตาล ศีรษะเท่าเรือนยอด นัยน์ตาแต่ละข้างขนาดเท่าล้อเกวียน เขี้ยวทั้งสองแต่ละข้าง ขนาดเท่าหัวปลีตูม หน้าขาว ท้องดำ มือเท้าเขียว แล้วสำแดงตนให้พระโพธิสัตว์เห็น ร้องว่า เจ้าจะไปไหน? หยุดนะ เจ้าต้องเป็นอาหารของเรา.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์คิดว่าฉันว่า "ไอ้ยักษ์ เราเตรียมตัวแล้วจึงเข้ามาในดง เจ้าอย่าผลอตัวเข้ามาใกล้เรา เพราะเราจะยิงเจ้าด้วยลูกศรอาบยาพิษ ให้ล้มลงตรงนั้นแหละ แล้วใส่ลูกศรอาบยาพิษอย่างแรงยิงไป. ลูกศรไปติดอยู่ที่ขนของยักษ์ทั้งหมด. พระโพธิสัตว์ปล่อยลูกศรไปติดๆ กัน ลูกแล้วลูกเล่า ทะยอยออกไปด้วยอาการอย่างนี้ ลี้นลูกศรถึง ๕๐ ลูก ทุกๆ ลูกไปติดอยู่ที่ขนของมันเท่านั้น ยักษ์สลัดลูกศรทั้งหมด ให้ตกลงที่ใกล้ๆ เท้าของมันนั้นแหละ แล้วรีเข้าหาพระโพธิสัตว์.

พระโพธิสัตว์ก็กลับคิดว่าฉันอีก แล้วชักพระขรรค์ออกฟัน. พระ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

ขรรค์ยาว ๑๓ นิ้วก็คิดขนมันอีก ที่นั่นจึงแทงมันด้วยหอกซัด แม้ออกซัดก็ติดอยู่ที่ขนมันเอง. ครั้นพระโพธิสัตว์ทราบอาการที่มันมีขนมันเหี่ยวแล้ว จึงตีด้วยตระบอง แม้อะบองก็ไปติดที่ขนมันของมันอีกนั่นแหละ. พระโพธิสัตว์ทราบอาการที่มันมีตัวเหี่ยวเป็นตัว ก็สำแดงสีหนาทอย่างไม้อครันคร้าม ประกาศก็อกร้องว่า เฮ้ย ไอ้ยักษ์ เจ้าไม่เคยได้ยื่นชื่อเรา ผู้ชื่อว่า ปัญจาจุมมารเลขหรือ? เมื่อเราจะเข้าดงที่เจ้าสิงอยู่ ก็เตรียมอาวุธมีธนูเป็นคันเข้ามา เราเตรียมพร้อมเข้ามาแล้วทีเดียว วันนี้ เราจักตีเจ้าให้แหลกเป็นจุมวิจุมไปเลย พลางโถมเข้าต๋อยด้วยมือข้างขวา มือข้างขวาก็คิดขนมัน ต๋อยด้วยมือซ้าย มือซ้ายก็ติดอีก เตะด้วยเท้าขวา เท้าขวาก็ติด เตะด้วยเท้าซ้าย เท้าซ้ายก็ติด คิดว่า ต้องกระแทกให้มันแหลกด้วยศิระะ แล้วก็กระแทกด้วยศิระะ แม้อะบองก็ไปติดที่ขนมันของมันเหมือนกัน.

พระโพธิสัตว์คิดตรึงแล้วในที่ทั้ง ๕ แม้จะห้อยโคงเตงอยู่ก็ไม่กลัว ไม่สะทกสะท้านเลย.

ยักษ์จึงคิดว่า บุรุษนี้เป็นเอก เป็นคัจบุรุษสี่หะ เป็นบุรุษอาชาไนย ไม่ใช่บุรุษธรรมดา ถึงจะถูกยักษ์อย่างเราจับไว้ แม้ม้าตราว่า ความสะดุ้งก็หาไม่ ในทางนี้เราฆ่าคนมามาก ไม่เคยเห็นบุรุษอย่างนี้สักคนหนึ่งเลย เพราะเหตุไรหนอ บุรุษนี้จึงไม่กลัว? ยักษ์ไม่อาจจะกินพระโพธิสัตว์ได้ จึงถามว่า คุณก่อนมาขอ เพราะเหตุไรหนอ ท่านจึงไม่กลัวตาย.

พระโพธิสัตว์ตอบว่า ยักษ์เอ๋ย ทำไมเรากลัวถึงกลัว เพราะในอัทภาพหนึ่ง ความตายนั้นเป็นของแน่นอนทีเดียว อีกประการหนึ่ง ในท้องของเรามีวิชารูธ ถ้าเจ้ากินเรา ก็จักไม่สามารถทำให้อาวูรนั้นย่อยได้ อาวูรนั้นจักต้องบาดไส้พุงของเจ้าให้ขาดเป็นชิ้นๆ เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ทำให้เจ้าถึงสิ้นชีวิตได้ ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ เราก็ต้องตายกันทั้งสองคน ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่กลัวตาย.

หน้า 36 จาก 402

นัยว่า คำว่า วชิราวุธนี้ พระโพธิสัตว์ตรัสหมายถึง อาวุธ คือญาณใน
ภายในของพระองค์. ยักษ์ฟังคำนั้นแล้วคิดว่า มาณพนี้คงพูดจริงทั้งนั้น ขึ้น
เนื้อแม้นาคเท่าเมล็ดถั่วเขียว จากร่างกายของบุรุษสี่หะผู้นี้ ถ้าเรากินเข้าไปใน
ท้องแล้ว จักไม่อาจให้ย่อยได้ เราจักปล่อยเขาไป ดังนี้แล้ว เกิดกลัวตาย จึง
ปล่อยพระโพธิสัตว์ กล่าวว่า พ่อมานพ ท่านเป็นบุรุษสี่หะ เราจักไม่กินเนื้อ
ของท่านละ ท่านพ้นจากเงื้อมมือของเรา เหมือนดวงจันทร์พ้นจากปากราหู
เชิญท่านไปเถิด มวลญาติมิตรจะได้ดีใจ.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์จึงตรัสกะยักษ์ว่า คุณก่อนยักษ์ เราต้องไป
ก่อน ส่วนท่าน ได้กระทำอกุศลไว้ในครั้งก่อนแล้ว จึงได้เกิดเป็นผู้ร้ายกาจ มี
อาบด้วยเลือด มีเลือดเนื้อของคนอื่นเป็นภักษา แม้ถ้าท่านดำรงอยู่ในอัตภาพนี้
ยังจักกระทำอกุศลกรรมอยู่อีก ก็จักไปสู่ความมืดมนจากความมืดมน นับแต่
ท่านพบเราแล้ว เราไม่อาจปล่อยให้ท่านทำอกุศลกรรมอยู่ได้.

แล้วจึงตรัสโทษของทุศีลกรรมทั้ง ๕ โดยนัยมีอาทิอย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อ
ว่า กรรม คือการยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป ข้อมทำสัตว์ให้เกิดในนรก ใน
กำเนิดเดียรัจฉาน ในเปตวิสัย และในอสุรกาย. ครั้นมาเกิดในมนุษย์เล่า ก็ทำ
ให้เป็นคนมีอายุสั้น. แล้วทรงแสดงอานิสงส์ของศีลทั้ง ๕ ชูยักษ์ด้วยเหตุต่างๆ
ทรงแสดงธรรม ทรมานจนหมดพยศร้าย ชักจงให้ดำรงอยู่ในศีล ๕ กระทำ
ยักษ์นั้นให้เป็นทวารวปถิกรรมในดวงนั้น แล้วตักเตือนด้วยอัปมาทธรรม
ออกจากคง บอกแก่มนุषย์ที่ปากคง สอดอาวุธทั้ง ๕ ประจำพระองค์ เสด็จ
ไปสู่กรุงพาราณสี เฝ้าพระราชบิดา พระราชมารดา ภายหลังได้ครองราชย์ ก็
ทรงปกครองโดยธรรม ทรงบำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น เสด็จไปตามยถากรรม.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ครั้นตรัสรู้แล้ว จึงตรัส
พระคาถานี้ ใจความว่า :-

“ นรชนผู้ใด มีจิตไม่ท้อแท้ มีใจไม่ห่อหุ้ม บำเพ็ญกุศลธรรม เพื่อ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

บรรลुकความเกษมจากโยคะ นรชนผู้นั้น พึงบรรลुकความสิ้นสังโยชน์ทุกอย่าง โดยลำดับ ” ดังนี้.

ในพระคานานั้น ประมวลความได้ดังนี้ :-

บุรุษใด มีใจไม่หัดหู่ คือไม่ท้อแพ้วณเร มีใจไม่หัดหู่โดยปกติ เป็นผู้มีอิทธาศัยแน่วแน่มั่นคง จำริญเพิ่มพูนธรรมที่ได้ชื่อว่ากุศล ได้แก่ โทธิ ปักขิยธรรม ๑๗ ประการ เพราะเป็นธรรมที่ปราศจากโทษ บำเพ็ญวิปัสสนา ด้วยจิตอันกว้างขวาง เพื่อบรรลुकความเกษมจากโยคะทั้ง ๔ คือ พระนิพพาน.

บุรุษนั้นยกขึ้นซึ่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในสังขาร ทั้งมวลอย่างนี้แล้ว ยังโทธิปักขิยธรรมที่เกิดขึ้น จำเดิมแต่ วิปัสสนายังอ่อนไห้ เจริญ พึงบรรลुकพระอรหัตผลอันถึงการนั้นว่า ความสิ้นสังโยชน์ทุกอย่าง เพราะบังเกิดแล้วในที่สุดแห่งมรรคทั้ง ๔ อันเป็นเหตุสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ทั้งหมด มิได้เหลือเลยแม้สักสังโยชน์เดียวโดยลำดับ.

พระบรมศาสดาทรงถือเอายอดพระธรรมเทศนาด้วยพระอรหัตผล ด้วยประการฉะนี้.

ในที่สุด ทรงประกาศจตุรวิสัย (อริยวิสัย ๔).

ในเวลาจบสังขธรรม ภิกษุผู้นั้นได้บรรลुकพระอรหัตผล.

แม้พระบรมศาสดาก็ทรงสืบนุสนธิ ประชุมชาดกว่า

ชักษ์ในครั้งนั้น ได้มาเป็น พระองค์อุลิมาล

ส่วนปัญจาจุกุมาร ได้มาเป็น เราตถาคต ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา ปัญจาจุกชาดก จบ

กัจจนขันธชาตก ว่าด้วยการบรรลุธรรมอันเกษม

[๕๖] นรชนใดมีจิตรำเริง มีใจเบิกบาน เจริญ
กุศลธรรมเพื่อบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ นรชน
นั้นพึงบรรลุธรรม เป็นที่สิ้นสังโยชน์
ทั้งปวงได้โดยลำดับ.

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหา
วิหาร ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำ
เริ่มต้นว่า โย ปหฺนฺ ฐฺเณ จิตฺเตน ดังนี้

ได้ย่นว่า กุลบุตรชาวเมืองสาวัตถีผู้หนึ่ง พังพระ
ธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว บวชถวายชีวิตในพระ
ศาสนา คือพระรัตนตรัย. ครั้งนั้น อาจารย์และอุปัชฌาย์ของ
เธอ กล่าวสอนถึงศีลว่า ผู้มีอายุ ที่ชื่อว่าศีล อย่างเดียวก็น่า สอง
อย่างก็น่า สามอย่างก็น่า สี่อย่างก็น่า ห้าอย่างก็น่า หกอย่างก็น่า เจ็ด
อย่างก็น่า แปดอย่างก็น่า เก้าอย่างก็น่า ที่ชื่อว่าศีลมีมากอย่าง นี้
เรียกว่า จุลศีล นี้เรียกว่า มัชฌิมศีล นี้เรียกว่า มหาศีล นี้
เรียกว่า ปาฏิโมกขสังวรศีล นี้เรียกว่า อินทริยสังวรศีล นี้
เรียกว่า อาชีวปาริสุทธิศีล นี้เรียกว่า ปัจจยปฏิสเสวนศีล.

ภิกษุนั้นคิดว่า ขึ้นชื่อว่า ศีลนี้มีมากยิ่งนัก เราไม่อาจ

สมาทานประพุดิได้ถึงเพียงนี้ ก็บรรพชาของคนที่ไม่อาจ
บำเพ็ญศึลให้บริบูรณ์ได้ จะมีประโยชน์อะไร. เราก็จะเป็น
คฤหัสถ์ ทำบุญมีให้ทานเป็นต้น เลี้ยงลูกเมีย ครั้นคิดอย่างนี้
แล้ว ก็เรียนอาจารย์และอุปัชฌาย์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
กระผมไม่อาจรักษาศึลได้ เมื่อไม่อาจรักษาศึลได้ การ
บรรพชาก็จะมีประโยชน์อะไร? กระผมจะขอลาสิกขา โปรด
รับบาตรและจีวรของท่านไปเถิด.

ถ้าคับนั้้น อาจารย์และอุปัชฌาย์จึงบอกกะภิกษุณั้้นว่า
ผู้มีอายุ เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอจงไปถวายบังคมพระทศพล คั้้งนี้
แล้ว พาเธอไปยังธรรมสภาอันเป็นที่ประทับของพระ
ศาสดา.

พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นภิกษุณั้้น ตรัสว่า
คูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพาภิกษุผู้ไม่ปรารธนา
(บรรพชาเพศ) มาหรือ? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า พระเจ้าข้า
ภิกษุนี้บอกว่า เธอไม่อาจรักษาศึลได้ จึงมอบบาตรและจีวร
คึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้าพระองค์ทั้งหลายจึงพาเธอมา.

พระบรมศาสดาตรัสว่า คูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุไร
พวกเธอจึงได้บอกศึลแก่ภิกษุนี้มากนักเล่า ภิกษุนี้อาจรักษา

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

ได้ทำไค ก็พึงรักษาเท่านั้นแหละ ตั้งแต่นี้ไป พวกเธออย่าได้
พูดอะไรๆ กะภิกษุนี้เลย ตถาคตเท่านั้นจ้ะรู้ ถึงการที่ควรทำ
แล้วตรัสกะภิกษุนี้ว่า มาเถิดภิกษุ เธอจะต้องการศีลหลายๆ
ทำไมเล่า เธอจักไม่อาจเพื่อจะรักษาศีล ๓ ประเภทเท่านั้น
หรือ?

ภิกษุนี้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ข้า
พระองค์อาจรักษาได้ พระเจ้าข้า.

มีพระพุทธดำรัสว่า ถ้าเช่นนั้น ตั้งแต่บัดนี้ เธอจง
รักษาทวารทั้ง ๓ ไว้ คือกายทวาร วาจาทวาร มโนทวาร อย่า
กระทำความชั่วด้วยกาย อย่ากระทำความชั่วด้วยวาจา อย่า
กระทำความชั่วด้วยใจ ไปเถิด อย่าสีกเลย จงรักษาศีล ๓ ข้อ
เหล่านี้เท่านั้นเถิด.

ด้วยพระพุทธดำรัสเพียงเท่านี้ ภิกษุนี้ก็มีใจยินดี
กราบทูลว่า ศีล ๓ พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักรักษาศีล ๓
เหล่านี้ไว้ ดังนี้แล้ว ถวายบังคมพระศาสดา ได้กลับไป
พร้อมกับอาจารย์และพระอุปัชฌาย์ทั้งหลาย.

เมื่อเธอบำเพ็ญศีลทั้ง ๓ เหล่านี้ผู้นั้นแล จึงได้
สำนึกว่า ศีลที่อาจารย์และอุปัชฌาย์บอกแก่เรา ก็มีเท่านั้นเอง

แต่ท่านเหล่านั้นไม่อาจให้เราเข้าใจได้ เพราะท่านไม่ใช่
พระพุทธเจ้า. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงจัดศีลทั้งหมดนี้เข้า
ไว้ในทวาร ๓ เท่านั้น ให้เรารับเอาไว้ได้ เพราะพระองค์เป็น
พระพุทธเจ้า ทรงรู้ดี (และ) เพราะพระองค์เป็นพระธรรม
ราชาชั้นยอด พระองค์ทรงเป็นที่พำนักของเราแท้ๆ ดังนี้
แล้วเจริญวิปัสสนา ดำรงอยู่ในพระอรหัตผล โดย ๒-๓ วัน
เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลายทราบความเป็นไปนั้นแล้ว ประชุมกัน
ในธรรมสภา ต่างนั่งสนทนาถึงพระพุทธคุณว่า ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย ได้ยินว่า ภิกษุนั้นกล่าวว่า ไม่อาจรักษาศีลทั้งหลาย
ได้ กำลังจะสึก พระศาสดาทรงย่อศีลทั้งหมดโดยส่วน ๓
ให้เรารับไว้ได้ ให้บรรลุพระอรหัตผลได้ โอ ขึ้นชื่อว่า
พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอัจฉริยมนุษย์.

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวก
เธอนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร?

ครั้นพวกภิกษุกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว

ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น
ที่ภาระแม้ถึงจะหนักยิ่ง เราก็กแบ่งโดยส่วนย่อยให้แล้ว เป็น

คฺขของเบาๆ แม้ในปางก่อน บัณฑิตทั้งหลายได้แห่งทองใหญ่ แม้ไม่อาจจะยกขึ้นได้ ก็แบ่งออกเป็นส่วนย่อยๆ แล้วยกไปได้ ดังนี้แล้ว

ทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในกรุงพาราณสี. พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชวานาอยู่ในหมู่บ้านตำบลหนึ่ง.

วันหนึ่ง กำลังไถที่นาอยู่ในเขตบ้านร้างแห่งหนึ่ง. แต่ครั้งก่อนในบ้านหลังนั้น เคยมีเศรษฐีผู้สมบูรณ์ด้วยสมบัติผู้หนึ่ง ฝังแห่งทองใหญ่ขนาดโคณฑา ยาวประมาณ ๔ ศอกไว้แล้วก็ตายไป. ไถของพระโพธิสัตว์ไปเกี่ยวแห่งทองนั้น แล้วหยุดอยู่.

พระโพธิสัตว์คิดว่า คงจะเป็นรากไม้ จึงขุดฝุ่นดูเห็นแห่งทองนั้นแล้ว ก็กลับไถด้วยฝุ่น แล้วไถต่อไปทั้งวัน ครั้นดวงอาทิตย์อัสดงแล้ว จึงเก็บสัมภาระมีแอกและไถเป็นต้นไว้ ณ ที่สมควรแห่งหนึ่ง คิดว่า จักแบกเอาแห่งทองไป ไม่สามารถจะยกขึ้นได้ เมื่อไม่สามารถจึงนั่งลง แบ่งทองออกเป็น ๔ ส่วน โดยคาดว่า จักเลี้ยงปากท้องเท่านั้น ฝังไว้

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

เท่านั้น ลงทุนเท่านั้น ทำบุญให้ทานเป็นต้นเท่านั้น. พอแบ่งอย่าง
นี้แล้ว แท่งทองนั้นก็ให้เป็นเหมือนของเบาๆ. พระโพธิสัตว์
ยกเอาแท่งทองนั้นไปบ้าน แบ่งเป็น ๔ ส่วน กระทำบุญมิให้
ทานเป็นต้น แล้วก็ไปตามยถากรรม.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำพระธรรมเทศนานี้มา
ดังนี้

ครั้นได้ตรัสรู้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

นรชนผู้ใด มีจิตรำเริงแล้ว มีใจเบิกบานแล้ว บำเพ็ญ
ธรรมเป็นกุศล เพื่อบรรลुकุศลเกษมจากโยคะ นรชนนั้น พึง
บรรลुकุศลสิ้นสังโยชน์ทุกอย่างได้โดยลำดับ. ดังนี้

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปหุญฺเฐน ได้แก่ปราศจาก
นิเวรณ. บทว่า ปหุญฺฐมนโส ความว่า เพราะเหตุที่มีจิต
ปราศจากนิเวรณนั้นแล จึงชื่อว่ามีใจเบิกบานแล้ว เหมือน
ทองคำ คือเป็นผู้มีจิตรุ่งเรือง สว่างไสวแล้ว. พระบรมศาสดา
ทรงยังเทศนาให้จบลงด้วยยอด คือพระอรหัต ด้วยประการ
ดังนี้. แล้วทรงสืบบอนุสนธิ ประชุมชาดกว่า

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรา / ฉัตรราชา

บุรุษผู้ได้แห่งทองในครั้งนั้น ได้มาเป็น เรา
ตถาคต ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา กัณฐกนิชาดก จบ

วานรินทชาตก

ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู

[๕๗] คุณพระยาวานร ผู้ใดมีธรรม ๔ ประการ
นี่ คือ สัจจะ ธรรมคือวิจรรณปัญญา ชาติคือความเพียร จาคะ
เหมือนท่าน ผู้นั้นย่อมล่วงพ้นศัตรู ได้.

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร
ทรงปรารภ ความตะเกียกตะกายขวนขวายเพื่อการฆ่าของ
พระเทวทัต ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยสุเสเต
จตุโร ธมฺมา ดังนี้.

ในสมัยนั้น พระศาสดาทรงสดับข่าวว่า พระเทวทัต
กำลังตะเกียกตะกายเพื่อปลงพระชนม์ จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่พระเทวทัตตะเกียกตะกาย
เพื่อฆ่าเรา แม้ในกาลก่อน ก็เคยตะเกียกตะกายแล้ว
เหมือนกัน แต่ไม่อาจกระทำเหตุเพียงความสะดุ้งแก่เราได้
เลย.

แล้วทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่
ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระบี่ ครั้น

เจริญวัย มีร่างกายเติบโตขนาดลูกม้า สมบูรณ์ด้วยเรียวแรง
เที่ยวไปตามแนวฝั่งน้ำ ลำพังผู้เดียว. ก็กลางแม่น้ำนั้น มีเกาะ
แห่งหนึ่ง อุดมสมบูรณ์ด้วยต้นไม้อันมีผลนานาชนิด มี
มะม่วงและขนุน เป็นต้น. พระโพธิสัตว์มีกำลังดั่งช้างสาร
สมบูรณ์ด้วยเรียวแรง โจนจากฝั่งแม่น้ำข้างนี้แล้ว ก็ไปพักที่
หินลาดแห่งหนึ่ง ซึ่งมีอยู่กลางลำน้ำ ระหว่างฝั่งแห่งเกาะ
โจนจากแผ่นดินนั้นแล้ว ก็ขึ้นเกาะนั้นได้ ขบเกี่ยวผลไม้
ต่างๆ บนเกาะนั้น. พอเวลาเย็น ก็กระโดดกลับมาด้วยอุบาย
นั้น กลับที่อยู่ของตน. ครั้นวันรุ่งขึ้น ก็กระทำเช่นนั้นอีก
พำนักอยู่ในสถานทีนั้น โดยนิยามนี้แล.

ก็ในครั้งนั้น มีพระเจ้าหนึ่งพร้อมกับเมีย อาศัยอยู่ใน
ในน่านน้ำนั้น. เมียของมันเห็นพระโพธิสัตว์โดดไปโอดมา
เกิดแพ้ออง ต้องการกินเนื้อหัวใจของพระโพธิสัตว์ จึงพูดกะ
พระเจ้าผู้พี่ว่า ทูลหัว ฉันเกิดแพ้ออง ต้องการกินเนื้อหัวใจ
ของพานรินท์นี้.

พระเจ้าผู้พี่กล่าวว่า ได้ซี เธอเจ้า เธอจะต้องได้. แล้ว
พูดต่อไปว่า วันนี้ พี่จะคอยจ้องจับ เมื่อมันกลับมาจากเกาะ
ในเวลาเย็น. แล้วไปนอนคอยเหนือแผ่นดิน.

พระโพธิสัตว์เที่ยวไปทั้งวัน ครั้นเวลาเย็น ก็หยุดยืนอยู่ที่ชายเกาะ มองดูแผ่นดิน แล้วดำริว่า บัดนี้ แผ่นดินนี้สูงกว่าเก่า เป็นเพราะเหตุอะไรหนอ?

ได้ยินว่า ประมาณของน้ำ และประมาณของแผ่นดิน พระโพธิสัตว์กำหนดไว้เป็นอย่างดีทีเดียว ด้วยเหตุนี้ จึงมีวิตกว่า วันนี้ ก็ไม่ลงและไม่ขึ้นเลย ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ หินนี้คูใหญ่โตขึ้น จระเข้มันนอน คอยจับเราอยู่บนแผ่นดินนั้น บ้าง กระมัง.

พระโพธิสัตว์คิดว่า เราจักทดสอบดูก่อน คงยืนอยู่ตรงนั้นแหละ ทำเป็นพูดกะหิน พลองกล่าวว่า แผ่นดินผู้เจริญ ยังไม่ได้รับคำตอบ ก็กล่าวว่า หินๆ ถึง ๓ ครั้ง หินจักให้คำตอบได้อย่างไร?

วานรคงพูดกะหินซ้ำอีกว่า แผ่นดินผู้เจริญ เป็นอย่างไรเล่า วันนี้ จึงไม่ตอบรับข้าพเจ้า.

จระเข้ฟังแล้วคิดว่า ในวันอื่นๆ แผ่นดินนี้คงให้คำตอบแก่พานรินทร์แล้วเป็นแน่ บัดนี้ เราจะให้คำตอบแก่เขา พลองกล่าวว่า อะไรหรือ พานรินทร์ผู้เจริญ.

พระโพธิสัตว์ถามว่า เจ้าเป็นใคร?

เราเป็นจระเข้.

เจ้ามานอนที่นี่ เพื่อต้องการอะไร ?

เพื่อต้องการเนื้อหัวใจของท่าน.

พระโพธิสัตว์ดำริว่า เราไม่มีทางไปทางอื่น วันนี้ต้องลวงจระเข้ตัวนี้. ครั้นคิดแล้ว จึงพูดกะมันอย่างนี้ว่า จระเข้สหายรัก เราจะตั้งใจสละร่างกายให้ท่าน ท่านจงอ้าปากคอยจับเรา ในเวลาที่เรมาถึงตัวท่าน. เพราะหลักธรรมดามีอยู่ว่า เมื่อจระเข้อ้าปาก นัยน์ตาทั้งสองข้างก็จะหลับ. จระเข้ไม่ทันกำหนดเหตุ(อันเป็นหลักธรรมดา) นั้น ก็อ้าปากคอย. ที่นั่น นัยน์ตาของมันก็ปิด. มันจึงนอนอ้าปากหลับตารอ.

พระโพธิสัตว์รู้สภาพเช่นนั้น ก็เผ่นไปจากเกาะเหยียบหัวจระเข้ แล้วโคดจากหัวจระเข้ ไปยังฝั่งตรงข้าม เร็วเหมือนฟ้าแลบ.

จระเข้เห็นเหตุอัศจรรย์นั้น คิดว่า พานรินทร์นี้กระทำการนำอัศจรรย์ยิ่งนัก พลังพูดว่า พานรินทร์ผู้เจริญในโลกนี้บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมครอบงำศัตรูได้ ธรรมเหล่านั้น ชะรอยจะมีภายในของท่านครบทุกอย่าง.

แล้วกล่าวคาถานี้ ใจความว่า :-

พานรินทร์ ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ สัจจะ ธรรม ชาติ และจาคะ มีแก่บุคคลใด เหมือนมีแก่ท่าน บุคคลนั้นย่อมพ้น ศัตรูไปได้ ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยสุส ได้แก่ บุคคลใด บุคคลหนึ่ง.

บทว่า เอเต ความว่า ย่อมปรากฏโดยประจักษ์ใน ธรรม ที่เราจะกล่าวในบัดนี้.

บทว่า จตุโร ธมฺมา ได้แก่ คุณธรรม ๔ ประการ.

บทว่า สจฺจํ ได้แก่ วจีสัจ คือที่ท่านบอกว่า จักมาสู่ สำนักของข้าพเจ้า ท่านก็มีได้กระทำให้เป็นการกล่าวเท็จ มา จริงๆทีเดียว ข้อนี้เป็นวจีสัจของท่าน.

บทว่า ธมฺโม ได้แก่ วิจารณ์ปัญญา กล่าวคือ ความรู้ จักพิจารณาว่า เมื่อทำอย่างนี้แล้ว จักต้องมีผลเช่นนี้ ข้อนี้เป็น วิจารณ์ปัญญาของท่าน.

ความเพียรอันไม่ย่อหย่อนขนาดตอนลง ท่านเรียกว่า ชาติ แม้คุณธรรมข้อนี้ ก็มีแก่ท่าน.

บทว่า จาโค ได้แก่ การสละตน คือการที่ท่านสละ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

ชีวิต มาถึงสำนักของเรา แต่เราไม่อาจจับท่านได้ นี่เป็นโทษ
ของเราฝ่ายเดียว.

บทว่า ทิฏฐัจ्ञุได้แก่ ปัจจามิตร.

บทว่า โส อติวตฺตติ ความว่า ธรรม ๔ อย่างเหล่านี้
ดังพรรณนามานี้มีแก่บุคคลใด เหมือนมีแก่ท่าน บุคคลผู้นั้น
ย่อมก้าวล่วง คือครอบงำเสียได้ ซึ่งปัจจามิตรของตน เหมือน
ดังท่านล่วงพ้นข้าพเจ้าไปได้ในวันนี้ ฉะนั้น.

จะเข้าสู่ธรรมเสริญพระโพธิสัตว์อย่างนี้แล้ว ก็ไปที่อยู่
ของตน.

แม้พระบรมศาสดาก็ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
เทวทัต มิใช่เพื่อจะตะเกียกตะกายจะฆ่าเรา ในบัดนี้เท่านั้น ก็
หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็ตะเกียกตะกายเหมือนกัน ดังนี้.

แล้วทรงนำพระธรรมเทศานี้มา สืบอนุสนธิ
ประชุมชาตก ว่า

จะเข้าในครั้งนั้น ได้มาเป็น พระเทวทัต ในครั้งนี้

เมียของจะเข้าได้มาเป็น นางจิญจมาณวิกา

ส่วนพานรินทร์ได้มาเป็น เรตถาคต ฉะนั้นแล.

.. อรรถกถา วานรินทชาตก จบ

ตโยธรรมชาตก

ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู

[๕๘] คุณกรพระยาวานร ผู้ใดมีธรรม ๓ ประการ
นี้ คือ ความขยัน ความแก้แค้นกล้า ปัญญาเหมือนท่าน ผู้นั้น
ย่อมล่วงพ้นศัตรูได้.

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหา
วิหาร ทรงปรารภการตะเกียกตะกายจะฆ่าพระองค์นั้นและ
ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยสุเสเต จ ตโย ธม
มา ดังนี้.

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่
ในกรุงพาราณสี. พระเทวทัตบังเกิดในกำเนิดวานร ควบคุม
ฝูงอยู่ในหิมวันตประเทศ. เมื่อลูกวานรที่อาศัยตนเติบโตแล้ว
ก็ขบพีชของลูกวานรเหล่านั้นเสียสิ้น เพราะกลัวว่า วานร
เหล่านั้นจะแย่งกุมฝูง.

ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ก็อาศัยวานรนั้นแหละ ถือ
ปฏิสนธิในท้องของนางวานรตัวหนึ่ง. ครั้นนางวานรรู้ว่า
ตั้งครรภ์ เพื่อจะถนอมครรภ์ของตน ก็ได้ไปสู้เชิงเขาตำบล
อื่น พอท้องแก่ครบกำหนด ก็คลอดพระโพธิสัตว์. พระ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

โพธิสัตว์เจริญวัย ถึงความเป็นผู้รู้เคียงสาแล้ว เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลัง.

วันหนึ่ง ถามมารดาว่า แม่จ๋า ใครเป็นพ่อของฉัน.

มารดาตอบว่า พ่อคุณ บิดาของเจ้ากุมฟูงอยู่ที่ภูเขาลูกโน้น.

แม่พาฉันไปหาพ่อเถิด.

ลูกจ๋า เจ้าไม่อาจเข้าใกล้พ่อของเจ้าได้ เพราะพ่อของเจ้าคอยขบพีชของลูกวานร ที่อาศัยตนเกิดเสียหมด เพราะกลัวจะแย่งกุมฟูง.

แม่จ๋า พาฉันไปเถิด ฉันจักรู้ (อนาคตของตนเอง).

นางจึงพาพระโพธิสัตว์มายังสำนักของวานรผู้เป็นพ่อ.

วานรนั้นเห็นลูกของตนแล้ว ก็คิดว่า เมื่อเจ้านี้เติบโตจักไม่ยอมให้เรากุมฟูง ต้องฆ่ามันเสีย บัดนี้ที่เดียว เราจักทำเป็นเหมือนสวมกอดมัน แล้วก็บีบให้แน่นให้ถึงสิ้นชีวิตให้จงได้ จึงกล่าวว่า มานี่เถิดลูก เจ้าไปไหนเสีย นมนานจนปานนี้ ดังนี้แล้ว ทำเป็นเหมือนกอดรัดพระโพธิสัตว์ รัดจนแน่น.

ก็พระโพธิสัตว์มีกำลังช้างสารสมบุรณ์ด้วย
เร็วแรง จึงปีบรัดตอบ.

ครั้งนั้น กระจกทุกชิ้นส่วนของวานรนั้น ถึงอาการ
จะแตกแยก.

ลำดับนั้น วานรผู้เป็นพ่อเกิดวิตกว่า ไอนี้เคิบโตขึ้น
ต้องฆ่าเรา เราต้องหาอุบายอะไร รีบฆ่ามันเสียก่อน แต่นั่นก็
คิดได้ว่า ไม่ไกลจากนี้ มีสระที่มีฝีเสื่อน้ำสิงอยู่ เราจักให้
ฝีเสื่อน้ำกินมันเสียที่สระนั้น แล้วจึงกล่าวกะพระโพธิสัตว์ว่า
ลูกเอ๋ย พ่อแก่แล้ว จักมอบฝูงให้เจ้า วันนี้จะตั้งเจ้าเป็น
หัวหน้า ที่ตรงโน้นมีสระอยู่ในสระนั้น ดอกโกมุท ๒ ดอก
อุบล ๓ ดอก ปทุม ๕ ดอก กำลังบาน ไปเถิด ไปเอาดอกไม้
มาจากสระนั้น.

พระโพธิสัตว์รับคำว่า ดิละพ่อ ฉันจักไปนำมาแล้วก็
ไป แต่ยังไม่ผลิผลามลงไป ตรวจดูรอบๆ สระ เห็นแต่
รอยลงเท่านั้น ไม่เห็นรอยขึ้น ก็รู้ว่าอันสระนี้ต้องมีรากษสยัค
ครองแน่นอน พ่อเราไม่อาจฆ่าเราด้วยตน จักหวังให้รากษส
เกี่ยวกินเราเสีย เราจักไม่ลงสระนี้ และต้องเก็บดอกไม้ให้ได้
ด้วย แล้วเดินไปหาที่ซึ่งไม่มีน้ำ ไปได้ ๒ ดอก ที่เดียว โจด

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ภัตตราชา

ไปลงฝั่งโน้น โดดจากฝั่งโน้นมาลงฝั่งนี้ ก็คว้าได้อีก๒ ดอก ด้วยอุบายนั้นแหละ. ด้วยวิธีนี้ พระโพธิสัตว์เก็บดอกไม้ได้ เป็นกองทั้งสองฝั่งสระและไม่ต้องลงสู่สถานอันอยู่ในอาญา ของรাকษส.

ครั้นพระโพธิสัตว์เห็นว่า ไม่สามารถจะเก็บได้ มากกว่านี้ ก็รวบรวมดอกไม้กองไว้ที่เดียว.

ครั้งนั้น รากษสดำริว่า อัจฉริยะบุรุษมีปัญญาอย่างนี้ เราไม่เคยเห็นเลยตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ ดอกไม้ก็เก็บได้ ตามปรารถนา และไม่ต้องลงสู่สถานที อันอยู่ในอาญาของเราอีกด้วย จึงระเบิดน้ำ โพล่ขึ้นจากน้ำเข้าไปหาพระ โพธิสัตว์ กล่าวว่า พานรินทร์ ในโลกนี้ ผู้ใดมีกรรม ๓ ประการ ผู้นั้นย่อมครอบงำปัจฉามิตรได้ ชะรอยภายในตัวของท่าน จักมีกรรมทั้งนั้นครบทุกประการ เป็นแน่.

เมื่อจะขึ้นชมพระโพธิสัตว์ จึงกล่าวคานี้ ความว่า

:-

“กรรม ๓ ประการเหล่านี้ คือทักขิยะ สุริยะ ปัญญา มีแก่บุคคลใด เหมือนมีแก่ท่าน บุคคลนั้นย่อมล่วงพ้นศัตรูได้.” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ทกฺขยํ** ได้แก่ ความเป็นผู้มี
ความขยันขันแข็ง.

บทนี้เป็นชื่อของความเพียรอย่างสูงที่ประกอบ
พร้อมมูลด้วยปัญญาอันรู้จักกำจัดภัยที่มาประจวบเข้า.

บทว่า **สุรยํ** ได้แก่ ความเป็นผู้กล้าหาญ.

บทนี้เป็นชื่อของความเป็นผู้ไม่มีความพรั่นพรึง.

บทว่า **ปญฺญา** นี้ เป็นชื่อของความรู้รอบาย ซึ่งเป็น
จุดเริ่มต้นของความปรากฏผล.

ราชาสนั่นชมเชยพระโพธิสัตว์ด้วยคำถาปนียา
แล้ว ก็ถามว่า ท่านเก็บดอกไม้เหล่านี้ไปทำไม?

พระโพธิสัตว์ตอบว่า พ่อของเราปรารถนาจะตั้งเรา
เป็นผู้นำฝูง เราเก็บไป เพราะเหตุนั้น.

ราชาสพฺพควา อุดมบุรุษเช่นท่าน ไม่น่าจะนำดอกไม้
ไป เราจักนำไปให้ แล้วหอบดอกไม้เดินตามหลังพระ
โพธิสัตว์ไป.

ครั้งนั้น บิดาของพระโพธิสัตว์เห็นแต่ไกลแล้ว ราพึง
ว่า เราส่งมันไป หมายถึงจักให้เป็นเหยื่อของราชาส บัดนี้
มันกลับใช้ให้ราชาสถือดอกไม้ตามมา คราวนี้เราฉิบหาย

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธราฯ / ฉัตรราชา

แล้ว เลยหัวใจแตกเจ็ดเสี่ยง ลื่นชีวิตในที่นั่นเอง. ผุ่่งวานรที่
เหลืออยู่ประชุมกัน ยกพระโพธิสัตว์ให้เป็นราชาผู้นำผุ่่ง.

แม้พระบรมศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนา
มาแล้ว ทรงสืบนุสนธิ ประชุมชาดกว่า
วานรนายผุ่่งในครั้งนั้น ได้เป็น **พระเทวทัต** ในครั้งนี้
ส่วนบุตรของลิงผู้เป็นจำผุ่่ง ได้มาเป็น **เราตถาคต** ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา ตโยธรรมชาดก จบ.

เกรีวาพชาตก

ว่าด้วยการทำเกินประมาณ

[๕๕] ท่านจะดีก็พึงดีเถิด แต่อย่าดีให้เกิน
ประมาณ เพราะการดีเกินประมาณเป็นการชั่วช้าของเรา
ทรัพย์ที่เราได้มาตั้งร้อยเพราะดีตกลง ได้ฉิบหาย
ไป เพราะท่านดีตกลงเกินประมาณ.

เกรีวาพชาตก

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหา
วิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้ว่ายากรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ มีคำเริ่มต้นว่า **ธเม ธเม** ดังนี้.

ความย่อว่า พระศาสดาตรัสถามภิกษุนั้นว่า จริงหรือ
ภิกษุที่เขาว่า เธอเป็นผู้ว่ายาก. เมื่อภิกษุนั้นกราบทูลรับว่า ข้า
แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นความจริง พระเจ้าข้า. ก็ตรัสว่า
ดูก่อนภิกษุ เธอเป็นผู้ว่ายาก ในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ใน
กาลก่อน เธอก็เคยเป็นผู้ว่ายากเหมือนกัน ดังนี้.

แล้วทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่

ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลคนตีกลอง อยู่ ณ บ้านตำบลหนึ่ง. พระโพธิสัตว์ฟังข่าวว่า ในกรุงพาราณสี มีงานเอ็กเกริก ก็คิดว่า เราจักนำกลองไปตี ใกล้บริเวณที่เขามี มหรสพ หาทรัพย์ แล้วพาลูกชายไปในกรุงพาราณสีนั้น ตี กลองได้ทรัพย์จำนวนมาก นำทรัพย์ไปบ้านของตน ผ่านดง โจร ก็ห้ามลูกชายผู้ตีกลองไม่หยุดหย่อนว่า ลูกเอ๋ย เจ้าอย่าตี กลองไม่หยุดระยะ จงตีเป็นระยะๆ เหมือนเขาตีกลอง เวลา คนใหญ่โตเดินทาง.

ลูกชาย แม้จะถูกบิดาห้ามปราม กลับพูดว่า ฉันจักไล่ พวกโจรให้หนีไป ด้วยเสียงกลองให้จงได้ แล้วก็ตีกระหน่ำ ไม่หยุดระยะเลย. พวกโจรฟังเสียงกลองครั้งแรกทีเดียว คิด ว่า จังหวะเหมือนกลองคนใหญ่โต พวกหนีไป ครั้นฟัง เสียงตึกๆ กันเกินไป ก็พูดกันว่า ต้องไม่ใช่กลองคนใหญ่โต หวนกลับมาช่มดู เห็นคนสองคนเท่านั้น ก็รุมทาบแย่งเอา ทรัพย์ไป.

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า เจ้าตีกลองกระหน่ำเป็นเสียง เดียว เป็นเหตุทำให้ทรัพย์ที่เราหามาได้โดยเหนื่อยยาก สูญ หายหมด.

แล้วกล่าวภาณนี้ ความว่า :-

เมื่อจะตีก็พึงตีเถิด แต่อย่าตีเกินประมาณ เพราะการตีเกินประมาณ เป็นการชั่วช้าของเรา ทรัพย์ที่ได้มาตั้งร้อย เพราะการตีกลอง ได้ฉิบหายไป เพราะเจ้าตีกลองเกินประมาณ. ดังนี้

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ชเม ชเม** ความว่า กลองควรตี ไม่ใช่ไม่ควรตี อธิบายว่า กลองนะ ตีได้ ไม่ใช่ไม่ให้ตี.

บทว่า **นาติชเม** ความว่า แต่ไม่ควรตีกระหน่ำไป จนไม่หยุดหย่อน. เพราะเหตุไร?

เพราะว่า การตีเกินไป เป็นการชั่วช้าของเรา. หมายความว่า การตีกลองไม่หยุดหย่อน เป็นความชั่ว คือก่อให้เกิดสถานการณ์เลวร้าย แก่เราทั้งสองในบัดนี้.

บทว่า **ชมนฺเตน สत् ลทธี** ความว่า เพราะการตีกลองในพระนคร ได้ทรัพย์มาร้อยกหาปณะ.

บทว่า **อติชมนฺเตน นาสิตํ** ความว่า แต่บัดนี้ เพราะลูกชายของเรา ไม่ทำตามคำสั่ง ตีกลองกระหน่ำไปที่คงโจรนี้ เพราะการตีกลองกระหน่ำไปนั้น ทรัพย์ทั้งหมดควอดไปแล้ว.

พระบรมศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรง

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิติธรรมา / จัตรีธรรมา

สืบอนุสนธิประชุมชาดกว่า
เป็นภิกษุว่ายาก ในบัดนี้
ตถาคต จะนี้แล.

ลูกชายในครั้งนั้น มา
ส่วนบิดาได้มาเป็น เรา

.. อรรถกถา เกริวาทชาดก จบ.

สังฆมณฑล

ว่าด้วยการทำเกินประมาณ

[๖๐] ท่านจะเป่าก็จงเป่าเถิด แต่อย่าเป่าให้เกินประมาณ เพราะการเป่าเกินประมาณเป็นการชั่วช้าของเรา โภคะที่เราได้มาเพราะการเป่าสังข์ได้ฉิบหายไป เพราะท่านเป่าสังข์เกินประมาณ.

สังฆมณฑล

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้ว่ายากเหมือนกัน ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ธเม ธเม ดังนี้.

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัต เสดวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลคนเป่าสังข์. เมื่อมีงานในกรุงพาราณสีอย่างเอิกเกริก ก็พาบิดาไปทำการเป่าสังข์ได้ทรัพย์ ในเวลากลับ ก็กล่าวห้ามบิดาผู้ทำการเป่าสังข์อยู่ไม่ขาดระยะ ใกล้เคียงๆ ดงโจร.

บิดากลับพูดว่า จักไล่พวกโจรให้หนีไปด้วยเสียงสังข์ แล้วเป่าเรื่อยไปไม่ขาดระยะ.

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรธรรมา

พวกโจรก็พากันมารุมแย่งทรัพย์ไปหมด ทำนองเดียวกับเรื่องก่อน นั้นแหละ.

พระโพธิสัตว์กล่าวคาถา โดยนัยเดียวกับเรื่องก่อน ความว่า

ท่านจะเป่าก็จงเป่าเถิด แต่อย่าเป่าจนเกินประมาณ เพราะการเป่าเกินประมาณ เป็นการชั่วช้าของเรา โภคะที่เราได้มาเพราะการเป่าสังข์ ได้ฉิบหายไป เพราะท่านเป่าสังข์เกินประมาณ ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เต ตาโต วิธมี ฌมฺ ความว่า บิดาของเราเป่าสังข์บ่อยๆ เลยเป่าเอาทรัพย์ที่ได้ไว้ เพราะการเป่าสังข์ทั้งนั้น หหมดไป พิณาศไป.

พระบรมศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้ มาแล้ว ทรงสืบบอนุสนธิ ประชุมชาดก ว่า

บิดาในครั้งนั้น ได้มาเป็น ภิกษุผู้ว่ายาก ในบัดนี้ ส่วนบุตรในครั้งนั้น ได้มาเป็น **เรตถาคต** ฉะนี้แล.

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

จบอรรถกถาสังขมมชาตกที่ ๑๐

จบ อาสังสวรรคที่ ๖.

รวมชาตกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหาสีลวชาตก ว่าด้วย ความสำเร็จเกิดจากความพยายาม
๒. จุพชนกชาตก ว่าด้วย เป็นคนควรพยายามร่ำไป
๓. ปุลณปาติชาตก ว่าด้วย การกล่าวถ้อยคำไม่จริง
๔. ผลชาตก ว่าด้วย การรู้จักผลไม้
๕. ปัญจาวุธชาตก ว่าด้วย การบรรลุธรรมอันเกษม
๖. กัญจนขันธชาตก ว่าด้วย การบรรลุธรรมอันเกษม
๗. วารินทชาตก ว่าด้วย ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู
๘. ตโยธรรมชาตก ว่าด้วย ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู
๙. เกรีวาทชาตก ว่าด้วย การทำเกินประมาณ
๑๐. สังขมมชาตก ว่าด้วย การทำเกินประมาณ

.. อรรถกถา สังขมมชาตก จบ

<http://www.84000.org/tipitaka/atita100/?p=6>

อิตถิวรรค

อาสาตม้นตชาดก

ว่าด้วยหญิงเลวทราม

[๖๑] ขึ้นชื่อว่าหญิงในโลกนี้เลวทราม เพราะหญิงเหล่านั้นไม่มีเขตแดน มีแต่ความกำหนัดยินดี คีตกะนองไม่มีเลือก เหมือนกับไฟที่ไหม้ไม่เลือก ฉะนั้น เราจักละทิ้งหญิงเหล่านั้นไปบวช พอกพูนวิเวก

อาสาตม้นตชาดก

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้กระสัน ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า **อาสา โลกิตฺตโย นาม** ดังนี้.

เรื่องของภิกษุนั้น จักแจ่มแจ้งใน [อุมมาพันตีชาดก](#).
(เรื่องย่อๆ มีว่า)

ก็พระศาสดาตรัสกะภิกษุนั้นว่า คุณก่อนภิกษุ ขึ้นชื่อว่าหญิงส่วนมาก ไม่น่ายินดี ไร้สติ ลามก เป็นผู้มิเป็นเบื้องหลัง เธอจะกระสันปั่นป่วนเพราะหญิงเลวๆ เช่นนี้ทำไม.

แล้วทรงนำเรื่องในอศิตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ณ เมืองตักกสิลา คันทารัฐ ถึงความเป็นผู้รู้เพียงสาแล้ว เรียนจบไตรเพทและศิลปะทั้งปวง ได้เป็นอาจารย์ที่สาปาโมกษ์.

ครั้งนั้น ในกรุงพาราณสีมีตระกูลพราหมณ์ตระกูลหนึ่ง ตั้งแต่วันที่บุตรเกิด ก็จุดไฟตั้งไว้ไม่ให้ดับเลย. ครั้นในเวลาทีพราหมณกุมารมีอายุได้ ๑๖ ปี มารดาบิดาจึงกล่าวว่า ลูกเอ๋ย เราจุดไฟตั้งไว้ในวันที่ เจ้าเกิดเรื่อยมา หากเจ้าประสงค์จะไปสู่พรหมโลก จงถือไฟนั้นเข้าไป บูชาพระอัคนีเทพเจ้า ก็จะไปถึงพรหมโลกได้. ถ้าประสงค์จะครองเรือนก็จงไปสู่เมืองตักกสิลา เล่าเรียนศิลปะในสำนักอาจารย์ที่สาปาโมกษ์ แล้วตั้งหลักฐานเถิด.

มาณพกล่าวว่า ฉันไม่อาจจะเข้าไปบูชาไฟ มุ่งจะตั้งหลักฐานเท่านั้น แล้วกราบมารดาบิดา รับเอาเงินพันกระษาปณ์เป็นค่าค่านับอาจารย์ เดินทางไปเมืองตักกสิลา เล่าเรียนศิลปะแล้วกลับมา แต่มารดาบิดาของเขาไม่ต้องการให้ครองเรือน ต้องการให้เขาบำเรอไฟอยู่ในป่า.

ชาตค เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรธรรมา

ลำดับนั้น มารดาปรารถนาจะสำแดงโทษของสตรีส่วนมาก แล้วส่งเขาเข้าป่า จึงดำริว่า อาจารย์นั้นคงเป็นบัณฑิตเฉลียวฉลาด สามารถจะบอกโทษแห่งสตรีส่วนมากแก่ลูกของเราได้ จึงกล่าวว่า ลูกรัก เจ้าเรียนศิลปะสำเร็จแล้วหรือ?

มาณพตอบว่า ครับ คุณแม่.

มารดาจึงกล่าวว่า เมื่อสาตมนต์เจ้าก็เรียนแล้วหรือ?

มาณพตอบว่า ยังไม่ได้เรียนครับ คุณแม่.

มารดา กล่าวว่า ลูกรัก ถ้าเจ้ายังไม่ได้เรียนสาตมนต์แล้ว จะเรียกว่าเรียนศิลปะสำเร็จแล้วไม่ได้ ไปเถิด ไปเรียนแล้วค่อยมา.

มาณพรับคำแล้ว ก็มุ่งหน้าไปกรุงตักกสิลาอีก.

แม้มารดาของอาจารย์ทิสปาโมกข์นั้นเป็นหญิงชราอายุ ๑๒๐ ปี อาจารย์อาบน้ำให้มารดาด้วยมือของตนเอง หาอาหารให้บริโภคเอง หาน้ำให้ดื่มเอง ประณินบัติมารดาอยู่. มนุษย์เหล่าอื่นพากันรังเกียจอาจารย์ผู้กระทำอย่างนั้น. อาจารย์ดำริว่า อย่ากระนั้นเลย เราเข้าป่า ประณินบัติมารดาใน

ปานนั้นอยู่เกิด. ครั้นแล้วก็จัดการสร้างบรรณศาลา ในที่มี
น้ำท่าสะดวก ในป่าอันเงียบสงัดตำบลหนึ่ง เสร็จแล้วขน
สิ่งของมีเนยและข้าวสารเป็นต้น มาสำรองไว้ อุ้มมารดาพา
ไปที่นั่น ปรนนิบัติมารดา อยู่สืบมา.

ฝ่ายมาณพไปถึงเมืองตักกสิลาแล้ว ไม่พบอาจารย์ ก็
สอบถามว่า ท่านอาจารย์ไปไหน? ครั้นฟังเรื่องราวนั้นแล้ว ก็
ไปในปานนั้น ให้อาจารย์แล้วยืนอยู่.

ครั้งนั้น อาจารย์ถามเขาว่า พ่อมหาจำเริญ เรื่องราว
เป็นอย่างไร เจ้าจึงกลับมาเร็วนัก?

มาณพตอบว่า ท่านอาจารย์ยังไม่ได้ให้ผมเรียนอสาด
มนต์เลย มิใช่หรือ ขอรับ?

อ. ใครกล่าวเชิญเชิญให้เจ้าเรียนอสาดมนต์ให้ได้?

มาณพ. มารดาของกระผม ขอรับท่านอาจารย์.

พระโพธิสัตว์ดำริว่า มนต์อะไรๆ ที่มีชื่อว่าอสาด
มนต์ ไม่มีเลย แต่มารดาของมาณพนี้คงประสงค์ให้ เขา
โทยของสตรีเป็นแน่ จึงกล่าวว่า ดิถี พ่อคุณ เราจักให้ออสาด
มนต์แก่เจ้า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เจ้าจงทำหน้าที่แทนเรา ให้
มารดาของเราอาบน้ำด้วยมือของตน ให้บริโภคให้ดื่ม

ปรนนิบัติสม่ำเสมอ.

อนึ่ง เมื่อเจ้านวดมือเท้าศิระและหลังของมารดาเรา
ต้องหยุดยกย่องมือเท้าเป็นต้นในเวลาที่กำลังบีบนิ้วคว่า คุณ
แม่ครับ ถึงคุณแม่จะแก่เฒ่าแล้ว ร่างกายของคุณแม่ก็ยังดู
กระชุ่มกระชวย ในยามที่คุณแม่ยังสาว ร่างกายของคุณแม่
สวยสะคราญ ปานไหน?

ก็แลมารดาของเรากล่าวคำใดกะเจ้า เจ้าไม่ต้องอาย
ไม่ต้องอำพราง บอกคำนั้นแก่เราเถิด เจ้าทำอย่างนี้จึงจะได้
สาตมนต์ ไม่ทำก็ไม่ได้.

มาณพรับคำว่า ดีแล้วครับ ท่านอาจารย์.

เริ่มแต่วันนี้ ก็กระทำตามข้อที่อาจารย์ชี้แจงทุกอย่าง.
เมื่อมาณพรำพันบ่อยๆ นางก็สำคัญว่า มาณพนี้ต้องการจะ
อภิธรรมกับเราเป็นแม่นมั่น ทั้งๆ ที่แก่เฒ่า ตามีคมน กิเลสก็ยัง
เกิดขึ้นในสันดานได้.

วันหนึ่ง นางจึงกล่าวกะมาณพผู้กำลังกล่าวสรรเสริญ
ร่างกายของตนอยู่ว่า เธอปรารถนาจะร่วมอภิธรรมกับเรา
หรือ?

มาณพ. คุณแม่ครับ ผมปรารถนานักแล้ว แต่ (มาติด

อยู่ตรง) ท่านอาจารย์ผู้เป็นที่ยำเกรงหนัก.

มารดา. ถ้าเธอปรารถนาฉันละ ก็จงฆ่าลูกฉันเสียเถิด.

มาณพ. ผมเล่าเรียนศิลปะถึงเพียงนี้ในสำนักของท่านอาจารย์ จะมาฆ่าอาจารย์ เพราะอาศัยเหตุเพียงกิเลส ก็ดูกระไรอยู่.

มารดา. ถ้าเช่นนั้น ถ้าเธอไม่ทอดทิ้งฉันจริง ฉันนี้แหละจะมาหาเสียเอง.

ฉันเชื่อว่าหญิงส่วนมากไม่น่ายินดี ตามก มีลับลมคมในอย่างนี้ ถึงจะแก้ปานนั้น ก็ยังรันทก เริงซู้ ถึงกับมุ่งฆ่าลูกผู้มีอุปการะเห็นปานนี้ เสียก็ได้.

มาณพบอกถ้อยคำทั้งหมดนั้นแก่พระโพธิสัตว์.

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า ที่เธอบอกมาทุกอย่างนั้น เธอทำถูกแล้ว. เมื่อตรวจดูอายุสังขารของมารดา ก็รู้ว่าต้องตายในวันนี้เป็นแน่ จึงกล่าวว่า มาเถิดมาณพ เราต้องทดลองดู จึงตัดไม้มะเดื่อเข้าต้นหนึ่ง ทำรูปหุ่นเท่าตน คลุมเสียทั่วร่าง วางนอนหงายไว้เหนือที่นอนของตน ผูกราวเชือกไว้แล้ว กล่าวกะลัษณ์ว่า พ่อคุณ เธอจงถือขวานไปให้สัตตยาแก่

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

มารดาของเรา.

มาณพก็ไปบอกว่า คุณแม่ครับ ท่านอาจารย์นอน
เหนือที่นอนของตนบนบรรณศาลา ผมผูกธนูเข้าไว้เป็น
สำคัญ คุณแม่ถือขวานเล่มนี้ ถ้าสามารถจะฆ่าได้ ก็จงฆ่า
เสีย.

นางกล่าวว่า เธอต้องไม่ทอดทิ้งฉันแน่ะ

มาณพ. เหตุไร ผมจักทอดทิ้งเล่า ขอรับ.

นางจึงจับขวาน งกๆ เงินๆ เดินไปตามราวเชือก เอา
มือคลำดู สำคัญแน่ๆ ว่า นี้ลูกของเราแล้วเลิกผ้าห่มส่วนหน้า
ของรูปหุ่นออก เงื่อขวานด้วยคิดว่าจักฟันหนเดียวให้ตายคา
ที่ แล้วฟันตรงคอทีเดียว เมื่อเกิดเสียงดังกระดัง จึงได้ทราบ
ว่าที่ตนพินนั้นเป็นไม้.

ครั้นพระโพธิสัตว์ถามว่า คุณแม่ทำอะไร ขอรับ. ก็
ได้คิดว่า เราถูกหลวงเสียแล้ว ล้มลงตายอยู่ตรงนั้นเอง.

ได้ยินว่า ถึงนางจะนอนตายอยู่ที่บรรณศาลาของตน
ก็คงตายในขณะนั้นแน่นอน.

พระโพธิสัตว์ทราบอาการที่มารดาตายแล้ว ก็
กระทำสรีริกิ จรดับไฟที่เผาแล้วก็บูชาด้วยดอกไม้ป่า พา

มานพมานั่งที่ประตูบรรณศาลา กล่าวสอนเขาว่า พ่อคุณ ขึ้นชื่อว่าอศาศตมนต์ที่จัดเป็นวิชาแผนกหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่มีคอก ก็แต่ขึ้นชื่อว่า หึงส่วนมากไม่รู้จักจืดจาง มารดาของเธอบอกให้เธอเรียนอศาศตมนต์ แล้วส่งตัวมาถึงสำนักเรา ก็ส่งมาเพื่อให้รู้โทษของหึงส่วนมาก บัดนี้ เธอก็เห็นโทษของมารดาเราโดยประจักษ์แล้ว ด้วยเหตุนี้ ฟังทราบเถิดว่า ขึ้นชื่อว่าหึงส่วนมากไม่รู้จักอ้อม ลามก ดังนี้แล้วส่งตัวไป.

เขากราบลาอาจารย์ไปสำนักมารดาบิดา.

ครั้งนั้น มารดาถามเขาว่า เจ้าเรียนอศาศตมนต์จบแล้วหรือ?

เขาตอบว่า ครับ คุณแม่.

มารดาถามว่า คราวนี้จักทำอะไร จักบวชจักบำเรอไฟ หรือจักอยู่ครองเรือน?

มานพกล่าวว่าคุณแม่ขอรับ ผมเห็นโทษของหึงส่วนมาก โดยประจักษ์แล้ว ไม่ต้องการอยู่ครองเรือนละ ผมจักบวช.

เมื่อจะประกาศความประสงค์ของตน จึงกล่าวคาถานี้ว่า

จีนเชื่อว่า หญิงในโลก ส่วนมากไม่รู้จักยับยั้ง หาเวลา
แน่นอนไม่ได้ ทั้งร่านรัก เริงซู้ กินไม่เลือก เหมือนไฟที่กิน
ได้ทุกอย่าง. ข้าพเจ้าจักหลีกเลี่ยงนางไปบวช เพิ่มพูนวิเวก
ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อาสา ความว่า ไม่รู้จัก
ยับยั้ง คือมีความประพฤติเลวทราม.

อีกอย่างหนึ่ง ความสุขท่านเรียกว่าสาตะ ความสุข
นั้นไม่มีแก่หญิงเหล่านั้น ทั้งยังให้ความไม่สุขใจแก่คนที่มิ
จิตปฏิพัทธ์ในตน จึงเชื่อว่าไม่รู้จักยับยั้ง.

อธิบายว่า อยู่ไม่สุข คือเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์.

เพื่อจะแสดงความข้อนี้ให้แจ่มแจ้ง ฟังนำพระสูตรนี้
มาสาธก ดังนี้ :-

“ หญิงเหล่านั้นร้อยเล่ห์ หลอกหลวง เป็นบ่อเกิดแห่ง
ความโศก มีเชื้อ โรคเป็นตัวอุบาทว์ หยาบคาย ก่อให้เกิด
ความผูกพัน เป็นชนวนแห่งความตาย เป็นนางบังเงา ชาย
ใต้วงใจในนาง ชายนั้นจัดเป็นคนเลวในฝูงคน. ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โลกิตุถิโย แปลว่า หญิง
ในโลก.

บทว่า เวลา ตาสัน วิชชติ ความว่า คุณแม่ขอรับ
หญิงเหล่านั้น ก็เลสเกิดขึ้นแล้ว เวลา คือความสำรวมเขต
แดนที่ชื่อว่าประมาณ ไม่มีเลย. เป็นหญิงกำหนดหนัก คือติด
ใจในกามคุณทั้ง ๕ ทั้งเป็นผู้คะนอง เพราะประกอบด้วย
ความคะนอง ๓ ประการ คือ คะนองกาย คะนองวาจา และ
คะนองใจ. เพราะขึ้นชื่อว่าความสำรวมที่มาประจวบอารมณ์
มีกายทวารเป็นต้น มิได้มีในภายในของหญิงเหล่านั้นเลย คือ
เป็นหญิงหลุกหลิก เปรียบได้กับจำพวกกา. พรหมณฺณมาณพ
แสดงลักษณะหญิง ดังพรรณนามานี้.

บทว่า ลีชี สพุพมโส ยถา ความว่า ธรรมดาไฟที่ถึง
การนับว่าลีชี เพราะมีเปลวเป็นแฉกได้เชื้อใดๆ จะเป็นของ
ไม่สะอาดมีประเภทเป็นต้นว่าคูกก็ตาม จะเป็นของสะอาดมี
ประเภทเป็นต้นว่า เนยใส น้ำผึ้ง น้ำอ้อยก็ตาม นำปรารธนา
บ้าง ไม่นำปรารธนาบ้าง ก็แลบเลียกินหมดทุกอย่าง เพราะ
เหตุนี้ ท่านจึงเรียกว่า กินทุกอย่าง ฉันท.

แม้หญิงทั้งหลายก็ฉันทนั้นนั่นแหละ จะเป็นคนมี
กำเนิดทราม มีกรงานทราม เช่น คนเลี้ยงช้างเลี้ยงวัวเป็นต้น
ก็ตามเกิด จะเป็นคนมีกำเนิดสูง การงานสูง เช่นกษัตริย์เป็น

ต้นก็ตามเกิด มิได้คิดถึงความเลวทรามและความอุกฤษฏ์เลย
เมื่อความชื่นชมด้วยอำนาจกิเลสบังเกิดขึ้น ด้วยสามารถแห่ง
ความยินดีในโลก ได้คนประเภทไหนก็เสพได้ทั้งนั้น
เพราะฉะนั้น จึงเป็นเหมือนกับไฟที่ไหม้ได้ทุกอย่าง.

เพราะฉะนั้น ไฟกินได้ทุกอย่างฉันใด หลิงเหล่านั้น
ก็พึงทราบว่าเป็นอย่างนั้นเหมือนกันแหละ.

บทว่า ตา หิตวา ปพุนชิสฺสชาติ ข้าพเจ้าขอหลีกเว้น
หลิงลามก อันเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์นั้น เข้าป่าบวชเป็นฤาษี.

บทว่า วิเวกมนุพฺรุหฺม ความว่า วิเวกมี ๓ คือ กาย
วิเวก จิตตวิเวก อุปธิวิเวก.

ในเรื่องนี้ บรรดาวิเวกทั้ง ๓ นั้น ควรเพิ่มพูน กาย
วิเวกด้วย จิตวิเวกด้วย.

ท่านกล่าวอธิบายไว้ว่า (พราหมณมานพกล่าวว่)
คุณแม่ครับ ผมต้องบวช กระทำกสิณบริกรรม ให้สมาบัติทั้ง
๘ และอภิญญาทั้ง ๕ บังเกิดแล้ว จักปลีกกายออกจากหมู่
และพราภจิตจากกิเลส เพิ่มพูนวิเวกนี้ จักเป็นผู้มีพรหมโลก
เป็นที่ไปในเบื้องหน้า เรื่องเหี้ยเรือ่นสำหรับผม เลิกกันที.

พราหมณมานพติเตยนหลิงทั้งหลายอย่างนี้ กราบลา

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

มารดาบิดาบวชแล้ว เพิ่มพูนวิเวกมีประการดังกล่าวแล้ว ได้เป็นผู้มีพรหมโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า.

แม้พระบรมศาสดาก็ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายไม่รู้จักจืดจาง ลามก มีเบื้องหน้าเบื้องหลัง ให้ทุกข้ออย่างนี้ ทรงแสดงโทษของหญิงทั้งหลาย ประกาศสังฆกรรม.

ในเวลาจบสังฆจะ ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในโศดาปัตติผลแล้ว.

พระศาสดาทรงสืบอนุสนธิ ประชุมชาดกว่า มารดามาณพในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุณี ชื่อ ภัททกาปิลาณี เถรียาปทาน ในบัดนี้.

บิดาของมาณพได้เป็น พระมหากัสสปะ มาณพผู้เป็นศิษย์ได้มาเป็น พระอานนท์ ส่วนอาจารย์ได้มาเป็น เรวตถาคต ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา อาสาตมัตต

ชาดก จบ

อัญญาตชาตก

ว่าด้วยการวางใจภรรยา

[๖๒] พราหมณ์ถูกภรรยาผูกหน้าให้คิดพิณ ก็รู้
ไม่ทันภรรยาที่ท่านนำมาเลี้ยงไว้แต่ยังไม่คลอด ใครจะ
วางใจในภรรยาเหล่านั้นได้.

อัญญาตชาตก

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหา
วิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้กระสันนั้นแหละ ตรัสพระธรรม
เทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยัม พุราหุมโณ อวาเทสิ ดังนี้.

ความย่อว่า พระศาสดาตรัสถามภิกษุนั้นว่า จริงหรือ
ภิกษุที่เขาว่า เธอกระสัน.

ครั้นภิกษุนั้นกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า.

จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลาย ใครๆ
ก็รักขามิได้ ในครั้งก่อน บัณฑิตทั้งหลายถึงจะรักษาหญิง
ไว้ตั้งแต่ออกจากครรภ์ ก็ไม่อาจรักษาไว้ได้

แล้วทรงนำเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในกัณฑ์ภทรแห่งพระ
อัศรมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตนั้น.

ครั้นทรงพระเจริญวัยก็ประสบความสำเร็จการศึกษา
ในศิลปะทุกอย่าง พอพระราชบิดาสวรรคต ก็ได้เสวยราชย์
โดยธรรม.

พระองค์ทรงพอพระทัยทรงสกากับท่านปุโรหิต.

ก็เมื่อจะทรงเล่น ทรงขับเพลงสำหรับการพนัน บทนี้

ว่า:-

“แม่น้ำทุกสายไหลลด ป่าทั้งหมดสำเร็จด้วยไม้
หญิงทั้งหลายคงทำชั่ว เมื่อได้โอกาสที่ลับตา.” ดังนี้ พลังก็
ซัดลูกบาศก์ทอง เหนือแผ่นกระดานเงิน.

เมื่อพระราชาทรงเล่นโดยวิธีนี้ ทรงชนะเป็นนิตย์
ส่วนปุโรหิตพ่ายแพ้.

ท่านปุโรหิต ครั้นทรัพย์สมบัติในเรือนร่อยหลอไป
โดยลำดับ ก็ได้คิดว่า ขึ้นเป็นเช่นนี้ ทรัพย์สินในเรือนทุก
อย่างต้องหมดแน่ จำเราต้องเสาะแสวงหามาตุคามคนหนึ่ง
ที่ไม่เคยสมสู่กับบุรุษอื่นเลย มาไว้ในเรือนให้ได้. ครั้นแล้วก็
กลับเกิดปริวิตกว่า เราไม่อาจจะรักษาหญิงที่เคยเห็นชายอื่น

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

มาแล้วไว้ได้ จำเราจักต้องรักษาหญิงคนหนึ่ง แต่แรกคลอด ต่อเจริญวัยแล้วจึงให้อยู่ในอำนาจ ทำให้เป็นหญิงมีชายเดียว จัดแจงการรักษาอย่างมั่นคง จึงจะนำทรัพย์มาจากราชสกุล ได้.

ก็แลปุโรหิตเป็นคนฉลาดในวิชาคู่อวัยวะ ดังนั้นพอ เห็นหญิงทุกคตะคนหนึ่งมีครรภ์ ก็ทราบว่ นางจักคลอดลูก เป็นหญิง จึงเรียกนางมาหาให้เสียบึง ให้อยู่แต่ภายในเรือน เท่านั้น พอคลอดแล้ว ก็ให้เงินส่งตัวไป ไม่ให้เด็กหญิงนั้น เห็นชายอื่นๆ เลย มอบให้ในมือของพวกหญิง เท่านั้น เลี้ยงดู จนเจริญวัย จึงให้นางอยู่ในอำนาจของตน.

ระหว่างที่กุมารีนั้นยังไม่เติบโต ท่านปุโรหิตไม่ยอม เล่นสกาพนันกับพระราชา. ครั้นให้กุมาริอยู่ในอำนาจแล้ว ก็ กราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า เราเล่นพนันสกาพนัน เกิด.

พระราชาทรงรับสั่งว่า ดีละ. ทรงเล่นโดยท่านองคิมน นั้นแหละ.

ในเวลาทีพระราชาทรงขับเพลงทอดลูกบาศก์.

ปุโรหิตก็กล่าวว่ “ยกเว้น มาณวิกา.”

ตั้งแต่นั้นมา ปุโรหิตกลับขณะ พระราชาแพ้.

พระโพธิสัตว์ทรงคะเนว่า ในเรือนของปุโรหิตนี้คงจะมีหญิงคนหนึ่งที่มิช่ายแต่คนเดียว ทรงให้อำมาตย์สืบดู ก็ทรงทราบว่ามีจริง. ทรงพระดำริต่อไปว่าต้องให้คนทำลายศีลของนางเสีย รับสั่งให้นักเลงผู้หนึ่งมาเฝ้า มีพระดำรัสว่า เจ้าจักสามารถทำลายศีลแห่งหญิงของท่านปุโรหิตได้หรือไม่?

นักเลงผู้นั้นรับสนองพระราชประสงค์ว่า ข้าพระองค์อาจอยู่ พระเจ้าข้า.

ครั้งนั้น พระราชาทรงพระราชทานทรัพย์แก่เขา มีพระดำรัสว่า ถ้าเช่นนั้น จงทำให้สำเร็จโดยเร็วเถิด. ทรงส่งเขาไป.

เขาได้รับพระราชทานทรัพย์แล้ว ก็จ่ายของมีเครื่องหอม ฐปกระแจะและการบูรเป็นต้น ไปเปิดร้านขายเครื่องหอมต่างๆ อย่าง ไม่ไถลเรือนของท่านปุโรหิตนั้น.

แม้เรือนของท่านปุโรหิตก็เป็นเรือน ๗ ชั้นมีซุ้มประตู ๗ แห่งและที่ซุ้มประตูทุกแห่งมีหญิงรักษาทั้งนั้น ชายอื่นเว้นแต่ท่านพราหมณ์ ไม่มีผู้ใดจะได้เข้าไปสู่เรือนเลย. แม้

ตะกร้าทิ้งขยะก็ต้องเป็นหญิงเข้าไปชำระทั้งนั้น ปุโรหิตคนหนึ่ง หญิงผู้บำเรอของมาณวิกานั้นคนหนึ่งเท่านั้นที่ได้เห็นมาณวิกานั้น.

ครั้งนั้น หญิงผู้บำเรอของมาณวิกาถือเอาทรัพย์อันเป็นมูลค่าสำหรับซื้อเครื่องหอมและดอกไม้ เดินไป เวลาไปก็เดินผ่านไปใกล้ๆ ร้านของนักเลงนั้น. เขารู้เป็นอย่างดีว่าหญิงคนนี้เป็นหญิงบำเรอของมาณวิกา. วันหนึ่ง พอเห็นนางเดินมา ก็ลุกขึ้นจากร้าน ถลันไปฟุบที่ใกล้เท่านั้น กอดเข้าทั้งคู่ไว้แน่นด้วยแขนทั้งสองข้าง พลังร่ำไห้ปริเวทนาว่า แม่เจ้าแม่ไปไหนเสียเล่า ตลอดเวลานานประมาณเท่านี้?

พวกนักเลงที่ซุ่มกันไว้ แม่ที่เหลือน้อยอยู่ข้างหนึ่ง ก็พากันพูดว่า แม่กับลูกคู่ละม้ายกัน โดยสัญฐานของมือ เท้า และใบหน้า และอากัปกริยา ดูเหมือนกับคนๆ เดียวกัน.

หญิงนั้น เมื่อคนพวกนั้นช่วยกันพูด ก็เชื่อแน่แก่ตนเข้าใจว่า บุรุษนี้เป็นลูกของเราแน่นอน แม้นตนเองก็พลอยร้องไห้ไปด้วย. คนแม่ทั้งสองต่างยืนกอดกันร้องไห้.

ครานั้น นักเลงจึงกล่าวว่า แม่เจ้า แม่อยู่ที่ไหน?

นางตอบว่า พ่อคุณ แม่บำรุงหญิงสาวของท่าน

บุโรหิตผู้มีลีลาเยื้องกรายเสมอด้วยกนิริ มิรูปงามเป็นเลิศอยู่
จะ.

เขากล่าวต่อไปว่า บัดนี้ แม่กำลังจะไปไหนต่อละจะ?
นางบอกว่า แม่กำลังจะไปหาซื้อของหอม และพวง
มาลาให้นายสาว.

เขากล่าวว่า แม่จ๋า แม่จะต้องไปซื้อที่อื่นทำไม นับแต่
นี้ไป โปรดริบเอาของของฉันทไปเถิด แล้วไม่รับเงินเป็น
มูลค่า ให้สิ่งของมีมหาภพลูแลกระวานเป็นต้น กับดอกไม้
ต่างๆ เป็นอันมากไป.

มาณวิกาเห็นเครื่องหอมและดอกไม้มากมาย ก็กล่าว
ว่า แม่คุณ วันนี้ ท่านพราหมณ์ของเราใจดี หรืออย่างไร?

นางถามว่า ทำไม คุณนายพุดอย่างนี้เล่า?

มาณวิกา เพราะฉันเห็นของเหล่านี้มากมาย.

นางกล่าวว่า พราหมณ์ไม่ได้ให้เงินค่าของมากขึ้น
เลย แต่ของนี้ ฉันนำมาจากสำนักลูกของฉันท.

นับแต่นั้นมา นางริบเอาค่าของที่พราหมณ์ให้เสียเอง
แล้วก็ไปริบเอาเครื่องหอม และดอกไม้เป็นต้น มาจากสำนัก
ของนักเลงคนนั้น เรื่อยมา.

ล่วงมาสองสามวัน นักเลงก็ทำลวงว่า เป็นไข่นอนเสีย. นางไปที่ประตูร้านของเขา ไม่เห็น ก็ถามว่า ลูกของเราไปไหน?

คนในร้านบอกว่า ลูกชายของท่าน ไม่สบาย.

นางไปถึงที่นอนของเขา แล้วนั่งดูบลหลัง ถามว่า ลูกเอ๊ย ไม่สบายเป็นอะไรไปหรือ?

เขานิ่งเสีย.

นางก็ถามว่า ทำไม ไม่พูดเล่าลูกเอ๊ย.

นักเลงพูดว่า แม่จ๋า ถึงฉันจะตายก็ไม่สามารถจะบอกแม่ได้.

นางจึงกล่าวว่า เจ้าไม่บอกแม่แล้ว จะควรบอกใครเล่า บอกเถิดพ่อคุณ.

นักเลงจึงบอกว่า แม่จ๋า ฉันไม่ป่วยไข้ เป็นอะไรหรอก แต่ฉันได้ยื่นคำสรรเสริญนางมาณวิกาแล้ว ก็มีจิตผูกพันมั่นคง เมื่อฉันได้นางจึงจะมีชีวิตสืบไป เมื่อไม่ได้จักยอมตายที่นี้แหละ.

นางกล่าวว่า พ่อคุณ เรื่องนี้เป็นภาระของแม่เอง ลูกอย่าเสียใจเพราะเรื่องนี้เลย. ปล่อยเอาใจเขาแล้ว ก็ขึ้นของ

หอมและดอกไม้ไปมากมาย มาถึงสำนักมาณวิกา ก็กล่าวว่าคุณนายเจ้าขา ลูกคิดฉันได้ยื่นคำสรรเสริญคุณนายจากสำนักของฉันแล้ว มีจิตผูกพันมั่นคง ทำอย่างไรกันดีเล่า?

มาณวิกาตอบว่า ถ้าแม่พาเขามาได้ ฉันจะให้โอกาสเหมือนกัน.

นางฟังคำของมาณวิกาแล้ว แต่บัดนั้นมาก็กวาดขยะเป็นอันมากจากทุกซอกทุกมุมของเรือน เทรดหัวหญิงที่เป็นยาม. หญิงที่เป็นยามอึดอัดใจด้วยเรื่องนั้น ก็ออกไป. โดยทำนองเดียวกันนี้แหละ หญิงที่เป็นยามคนไหน พุดอะไรๆ นางจะทิ้งขยะรดหัวหญิงยามนั้นๆ ตั้งแต่นั้น นางจะนำสิ่งใดเข้ามาหรือนำออกไป ก็ไม่มีใครกล้าตรวจค้นสิ่งนั้น.

ได้เวลา นางให้หนักเลงนั้นนอนในตะกร้าดอกไม้แบกไปสู่สำนักมาณวิกา. นักเลงทำลายศีลของมาณวิกาเสียแล้ว ได้อยู่ในปราสาทนั่นเอง ๒-๓ วัน. เมื่อท่านปุโรหิตออกไปข้างนอกแล้ว ทั้งสองคนก็ร่วมอภิรมย์กัน. เมื่อปุโรหิตมา นักเลงก็ซ่อนเสีย.

ครั้นล่วงมาได้ ๑-๒ วัน มาณวิกาก็พุดกะนักเลงว่า ที่รัก บัดนี้ ท่านควรจะไปเสียที.

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

นักเลงก็กล่าวว่า ฉันจะตี (หัว) พร้าหมณ์ให้ได้
เสียก่อน ถึงจะไป.

มาณวิกากล่าวว่า อย่างนั้นก็ได้ แล้วให้นักเลงซ่อน
ตัวเสียเมื่อพร้าหมณ์มา ก็พูดอย่างนี้ว่า ท่านเจ้าขา ดิฉัน
อยากจะฟ้อนในเมื่อท่านบรรเลงพิณ.

พร้าหมณ์รับคำว่า เจ้าจงฟ้อนเถิด นางผู้เจริญ. แล้วก็
บรรเลงพิณ.

นางมาณวิกากล่าวว่า ท่านเจ้าขา ดิฉันละอายในเมื่อ
ท่านจ้องดู ดิฉันขอปิดหน้าท่านเสียก่อนถึงจะฟ้อน.

ปุโรหิตกล่าวว่า ถ้าเจ้าละอาย ก็จงกระทำอย่างนั้น
เถิด.

มาณวิกาหยิบผ้าเนื้อหนาปิดตาท่านปุโรหิต แล้วผูก
หน้าจนมิด. พร้าหมณ์ยอมให้ปิดหน้า บรรเลงพิณ ไปเรื่อยๆ.
นางฟ้อนได้สักครู่ก็กล่าวว่า ท่านเจ้าขา ดิฉันอยากจะเคาะ
สิริษะท่านสักครั้งหนึ่งนะเจ้าคะ.

พร้าหมณ์ผู้หลงไหลในสตรี ไม่รู้เหตุการณ์อะไร ก็
กล่าวว่าเคาะเถิด.

มาณวิกาให้สัญญาณแก่นักเลง.

เขาย่องเข้ามาใกล้ๆ ยืนอยู่หลังพราหมณ์ทีเดียวน แล้ว
ถองศีรษะด้วยศอก. นัยน์ตาของพราหมณ์ถึงกับถลน หัวโน
ขึ้น.

พราหมณ์เจ็บปวดรวดร้าว กล่าวว่า เจ้าจงส่งมือมา
นี้.

มาณวิกาส่งมือของตนวางไว้บนมือพราหมณ์.

พราหมณ์กล่าวว่า มือนี่มๆ แต่เขกแข็ง

นักเลง ครั้นเขกหัวพราหมณ์แล้วก็ซ่อนตัวเสีย.

มาณวิกา เมื่อนักเลงไปซ่อน ก็เปลื้องผ้าออกจากหน้า
พราหมณ์ หยิบน้ำมันมาทานวดศีรษะให้. เมื่อพราหมณ์
ออกไปข้างนอกแล้ว หญิงบำเรอให้นักเลงนอนในตะกร้าคัง
เก่า พาออกไป.

นักเลงจึงไปเฝ้าพระราชกราบทูลเรื่องราวทั้งหมด
ให้ทรงทราบ.

พระราชดำรัสแก่พราหมณ์ผู้มาเฝ้าพระองค์ว่า เรา
เล่นสกาพนันกันเถิด ท่านพราหมณ์.

ท่านปุโรหิตรับสนองพระดำรัสว่า ดิละ พระเจ้าข้า.

พระราชโอรสโปรดให้จัดตั้งวงเพื่อเล่นสกา ทรงขับเพลง

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรา / ฉัตรธรา

การพนัน แล้วทรงทอดลูกบาศก์.

พราหมณ์ไม่รู้เรื่อง ที่มาฉวีถูกทำลายตบะเสียแล้ว
คงกล่าวว่ายกเว้นมาฉวี.

แม้จะกล่าวอย่างนี้ ก็ต้องเพื่อยุ่่นเอง.

พระราชาทรงชนะแล้วตรัสว่า พราหมณ์ ท่านกล่าว
อะไร? ตบะแห่งมาฉวีของท่านถูกทำลายแล้ว ท่าน
อุตสาหักรักษามาตุคามตั้งแต่อยู่ในครรภ์ กระทำการป้องกัน
ในที่ถึง ๗ แห่ง สำคัญว่าเราจักรักษาได้ ขึ้นชื่อว่ามาตุคาม
แม้บุรุษจะเอาใส่ไว้ในท้องเที่ยวไป ก็ไม่อาจรักษาไว้ได้ ขึ้น
ชื่อว่าหญิงที่มีบุรุษคนเดียว ไม่มีดอก. มาฉวีของท่าน
กล่าวว่า ดิฉันปรารถนาจะพื่อน เอาผ้าผูกหน้าของท่านผู้
บรรเลงพิณเสีย ให้ชายชู้ของตนเอาศอกถองศีรษะท่าน แล้ว
ก็ส่งไป. คราวนี้ ท่านจะยกเว้นได้อย่างไรเล่า ดังนี้.

แล้วตรัสคาถาความว่า :-

“ พราหมณ์ถูกนางเอาผ้าผูกหน้าเสียหมด ให้บรรเลง
พิณ เพราะเหตุใดไม่ทราบเหตุนั้นเลย. หญิงที่เลี้ยงมาตั้งแต่
ยังเป็นพีช เป็นภรรยา ยังทำเสียได้ ใครเล่าจะวางใจในภรรยา
นั้นๆ ได้แน่นอน ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยัม พุราหฺมโน อวาเทลิ วิณฺ
สมฺมุขเวฐิตो ความว่า พราหฺมณฺ์ถูกนางเอาผ้าเนื้อหนาผูก
หน้ามิดชิด ใ้บรรเลงพิณไป เพราะเหตุอันใด ไม่ได้ทราบ
เหตุอันนั้น. เพราะนางต้องการลวงเขา จึงได้กระทำอย่างนี้.
แต่พราหฺมณฺ์ไม่รู้อาการที่หญิงทั้งหลายมีมายามากนั้น
หลงเชื่อมาตุคาม จึงได้สำคัญอย่างนี้ว่า นางละอายเรา.
พระราชฯ เมื่อจะประกาศความไม่รู้ของพราหฺมณฺ์นั้น จึงตรัส
อย่างนี้.

นี่เป็นคำอธิบายในข้อนี้.

บทว่า อณฺุทฏฺตา ภตา ภริยา ความว่า อณฺุทฯ ท่าน
เรียกว่าพีช คือหญิงที่ถูกนำมาเลี้ยงตั้งแต่ยังเป็นพีช คือถูก
นำมาเลี้ยง แต่ในเวลาที่ยังไม่คลอดจากท้องของแม่.

อีกอย่างหนึ่ง ศัพท์ว่า ภตา หมายถึงเป็นคำถาม คือ
ถามว่า นั่นเป็นใคร? เป็นภรรยา คือเป็นเจ้าของบุตร เป็น
หญิงบำเรอ เพราะว่า หญิงนั้น ท่านเรียกว่าภรรยา เพราะเป็น
หญิงที่ต้องเลี้ยงด้วยภัตต์และผ้าเป็นต้น ๑ เพราะมีความ
สังวรระวังอันถูกทำลายแล้ว ๑ เพราะต้องเลี้ยงด้วยโลกธรรม
๑.

บทว่า **ชาตุ** ในบาทคาถาว่า **ตาสู โภ ชาตุ วิสุตเส** นี้ เป็นคำกล่าวโดยส่วนเดียว.

อธิบายว่า ในเมื่อภรรยาเหล่านั้น แม้ถึงจะถูกกุ่มกั้น ตั้งแต่อยู่ในท้องของมารดา ก็ยังถึงวิการ (นอกใจ) อย่างนี้ได้ ใครเล่าคือคนฉลาด หน้าไหนจะพึงวางใจในภรรยาได้อย่างแน่นอน ได้แก่ ใครเล่าควรจะเชื่อได้ว่าหญิงเหล่านี้ไม่มีวิการ (นอกใจ) ในเรา. เพราะว่า ขึ้นชื่อว่ามาตุคาม ในเมื่อมีผู้เรียกร้อง ในเมื่อมีผู้เชื่อเชิญด้วยอำนาจอิทธิฤทธิ์ ใครๆ ก็ไม่อาจรักษาไว้ได้เลย.

พระโพธิสัตว์ทรงแสดงธรรมแก่พราหมณ์อย่างนี้. พราหมณ์ฟังธรรมเทศนาของพระโพธิสัตว์แล้ว ไปสู่निเวศน์ กล่าวกะมานวีกานั้นว่า ได้ยินว่า เจ้ากล้าทำชั่วถึงขนาดนี้ เชียวหรือ?

มานวีกาถามว่า ท่านเจ้าคะ ใครพูดอย่างนี้เล่าคะ ดิฉันนี้แหละเขกหัวท่าน คนอื่นไม่มีใครดอก. ถ้าท่านไม่เชื่อว่า ดิฉันไม่ทรามสัมพันธ์ชายอื่น เว้นจากท่านแล้ว จักกระทำสังกิริยา ลุยไฟให้ท่านเชื่อ.

พราหมณ์กล่าวว่า อย่างนั้นก็ดี จึงให้สุมพินกองใหญ่

จุดไฟ แล้วเรียกนางมากล่าวว่า ถ้าเจ้าแน่ใจตนเอง จงลุยไฟเถิด.

ฝ่ายมาณวิกา กล่าวชักชวนกะหญิงผู้บำรุงของตน ไว้ก่อนทีเดียวว่า แม่คุณจงไปบอกลูกของแม่ให้ไปที่นั่น ในเวลาฉันลุยไฟ ให้จับมือฉันไว้.

หญิงนั้นก็ไปบอกอย่างนั้น. นักเลงมายืนอยู่ท่ามกลางมหาชน.

มาณวิกาหวังจะลวงพราหมณ์ ยืนอยู่ท่ามกลางมหาชน กระทำสักัจกริยาว่า ข้าแต่ท่านพราหมณ์ ขึ้นชื่อว่า การสัมผัสด้วยมือของชายอื่น ยกเว้นท่านแล้ว ดิฉันไม่เคยรู้จักเลย ด้วยสักัจจะนี้ ขอไฟนี้ อย่าไหม้ดิฉันเลย. พลังทำท่าจะลุยไฟ.

ในขณะนั้น นักเลงก็ประกาศว่า คุณเถิดท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงดูการกระทำของพราหมณ์ปุโรหิต ท่านจะให้มาตุคามผู้งามอย่างนี้ลุยไฟ แล้วตรงไปจับมือนางไว้. นางสะบัดมือแล้วพูดกับปุโรหิตว่า ท่านเจ้าขา สักัจกริยาของดิฉันถูกทำลายเสียแล้ว ดิฉันไม่อาจลุยไฟได้ เจ้าคะ.

พราหมณ์ถามว่า เพราะเหตุไร?

มาณวิกาตอบว่า ในวันนี้ ดิฉันได้ทำสังจกิริยาไว้
อย่างนี้ว่า ยกเว้นสามีของดิฉันแล้ว ดิฉันไม่รู้สัมผัสมือของ
ชายอื่นเลย บัดนี้ ดิฉันถูกชายคนนี้จับมือเสียแล้ว เจ้าคะ.

พราหมณ์รู้ทันว่า เราถูกนางมาณวิกาหลงเอา ก็โบยตี
นาง แล้วไล่ไป.

ได้ยืมว่า หญิงเหล่านี้ประกอบไปด้วยอสังกรรม
อย่างนี้ ทำกรรมชั่วช้าเป็นอันมาก เพื่อจะหลงสามีของตน ทำ
การสบถได้ทั้งวันว่า ดิฉันไม่ได้กระทำอย่างนี้ ย่อมเป็นหญิง
มีจิตปรวนแปรไปได้ต่างๆ.

สมดังคาถาประพันธ์ที่ท่านกล่าวไว้ว่า :-

“สภาพของหญิงทั้งหลายที่หาสังจะได้โดยยาก เป็น
โจร ร้อยเล่ห์มาหา รู้ได้ยาก เหมือนการไปของปลาในน้ำ
ฉะนั้น นางพูดเท็จเหมือนจริง พูดจริงเหมือนเท็จ เหมือนโค
ทั้งหลายเต็มกินแต่หญ้าอ่อนๆ ที่มากมาย ความสวยของเรา
ประเสริฐแท้ แท้จริง หญิงเหล่านี้เป็นโจรหยาบคาย ร้ายกาจ
กลับกลอก เหมือนก้อนกรวด, ความล่อลวง บรรดาผู้มีหมู่
มนุษย์ ไม่มีข้อไหนที่พวกนางจะไม่รู้.”

พระบรมศาสดาก็ตรัสว่า มาตุคาม ใครๆ รักษาไว้

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

ไม่ได้ดั่งนี้ ดังนี้.

ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนານี้มาแล้ว ตรัสประกาศ **สัจจะ**.

ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุผู้กระสันบรรลุโสดาปัตติผล.

พระศาสดาทรงสืบบอนุสนธิ ประชุมชาดกว่า

พระเจ้ากรุงพาราณสีในครั้งนั้น ได้มาเป็น **เรตถาคต** ฉะนี้

แล.

.. อรรถกถา อัญญาฎชาดก จบ

ตักกชาดก

ว่าด้วยกรรมดาหุญ

[๖๓] กรรมดาว่าหุญเป็นคนมักโกรธ ไม่รู้จัก
คุณ ชอบต่อเสียด ชอบยุยงให้แตกกัน ดูกรภิกษุ ท่านจง
ประพฤติพรหมจรรย์เถิด ท่านจะไม่เสื่อมจากสุข.

ตักกชาดก^๐

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวีหาร
ทรงปรารภภิกษุผู้กระสันนั้นแหละ ตรัสพระธรรมเทศานี้
มีคำเริ่มต้นว่า โภทนา อกตญฺญ จ ดังนี้.

^๐ ม. อรรถกถาตักกปัณทิตชาดก

พระศาสดาตรัสถามว่า จริงหรือภิกษุที่เขาวา เธอ
กระสันแล้ว? เมื่อภิกษุนั้นกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า. ตรัส
ว่า ขึ้นชื่อว่าหุญทั้งหลาย เป็นคนอกตัญญู ประทุษร้ายมิตร
เหตุไร เธอจึงกระสัน เพราะอาศัยหุญเหล่านั้น.

แล้วทรงนำเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์บวชเป็นฤาษี สร้างอาศรมอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำคงคา ยังสมาบัติและอธิษฐานให้เกิดแล้ว ยับยั้งอยู่ด้วยความสุขอันเกิดแต่ความยินดีในฌาน.

ในสมัยนั้น ธิดาของท่านเศรษฐีในกรุงพาราณสี ชื่อว่า **พุชฺฐกุมารี** เป็นหญิงคู่ร้าย หยาบคาย มักด่า มักตีทาสและกรรมกร.

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง คนที่เป็นบริวารชวนนางไปว่า จักเล่นน้ำในแม่น้ำคงคา. ขณะเมื่อมนุษย์เหล่านั้นเล่นน้ำกันอยู่นั้นแหละ เป็นเวลาที่พระอาทิตย์ใกล้จะอัสดง เมฆฝนก็ตั้งเค้าขึ้น. พวกมนุษย์ทั้งหลายเห็นเมฆฝนแล้ว ก็รีบวิ่งแยกย้ายกันไป. พวกทาสกรรมกรของธิดาท่านเศรษฐี พุดกันว่า วันนี้พวกเราควรแก้เผ็ดนางตัวร้ายนี้ แล้วทิ้งนางไว้ในน้ำนั้นแล พวกกันขึ้นไปเสีย. ฝนก็ตกลงมา แม้ดวงอาทิตย์ก็อัสดง เกิดความมืดมัวทั่วไป. พวกทาสและกรรมกรเหล่านั้น เว้นแต่ธิดาท่านเศรษฐีคนเดียว ไปถึงเรือน.

เมื่อคนทั้งหลายพุดว่า ธิดาท่านเศรษฐีไปไหนเล่า?

ก็กล่าวว่า นางขึ้นจากแม่น้ำคงคาก่อนหน้าแล้ว เมื่อ

เป็นเช่นนี้ พวกข้าพเจ้าจึงไม่รู้ว่านางไปไหน.

แม้พวกญาติพากันค้นหา ก็ไม่พบ.

ธิดาท่านเศรษฐีร้องดั่งลั่น ลอยไปตามน้ำ ถึงที่ใกล้
บรรณศาลาของพระโพธิสัตว์เมื่อเวลาเที่ยงคืน. พระ
โพธิสัตว์ได้ยินเสียงของนางก็คิดว่านั่นเสียงหญิง ต้อง
ช่วยเหลือนาง พลังถือคบหญาเดินไปสู่ฝั่งแม่น้ำ เห็นนาง
แล้วก็ปლობว่า อย่างกลัว อย่างกลัว ด้วยมีกำลังดั่งช้างสาร
สมบูรณ์ด้วยเร็วแรง ว่ายน้ำไปช่วยนางขึ้นได้ พาไปอาศรม
ก่อไฟให้นางผิง. ครั้นนางค่อยสร้างหนาวแล้ว ก็จัดหาผลไม้
น้อยใหญ่ที่อร่อยๆ มาให้ พลังถามนาง ขณะที่บริโภคผลไม้
นั้นว่า นางอยู่ที่ไหนและทำไมถึงตกน้ำลอยมา.

นางก็เล่าเรื่องราวนั้นให้ฟัง.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์กล่าวกะนางว่า เธอพักเสียที่นี่
แหละ แล้วจัดให้นางพักในบรรณศาลา ตนพักอยู่กลางแจ้ง
๒-๓ วันแล้วกล่าวว่า บัดนี้ เธอจงไปเถิด.

เศรษฐีธิดาคิดว่า เราจักทำดาบสนี้ถึงสี่สัปดาห์ แล้ว
ชวนไปด้วยให้จงได้ ดังนี้แล้วไม่ยอมไป.

ครั้นเวลาล่วงผ่านไป ก็แสดงกระบิดกระบวนเล่าให้

มายาหญิง ทำให้พระดาบสศีลขาด เลื่อมจากฉนวน. ดาบสก็
ชวนนางอยู่ในป่านั้นเอง

ครั้งนั้น นางกล่าวกะดาบสว่า ข้าแต่ท่านเจ้า เราทั้งสอง
จงกัอยู่ในป่าทำไม เราสองคนพากัน ไปสู่ย่านมนุษย์เกิด.
ดาบสก็พานางไปถึงบ้านชายแดนตำบลหนึ่ง ประกอบอาชีพ
ด้วยการขายเปรียง เลี้ยงนาง. เพราะท่านดาบสขายเปรียง
เลี้ยงชีวิต ผูกชนจึงขนานนามว่า **ตักกบัณฑิต.**

ครั้งนั้น พวกชาวบ้านร่วมกันให้เสียบึงอาหารแก่
ท่านกล่าวว่า ท่านช่วยบอกเหตุการณ์ที่บุคคลประกอบดีหรือ
ชั่วแก่พวกข้าพเจ้า อยู่เสียในที่นี้เกิด แล้วช่วยกันสร้าง
กระท่อม ให้อยู่ใกล้ประตูบ้าน.

ก็โดยสมัยนั้น พวกโจรพากันลงมาจากภูเขา ปล้น
ชนบทชายแดน.

วันหนึ่งพากันมาปล้นบ้านนั้น แล้วใช้ชาวชนบทนั้น
แหละให้ชนข้างของไปให้ ยึดเอาตัวนางเศรษฐีธิดาแม่
ไปยังที่พำนักของตน แล้วจึงปล่อยคนที่เหลือ. ส่วนนายโจร
พอใจในรูปของนาง จึงทำนางให้เป็นภรรยาของตน.

พระโพธิสัตว์สอบถามว่า หญิงชื่อนี้ไปไหนเสียเล่า?

แม้จะได้ฟังว่าคุณนายโจรยัดเอาไว้เป็นภรรยาเสียแล้ว ก็ยังคิดว่านางจักยังไม่ทิ้งเรา อยู่ในที่นั่น จักต้องหนีมาเป็นแน่ รอคอยนางอยู่ในบ้านนั่นเอง.

ฝ่ายนางเศรษฐีธิดาก็คิดว่า เราอยู่ที่นี้เป็นสุขดี บางทีตักกบัณฑิตอาศัยเหตุใดๆ แล้วจะมาพาเราไปเสียจากที่นี่ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจักเสื่อมจากความสุขนี้ ถ้ากระไร เราทำเป็นเหมือนยังอาลัยรักอยู่ ให้คนไปตามตัวมาแล้วให้เขาฆ่าเสีย คิดแล้วเรียกมนุษย์ผู้หนึ่งมาส่งข่าวไปว่า ดิฉันเป็นอยู่อย่างลำบากในที่นี้ ท่านตักกบัณฑิตกรุณามารับฉันไปด้วยเถิด.

ตักกบัณฑิตสดับข่าวนั้นแล้วก็เชื่อ จึงไปที่บ้านนายโจร หยุดรอที่ประตูบ้าน ส่งข่าวไป. นางออกมาพบแล้วพูดว่า ท่านเจ้าขา ถ้าเราพากันไปเดี๋ยวนี้ นายโจรจักติดตามฆ่าเราทั้งสองเสียก็ได้ เราจักไปกันในเวลากลางคืน พาตักกบัณฑิตมาให้บริโภค ให้ซ่อนตัวอยู่ในผู้ง. ตกเวลาเย็น นายโจรกลับมา กินเหล้าเมา ก็พูดว่า ท่านเจ้าคะ ถ้านายเห็นศัตรูของนายในเวลานี้ นายจะพึงทำอย่างไรกะเขา.

นายโจรกล่าววว่า เราจักกระทำเช่นนี้ๆ.

นางจึงบอกว่า ก็ศัตรูนั้นอยู่ไกลเสียเมื่อไรเล่า นั่งอยู่ในยั้งข้าวนี้เอง.

นายโจรถือพระขรรค์เดินไปที่ยั้งข้าว เห็นตักกบัณฑิตก็จับเหวียงให้ล้มลงกลางเรือน โบยด้วยท่อนไม้ ทูบถองด้วยศอกเข้าเป็นต้นจนหน้าใจ.

ตักกบัณฑิตถึงจะถูกโบย ก็ไม่พูดถ้อยคำอะไรอย่างอื่นเลย กล่าวแต่คำว่า จีโกรธ ออกตัญญู ชอบต่อสู้เสียดประทุษร้ายมิตร อย่างเดียวเท่านั้น.

ฝ่ายโจรโบยตักกบัณฑิตแล้วก็มัดให้นอน มากินอาหารเย็น แล้วก็หลับไปตื่นขึ้น พอฤทธิสุราร่าง ก็เริ่มโบยตักกบัณฑิตอีก.

แม้ตักกบัณฑิตก็กล่าวแต่คำ ๔ คำอยู่อย่างนั้น.

โจรคิดว่า ท่านผู้นี้ แม้จะถูกเราโบยอย่างนี้ก็ไม่ยอมพูดอะไรอย่างอื่นเลย คงกล่าวแต่คำ ๔ คำอยู่ตลอดมา เราจักถามดู แล้วก็ถามตักกบัณฑิตว่า นี่แน่ะท่านผู้เจริญ ถึงแม้ท่านจะถูกโบยอย่างนี้ เหตุไฉน จึงกล่าวแต่คำ ๔ คำเหล่านี้เท่านั้น.

ตักกบัณฑิตกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น จงฟัง. แล้วกล่าว

ลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นว่า เคิม ข้าพเจ้าเป็นคาบสผู้หนึ่งอยู่ในป่า ได้มานาน ข้าพเจ้าช่วยหญิงผู้นี้ผู้ลอมมาในแม่น้ำคงคาให้ขึ้นได้แล้ว ประคบประหงม เมื่อเป็นเช่นนี้ นางผู้นี้ก็เล่าโลมข้าพเจ้า ทำให้เสื่อมจากฉาน ข้าพเจ้าต้องทิ้งป่า พานางมาเลี้ยงดูอยู่ที่บ้านชายแดน. ครั้นนางส่งข่าวไปถึงข้าพเจ้าว่าถูกพวกโจรนำมาที่นี้ ต้องอยู่อย่างลำบาก ให้ช่วยพานางกลับไปทำให้ข้าพเจ้าต้องตกอยู่ในเงื้อมมือของท่านในบัดนี้ ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวอยู่อย่างนี้.

โจรได้คิดว่า หญิงคนนี้ปฏิบัติผิดถึงอย่างนี้ในท่านผู้สมบูรณ์ด้วยคุณมีอุปการะถึงอย่างนี้ มันคงทำอุบัตินทรายอะไรๆ ให้แก่เราก็ได้ ต้องฆ่ามันเสีย. นายโจรพลอบให้ตักกบัณฑิตเบาใจ ปลุกนาง ฌวยพระขรรค์ออกมาพูดว่า เราจักฆ่าชายผู้นี้ที่ประตูบ้าน เดินไปนอกบ้านกับนาง พนางบอกให้นางจับมือท่านตักกบัณฑิตไว้ด้วยคำว่า จงยึดมือชายผู้นี้ไว้แล้วชักพระขรรค์ทำเป็นเหมือนจะฟันท่านตักกบัณฑิต กลับฟันนางขาด ๒ ท่อน อาบน้ำดำเกล้าแล้ว เลี้ยงดูท่านตักกบัณฑิตด้วยโภชนะอันประณีต ๒-๓ วัน ก็กล่าวว่า บัดนี้ท่านจักไปไหนต่อไปเล่า?

ตักกบัณฑิตกล่าวว่า ขึ้นชื่อว่ากิจด้วยการอยู่ครอง
เรือนไม่มีแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักบวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่านั้น
แหละ.

โจรกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็จักบวชด้วย.

ทั้งสองคนพากันบวช ไปสู่รเวปถูป่า นั้น ให้อภิญญา ๕
และสมาบัติ ๘ เกิดได้แล้ว ในเวลาสั้นชีวิตก็ได้ไปสู่พรหม
โลก.

พระบรมศาสดาตรัสเรื่องทั้งสองเหล่านี้แล้ว ครั้น
ตรัสรู้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ ความว่า

หญิงทั้งหลายเป็นผู้มักโกรธ ออกตัณญา มักต่อเสียด
และคอยแต่ทำลาย. คุณก่อนภิกษุ เองจงประพฤติพรหมจรรย์
เถิด แล้วเธอก็ไม่คลาดความสุขเป็นแน่ ดังนี้.

ในพระคาถานั้นประมวลอธิบายได้ ดังนี้ :-

คุณก่อนภิกษุ ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายเป็นผู้มักโกรธ ไม่
สามารถจะหักห้าม ความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วได้เลย เป็นคน
ออกตัณญา ไม่รู้อุปการคุณแม้จะยิ่งใหญ่ เป็นคนต่อเสียด ชอบ
กล่าวคำอันแสดงถึงความต่อเสียดอยู่ร่ำไป เป็นผู้มีนิสัยชอบ
ทำลาย ชอบทำลายหมู่มิตร มีปากติกล่าวคำทำให้มิตรแตกกัน

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

เป็นประจำ หญิงเหล่านี้ประกอบไปด้วยกรรมอันลามกเห็นปานนี้. เธอจะไปต้องการหญิงเหล่านี้ทำไมเล่า?

ดูก่อนภิกษุ เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด เพราะว่า การงดเว้นจากเมถุนธรรม นี้ชื่อว่าพรหมจรรย์ ด้วยอรรถว่า เป็นคุณอันบริสุทธิ เธอประพฤติพรหมจรรย์นั้น ก็จะไม่คลาดความสุข คือว่าเมื่อเธออยู่ประพฤติพรหมจรรย์นั้น จักไม่คลาดความสุขในฉาน ได้แก่ความสุขอันเกิดจากมรรค และความสุขอันเกิดจากผล.

อธิบายว่า จักไม่ละความสุขนี้ คือจักไม่เสื่อมจากความสุขนี้.

ปาฐะว่า น **ปริหายติ** เธอจักไม่เสื่อม ดังนี้ก็มี. ความก็อย่างเดียวกันนี้แหละ.

พระบรมศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัสประกาศ**สังจะทั้งหลาย.**

ในเวลาจบสังจะ ภิกษุผู้กระสันดำรงอยู่ในโศคาปัตติผลแล้ว.

แม้พระบรมศาสดาก็ทรงสืบอนุสนธิ ประชุมชาตกว่า

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / จัตรีราชา

นายโจรในครั้งนั้น ได้มาเป็น พระอานนท์ ในครั้งนี้
ส่วนตักกบัณฑิตได้มาเป็น เรตถาคต ฉะนี้แล.

อรรถกถา ตักกชาดก ° จบ

ทุราชานชาดก

ภาวะของหญิงรู้ยาก

[๖๔] ท่านอย่าดีใจว่าหญิงปรารถนาเรา อย่า
เศร้าโศก ว่าหญิงนี้ไม่ปรารถนาเรา ภาวะของหญิงทั้งหลาย
เป็นของรู้ได้ยาก เหมือนทางไปของปลาในน้ำ ฉะนั้น.

ทุราชานชาดก

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร
ทรงปรารภอุบาสกคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำ
เริ่มต้นว่า มา สุนนฺทิ อิจฺฉติ มํ ดังนี้.

ได้ยินมาว่า อุบาสกชาวเมืองสาวัตถีผู้หนึ่งดำรงมั่น
ในสัณณะทั้ง ๓ ในศีลทั้ง ๕ เป็นพุทธมามกะ (ยึดถือ
พระพุทธเจ้าว่าเป็นของเรา) เป็นธัมมมามกะ (ยึดถือพระ
ธรรมว่าเป็นของเรา) เป็นสังฆมามกะ (ยึดถือพระสงฆ์ว่าเป็น
ของเรา).

ส่วนภรรยาของเขาเป็นหญิงทุศีล มีบาปกรรม วันใด
ได้ประพฤตินอกใจผัว วันนั้นจะสดชื่น เหมือนนางทาสีที่ไถ่
มาด้วยทรัพย์ ๑๐๐ กษาปณ์ แต่ในวันไหน ไม่ได้คบชู้ ก็จะ

เป็นเหมือนเจ้านายที่ดูร้าย หยาบคาย. เขาอ่านใจนางไม่ออก
เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เกิดเอือมระอาในนางผู้เป็นภรรยา ไม่ได้เข้า
เฝ้าพระพุทธเจ้า.

ภายหลังวันหนึ่ง เขาถือเครื่องสักการะมีของหอม
และดอกไม้เป็นต้น ไปถวายบังคม แล้วนั่งอยู่.

พระศาสดาตรัสว่า เป็นอย่างไรหรือ จึงไม่ได้มายัง
สำนักของตถาคตถึง ๗-๘ วัน.

เขากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม่เรือนของข้า
พระองค์ บางวันก็เป็นเหมือนดั่งนางทาสีที่เขาได้มาด้วย
ทรัพย์นักร้อยกษาปณ์ บางวันก็ทำเป็นเหมือนเจ้านายดูร้าย
หยาบคาย. ข้าพระองค์อ่านนางไม่ออกเลย ข้าพระองค์เกิด
เอือมระอาในนาง จึงไม่ได้เข้ามาเฝ้า พระเจ้าข้า.

ครั้นพระศาสดาทรงสดับคำของเขาแล้ว จึงตรัสว่า
อุบาสก ขึ้นชื่อว่าสภาพของมาตุคามรู้ได้ยากจริง แม้ในครั้ง
ก่อน บัณฑิตทั้งหลายก็เคยบอกกับท่านแล้ว แต่ท่านไม่อาจ
กำหนดได้ เพราะเกิดๆ ดับๆ ระหว่างภพต่อภพมากำบังไว้.

อันอุบาสกราบทูลอาราธนาแล้ว จึงทรงนำเรื่องใน
อดีตมาสาธกดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี. พระโพธิสัตว์เป็นอาจารย์ศึกษาปาโมกข์ให้มาณพ ๕๐๐ คนศึกษาศิลปะ.

ครั้งนั้น มาณพผู้หนึ่งอยู่นอกแคว้นแคว้นมาเรียนศิลปะในสำนักของท่าน เกิดมีจิตปฏิพัทธ์ในหญิงนางหนึ่ง ได้นางเป็นภรรยา พำนักอยู่ในกรุงพาราณสีนั้นแหละ ไม่ได้ไปอุปัฏฐากอาจารย์เสีย ๒-๓ เวลา.

ส่วนหญิงผู้เป็นภรรยาของเขา เป็นหญิงมีนิสัยชั่ว ใฝ่ต่ำ ในวันที่ประพฤตินอกใจสามีได้ จะสดชื่นเหมือนนางทาสี (ที่เขาไถ่มาด้วยทรัพย์ ๑๐๐ กษาปณ์) ในวันที่ประพฤตินไม่ได้ ก็จะเป็นเหมือนเจ้านายที่คร่ำครวญ หยาบคาย. เขาไม่อาจทราบความประพฤตินางได้ จึงเกิดเอือมระอา ขุ่นข้องหมองใจนาง ไม่ได้ไปสูกที่บำรุงของอาจารย์.

ครั้นล่วงมา ๗-๘ วันจึงได้มา ท่านอาจารย์จึงถามว่า พ่อมาณพ เป็นอะไรไปหรือ จึงไม่มาเลย.

เขาบอกว่า ท่านอาจารย์ขอรับ ภรรยาของกระผม บางวันก็ดูปรารถนากระผม ต้องการกระผม เป็นเหมือนนางทาสีที่หมดมานะ. บางวันก็เป็นเหมือนเจ้านายกระด้าง หยาบ

กาย. กระผมไม่อาจอ่านสภาพใจของนางออกได้เลย จึงเกิด
เอือมระอา ชุ่นข้องหมองใจ มิได้มาปรนนิบัติท่านอาจารย์.

อาจารย์กล่าวว่า คุณก่อนมาพบ เรื่องนี้ก็เป็นอย่างนั้น
ขึ้นชื่อว่าหญิงที่นิสัยชั่วในวันที่ประพฤตินอกใจสามีได้ ก็
ยอมโอนอ่อนผ่อนตามสามี เหมือนทาสีที่หมดมานะแล้ว แต่
ในวันที่ประพฤตินอกใจไม่ได้ จะกลายเป็นหญิงกระด้างด้วย
มานะ ไม่ยอมรับนับว่าเป็นสามี. ขึ้นชื่อว่าหญิงมีความ
ประพฤติไฝต่ำ นิสัยชั่วเหล่านี้ ก็เป็นอย่างนี้ ชื่อว่าสภาพของ
หญิงเหล่านั้น รู้ได้ยาก ในเมื่อพวกนางจะต้องการก็ตาม ไม่
ต้องการก็ตาม พึงตั้งตนเป็นกลางเอาไว้.

แล้วกล่าวคาถานี้ โดยมุ่งให้โอรสแก่เขาว่า:-

“อย่ายินดีเลยว่านางปรารถนาเรา อย่าเสียใจเลยว่า
นางไม่ปรารถนาเรา สภาพของหญิงรู้ได้ยาก เหมือนรอยของ
ปลาในน้ำ ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น สุ อักษรในบาทคาถาว่า มา สุ
นनुหิ อัจฉติ มं เป็นเพียงนิบาต ความที่ว่า อย่ายินดีเลยว่าหญิง
นี้ต้องการเรา คือมีความปรารถนา มีความสืเนหาในเรา.

บทว่า มา สุ โสจิ น อัจฉติ ความว่า ทั้งไม่ต้องเสียใจ

ไปว่า "หญิงนี้ไม่ต้องการเรา". ขยายความว่า เมื่อนางต้องการ ก็ไม่ต้องชื่นชม เมื่อนางไม่ต้องการก็ไม่ต้องโศกเศร้า ทำใจ เป็นกลางเอาไว้.

บทว่า **ถิน ภาโว ทูราชาโน** ความว่า ขึ้นชื่อว่าสภาพ ของหญิงทั้งหลายรู้ได้ยาก เพราะมีมายาหญิงปกปิดไว้.

เหมือนอะไร?

เหมือนการไปของปลาในน้ำรู้ได้ยาก เพราะน้ำ ปกปิดไว้ ด้วยเหตุนี้แล เมื่อชาวประมงมา ปลาก็กำบังการ แหกกว่ายไปด้วยน้ำ หนีรอดไป ไม่ให้จับตัวได้ฉันใด หญิง ทั้งหลายก็ฉันนั้นเหมือนกัน กระทำความชั่วแม้ใหญ่หลวง ก็ ปกปิดกรรมที่ตนกระทำเสียด้วยมายาหญิง คือลวงสามีว่า ดิฉันไม่ได้กระทำอย่างนี้ ขึ้นชื่อว่าหญิงเหล่านี้มีบาปกรรม มี ความประพฤติชั่วย่างนี้ ต้องทำใจให้เป็นกลางในนาง เหล่านี้ จึงจะมีความสุข.

พระโพธิสัตว์ได้ให้โอวาทแก่ศิษย์อย่างนี้.

ตั้งแต่นั้นมา เขาก็เริ่มวางมาดเหนือหญิงเหล่านั้น

ถึงแม้ภรรยาของเขาพอรู้ว่า ได้ยินว่า ท่านอาจารย์รู้ ความประพฤติชั้วของเราแล้ว ตั้งแต่นั้นมาก็เลิกประพฤติ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรา / ภัตตราชา

ข้า้.

แม่พระบรมศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว
ทรงประกาศสัจจะทั้งหลาย.

ในเวลาจบสัจจะ อุบาสกดำรงอยู่ในโศคาปัตติผล
แล้ว.

พระศาสดาทรงสืบอนุสนธิ ประชุมชาตกว่า
เมียวัวทั้งสองในครั้งนั้น ได้มาเป็นสองเมียวัว ใน
ครั้งนี้

ส่วนอาจารย์ได้มาเป็น เรตถาคต ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา พุราชานชาตก จบ

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

อนภริตติชาดก

เปรียบเทียบหญิงเหมือนของ ๕ อย่าง

[๖๕] แม่น้ำ หนทาง โรงสุรา สภา และบ่อน้ำ ฉันทิไฉ จินน์
ชื่อว่าหญิง

ในโลก ก็ฉันทิไฉนั้น บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่โกรธหญิงเหล่านั้น.

อนภริตติชาดก

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารชื่อว่าเช
ตวัน ทรงปรารภอุบาสิกผู้มีเรื่องอย่างนั้นแหละ ตรัสพระ
ธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยถา นที ปนุโต จ ดังนี้.

ก็เมื่ออุบาสิกนั้นคอยเฝ้าจับตาคู่อยู่ ก็รู้ความที่หญิงผู้
เป็นภรรยาที่มีความประพฤติชั่ว จึงมีจิตเดือดดาลและ
เพราะเหตุที่ตนเป็นผู้มีจิตกังวลขุ่นมัว จึงไม่ได้ไปอยู่ที่บารุง
พระศาสดาเสีย ๗-๘ วัน.

ครั้งวันหนึ่ง เขาไปวิหาร ถวายบังคมพระตถาคตเจ้า
นั่งเรียบร้อยแล้ว.

เมื่อพระศาสดาตรัสว่า เพราะเหตุไร จึงไม่มาเสีย ๗-
๘ วัน.

จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภรรยาของข้าพระองค์เป็นหญิงมีความประพฤติชั่ว เพราะเหตุที่ข้าพระองค์มีจิตขุ่นหมองในเรื่องชั่วๆ ของนาง จึงมิได้มาเฝ้าพระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า ดูก่อนอุบาสก บรูชต้องไม่ทำความขุ่นเคืองในหญิงทั้งหลายว่า หญิงเหล่านี้ประพฤติอนาจาร พึงวางตนเป็นกลางอย่างเดียว. แม้ในกาลก่อนบัณฑิตทั้งหลายก็บอกท่านแล้ว แต่ท่านกำหนดเหตุนั้นไม่ได้ เพราะภพอื่นปกปิดไว้.

อุบาสกกราบทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาสาธกดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี. พระโพธิสัตว์ได้เป็นอาจารย์ศึกษาโมกข์ โดยนัยก่อน นั้นแล.

ครั้งนั้น ศิษย์ของท่านก็ได้เห็นโทษของภรรยาแล้ว ไม่มาหาเสีย ๒-๓ วัน เพราะความเป็นผู้มีจิตขุ่นหมอง. วันหนึ่งถูกอาจารย์ถาม ก็แจ้งเหตุนั้นให้ทราบ.

ครั้นแล้ว อาจารย์ของเขาจึงกล่าวว่า พ่อเอ๋ย ขึ้นชื่อว่า

หญิงเป็นของทั่วไปแก่คนทั้งปวง บัณฑิตทั้งหลายจะไม่ทำ
ความขุ่นเคืองในหญิงเหล่านั้นเลยว่า หญิงเหล่านี้เป็นคน
ทุกศีล มีแต่บาปกรรม.

แล้วกล่าวคาถานี้โดยมุ่งให้เป็นคำสอน ความว่า :-

“**ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายในโลก มีอุปมาเหมือนแม่น้ำ
หนทาง ใหลน้ำค่อม ที่ประชุมและบ่อน้ำ บัณฑิตทั้งหลายย่อม
ไม่ถือ โกรธหญิงเหล่านั้น.”** ดังนี้

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ยถา นที** ความว่า แม่น้ำมี
ท่ามากเป็นสถานที่สาธารณะ แม้แก่คนชั้นต่ำมีคนจ้นจาด
เป็นต้น แม้แก่คนชั้นสูงมีกษัตริย์เป็นต้นผู้มุ่งมาเพื่อจะอาบ.
ในบรรดาคนเหล่านั้น ใครๆ เชื่อว่าจะอาบไม่ได้ ไม่มีเลย.

แม้ในบท มีอาทิว่า **ปนุโต** ก็มีอธิบายว่า แม่น้ำหนทาง
ใหญ่ก็เป็นทางสาธารณะสำหรับคนทั้งปวง ใครๆ ที่จะเชื่อว่า
ไม่ได้เดินทางนั้น ก็มีได้มี.

บทว่า **ปานาคารี** ความว่า โรงเหล้าจัดเป็นสถาน
สาธารณะสำหรับคนทั่วไป คนใดๆ ปราศณาจะดื่ม ทุกๆ
คนก็มีสิทธิเข้าไปในโรงเหล่านั้นได้ทั้งนั้น. แม้ถึงสภาที่ผู้
ปราศณานาบุญสร้างไว้ เป็นที่พักอาศัยของมนุษย์ทั้งหลาย ใน

ที่นั่นๆ ก็เป็นสถานสาธารณะ ใครๆ จะไม่ได้เข้าไปในสถาน
นั้น ก็มีได้มี. แม้ประปาที่เขาตั้งตุ่มน้ำสำหรับดื่ม ไกล่ทาง
ใหญ่สร้างขึ้นไว้ ก็เป็นของสาธารณะสำหรับคนทั่วไป ใครๆ
จะไม่ได้ดื่มน้ำดื่ม ในที่นั่นก็มีได้มีฉันทใด.

บทว่า **เอว โลกิตฺติโย นาม** ความว่า คุณก่อนพ้อมาณพ
หฺนุมน้อย หฺนิงทั้งหลายในโลกนี้ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เป็น
ของสาธารณะสำหรับคนทั่วไป คือเป็นเช่นกับ แม่น้ำ
หนทาง โรงดื่ม สถานและประปา ด้วยอรรถว่าเป็นของทั่วไป
นั่นแล. เพราะเหตุฉนั้น บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่โกรธเคือง
หฺนิงเหล่านั้น.

อธิบายว่า บัณฑิตคือคนฉลาด สมบูรณ์ด้วยความรู้
คิดเสียว่า หฺนิงเหล่านี้ลามก อนาจาร ทุสิล เป็นหฺนิง
สาธารณะแก่คนทั่วไป ดังนี้แล้วจึงไม่โกรธหฺนิงเหล่านั้น.

พระโพธิสัตว์ให้โอวาทแก่ศิษย์อย่างนี้. เขาฟัง
โอวาทนั้นแล้วจึงวางใจเป็นกลางได้. แม้ภรรยาของเขาก็คิด
ว่า ได้ยินว่า อาจารย์รู้เรื่องของเราแล้ว ตั้งแต่บัดนั้นก็ไมทำ
กรรมอันลามกอีก.

แม้ภรรยาของอุบาสกนั้นก็คิดว่า ได้ยินว่า พระ

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรา / ภัตตราชา

ศาสดารู้เรื่องของเราแล้ว ตั้งแต่นั้นก็ไม่ทำบาปกรรมอีก.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัส

ประกาศสังจะทั้งหลาย.

เมื่อจบสังจะ อุบาสกก็ดำรงอยู่ใน โสดาปัตติผล.

แม้พระศาสดา ก็ทรงสืบอนุสนธิ ประชุมชาดกว่า

คู่ผิวเมียในครั้งนั้น ได้มาเป็นคู่ผิวผิว ในครั้งนี้

ส่วนพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ ได้มาเป็น เรา

ตถาคต ฉะนั้นแล.

.. อรรถกถา อนภริตติชาดก จบ

มุกุฏลักขณชาตก

ว่าด้วยความต้องการไม่มีสิ้นสุด

[๖๖] ครั้งยังไม่ได้นางมุกุฏลักขณาเทวี เกิด
ความปรารถนาเพียงอย่างเดียว แต่เมื่อได้นางลักขณาเทวีผู้มี
ดวงตางามแล้ว ได้เกิดความปรารถนาสิ่งต่างๆขึ้นอีก.

มุกุฏลักขณชาตก

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร
ทรงปรารภสภาพธรรมที่ทำให้คนเศร้าหมอง ตรัสพระธรรม
เทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า **เอกา อิจฺฉา ปุเร อาสิ** ดังนี้.

ได้ยิ่นว่า บุรุษชาวเมืองสาวัตถีผู้หนึ่งฟังพระธรรม
เทศนาของพระศาสดาแล้วบรรพชาถวายชีวิตในพระศาสนา
กล่าวคือพระรัตนตรัย. เป็นพระโยคาวจรผู้ปฏิบัติเคร่งครัด
ไม่ว่างเว้นพระกรรมฐาน.

วันหนึ่ง เทียวไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี เห็น
หญิงคนหนึ่งตกแต่งตัวสวยงาม ไม่สำรวจจักขุ จ้องดูนาง
ด้วยอำนาจของความงาม. กิเลสภายในของเธอหวนไหว เป็น
เหมือนต้นไม้มียางอันถูกกรีดด้วยมีดฉะนั้น.

จำเดิมแต่นั้น เธอก็ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส ไม่ได้

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

ความสบายกายและความเบาใจเลยทีเดียวนะ คุณุ่นวายคล้ายกับ
ชมด ไม่มีความยินดีในพระศาสนา ปล่อยम्मและขนรุงรัง
เลื้อยยาว จีวรก็เศร้าหมอง.

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสหาย เห็นความ
เปลี่ยนแปลงแห่งอินทรีย์ของเธอ พวกกันถามว่า คุณก่อนผู้มีอายุ
เป็นอย่างไรเล่า อินทรีย์ของเธอจึงไม่เหมือนก่อนๆ.

เธอตอบว่า ผู้มีอายุ ผมกระสัน (หมดความยินดีใน
พระศาสนา).

ภิกษุเหล่านั้นก็นำเธอไปยังสำนักของพระศาสดา.

พระศาสดาตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ
พาภิกษุผู้ไม่ปรารถนามาหรือ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ภิกษุรูปนี้ไม่ยินดีเสียแล้ว
พระเจ้าข้า.

ตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุ จริงหรือที่ว่าคุณไม่ยินดีเสีย
แล้ว? ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็น
ความจริง พระเจ้าข้า.

ตรัสถามว่า ใครทำให้เธอกระสันเล่า? ภิกษุกราบทูล
ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์กำลังเที่ยว

บิณฑบาต ได้เห็นหญิงคนหนึ่ง ไม่สำรวมจักขุมองคุณาง.
ลำดับนั้น กิเลสของข้าพระองค์ก็กำเริบ เหตุนั้น ข้าพระองค์
จึงกระสัน พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสกะเธอว่า คุณก่อนภิกษุ การที่เธอ
ทำลายอินทรีย์ มองดูวิสภาคารมณด้วยอำนาจแห่งความงาม
กิเลสกำเริบนี้ไม่อัศจรรย์.

ในครั้งก่อน แม่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายได้อภิญญา ๕
สมาบัติ ๘ ข่มกิเลสได้แล้วด้วยกำลังฌาน มีจิตบริสุทธิ์ เทียบ
ไปในอากาศได้ เมื่อทำลายอินทรีย์ มองดูวิสภาคารมณก็
เสื่อมจากฌาน กิเลสกำเริบ เสวยทุกข์อย่างใหญ่หลวง.

ลมมีกำลังถอนภูเขาหินรูได้ ที่ไหนจะไม่พัดภูเขา
โถ้น เพียงเท้าข้างให้ปลิวไป. ลมที่โตนต้นหว่าใหญ่ ที่ไหน
เล่าจะไม่พัดกอไม้อันงอกขึ้นที่ตลิ่งนั้นให้ลอยไปได้.

อนึ่งเล่า ลมที่พัดมหาสมุทรให้แห้งได้ ไฉนเล่าจึงจะ
ไม่พัดน้ำในบ่อน้อย ให้เหือดแห้งไป.

กิเลสอันกระทำความไม่รู้แก่พระโพธิสัตว์ผู้มีความรู้
สูงส่ง ผู้มีจิตผ่องแผ้วได้ปานนี้ จักยำเกรงอะไรในเธอเล่า.
สัตว์แม่นบริสุทธิ์ต้องเศร้าหมอง แม้เปรียบพร้อมด้วยศอัน

สูงส่งก็ยังคงถึงความสิ้นยุคได้

ทรงนำเรื่องในอดีตมาสาธกดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์มีสมบัติมากตระกูลหนึ่ง ในแคว้นกาสิ บรรลุความเป็นผู้รู้เพียงสาแล้ว เรียนจบศิลปะทุกประเภท ละกามเสีย แล้วไปบวชเป็นฤาษี กระทำกสิณบริกรรม ให้อภิญญาสมบัติเกิดขึ้น แล้วขบขึงอยู่ด้วยความสุขในฌาน ฟานักอาศัยอยู่ในหิมวันตประเทศ.

กาลครั้งหนึ่งท่านเข้ามา ท่านมาจากป่าหิมพานต์ เพื่อบริ โภค โภชนะมีรสเต็ม รสเปรี้ยวบ้าง บรรลุถึงกรุงพาราณสี ฟานักอยู่ในพระราชอุทยาน.

รุ่งขึ้นกระทำสรีริกสำเร็จแล้ว ครองผ้าเปลือกไม้ ห่มหนังเสือเฉวียงบ่า เกล้าผมเรียบร้อยแล้ว ทรงบริขาร เทียวภิกษาจารย์อยู่ในกรุงพาราณสี ถึงประตูพระราชนิเวศน์.

พระราชทรงเลื่อมใสในอิริยาบถของท่าน รับสั่งให้นิมนต์มา ให้นั่งเหนืออาสนะอันมีค่ามาก ทรงอังคาสด้วยขาทนียโภชานียาหารอันประณีต. ท่านกระทำอนุโมทนา

แล้ว ทรงอาราธนาให้พำนักในพระราชอุทยาน. พระดาบสก็
รับพระราชอาชญาจนการ ฉันทในพระราชวัง ถวายโอวาทราช
สกุล พำนักอยู่ในพระราชอุทยาน ๑๖ ปี.

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปปราบปรามปัจฉิม
ชนบทอันกำเริบ ตรัสสั่งพระมเหสีพระนามว่า **มุกุฏกษณา** ว่า
เธอจงอย่าประมาท จงปรนนิบัติพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ดังนี้ แล้ว
เสด็จไป.

พระโพธิสัตว์ ตั้งแต่เวลาที่พระราชาเสด็จไปแล้วก็
ไปสู่พระราชวังตามเวลาที่ตนพอใจ.

อยู่มาวันหนึ่ง พระนางมุกุฏกษณาทรงเตรียมอาหาร
สำหรับพระโพธิสัตว์เสร็จ ทรงดำริว่า วันนี้ พระคุณเจ้าคงเข้า
ก็ทรงสรองสนานด้วยพระสุคัน โททก ตกแต่งพระองค์ด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวง ให้ลาดพระยี่ภู่หน่อย ณ พื้นที่องพระ
โรง ประทับเอนพระกาย รอพระโพธิสัตว์จะมา.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์กำหนดเวลาของตนแล้ว ออกจาก
ฉานหาะไปสู่ พระราชนิเวศน์ทันที.

พระนางมุกุฏกษณาทรงสดับเสียงผ้าเปลือกไม้
รับสั่งว่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้ามาแล้ว รีบเสด็จลุกขึ้น. เมื่อพระนาง

รีบเสด็จลุกขึ้น ผ้าที่ทรงเป็นผ้าเนื้อเกลี้ยงก็หลุดลง. พอดีพระคาบสเข้าทางช่องพระเกศ แลเห็นรูปารมณอันเป็นวิสกาศของพระเทวี ก็ทำลายอินทรีย์เสีย ตะลึงดูด้วยอำนาจความงาม. ที่นั่นกิเลสที่อยู่ภายในของท่าน ก็กำเริบเป็นเหมือนต้นไม้มียางที่ถูกมีดกรีด. ทันใดนั้นเอง ฌานของท่านก็เสื่อม เป็นเหมือนกาปีกหักเสียแล้ว.

พระโพธิสัตว์ขึ้นตะลึง รับประทานอาหารแล้วก็หาบริโภคไม่เสียวสะท้านไปเพราะกิเลสทั้งหลาย ลงจากปราสาท เดินไปพระราชอุทยาน เข้าบรรณศาลา วางอาหารไว้ใต้ที่นอนอันเป็นกระดานเรียบ. วิสกาศารมณต์ติดตาตรึงใจ ไฟกิเลสแผดเผา ชุบเชื้อเพราะขาดอาหาร นอนชมบนกระดานเรียบถึง ๗ วัน.

ในวันที่ ๗ พระราชาทรงปราบปรามปัจฉันตชนบทราบคาบแล้วเสด็จกลับมา ทรงประทับกนิษพระนครแล้ว ยังไม่เสด็จไปพระราชนิเวศน์ที่เดียว ทรงพระดำริว่า เราจักพบพระผู้เป็นเจ้าก่อน ดังนี้แล้วเสด็จเลยไปพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นท่านนอน ทรงดำริว่าชะรอยจะเกิดความไม่สำราญสักอย่างหนึ่ง รับสั่งให้ทำความสะอาดบรรณศาลา

พลางทรงนวดเฟ้นเท้าทั้งสอง. รับสั่งถามว่า พระผู้เป็นเจ้าไม่สบายไปหรือ?

พระดาบสถวายพระพรว่า มหาบพิตร ความไม่สำราญอย่างอื่นไม่มีแก่อาตมภาพ แต่เพราะอำนาจกิเลส อาตมภาพมีจิตกำหนดเสียแล้ว. รับสั่งถามว่า พระคุณเจ้าข้า จิตของพระคุณเจ้าปฏิบัติในนางคนไหน?

ถวายพระพรว่า จิตของอาตมภาพปฏิบัติในพระนางมุกุฏกษณา. รับสั่งว่า ดีแล้ว พระคุณเจ้าข้า ข้าพเจ้ายินดีถวายพระนางมุกุฏกษณาแด่พระคุณเจ้า. แล้วทรงพาพระดาบสเข้าพระราชนิเวศน์ ให้พระเทวีประดับพระองค์ด้วยเครื่องต้น เครื่องทรง งามสรรพและได้พระราชทานแก่พระดาบส.

แต่เมื่อจะพระราชทานนั้น ได้ทรงพระราชทานสัญญาลับแด่พระนางมุกุฏกษณาว่า เธอต้องพยายามป้องกันพระผู้เป็นเจ้าด้วยกำลังของตน.

พระนางรับสนองพระราชโองการว่า พะยะกะระหม่อมฉันจักรักษาตนให้พ้นมือพระคุณเจ้า.

ดาบสก็พาพระเทวีลงจากพระราชนิเวศน์ เวลาที่จะ

ออกพันประตู่ใหญ่. พระนางศรีสกะท่านว่า ท่านเจ้าค่ะ เรา
ควรจะได้เรือน ท่านจงไปกราบทูล ขอพระราชทานเรือนสัก
หลังหนึ่งเถิด.

ดาบสก็ไปกราบทูลขอพระราชทานเรือน.

พระราชาราชทานเรือนร้างหลังหนึ่งซึ่งมนุษย์
ใช้เป็นวัจจกฤติ ท่านก็พาพระเทวีไปที่เรือนนั้น พระนางไม่
ทรงประสงค์จะเข้าไป ท่านทูลถามว่า เหตุไร จึงไม่เสด็จเข้า
ไป?

พระนางรับสั่งว่า เพราะเรือนสกปรก.

พระดาบสทูลถามว่า บัดนี้ เราควรจะทำอย่างไร?

พระนางรับสั่งว่า ต้องทำความสะอาดเรือนนั้น แล้ว
ส่งดาบสไปสู่อำนาจ มีพระเสาวนีย์ว่า ท่านจงไปเอาจอบ
มา เอาตะกร้ามา. ครั้นดาบสนำมาแล้ว ก็ให้โกยสิ่งสกปรก
และขยะเอาไปทิ้ง เสร็จแล้วให้ไปขนเอาโคมัยมาฉาบไว้.
ครั้นแล้วก็ตรัสว่า ท่านต้องไปขนเตียงมา ขนตั้งมา แล้วให้
พระดาบสขนมาทีละอย่าง มีหน้าซำยังแกล้งใช้ให้ตักน้ำเป็น
ต้นอีกด้วย.

พระดาบสเอามือไปตักน้ำมาจนเต็มค้อม เติรมน้ำ

สำหรับอาบ ปูที่นอน.

ที่นั่น พระนางเทวีทรงจับพระดาบสผู้กำลังนั่ง
ร่วมกันบนที่นอน ที่ลีซ้าง คุกให้ก้มลงมาตรงหน้า พนาง
ตรัสว่า ท่านไม่รู้ตัวว่าเป็นสมณะหรือเป็นพราหมณ์เลยหรือ
เจ้าคะ?

พระดาบสกลับได้สติในเวลานั้นเอง.

แต่ตลอดเวลาที่ผ่านมา ท่านไม่รู้ตัวเอาเสียเลย.

ขึ้นชื่อว่ากิเลสทั้งหลาย กระทบความไม่รู้ตัวได้ถึง
อย่างนี้. ในอริการนี้ ควรกล่าวอ้างพระพุทธรพจน์มีอาทิว่า
คุณอนภิกษุทั้งหลาย กามฉันทนิเวรณ์กระทำให้มีมืด กระทบให้
ไม่รู้ตัว ดังนี้ไว้ด้วย.

พระดาบสกลับได้สติ คิดว่า ตัณหาขึ้น เมื่อเจริญขึ้นจัก
ไม่ให้เรายกศีรษะขึ้นได้จากอบายทั้ง ๔ เราควรถวายคืนพระ
นางเทวีนี้แด่พระราชา แล้วกลับเข้าสู่ป่าหิมวันต์ ในวันนี้
ทีเดียว ดังนี้.

แล้วพาพระนางเทวีเข้าเฝ้าพระราชา ถวายพระพรว่า
ขอถวายพระพร อาตมภาพไม่มีความต้องการพระเทวีของ
มหาบพิตร เพราะอาศัยพระนางผู้เดียว ตัณหาจึงเจริญแก่อา

ตมภาพทุกอย่างเลย.

แล้วกล่าวคานี้ ความว่า :-

“ ครั้งก่อน เรายังไม่ได้ประสบพระนางมุกุฏกษณา
ความปรารถนามีอย่างเดียว ครั้นได้พบพระนางผู้มีพระเนตร
แวววาวเข้าแล้ว ความปรารถนาช่วยให้ความปรารถนาเกิด
ได้ต่างๆ ” ดังนี้.

ในคานานั้นประมวลอรรถาธิบายได้ดังนี้ :-

ขอถวายพระพรมหาบพิตร ครั้งก่อน อาตมภาพยัง
ไม่ได้รับพระราชทานพระเทวีมุกุฏกษณาของมหาบพิตรองค์
นี้ อาตมภาพมีความปรารถนาอย่างเดียว เกิดความต้องการ
ขึ้นอย่างเดียวเท่านั้นว่า โอหนอ เราพึงได้พระนาง แต่พออา
ตมภาพได้รับพระราชทานพระนางผู้มีพระเนตรแวววาว มี
พระเนตรกว้าง มีดวงพระเนตรงามขำเข้าแล้ว ที่นั้น ความ
ปรารถนาข้อแรกของอาตมา ช่วยให้กำเนิดเกิดความ
ปรารถนาสืบต่อเนื่องขึ้นไป เช่นความปรารถนาเรื่องเรือน
ความปรารถนาในเครื่องอุปกรณ์ ความปรารถนาในเครื่อง
อุปโภคเป็นต้น ก็ความปรารถนาของอาตมานั้นเล่า เมื่อพอก
พูนเข้าอย่างนี้จักไม่ยอมให้อาตมภาพยกศิระขึ้นได้จาก

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

อบาย พอกันทีสำหรับพระนางนี้ที่จะเป็นภรรยาของอาตมภาพ ขอมหาบพิตรจงรับมเหสีของมหาบพิตรคืนไป. ส่วนอาตมภาพจักไปหิมพานต์.

ทันใดนั้นเอง พระคาบสักรีทำมาณที่เสื่อมไปให้เกิดขึ้น นั่งในอากาศแสดงธรรม ถวายโอวาทแด่พระราชา แล้วไปสู่ป่าหิมพานต์ทางอากาศทันที ไม่มาสู่ประเทศที่ชื่อว่าเป็นถิ่นของมนุษย์อีกเลย แต่เจริญพรหมวิหาร ไม่เสื่อมจากฌาน บังเกิดในพรหมโลกแล้ว.

พระบรมศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสังฆธรรม.

เมื่อจบสัจจะ ภิกษุณั้่นประดิษฐานในพระอรหัตผล.

พระศาสดาทรงสืบท่ออนุสนธิ ประชุมชาดกว่า

พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็น พระอานนท์ ในครั้งนี้ มุกุ

ลักขณาได้มาเป็น ภิกษุณีอุบลวรรณา

ส่วนฤาษีได้มาเป็น เวลาดถาคต ฉะนี้แล.

. อรรถถกถา มุกุลักขณชาดก จบ

อุจฉังชาตก

หญิงหาลูกหาหัวได้ง่าย

[๖๗] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ บุตรของ
หม่อมฉันหาได้ง่ายเหมือนกับเมียงในพก เมื่อหม่อมฉันเดิน
ไปตามทาง สามีก็หาได้ง่าย หม่อมฉันไม่เห็นประเทศที่จะ
นำพี่ชายผู้ร่วมอุทรมาได้.

อุจฉังชาตก

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร
ทรงปรารภหญิงชาวชนบทคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
มีคำเริ่มต้นว่า **อุจฉงฺเก เทว เม ปุตฺโต** ดังนี้.

ความพิสดารว่า ในแคว้นโกศล มีคน ๓ คน ไถนาอยู่
ที่ปากดงแห่งหนึ่ง. ในสมัยนั้น พวกโจรในดงกุมพวกปล้น
หมุ่มมนุษย์ แล้วพากันหนีไป. พวกมนุษย์สืบจับโจรพวกนั้น
เมื่อไม่พบจึงตามมาจนถึงที่นั่น กล่าวว่า พวกเจ้าเที่ยวปล้น
เขาในดงแล้ว เดียวนี้แสรังทำเป็นชาวนา จับคนเหล่านั้นด้วย
สำคัญว่าพวกนี้เป็นโจร นำมาถวายพระเจ้าโกศล.

ครั้งนั้น มีหญิงคนหนึ่งมาร่ำไห้ว่า โปรด

พระราชทานเครื่องนุ่งห่มแก่หม่อมฉันเถิด เคนวณเวียนพระราชนิเวศน์ไปๆ มาๆ.

พระราชาทรงสดับเสียงของนางแล้ว รับสั่งว่า พวกเจ้าจงให้ผ้าห่มแก่นาง. พวกราชบุรุษพากันหยิบผ้าสาฎกส่งให้.

นางเห็นผ้านั้นแล้วกล่าวว่า ดิฉันไม่ได้ขอพระราชทานผ้านี้ดอก ดิฉันขอพระราชทานเครื่องนุ่งห่ม คือสามี่. พวกมनुยย์พากันไปกราบบังคมทูลแต่พระราชว่า พระเจ้าข้า นัยว่า หหญิงผู้นี้มิได้พูดถึงผ้านุ่งห่มนี้ นางพูดเครื่องนุ่งห่มคือสามี่.

พระราชาก็รับสั่งให้นางเข้าเฝ้า มีพระราชดำรัสถามว่า ไฉนว่า เจ้าขอผ้า คือสามี่หรือ ?

นางกราบทูลว่า พระเจ้าค่ะ พระองค์ผู้สมมติเทพสามี่ชื่อว่าเป็นผ้าห่มของสตรี โดยแท้ เพราะเมื่อไม่มีสามี่ แม้สตรีจะนุ่งผ้าราคาตั้งพันกระษาปณ์ จะต้องชื่อว่าเป็นหหญิงเปลือยอยู่นั่นเอง พระเจ้าค่ะ.

ก็เพื่อจะให้เนื้อความนี้สำเร็จประโยชน์ บัณฑิตพึงนำเรื่องมาสาธก ดังนี้ว่า :-

“แม่น้ำที่ไม่มีน้ำ ชื่อว่าเปลือย แวนแคว้นที่ปราศจาก
พระราชา ชื่อว่าเปลือย หญิงปราศจากผัว ถึงจะมีพี่น้องตั้ง
๑๐ คน ก็ชื่อว่าเปลือย” ดังนี้.

พระราชาทรงเลื่อมใสนาง รับสั่งถามว่า คนทั้ง ๓
เหล่านี้เป็นอะไรกับเจ้า?

นางกราบทูลว่า ขอเดชะข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ
คนหนึ่งเป็นสามี คนหนึ่งเป็นพี่ คนหนึ่งเป็นบุตร พระเจ้า
ค่ะ.

พระราชารับสั่งถามว่า เราพอใจเจ้า ในคน ๓ คนนี้
เราจะยกให้เจ้าคนหนึ่ง เจ้าปรารถนาคนไหนเล่า?

นางกราบทูลว่า ขอเดชะ พระกรุณาเป็นล้นพ้น เมื่อ
หม่อมฉันยังมีชีวิตอยู่ สามีคนหนึ่งต้องหาได้ แม้บุตรก็ต้อง
ได้ด้วย. แต่เพราะมารดาบิดาของหม่อมฉันเสียชีวิตแล้ว
พี่ชายคนเดียวหาได้ยาก พระเจ้าค่ะ จงโปรดพระราชทาน
พี่ชายแก่กระหม่อมฉันเถิด พระเจ้าค่ะ.

พระราชาทรงยินดีแล้ว โปรดให้ปล่อยไปทั้ง ๓ คน
เพราะอาศัยหญิงนั้นผู้เดียว คนทั้ง ๓ จึงพ้นจากทุกข์ได้ด้วย
ประการฉะนี้.

เรื่องนั้นรู้กันทั่วในหมู่ภิกษุ.

อยู่มาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายประชุมกันในโรงธรรม
นั่งสนทนาสรรเสริญคุณของหญิงนั้นว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย
อาศัยหญิงคนเดียว คน ๓ คนพ้นทุกข์หมด.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
พวกเธอประชุมสนทนากัน ด้วยเรื่องอะไรเล่า? เมื่อภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว.

ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นที่
หญิงผู้นี้จะปลดเปลื้องคนทั้ง ๓ ให้พ้นจากทุกข์ ถึงแม้ใน
ปางก่อนก็ปลดเปลื้องแล้วเหมือนกัน.

ทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติ
อยู่ในกรุงพาราณสี. คนทั้ง ๓ พากันไถนาอยู่ที่ปากดงดังนี้
ต่อนั้นไปเรื่องทั้งหมดก็เหมือนกับเรื่องก่อน นั้นแหละ.

(แต่ที่แปลกออกไปมีดังนี้) :-

เมื่อพระราชาตรัสถามว่า ในคนทั้ง ๓ เจ้าต้องการ
ใครเล่า?

นางกราบทูลว่า ขอเดชะพระบารมีเป็นล้นพ้น

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

พระองค์ไม่สามารถจะพระราชทานหม่อมทั้ง ๓ คน หรือพระเจ้าค่ะ?

พระราชাত্রัสว่า เออ เราไม่อาจให้ได้ทั้ง ๓ คน.

นางกราบทูลว่า ขอเดชะพระกรุณาเป็นล้นพ้น แม้นไม่ทรงสามารถ พระราชทานได้ทั้ง ๓ คนไซ้ ไร่ ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพี่ชายแก่หม่อมฉันเถิด.

เจ้าต้องการพี่ชาย เพราะเหตุไร?

จึงกราบทูลว่า ขอเดชะพระบารมีล้นเกล้า ชรรรมาคนเหล่านี้หาได้ง่าย แต่พี่ชาย กระหม่อมฉันหาได้ยาก พระเจ้าค่ะ.

แล้วกราบทูลคดีนี้ว่า :-

“ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ บุตรอยู่ในพกของเกล้า กระหม่อมฉัน สามีเล่า เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันไปตามทาง (ก็หาได้) แต่ประเทศที่หม่อมฉันจะหาพี่น้องร่วมอุทรได้ เกล้ากระหม่อมฉันมองไม่เห็นเลย ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อัจฉริยเท เทว เม บุตุ โต้ ความว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ บุตรอยู่ในพกของเกล้ากระหม่อมฉันแล้วทีเดียว โดยเปรียบความว่า เมื่อหม่อม

ฉันเข้าป่า ทำผ้าเป็นพกไว้เก็บผักใส่ในพกนั้น ผักจึงชื่อว่า เป็นของหาง่าย เพราะมีอยู่ในพกฉันใจ แม่หญิงก็หาบุตรได้ง่ายฉันนั้น เป็นเช่นกับผักในพกนั้นทีเดียว. ด้วยเหตุนี้ หม่อมฉันจึงกล่าวว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ บุตรอยู่ในพกของหม่อมฉัน ดังนี้.

บทว่า ปถ ชวานุตยา ปติ ความว่า ธรรมดาว่าสามี สตรีย่างขึ้นสู่หนทาง เดินไปคนเดียวประเดี๋ยวก็ได้ ชายที่พบเห็นเป็นสามีได้ทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ หม่อมฉันจึงกล่าวว่า สามีเล่า เมื่อเกล้ากระหม่อมฉันเที่ยวไปตามทาง (ก็หาได้) ดังนี้.

บทว่า ตยจ เทสน ปสุสามี ยโต โสทรियมานเย ความว่า แต่เพราะมารดาบิดาของหม่อมฉันไม่มีเสียแล้ว เพราะฉะนั้น บัดนี้ประเทศอื่น กล่าวคือท้องของมารดาที่ หม่อมฉันจะหาพี่น้องซึ่งกล่าวว่าร่วมท้องกัน เพราะเกิดร่วม อูทรนั้น หม่อมฉันมองไม่เห็นเลย พระเจ้าค่ะ เพราะเหตุนี้ ขอพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพี่ชายแก่ หม่อมฉันเถิด พระเจ้าค่ะ.

พระราชาทรงพระดำริว่านางนี้พูดจริง ดังนี้แล้วมี

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

พระทัยยินดี แล้วโปรดให้นำคนทั้ง ๓ มาจากเรือนจำ
พระราชทานให้นางไป. นางจึงพาคนทั้ง ๓ กลับไป.

พระบรมศาสดาก็ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่
แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในครั้งก่อน นางก็เคยช่วยคนทั้ง ๓ นี้
ให้พ้นจากทุกข์แล้วเหมือนกัน ดังนี้.

ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงสืบ
อนุสนธิ ประชุมชาดกว่า

คนทั้ง ๔ ในอดีต ได้มาเป็นคนทั้ง ๔ ในปัจจุบัน
ส่วนพระราชานในครั้งนั้น ได้มาเป็น **เรตถาคต** ฉะนี้
แล.

.. อรรถกถา อุจฉังคชาดก จบ

สาเกตชาตก

ว่าด้วยวางใจคนที่ชอบใจ

[๖๘] ใจฝังอยู่ในผู้ใด แม้จิตก็เลื่อมใสในผู้ใด เป็นคนที่ไม่เคยเห็นกันเลยก็วางใจในผู้นั้นได้โดยแท้.

สาเกตชาตก

พระศาสดาทรงอาศัยเมืองสาเกต ประทับ ณ พระวิหารอัญชนวัน ทรงปรารภพราหมณ์ผู้หนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ยสฺมี มโน นีวีสติ ดังนี้.

ได้ยืนยันว่า ในเวลาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าแวดล้อมด้วยหมู่ภิกษุ เสด็จเข้าเมืองสาเกตเพื่อบิณฑบาต. พราหมณ์แก่ชาวเมืองสาเกตผู้หนึ่งกำลังเดินไปนอกพระนคร เห็นพระทศพล ระหว่างประตู ก็หมอบลงแทบพระยุคลบาท ยึดข้อพระบาททั้งคู่ไว้แน่น พลังกราบทูลว่า พ่อมหาอำริยธรรมควาบุตรต้องปรนนิบัติ มารดาบิดาในยามแก่มิใช่หรือ เหตุไร พ่อจึงไม่แสดงตนแก่เรา ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ เราเห็นพ่อก่อนแล้ว แต่พ่อจึงมาพบกับมารดา แล้วพาพระศาสดาไปเรือนของตน.

พระศาสดาเสด็จไปที่เรือนของพราหมณ์ ประทับนั่งเหนืออาสนะที่เขาจัดไว้ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์.

ฝ่ายพราหมณ์ได้ข่าวว่า บัดนี้ บุตรของเรามาแล้ว ก็มาหมอบแทบบาทยุคลของพระบรมศาสดา แล้วร่ำไห้ว่า พ่อคุณทูลหัว พ่อไปไหนเสียนานถึงปานนี้ ธรรมดาบุตรต้องบำรุง มารดาบิดายามแก่มิใช่หรือ แล้วบอกให้บุตรธิดาพากันมาไหว้ด้วยคำว่า พวกเจ้าจงไหว้พี่ชายเสีย.

พราหมณ์ทั้งสองสัวเมียดีใจ ถวายมหาทาน.

พระศาสดา ครั้นเสวยเสร็จแล้ว ก็ตรัสขราสูตร แก่พราหมณ์แม่ทั้งสองเหล่านั้น.

ในเวลาจบพระสูตร คนแม่ทั้งสองก็ตั้งอยู่ในพระอนาคามิผล.

พระศาสดาเสด็จลุกจากอาสนะ เสด็จไปพระวิหารอัญชนวันตามเดิม.

พวกภิกษุนั่งประชุมกันในโรงธรรม สนทนากันขึ้นว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย พราหมณ์ก็รู้ที่อยู่ว่า พระบิดาของพระตถาคตคือพระเจ้าสุทโธทนะ พระมารดาคือพระนางมหายา. ทั้งๆ ที่รู้ที่อยู่ ก็ยังบอกพระตถาคต กับนางพราหมณีว่า

บุตรของเรา. ถึงพระศาสดาก็ทรงรับ.

ข้อนี้ เป็นเพราะเหตุไรหนอ?

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้นแล้ว
ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์ แม่ทั้งสองเรียกบุตร
ของตน นั้นแหละว่าบุตร.

แล้วทรงนำอดีตนิทาน มาตรัสว่า

คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์นี้ ในอดีตกาลได้เป็น
บิดาของเราตลอด ๕๐๐ ชาติ เป็นอาของเร ๕๐๐ ชาติ เป็นปู่
ของเรา ๕๐๐ ชาติ ติดต่อกันไม่ขาดสาย. แม้นางพรหมณ์นี้
เล่าก็ได้เป็นมารดาของเรา ๕๐๐ ชาติ เป็นน้ำ ๕๐๐ ชาติ เป็น
ย่า ๕๐๐ ชาติ ติดต่อกันไม่ขาดสายเลยคุณกัน. เราเจริญแล้ว
ในมือของพรหมณ์ ๑๕๐๐ ชาติ จำเจริญแล้วในมือของนาง
พรหมณ์ ๑๕๐๐ ชาติอย่างนี้ เป็นอันทรงตรัสถึงชาติในอดีต
๓๐๐๐ ชาติ.

ครั้นตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จึงตรัส
พระคาถานี้ ความว่า :-

“ ใจจดจ่ออยู่ในผู้ใด แม้จิตเลื่อมใสในผู้ใด บุคคลพึง
คุ้นเคยสนิทสนม แม้ในผู้นั้น ทั้งๆ ที่ไม่เคยเห็นกันมา

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิติชารธา / ฉัตรราชา

ก่อน ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ยสุมี มโน นิวิสติ** ความว่า
ใจจดจ่ออยู่ในบุคคลใด ผู้เพียงแต่เห็นกันเท่านั้น.

บทว่า **จิตตตฺยจาปี ปสฺสิตติ** ความว่า อนึ่ง จิตย่อม
เลื่อมใสอ่อนโยน ในบุคคลใด ผู้พอเห็นเข้าเท่านั้น.

บทว่า **อทิฏฐุปุพฺเพ** ไปเสความว่า ในบุคคลเมื่อนั้น
ถึงในยามปกติ จะเป็นบุคคลที่ไม่เคยเห็นกันเลยในอรรถภาพ
นั้น.

บทว่า **กามํ ตสฺมีปี วิสฺสเส** มีอธิบายว่า ย่อมคุ้นเคย
กันโดยส่วนเดียวคือถึงความคุ้นกันทันที แม้ในบุคคลนั้น
ด้วยอำนาจความรักที่เคยมีในครั้งก่อนนั่นเอง.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาอย่างนี้แล้ว
ทรงสืบนุสนธิ ประชุมชาดกว่า

พราหมณ์และพราหมณีในครั้งนั้น ได้มาเป็น
พราหมณ์และนางพราหมณีคู่นี้ นั่นแล

ฝ่ายบุตร ได้แก่ **เรตถาคต** นั่นเอง ฉะนั้นแล.

.. อรรถกถา สาทกชาดก จบ

วิสวันตชาตก

ตายเสียดีกว่าคูดพิษที่คายออกแล้ว

[๖๕] เราจักคูดพิษที่คายออกแล้ว เพราะเหตุแห่งชีวิตอันใด พิษที่คายออกแล้วนั้นน่าดิเสียน เราตายเสียประเสริฐกว่าความเป็นอยู่.

วิสวันตชาตก

พระบรมศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระธรรมเสนาบดี ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ชिरตฺถุ ตํ วิตํ วนฺตํ ดังนี้.

ได้ยินว่า ในคราวที่พระสารีบุตรเถระขบขันของเขียวที่ทำด้วยแฉ่ง พวกมนุษย์พากันนำของเขียวที่ทำด้วยแฉ่งเป็นจำนวนมาก มาสู่วิหารเพื่อพระสงฆ์ ของที่เหลือจากที่ภิกษุสงฆ์รับเอาไว้ ยังมีมากพวกมนุษย์พากันพูดว่า พระคุณเจ้าทั้งหลาย โปรดรับไว้เพื่อภิกษุที่ไปในบ้านด้วยเถิด.

ขณะนั้น ภิกษุหนุ่ม สัทธวิหาริกของพระเถระเจ้าไปในบ้าน พวกภิกษุรับส่วนของเธอไว้ เมื่อเธอยังไม่มา เห็นว่า

เป็นเวลาสายจัด ก็ถวายแต่พระเถระเจ้า. เมื่อท่านฉันแล้ว
ภิกษุหนุ่มจึงไปถึง.

ครั้งนั้น พระเถระกล่าวกะเธอว่า ผู้มีอายุ ฉันบริโภคน
ของเคี้ยวที่เก็บไว้เพื่อเธอหมดแล้ว.

ภิกษุนั้นกล่าวว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า ธรรมดาของ
อร่อย ใครจะไม่ชอบเล่า ขอรับ.

ความสลดใจเกิดขึ้นแก่พระมหาเถระเจ้า ท่านเลย
อธิษฐานไว้ว่า ตั้งแต่บัดนี้ไป เราจักไม่ฉันของเคี้ยวที่ทำด้วย
แป้ง.

ข่าวว่า ตั้งแต่บัดนั้น พระสารีบุตรเถระเจ้าไม่เคยฉัน
ของที่ชื่อว่า ของเคี้ยวทำด้วยแป้งเลย. ความที่ท่านไม่ฉันของ
เคี้ยวทำด้วยแป้ง เกิดแพร่หลายไปในหมู่ภิกษุ.

ภิกษุทั้งหลายนั่งในธรรมสภาพูดกันถึงเรื่องนั้น.

ครั้งนั้น พระบรมศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า ภิกษุ
ทั้งหลาย พวกเธอประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรเล่า? เมื่อ
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย สารีบุตร แม้จะเสียชีวิตก็ไม่ยอมรับสิ่งที่ตนทิ้งเสีย
ครั้งหนึ่งอีกทีเดียว.

แล้วทรงนำเรื่องราวในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติ
อยู่ในกรุงพาราณสี. พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลหมอรักษา
พิช เลี้ยงชีวิตด้วยเวชกรรม.

ครั้งนั้น กู้ดชาวชนบทคนหนึ่ง พวกญาติของเขาไม่
ประมาท รีบนำมาหาหมอโดยเร็ว.

หมอถามว่า จะพอกยาถอนพิษก่อน หรือจะให้เรียก
ตัวที่กัตมา แล้วให้มันนั้นแหละ คุณพิชออกจากแผลที่มัน
กัต.

พวกญาติพากันกล่าวว่า โปรดเรียกงูมา ให้มันคุณพิช
ออกเถิด.

หมอจึงเรียกงูมาแล้ว กล่าวว่า เจ้ากัตคนผู้นี้หรือ?

งู. ใช่แล้ว เรากัต.

หมอ. เจ้านั้นแหละจงเอาปากคุณพิชจากปากแผล ที่
เจ้ากัตแล้ว.

งู. เราไม่เคยกลับคุณพิชที่เราทิ้งไปครั้งหนึ่งแล้วเลย.
เราจักไม่ยอมคุณพิชที่เราคายไปแล้ว.

หมอให้คนหาพินมาก่อไฟ พลางบังคับว่า ถ้าเจ้าไม่

คุณคีนพิษของเจ้า ก็จงเข้าไปสู่กองไฟนี้เถิด.

งูกล่าวตอบว่า เราจะขอเข้ากองไฟ แต่ไม่ขอยอมคุณคีนซึ่งพิษที่ตนปล่อยไปแล้วครั้งหนึ่งเป็นอันขาด. แล้วกล่าวคาถานี้ ความว่า :-

“พิษที่คายแล้วนั้น น่ารังเกียจนัก การที่เราต้องคูดพิษที่คายแล้ว เพราะเหตุแห่งความอยู่รอดนั้น ให้เราตายเสียยังดีกว่า” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ชिरตฺถ เป็นนิบาต ลงในอรรถว่า ตีเตียน.

บทว่า ตํ วิสึ ความว่า พิษที่เราคายแล้ว จักต้องกลับคูดคีน เพราะเหตุแห่งการอยู่รอดนั้น นำขยะแขยงนัก.

บทว่า มตฺ เม ชีวิตา วรี ความว่า การเข้าสู่กองไฟแล้วตายนั้น ประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่ของเรา เพราะเหตุคูดคีนพิษนั้นมากมาย.

ก็และครั้งงูกล่าวอย่างนี้แล้ว ก็เลื้อยเข้าไปสู่กองไฟ. ครั้งนั้น หมอจึงห้ามงูนั้นไว้ จัดแจงรักษาบรูษนั้นให้หายพิษ ให้หายโรคด้วยโอสถและมนต์ แล้วให้ศีลแก่งู กล่าวว่า จำเดิมแต่เข้าไป เจ้าอย่าเบียดเบียนใครๆ ดังนี้ แล้วก็ปล่อย

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ไป.

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สารี
บุตร แม้จะต้องสละชีวิตก็ไม่ยอมรับคืนสิ่งที่ตนทิ้งเสียแล้ว
ครั้งหนึ่งเลย.

ครั้นทรงนำพระธรรมเทศานี้มาแล้ว ทรงสืบ
อนุสนธิ ประชุมชาดกว่า

ดูในครั้งนั้น ได้มาเป็น พระสารีบุตร

ส่วนหมอได้มาเป็น เรตถาคต ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา วิสวันตชาดก จบ

กุตทาลชาดก ว่าด้วยความชนะที่ดี

[๗๐] ความชนะใดกลับแพ้ได้ ความชนะนั้นเป็นความ
ชนะไม่ดี ความชนะใด

กุตทาลชาดก

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร
ทรงปรารภพระจิตต์ตสาร์ิบุตร ตรัสพระธรรมเทศานี้ มี
คำเริ่มต้นว่า น ตัง ชิตัง สาธุ ดังนี้.

ได้ยืนยันว่า พระจิตต์ตสาร์ิบุตรเป็นเด็กที่เกิดใน
ตระกูลผู้หนึ่ง ในพระนครสาวัตถี.

อยู่มาวันหนึ่งไถนาแล้ว ขากลับเข้าไปสู่วิหาร ได้
โภชนะประณีตอร่อย มีรสสนิทจากบาตรพระเถระองค์หนึ่ง
คิดว่า ถึงแม้เราจะกระทำงานต่างๆ ด้วยมือของตน ตลอดคืน
ตลอดวัน ก็ยังไม่ได้อาหารอร่อยอย่างนี้ แม้เราก็สมควรจะ
เป็นสมณะ ดังนี้.

เขาบวชแล้วอยู่มาได้ประมาณครึ่งเดือน เมื่อไม่ใส่ใจ
โดยแยกกาย ตกไปในอำนาจกิเลส ลี้กไป พอลำบากด้วย

อาหาร ก็มาบวชอีก เรียนพระอภิธรรม ด้วยอุบายนี้ สឹกแล้ว
บวชถึง ๖ ครั้ง.

ในความเป็นภิกษุครั้งที่ ๗ เป็นผู้ทรงพระอภิธรรม ๗
พระคัมภีร์ ได้บอกธรรมแก่ภิกษุเป็นอันมาก บำเพ็ญ
วิปัสสนาได้บรรลุพระอรหัตแล้ว.

ครั้งนั้น ภิกษุผู้เป็นสหายของท่านพากันเยาะเย้ยว่า
อาวุโสจิตต์หัตต์ เคียวนี้ กิเลสทั้งหลายของเธอ ไม่เจริญ
เหมือนเมื่อก่อนดอกหรือ?

ท่านตอบว่า ผู้มีอายุ ตั้งแต่บัดนี้ไป ผมไม่เหมาะเพื่อ
ความเป็นภฤหัตต์.

ก็เมื่อท่านบรรลุพระอรหัตอย่างนี้แล้ว เกิดจิตยกกัน
ขึ้นในธรรมสภาว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่ออุปนิสัยแห่งพระ
อรหัต เห็นปานนี้มีอยู่ ท่านพระจิตต์ตตสารีบุตรต้องสឹกถึง ๖
ครั้ง โอ! ความเป็นปุถุชนมีโทษมากดังนี้.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอสนทนากันด้วยเรื่องอะไร? เมื่อภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว.

ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าจิตของปุถุชน

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

เมมา ข่มได้ยาก คอยไปติดด้วยอำนาจแห่งอารมณ์ ลงคิดเสีย
ครั้งหนึ่งแล้ว ก็ไม่อาจปลดเปลื้องได้โดยเร็ว การฝึกฝนจิต
เห็นปานนี้เป็นความดี จิตที่ฝึกฝนดีแล้วเท่านั้น จะนำ
ประโยชน์เกื้อกูล และความสุขมาให้.

แล้วตรัสพระคาถานี้ ความว่า :-

“ การฝึกฝนจิตที่ข่มได้ยาก เมมา มีปกติ ตกไปตาม
อารมณ์ที่ปรารถนา เป็นการดี เพราะจิตที่ฝึกฝนแล้ว ย่อมนำ
สุขมาให้ ” ดังนี้.

ครั้นแล้วตรัสต่อไปว่า ก็เพราะเหตุที่ จิตนั้นข่มได้
โดยยาก บัณฑิตทั้งหลาย แม้ในกาลก่อน อาศัยจอบเล่มเดียว
ไม่อาจทิ้งมันได้ ต้องสู้ถึง ๖ ครั้ง ด้วยอำนาจความโลภ ใน
เพศแห่งบรรพชิตครั้งที่ ๗ ทำมานให้เกิดขึ้นแล้ว จึงข่ม
ความโลภนั้น ได้ดังนี้แล้ว.

ทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติ
อยู่ในกรุงพาราณสี.

พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลคนปลูกผัก ถึงความเป็น
ผู้รู้เพียงสาแล้วได้นามว่า “กุกทาลบัณฑิต”.

ท่านกุกทาลบัณฑิตกระทำกรำพื้นดินด้วยจอบ
เพาะปลูกพืชพันธุ์และผัก มีน้ำเต้า พักเขียว พักเหลืองเป็น
ต้น เก็บผักเหล่านั้นขาย เลี้ยงชีพด้วยการเบียดกรอ. แท้จริง
ท่านกุกทาลบัณฑิต นอกจากจอบเล่มเดียวเท่านั้น ทรัพย์
สมบัติอย่างอื่น ไม่มีเลย.

ครั้งวันหนึ่ง ท่านดำริว่า จะมีประโยชน์อะไรด้วย
การอยู่ครองเรือน เราจักบวช ดังนี้.

ครั้งวันหนึ่ง ท่านซ่อนจอบนั้นไว้ในที่ซึ่งมิดชิด แล้ว
บวชเป็นฤาษี ครั้นหวนนึกถึงจอบเล่มนั้นแล้ว ก็ไม่อาจตัด
ความโลภเสียได้ เลยต้องสึก เพราะอาศัยจอบกุดๆ เล่มนั้น.

แม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ ก็เป็นอย่างนี้ เก็บจอบนั้นไว้
ในที่มิดชิด บวชๆ สึกๆ รวมได้ถึง ๖ ครั้ง.

ในครั้งที่ ๗ ได้คิดว่า เราอาศัยจอบกุดๆ เล่มนี้ ต้อง
สึกบ่อยครั้ง คราวนี้ เราจักขว้างมันทิ้งเสียในแม่น้ำใหญ่ แล้ว
บวช ดังนี้แล้วเดินไปสู่ฝั่งแม่น้ำคิดว่า ถ้าเรายังเห็นที่ตกของ
มัน ก็จักต้องอยากงมมันขึ้นมาอีก แล้วจับจอบที่ด้าม ท่านมี
กำลังดั่งช้างสาร สมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรง คงจอบเหนือศีรษะ
๓ รอบ หลับตาขว้างลงไปกลางแม่น้ำ แล้วบันลือเสียง

กึกก้อง ๓ ครั้งว่า “เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว”.

ในขณะนั้น พระเจ้าพาราณสีทรงปราบปรามปัจฉิมตชนบทราบคาบแล้ว เสด็จกลับ ทรงสนานพระเศียรในแม่น้ำนั้น ประดับพระองค์ด้วยเครื่องอลังการครบเครื่อง เสด็จพระดำเนินโดยพระคชาธาร ทรงสดับเสียงของพระโพธิสัตว์นั้น ทรงระแวงพระทัยว่า บุรุษผู้นี้กล่าวว่า เราชนะแล้ว ใครเล่าที่เขาชนะ จงเรียกเขามา แล้วมีพระคำรัสสั่งให้เรียกมาเฝ้า แล้วมีพระคำรัสถามว่า คุณก่อนบุรุษผู้เจริญ เรากำลังชนะสงคราม กำลังความมีชัยมาเดี๋ยวนี้ ส่วนท่านเล่าชนะอะไร?

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช ถึงพระองค์จะทรงชนะสงคราม ตั้งร้อยครั้งตั้งพันครั้ง แม้ตั้งแสนครั้ง ก็ยังชื่อว่าชนะไม่เด็ดขาดอยู่นั่นเอง เพราะยังเอาชนะกิเลสทั้งหลายไม่ได้ แต่ข้าพระองค์ข่มกิเลสในภายในไว้ได้ เอาชนะกิเลสทั้งหลายได้. กราบทูลไป มองดูแม่น้ำไป ยังฉานมีอาโปกสิณเป็นอารมณ์ ให้เกิดขึ้นแล้ว นั่งในอากาศด้วยอำนาจของฉานและสมาบัติ.

เมื่อจะแสดงธรรมถวายพระราชา จึงกล่าวคาถานี้
ความว่า :-

“ ความชนะที่บุคคลชนะแล้ว กลับแพ้ได้นั้น มิใช่
ความชนะเด็ดขาด (ส่วน)ความชนะที่บุคคลชนะแล้ว ไม่
กลับแพ้นั้น ต่างหาก จึงชื่อว่า เป็นความชนะเด็ดขาด ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า น ตัม ชิตัม สาธุ ชิตัม ยัม ชิตัม อว
ชิยุยติ ความว่า การปราบปรามปัจฉามิตรราบคาบ ชนะแคว้น
แคว้น ตีเอาได้แล้ว ปัจฉามิตรเหล่านั้นยังจะตีกลับคืนได้
ความชนะนั้นจะชื่อว่า เป็นความชนะเด็ดขาด หาได้ไม่.

เพราะเหตุไร?

เพราะยังจะต้องชิงชัยกันบ่อยๆ.

อีกนัยหนึ่ง ชัยเรียกได้ว่าความชนะ ชัยที่ได้เพราะรบ
กับปัจฉามิตร ต่อมา เมื่อปัจฉามิตรเอาชนะคืนได้ ก็กลับเป็น
ปราชัย ชัยนั้นไม่ดีไม่งาม.

เพราะเหตุไร?

เพราะเหตุที่ ยังกลับเป็นปราชัยได้อีก.

บทว่า ตัม โข ชิตัม สาธุ ชิตัม ยัม ชิตัม นาวชิยุยติ ความว่า
ส่วนการครอบงำมวลปัจฉามิตรไว้ได้แล้ว ชนะปัจฉามิตร
เหล่านั้น จะกลับชิงชัยไม่ได้อีก ใดๆ ก็ดี การได้ชัยชนะครั้ง
เดียว แล้วไม่กลับเป็นปราชัยไปได้ ใดๆ ก็ดี ความชนะนั้นๆ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

เป็นความชนะเด็ดขาด คือชัยชนะนั้นชื่อว่าดี ชื่อว่างาม.

เพราะเหตุไร?

เพราะเหตุที่ไม่ต้องชิงชัยกันอีก.

ดูก่อนมหาบพิตร เพราะเหตุนี้ แม้พระองค์จะทรง
ชนะขุนสงคราม ตั้งพันครั้ง ตั้งแสนครั้ง ก็ยังจะเฉลิมพระ
นามว่า จอมทัพ หาได้ไม่.

เพราะเหตุใด ?

เพราะเหตุที่พระองค์ยังทรงชนะกิเลสของพระองค์
เองไม่ได้ ส่วนบุคคลใดชนะกิเลสภายในของตนได้ แม้เพียง
ครั้งเดียว บุคคลนี้จัดเป็นจอมทัพผู้เกรียงไกรได้.

พระโพธิสัตว์นั่งในอากาศนั้นแล แสดงธรรมถวาย
พระราชาด้วยพระพุทธลีลา.

ก็ในความเป็นจอมทัพผู้สูงสุดนั้น มีพระสูตรเป็น
เครื่องสาธก ดังนี้ :-

“ผู้ที่ชนะหม่มมนุษย์ในสงคราม ถึงหนึ่งล้านคน ยังสู้
ผู้ที่ชนะตน เพียงผู้เดียวไม่ได้ ผู้นั้นเป็นจอมทัพสูงสุด โดย
แท้” ดังนี้.

ก็เมื่อพระราชาทรงสดับธรรมอยู่นั้นเอง ทรงละ

กิเลสได้ด้วยอำนาจตึงคปทาน พระทัยน้อมไปในบรรพชา. ถึงพวกหมู่โยธาของพระองค์ ก็พากันละได้เช่นนั้น เหมือนกัน.

พระราชารัตถธามพระโพธิสัตว์ว่า บัดนี้ พระคุณเจ้า จักไปไหนเล่า?

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช ข้าพระองค์ จักเข้าป่าหิมพานต์บวชเป็นฤาษี.

พระราชารับสั่งว่า ถ้าเช่นนั้น แม้ข้าพเจ้าก็จะ บรรพชา แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปพร้อมกับพระ โพธิสัตว์. พลนิกายทั้งหมด คือพราหมณ์ คฤหบดีและทวย หาญ ทุกคนประชุมกัน ในขณะนั้นเป็นมหาสมัคมออก บรรพชา พร้อมกับพระราชารัตถธามเหมือนกัน.

ชาวเมืองพาราณสีสดับข่าวว่า พระราชาของเรา ทั้งหลายทรงสดับพระธรรมเทศนาของกุกุททาลบัณฑิตแล้ว ทรงบ้ายพระพักตร์มุ่งบรรพชา เสด็จออกทรงผนวชพร้อม ด้วยพลนิกาย พวกเราจักทำอะไรกันในเมืองนี้ ดังนี้แล้ว บรรดาผู้อยู่ในพระนครทั้งนั้นต่างพากันเดินทางออกจากกรุง พาราณสี อันมีปริมณฑลได้ ๑๒ โยชน์.

บริษัทก็ได้มีปริมาณพล ๑๒ โยชน์.

พระโพธิสัตว์พาบริษัทนั้นเข้าป่าหิมพานต์.

ในขณะนั้น อาสนะที่ประทับนั่งของท้าวสักก
เทวราช สัมแดงอาการร้อน.

ท้าวเธอทรงตรวจดูทอดพระเนตรเห็นว่า กุททาล
บัณฑิตออกสู่มหาภิเนษกรรมณ์ แล้วทรงพระดำริว่า จักเป็น
มหาสมาคม ควรที่ท่านจะได้สถานที่อยู่ แล้วตรัสเรียก
วิสสุกรรมเทพบุตรมา ตรัสสั่งว่า พ่อวิสสุกรรม กุททาล
บัณฑิตกำลังออกสู่มหาภิเนษกรรมณ์ ท่านควรจะได้ที่อยู่ ท่าน
จงไปหิมวันตประเทศ เนรมิตอาศรมบทยาว ๓๐ โยชน์ กว้าง
๑๕ โยชน์ ณ ภูมิภาคอันราบรื่น.

วิสสุกรรมเทพบุตรรับเทวบัญชาว่า ข้าแต่เทพยเจ้า
ข้าพระพุทธเจ้าจะกระทำให้สำเร็จดังเทวบัญชา แล้วไปทำ
ตามนั้น.

นี่เป็นความสังเขปในอริการนี้.

ส่วนความพิสดารจักปรากฏใน **หัตถิปาล**

ชาตก แท้จริงเรื่องนี้และเรื่องนั้นเป็นปริเฉทเดียวกันนั่นเอง.

ฝ่ายวิสสุกรรมเทพบุตรเนรมิตบรรณศาลาใน

อาศรมบพแล้ว ก็ขับไล่เนื้อ นกและอมมนุษย์ที่มีเสียงชั่วร้าย ไปเสีย แล้วเนรมิตหนทางเดินแคบๆ ตามทิวสากนั้นๆ เสร็จแล้ว กลับไปยังวิมานอันเป็นสถานที่อยู่ของตนทันที.

ฝ่ายกุกทาลบัณฑิตพาบริษัทเข้าสู่ป่าหิมพานต์ ลู่ถึง อาศรมบพที่ท้าวสักกะทรงประทาน ถือเอาเครื่องบริวารแห่ง บรรพชิตที่วิสสุกรรมเทพบุตรเนรมิตไว้ให้ บวชตนเองก่อน ให้บริษัทบวชทีหลัง จัดแจงแบ่งอาศรมบพให้อยู่กันตาม สมควร มีพระราชารีก ๘ พระองค์สละราชสมบัติ ๘ พระ นคร (ติดตามมาทรงผนวชด้วย) อาศรมบพ ๓๐ โยชน์เต็ม บริบูรณ์.

กุกทาลบัณฑิตทำบริกรรมในกสิณที่เหลือ เจริญ พรหมวิหารธรรม บอกรรณฐานแก่บริษัท. บริษัททั้งปวง ล้วนได้สมบัติ เจริญพรหมวิหารแล้วพากันไปสู่พรหมโลก ทั่วกัน. ส่วนประชาชนที่บำรุงพระดาบสเหล่านั้น ก็ล้วนได้ ไปสู่เทวโลก.

พระบรมศาสดาก็ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อ ว่าจิตนี้ติดด้วยอำนาจของกิเลสแล้ว เป็นธรรมชาติปลด

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / จัตรีธรรมา

เปลื้องไค้ยาก โลกธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นสภาวะละได้ ยาก ย่อมกระทำท่านผู้เป็นบัณฑิตเห็นปานฉะนี้ ให้กลายเป็น คนไม่มีความรู้ไปได้ด้วยประการฉะนี้.

ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนານี้มาแล้ว ทรงประกาศ
สั่งจะทั้งหลาย.

เมื่อจบสั่งจะ ภิกษุทั้งหลายบางพวกได้เป็นพระ โสดาบัน บางพวกได้เป็นพระสกทาคามี บางพวกได้เป็น พระอนาคามี บางพวกบรรลุพระอรหัต.

แม้พระบรมศาสดาทรงสืบอนุสนธิ ประชุมชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็น พระอานนท์ บริษัทในครั้งนั้น ได้มาเป็น พุทธบริษัท ส่วนกุกุททาลกบัณฑิตได้มาเป็น เรตถาคต ฉะนี้แล.

จบอรรถกถากุกุททาลชาดกที่ ๑๐

จบ อิตถิวรรคที่ ๗.

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / นัฏรรักษา

รวมชาดกที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อาสาत्मันตชาดก ว่าด้วย หญิงเลวทราม
๒. อันทฤตชาดก ว่าด้วย การวางใจภรรยา
๓. ตักกชาดก ว่าด้วย ธรรมดาหญิง
๔. ทุราขานชาดก ว่าด้วย ภาวะของหญิงรุ่มยาก
๕. อนภริตติชาดก ว่าด้วย เปรียบหญิงเหมือนของ ๕ อย่าง
๖. มุกุฏักขณชาดก ว่าด้วย ความต้องการ ไม่มีสิ้นสุด
๗. อุจฉกชาดก ว่าด้วย หญิงหาลูกหาหัวได้ง่าย
๘. สาเกตชาดก ว่าด้วย วางใจคนที่ชอบใจ
๙. วิสวันตชาดก ว่าด้วย ตายเสียดีกว่าคูศพิษที่คายออกแล้ว
๑๐. กุททาลชาดก ว่าด้วย ความชนะที่ดี

.. อรรถกถา กุททาลชาดก จบ

<http://www.84000.org/tipitaka/atita100/?p=7>

๓๑ . **ฉันทันตชาตก** ว่าด้วย พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น พญาช้างฉันทันต์.

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหา
วิหาร ทรงปรารภภิกษุณีสาวรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
มีคำเริ่มต้นว่า กิ นุ โสจสิ ดังนี้.

เล่ากันว่า นางภิกษุณีนั้นเป็นธิดาของตระกูลหนึ่ง
ในพระนครสาวัตถี เห็นโทษในฆราวาส แล้วออกบวชใน
พระศาสนา. วันหนึ่งไปเพื่อจะฟังธรรม พร้อมกับพวกนาง
ภิกษุณี เห็นพระรูปโฉมอันบังเกิดขึ้น ด้วยบุญญาภพ
ประมาณมิได้. กอปรด้วยพระรูปสมบัติอันอุดมของพระศ
พล ซึ่งประทับเหนือธรรมาสน์อันอลงกต กำลังทรงแสดง
พระธรรมเทศนา จึงคิดว่า “เมื่อเราท่องเที่ยวอยู่ในภพ ได้เคย
เป็นบาทบริจาริกาของมหาบุรุษนี้ หรือไม่หนอ?” ในทันใด
นั่นเอง นางก็เกิดระลึกชาติในหนหลัง ได้ว่า เราเคยเป็นบาท
บริจาริกาของมหาบุรุษนี้ ในคราวที่ท่านเป็นพญาช้าง
ฉันทันต์.

เมื่อนางระลึกได้เช่นนั้น ก็บังเกิดปีติปราโมทย์ใหญ่

ยิ่ง ด้วยกำลังแห่งความปีติยินดี นางจึงหัวเราะออกมาดังๆ แล้วหวนคิดอีกว่า ขึ้นชื่อว่า บาทบริจาริกาที่มีอชยาศัย มุ่งประโยชน์ต่อสามีมีน้อย มิได้มุ่งประโยชน์แลมีมาก. เราได้มีอชยาศัย มุ่งประโยชน์ต่อบุรุษนี้ หรือหาไม่หนอ. นางระลึกไปพลางก็ให้เห็นความจริงว่า “แท้จริง เราสร้างความคิดไว้ในหทัยมิใช่น้อย ค่าที่ใช้นายพรานโสมบุตรให้เอาลูกศรอาบด้วยยาพิษ ยิ่งพญาช้างฉัททันต์ สูงประมาณ ๑๒๐ ศอก ให้ถึงความตาย.” ทันใดนั้น ความเศร้าโศกก็บังเกิดแก่นาง ดวงหทัยเร่าร้อน ไม่สามารถจะกลั่นความเศร้าโศกไว้ได้ จึงร้องให้สะอึกสะอื้นด้วยเสียงอันดัง.

พระบรมศาสดาทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็ทรงแย้มให้ปรากฏ. อันภิกษุสงฆ์ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย แห่งการทรงทำความแย้มให้ปรากฏ. จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย นางภิกษุณีสาวกผู้นี้ระลึกถึงความผิดที่เคยทำต่อเรา ในชาติก่อนเลยร้องให้. แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ตรัสดังต่อไปนี้

ในอดีตกาล มีช้างประมาณ ๘,๐๐๐ เชือก มีฤทธิ์เหาะไปในอากาศได้ อาศัยสระฉัททันต์ อยู่ในป่าหิมพานต์.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นลูกของช่างจำโหลง มีสีกาย
เผือกผ่อง ปากแดงท้าวสีแดง. ต่อมา เมื่อเจริญวัยขึ้น สูงได้ ๘๘
ศอก ยาว ๑๒๐ ศอก ประกอบด้วยวงกล้ายกับพวงเงินยาว
ได้ ๕๘ ศอก ส่วนงาทั้งสองวัดโดยรอบได้ ๑๕ ศอก ส่วน
ยาว ๓๐ ศอก ประกอบด้วยรัศมี ๖ ประการ. พระโพธิสัตว์
นั้นเป็นหัวหน้าช่างแห่งช่าง ๘,๐๐๐ เชือก บูชาพระปัจเจก
พุทธเจ้า ๕๐๐ องค์. อัครมเหสีของพระโพธิสัตว์นั้นมีสอง
ชื่อจุลลสุภักทา ๑ มหาสุภักทา ๑. พญาช่างนั้นมีช่างถึง
๘,๐๐๐ เชือกเป็นบริวารอยู่ในกาญจนคูหา.

อนึ่ง สระน้ำพันต้นนั้น ทั้งส่วนยาวส่วนกว้าง
ประมาณ ๕๒ โยชน์ ตรงกลางลึกประมาณ ๑๒ โยชน์ ไม่มี
สาหร่าย จอกเหิน หรือเปลือกตมเลย. เฉพาะน้ำขังอยู่ มีสีใส
เหมือนก้อนแก้วมณี. ถัดจากนั้น มีกองกลนิแผ่ล้อมรอบ
กว้างได้หนึ่งโยชน์ ต่อจากกองกลนินั้น มีกออุบลเขียว ตั้ง
ล้อมรอบกว้างได้หนึ่งโยชน์ ต่อจากนั้น ที่กว้างแห่งละหนึ่ง
โยชน์ มีกออุบลแดง อุบลขาว ปทุมแดง ปทุมขาว และโกมุท
ขึ้นล้อมอยู่โดยรอบ.

อนึ่ง ระหว่างกอบัว ๗ แห่งนี้ มีกอบัวทุกชนิด เป็น

ต้นว่า จงกลนิสลับกันขึ้นล้อมรอบ มีปริมณฑลกว้างได้หนึ่ง โยชน์เหมือนกัน. ถัดออกมาถึงน้ำลึกแค่สะเอวข้าง มีป่าข้าว สาลีแดงขึ้นแผ่ไปได้โยชน์หนึ่ง ถัดออกมาถึงชายน้ำที่กว้าง โยชน์หนึ่งเหมือนกัน มีกอตะไคร่น้ำ เกล็ดนกลาดด้วยดอกสี เทียว สีเหลือง สีแดง สีขาว กลิ่นหอมพุ่งขจรไป. ป่าไม้ ๑๐ ชนิดเหล่านี้ มีเนื้อที่หนึ่งโยชน์เท่ากัน ด้วยประการฉะนี้. ต่อจากนั้นไป มีป่าแดงโม พักเหลือง น้ำเต้า และพักแพง. ต่อจากนั้นมีป่าอ้อย ขนาดลำเท่าต้นหมาก. ต่อจากนั้นมีป่า กกล้วยผลโตขนาดเท่างาช้าง. ต่อจากนั้นมีป่าไม้รัง ป่าขนุน หน้าง ผลโตขนาดเท่าตุ่ม. ถัดไปมีป่าขนุนลำมะลอ อันมีผล อร่อย. ถัดไปมีป่ามะขวิด. ถัดไปมีไพรสมณฑิใหญ่ มีพันธุ์ไม้ ระคนปนกัน. ถัดไปมีป่าไม้ไผ่ นี้เป็นความสมบูรณ์แห่งสระ ถัททันต์ ในสมัยนั้น.

และในอรรถกถาสังยุตตนิกาย ท่านก็พรรณนาความ สมบูรณ์ อันมีอยู่ในปัจจุบันนี้ไว้เหมือนกัน.

อนึ่ง มีภูเขาตั้งล้อมรอบป่าไม้ไผ่อยู่ถึง ๗ ชั้น นับแต่ รอบนอกไป ภูเขาลูกที่หนึ่งชื่อจุลลกภาพบรรพต ที่สองชื่อ มหาภาพบรรพต ที่สามชื่ออุทกปีสบรรพต ที่สี่ชื่อจันท

ปีสบรรพต ที่ห้าชื่อสุริยปีสบรรพต ที่หกชื่อมณีปีสบรรพต ที่เจ็ดชื่อสุวรรณปีสบรรพต.

สุวรรณปีสบรรพตนั้นสูงถึง ๗ โยชน์ ตั้งล้อมรอบ
สระฉัททันต์เหมือนขอบปากบาตร. ด้านในสุวรรณปีสบรรพตนั้นมีสีเหมือนทอง. เพราะฉายแสงออกจากสุวรรณปีสบรรพตนั้น. สระฉัททันต์นั้น ดูประหนึ่งแสงอาทิตย์อ่อนๆ
เรืองรองแรกอุทัย.

อนึ่ง ในภูเขาที่ตั้งถัดมาภายนอก ภูเขาสูงที่ ๖ สูง ๖
โยชน์. ที่ ๕ สูง ๕ โยชน์. ที่ ๔ สูง ๔ โยชน์. ที่ ๓ สูง ๓
โยชน์. ที่ ๒ สูง ๒ โยชน์. ที่ ๑ สูง ๑ โยชน์. ที่มีมุด้านทิศ
อีสานแห่งสระฉัททันต์ อันมีภูเขา ๗ ชั้นล้อมรอบอยู่อย่างนี้
มีต้นไทรใหญ่ตั้งอยู่ในโอกาสที่น้ำและลมถูกต้องได้. ลำต้น
ไทรนั้นวัดโดยรอบได้ ๕ โยชน์ สูง ๗ โยชน์ มีกิ่งยาว ๖
โยชน์ ทอดไปในทิศทั้ง ๔. แม้กิ่งที่พุ่งตรงขึ้นบน ก็ยาวได้ ๖
โยชน์เหมือนกัน. วัดแต่โคนต้นขึ้นไปสูงได้ ๑๓ โยชน์ วัด
โดยรอบปริมาตรทลกิ่งได้ ๑๒ โยชน์ ประดับด้วยย่านไทร
แปดพัน ตั้งตระหง่าน ดูเด่นสง่าคล้ายภูเขามณีโล้น.

อนึ่ง ในด้านทิศปัจฉิมแห่งสระฉัททันต์ ที่

สุวรรณปีสบรรพต มีกาญจนคูหาใหญ่ประมาณ ๑๒ โยชน์. ถึงฤดูฝน พญาช่างฉัททันต์มีช้าง ๘,๐๐๐ เป็นบริวาร จะพำนักอยู่ในกาญจนคูหา. ในฤดูร้อนก็มาขึ้นรับลมและน้ำ อยู่ระหว่างย่านไทร โคนต้นนิโครธใหญ่.

ต่อมาวันหนึ่ง ช้างทั้งหลายมาแจ้งว่า ป่าร้างใหญ่ดอกบานแล้ว. พญาฉัททันต์คิดว่า เราจักเล่นกีฬาดอกริง พร้อมทั้งบริวาร ไปยังป่าร้างนั้น เอากระพองชนไม้รังต้นหนึ่ง ซึ่งมีดอกบานสะพรั่ง. นางจุลสุภัททายืนอยู่ด้านเหนือลม. ใบรังที่เก่าๆ ติดกับกิ่งแห้งๆ และมดแดงมดดำ จึงตกต้องสรีระของนาง. นางมหาสุภัททายืนอยู่ด้านใต้ลม เกสรดอกไม้และใบสดๆ ก็โปรยปรายตกต้องสรีระของนาง. นางจุลสุภัททาคิดว่า พญาช่างนี้โปรยปรายเกสรดอกไม้และใบสดๆ ให้ตกต้องบนสรีระภรรยาที่ตนรักใคร่โปรดปราน. ในเรือนร่างของเราสิ ให้ใบไม้เก่าติดกับกิ่งแห้งๆ ทั้งมดแดงมดดำหล่นมาตกต้อง เราจักตอบแทนให้สาสม. แล้วจงเวร ในพระมหาสัตว์เจ้า.

อยู่มาวันหนึ่ง พญาช่างพร้อมด้วยบริวารลงสู่สระฉัททันต์ เพื่อต้องการอาบน้ำ. ขณะนั้น ช้างหนุ่ม ๒ เชือก เอา

จงกำหนัดให้พญาช้างชำระขัดสีกาย คล้ายกับแย้ง
กวาดขูดเขาไกรลาส ฉะนั้น. ครั้นพญาช้างอาบน้ำขึ้น
มาแล้ว จึงให้นางช้างทั้งสองลงอาบ. ครั้นนางช้างทั้งสองขึ้น
มาแล้ว พวกมันไปยื่นเคียงพระมหาสัตว์เจ้า. ต่อแต่นั้น ช้างทั้ง
๘,๐๐๐ ก็ลงสระเล่นกีฬาน้ำ แล้วนำเอาดอกไม้ไม้นานาชนิดมา
จากสระ ประดับตกแต่งพระมหาสัตว์เจ้า คล้ายกับประดับ
สตูปเงิน ฉะนั้น. เสร็จแล้วประดับนางช้างต่อภายหลัง. คราว
นั้น มีช้างเชือกหนึ่งเที่ยวไปในสระได้ดอกปทุมใหญ่มีกลีบ
๗ ชั้น จึงนำมามอบแด่พระมหาสัตว์เจ้า. พญาช้างฉัททันต์
เองวงรับดอกปทุมมาโปรยเกสรลงที่กระพอง แล้วยื่นให้แก่
นางมหาสุภักทาผู้ชยธรรยา. นางจุลสุภักทาเห็นดังนั้น
จึงคิดน้อยใจว่า พญาช้างนี้ให้ดอกปทุมใหญ่กลีบ ๗ ชั้นแก่นี้
แก่ภรรยาที่รักโปรดปรานแต่ตัวเดียว ส่วนเราไม่ให้. จึงได้
ผูกเวรในพระมหาสัตว์เจ้าอีก.

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อพญาช้างโพธิสัตว์จัดปรุงผล
มะขาง และเผือกมันด้วยน้ำผึ้ง ถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า
๕๐๐ ให้ฉัน. นางจุลสุภักทาได้ถวายผลาผล ที่ตนได้แก่
พระปัจเจกพุทธเจ้า แล้วตั้งความปรารถนาว่า “ข้าแต่ท่านผู้

เจริญ คิฉันเคลื่อนจากอัทภานี้ในชาตินี้แล้ว ขอให้ได้
บังเกิดในตระกูลมัททราช และได้นามว่า สุกัททราชกัญญา.
ครั้นเจริญวัยแล้ว ขอให้ได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณ
สี เป็นที่รักใคร่โปรดปรานของพระองค์ จนสามารถทำอะไร
ได้ตามชอบใจ และสามารถจะทูลท้าวเธอให้ทรงใช้
นายพรานคนหนึ่งมายิงช้างเชือกนี้ ด้วยลูกศรอาบยาพิษ
จนถึงแก่ความตาย และให้นำงาทั้งคู่อันเปล่งปลั่งด้วยรัศมี ๖
ประการมาได้.”

นับแต่วันนั้นมา นางช้างจูลสุกัทททานั้นมิได้จับ
หญ้างับน้ำ ร่างกายผ่ายผอมลง ไม่นานนักก็ล้มไปบังเกิดใน
พระครรภ์แห่งพระอัครมเหสีของพระราชาในแคว้นมัททรัฐ
และเมื่อประสูติออกมาแล้ว ชนกชนิพาไปถวายแด่พระเจ้า
พาราณสี. นางเป็นที่รักใคร่โปรดปรานของพระเจ้าพาราณสี
จนได้เป็นประมุขแห่งนางสนมหมื่นหกพันนาง ทั้งได้ญาณ
เครื่องระลึกชาติหนหลังได้. พระนางสุกัทททานั้นทรงดำริว่า
ความปรารถนาของเราสำเร็จแล้ว คราวนี้จักให้ไปเองาทั้งคู่
ของพญาช้างนั้นมา. แต่นั้น พระนางก็เอนำมันทาพระสรีระ
ทรงผ้าเสีราหมอง แสดงพระอาการเป็นไข้เสด็จสู่ห้องสิริ

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ไสยาสน์ บรรทมเหนือพระแท่นน้อย. พระเจ้าพาราณสีตรัสถามว่า พระนางสุภัททาไปไหน? ทรงทราบว่าเป็นประจวร. จึงเสด็จเข้าไปประทับนั่งบนพระแท่น ทรงลูบคลำปฤษฎางค์ของพระนาง แล้วตรัสพระคาถาที่ ๑ ความว่า

ดูก่อนพระน้องนาง ผู้มีพระสรีระอร่ามงามดังทอง มีผิวพรรณผ่องเหลืองเรืองรอง พระเนตรทั้งสองแจ่มใส. เหตุไรหนอ พระน้องจึงคู่คร่ำโศก ชูบไป ดูดดอกไม้ที่ถูขยี้ ฉะนั้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อนุจฺจฺกึ ความว่า ผู้มีพระสรีระอร่ามงามดังทอง. บทว่า มาลาว ปริมฺหฺติตา ความว่า คล้ายดอกปทุมถูกขยี้ด้วยมือ ฉะนั้น.

พระนางสุภัททาทรงสดับดังนั้น จึงตรัสคาถาต่อไป ความว่า

ข้าแต่มหाराชเจ้า หม่อมฉันแพ้พระครรภ์ โดยการแพ้พระครรภ์ เป็นเหตุให้หม่อมฉันฝันเห็นสิ่งที่ไม่ได้งาย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า น โส ความว่า ความแพ้พระครรภ์อันกระหม่อมฉันฝันเห็นเช่นใดนั้น. บทว่า สฺปิโนนุ

เตนุปัจจุคา ความว่า พระเทวีทูลว่า กระหม่อมฉันฝันเห็น เป็นนิมิต ในที่สุดแห่งการฝันจึงแพ้พระครรรภ์ สิ่งทีแพ้พระ ครรรภ์เพราะฝันเห็นนั้น ไซ้ว่าจะเป็เหมือนสิ่งทีหาได้ง่ายๆ ทีหาได้ คือสิ่งนั้นหาได้โดยยาก แต่เมื่อหม่อมฉันไม่ได้สิ่ง นั้น คงไม่มีชีวิตอยู่ได้.

พระราชาทรงสดับดังนั้น จึงตรัสพระคาถาความว่า
กามสมบัติของมนุษย์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในโลกนี้
และในสวนนันทวัน กามสมบัติทั้งหมดนั้น เป็นของเรา
ทั้งสิ้น เราหาให้เธอได้ทั้งนั้น

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปัจจุรา ความว่า คู่ก่อน นางสุภาทาผู้เจริญ กามสมบัติอันเป็นของมนุษย์ ทีพวก มนุษย์ปรารถนากันในโลกนี้ และรัตะนะเจ็ดอย่างใดอย่าง หนึ่งในนันทวัน มีมากหาได้ง่าย คือกามคุณ ๕ อย่างใด อย่างหนึ่ง มีอยู่ในมนุษย์โลก. เราจะให้วัตถุกาม และกิเลส กามทั้งหมดนั้นแก่เธอ.

พระเทวีได้สดับดังนั้น จึงทูลว่า ข้าแต่พระ ทูลกระหม่อม ความแพ้ท้องของหม่อมฉันแก้ได้ยาก หม่อม ฉันจะไม่ทูลให้ทราบก่อนในบัดนี้ ก็ในแวนแคว้นของ

ทูลกระหม่อม มีพรานป่าอยู่จำนวนเท่าใด ได้โปรดให้มา
ประชุมกันทั้งหมดเถิดพะยะค่ะ กระหม่อมฉันทูลให้ทรง
ทราบ ในท่ามกลางพรานป่าเหล่านั้น. แล้วตรัสภาใน
ลำดับต่อไปความว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ นายพรานป่าเหล่าใด
เหล่าหนึ่ง ในแคว้นแคว้นของพระองค์ จงมาประชุมพร้อม
กัน. หม่อมฉันทูลแจ้งเหตุที่แพ้พระครุฑของหม่อมฉันทูล ให้
นายพรานป่าเหล่านั้นทราบ.

ในกาลานั้น มีอธิบายว่า ข้าแต่พระทูลกระหม่อม ใน
แคว้นของทูลกระหม่อม มีนายพรานจำพวกใดซึ่งเป็นผู้
สมควรอยู่. นายพรานทั้งหมดจำพวกนั้นจงประชุมกัน คือ
เรียกร้องกันมา. หม่อมฉันทูลบอก คือกล่าวชี้แจงความแพ้
ท้อของหม่อมฉันทูลอันมีอยู่อย่างใด แก่นายพรานเหล่านั้น.

พระเจ้ากรุงพาราณสีตรัสรับคำ แล้วเสด็จออกจาก
ห้องบรรทม ตรัสสั่งหมู่อำมาตย์ว่า นายพรานป่าจำนวน
เท่าใด มีอยู่ในกาลสิกรัฐอันมีอาณาเขตสามร้อยโยชน์. ขอ
ท่านจงให้ตีกลองประกาศ ให้นายพรานป่าเหล่านั้นทั้งหมด
มาประชุมกัน. อำมาตย์เหล่านั้นก็กระทำตามพระราช

โองการ. ไม่นานเท่าใด นายพรานป่าชาวกาลิกรรัฐต่างก็
ถือเอาเครื่องบรรณาการตามกำลัง พวกนั้นมาเฝ้า ให้กราบทูล
การที่พวกตนมาถึงให้ทรงทราบ. นายพรานป่าทั้งหมด
ประมาณหกหมื่นคน. พระราชาทรงทราบว่าพวกนายพราน
มาแล้ว จึงประทับยืนอยู่ที่พระบัลลังก์.

เมื่อจะขึ้นพระหัตถ์ตรัสบอกพระเทวี จึงตรัสพระคาถา
ความว่า

ดูก่อนเทวี นายพรานป่าเหล่านี้ ล้วนแต่มีฝีมือเป็นคน
แก่วัยกล้า ชำนาญป่า รู้จักชนิดของเนื้อ ยอมสละชีวิตเพื่อ
ประโยชน์ของเราได้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อิม ความว่า ดูก่อนเทวี
เธอให้นายพรานเหล่าใดมาประชุมกัน นายพรานเหล่านั้น
คือพวกนี้. บทว่า กตหตุถา ความว่า ล้วนมีฝีมือ คือฉลาด
ได้รับการศึกษาจนชำชอง ในกระบวนการยิงและการตัดเป็น
ต้น.

บทว่า วิสารทา ความว่า เป็นผู้ปลอดภัย. บทว่า
วนญญ จ มิคญญ จ ความว่า ชำนาญป่าและรู้ชนิดสัตว์. บท
ว่า มมตฺเต ความว่า อนึ่ง พวกนายพรานทั้งหมดนี้ ยอมสละ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรา / ฉัตรราชา

ชีวิตในประโยชน์ของเราได้ คือเขากระทำตามที่เรา
ปรารถนาได้.

พระเทวีทรงสดับดังนั้นตรัสเรียกพวกนายพราน
มาแล้ว ตรัสคาถาต่อไปความว่า

ท่านทั้งหลาย ผู้เป็นเชื้อเถวของนายพราน ที่มา
พร้อมกันอยู่ ณ ที่นี้ จงฟังเรา เราฝันเห็นช้างเผือกผ่องงามมี
รัศมี ๖ ประการ ฉันต้องการงาช้างคู่ นั้น เมื่อไม่ได้ชีวิตก็เห็น
จะหาไม่.

ฟังทราบวินิจฉัยในคานานั้น ดังต่อไปนี้.

พระนางเทวีตรัสว่า ท่านทั้งหลายผู้เป็นเทือกเถา
เหล่าพรานไพร บรรดาที่มาพร้อมกัน ณ ที่นี้ จงตั้งใจฟังคำ
ของเรา. บทว่า นพพิสาณ ได้แก่ ช้างเผือกมีงา มีรัศมี ๖
ประการ. เราฝันเห็นช้างเผือกมีงา มีรัศมี ๖ ประการ เราฝัน
เห็นคชสารเห็นปานนี้ จึงมีความต้องการงาช้างสองของพญา
ช้างนั้น เมื่อไม่ได้ ชีวิตก็เห็นจะหาไม่.

พวกบุตรพรานป่าได้ฟังพระเสาวนีย์เช่นนั้น พากัน
กราบทูลว่า

บิดาหรือปู่ทวด ของข้าพระองค์ทั้งหลาย ก็ยังไม่เคย

ได้เห็น ทั้งยังไม่เคยได้ยินว่า พญาช้างที่มีงามิรัศมี ๖
ประการ. พระนางเจ้าทรงนิมิตเห็นพญาช้างมีลักษณะเช่นไร
ขอได้ตรัสบอกพญาช้างที่มีลักษณะเช่นนั้น แก่ข้าพระองค์
ทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปิตุโน เป็นนัญสูวิภัตติลงใน
อรรถแห่งตติยาวิภัตติ.

มีคำอธิบายว่า พวกนายพรานกราบทูลว่า ขอเดชะ
เสวตกุญชร งามิรัศมี ๖ ประการ ลักษณะเช่นนี้ บิดาหรือปู่
ของพวกข้าพระพุทธเจ้า ก็ไม่เคยเห็นไม่เคยได้ฟัง ไม่จำเป็นต้อง
พูดถึงพวกข้าพระพุทธเจ้า. เพราะเหตุนั้น พระนางเจ้าทรง
นิมิตเห็นพญาช้างมีลักษณะเช่นใด ขอทรงโปรดตรัสบอก
ลักษณะอาการที่ทรงนิมิตเห็นเช่นนั้นแก่พวกข้าพระพุทธเจ้า
เถิด.

พวกบุตรพรานไพร กล่าวแม่คาถาต่อไป ความว่า
ทิสใหญ่ ๔ ทิสน้อย ๔ เบื้องบน ๑ เบื้องล่าง ๑ ทิสทั้ง
๑๐ นี้. พระองค์ทรงนิมิตเห็นพญาช้าง ซึ่งมีงามิรัศมี ๖
ประการ อยู่ทิสไหน พระเจ้าข้า.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทิสา ได้แก่ ในทิส

ทั้งหลาย. บทว่า กตมํ ความว่า ในบรรดาทิศทั้งหลายเหล่านี้
พญาช้างอยู่ที่ทิศไหน พระเจ้าข้า.

เมื่อพวกพรานทูลถามอย่างนี้แล้ว พระนางเจ้าสุภัท
ทาราชเทวีจึงทรงพินิจดูพรานป่าทั้งหมดในจำนวนนั้น ทรง
เห็นพรานป่าคนหนึ่ง ชื่อ **โสณฺดร** เคยเป็นคู่เวรของพระมหา
สัตว์ ปราบกฏเป็นเยี่ยมกว่าพรานทุกคน รูปทรงสัณฐานชั่ว
เห็นแจ้งชัด เช่น มีเท้าใหญ่ แข็งเป็นปมเช่นก้อนกัณฑ์ เข้าโต
สี่ข้างใหญ่ หนวดคด เคราแดง ตาเหลือง. จึงทรงดำริว่า ผู้นี้
จักสามารถทำตามคำของเราได้. แล้วกราบทูลขอพระบรมรา
ชานุญาต ทรงพาพรานโสณฺดรขึ้นไปยังพื้นปราสาทชั้นที่เจ็ด
ทรงเปิดสี่หับฉุจรด้านทิศอุดร แล้วเหยียดพระหัตถ์ชี้ตรงไป
ยังป่าหิมพานต์ด้านทิศอุดร. ได้ตรัสคาถา ๔ คาถาความว่า

จากที่นี่ตรงไปทิศอุดร ช้ามภูเขาสูงใหญ่ ๗ ลูก เขา
ลูกสูงที่สุดชื่อ สุวรรณปัสสคีรี มีพรรณไม้ผลิดอกออกบาน
สะพรั่ง มีฝูงกินนรเที่ยวสัญจรไปมาไม่ขาด.

ท่านจงขึ้นไปบนภูเขา อันเป็นที่อยู่แห่งหมู่กินนร
แล้วมองลงมาตามเชิงเขา. ทันใดนั้น จะได้เห็นต้นไทรใหญ่
สีเสมอเหมือนสีเมฆ มีย่านไทร ๘,๐๐๐ ห้อยย้อย. ได้ต้นไทร

นั่น พญาเสวตกฤษณรตัวมิงามิรัศมิ ๖ ประการอยู่อาศัย ยากที่ใครอื่นจะข่มขี้อับได้.

ช่างประมาณ ๘,๐๐๐ มิงาแทงอนไถ วิ่งไล่เร็วปานลมพัด พากันแหวดล้อมรักษาพญาเสวตกฤษณรนั้นอยู่ ช้างเหล่านั้นยอมบันลือเสียงนำหวาดกลัว. โกรธแม้แต่ลมที่พัดถูกตัว ถ้าเห็นมนุษย์ ณ ที่นั้นเป็นต้องขี้เสียวให้เป็นภัสสมฐิติ แม้แต่ละอองก็ไม่ให้ถูกต้องพญาช่างได้เลย.

บทว่า อโธ ความว่า คุณก่อนนายพรานผู้เจริญ เจ้าจากสถานที่นี้ไปแล้ว. บทว่า อุตตราयी ความว่า ท่านจงไปตรงเบื้องทิศอุดร เดินข้ามภูเขาสูงใหญ่เจ็ดลูก เมื่อเจ้าข้ามไปพอเลยภูเขาหกลูก ชั้นแรกไปได้แล้วจะถึงภูเขาชื่อสุวรรณปีศาจสิริ ล้วนแพรวพราวด้วยทอง. บทว่า อูพาโร ความว่า สูงใหญ่กว่าภูเขาหกลูกนอกนั้น. บทว่า โอลโลกย ความว่า ท่านจงก้มลงตรวจดู. บทว่า ตตถจจติ ความว่า ในฤดูร้อน พญาเสวตกฤษณรนั้นยืนรับน้ำและลมอยู่ที่โคนต้นไม้ที่นั่น.

บทว่า ทุปฺปสโห ความว่า คนเหล่าอื่นที่ชื่อว่าสามารถ เพื่อจะเข้าไปทำการข่มขี้อับเอาพญาเสวตกฤษณรนั้นไม่มีเลย. ฉะนั้น จึงชื่อว่าใครอื่นข่มขี้อับได้ยาก. ถึงฤดูร้อนเสวต

กฤษกรเห็นปานนี้ ยืนรับน้ำและลมอยู่ที่โคนต้นไม้ทรนนั้น.
ดูก่อนนายพราน ช้าง ๘,๐๐๐ เป็นเช่นไร? บทว่า อีสาทนุตตา
แปลว่า มีงาแทงอนรถ. บทว่า วาตชวปุปหาริโน ความว่า
ช้างเหล่านั้นมีปกติ วิ่งไปประหารปัจฉามิตรได้เร็วปานลม
พัด. ช้าง ๘,๐๐๐ เห็นปานนี้ เฝ้ารักษาพญาช้างนั้นอยู่.

บทว่า ตุมูล์ ความว่า ช้างเหล่านั้นยืนพนมมหายใจ
เข้าออกนากลับ คือมีเสียงดังสนั่น ติดต่อกันเป็นลำดับไป.
บทว่า เอริตตส ความว่า ช้างเหล่านั้นยอมโกรธ แม้แต่ลม
ที่มากกระทบ ติดตามเสียงและด้านเสียงให้หวั่นไหว เห็น
มนุษย์มาในที่นั้นๆ แล้ว ร้ายกาจอย่างนี้. บทว่า นาสุต ความ
ว่า เมื่อมนุษย์ถูกลมมหายใจนั้นแหละ กำจัดทำให้เป็นภัสสมรุธิ
แล้วก็ยังไม่ยอม แม้จะให้ละองตกต้องพญาช้างนั้น.

นายพราน โสณครฟังพระเสาวนีย์แล้ว หวาดกลัวต่อ
มรรณภัย กราบทูลเป็นคาถาความว่า

ข้าแต่พระราชเทวี เครื่องอาวุธที่แล้วไปด้วยเงิน
แก้วมุกดา แก้วมณี และแก้วไพฑูรย์ มีอยู่ในราชสกุล
มากมาย. เหตุไร พระแม่เจ้าจึงทรงประสงค์เองมาทำ
เป็นเครื่องประดับเล่า.

พระแม่เจ้าทรงปรารถนาจะให้ฆ่าพญาช้าง ซึ่งมีงา
รัศมี ๖ ประการเสีย หรือว่าจะให้พญาช้างฆ่าพวกเชื้อแถว
ของนายพราน เสียกรรมัง.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปิลนุรนา ได้แก่ เครื่อง
อาหารทั้งหลาย. บทว่า เวปุรียามยา ได้แก่ เครื่องแก้ว
ไพฑูรย์. บทว่า ฉมาญฺเฐสุตติ ความว่า นายพรานโศคนุครทูล
ถามว่า หรือว่าพระแม่เจ้ามีพระประสงค์จะให้พญาช้างฆ่า
เทือกเถาเหล่านายพรานเสีย โดยยกเอาเครื่องประดับเป็นเลศ
อ้าง.

ลำดับนั้น พระนางเทวีตรีศาคา ความว่า
ดูก่อนนายพราน เรามีทั้งความริษยา ทั้งความน้อยใจ
เพราะนึกถึงความหลังเข้า ก็ตรอมใจ ขอท่านจงทำตามความ
ประสงค์ของเรา เราจักให้บ้านช่วยแก่ท่าน ๕ ตำบล.

บทว่า สา ได้แก่ สา อหิ แปลว่า เรานั้น. บทว่า อนุสุ
สรนฺตุติ ความว่า เราระลึกถึงเวลาที่พญาช้างนั้นทำกับฉันไว้ใน
ปางก่อน ก็ตรอมใจ. บทว่า ทสุสามิ เต ความว่า เมื่อความ
ต้องการข้อนี้ของเราสำเร็จลง ฉันจักยกบ้านช่วย ๕ ตำบล
ซึ่งมีรายได้หนึ่งแสนทุกๆ ปี เป็นรางวัลแก่เจ้า.

ก็แล ครั้นพระนางเทวีศรีสวามิฉันแล้ว ตรัส
ปลอบโยนว่า สหายพรานเอ๋ย ในชาติก่อน เราได้ถวายทาน
แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า แล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า ขอให้เรา
เป็นคนสามารถ ที่จะให้ฆ่าพญาช้างฉัททันต์เชือกนี้ เองาทัง
กลุ่มมาให้ได้. ใจว่า ฉันจะฝันเห็นก็หามิได้. อนึ่ง ความ
ปรารถนาที่ฉันตั้งไว้ต้องสำเร็จ เข้าไปเกิด อย่างกล้วย. นาย
พรานโศณครุรับปฏิบัติ ตามพระเสาวนีย์ของพระนางเทวีว่า
ตกลงพระแม่เจ้า. แล้วทูลว่า ถ้าเช่นนั้น พระแม่เจ้า โปรด
ชี้แจงที่อยู่ของพญาช้างฉัททันต์นั้นให้แจ่มแจ้ง.

เมื่อจะทูลถามต่อไป จึงกล่าวคาถา ความว่า
พญาช้างนั้นอยู่ที่ตรงไหน เข้าไปยืนอยู่ที่ไหน ทาง
ไหนเป็นทางที่พญาช้างไปอาบน้ำ อนึ่ง พญาช้างนั้นอาบน้ำ
อย่างไร ทำใฉนข้าพระพุทธเจ้าจึงจะรู้คติของพญาช้างได้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กตถจจติ ความว่า พญา
ช้างอยู่ที่ตรงไหน. บทว่า กตถ มุเปติ ความว่า เข้าไปในที่
ไหน? อธิบายว่า ยืนที่ไหน. บทว่า วิถิสฺส กา ความว่า ทาง
ไหนเป็นทางที่พญาช้างไปอาบน้ำ คือพญาช้างไปอาบน้ำทาง
ไหน. บทว่า ถถ วิชานมุ คติ ความว่า เมื่อพระแม่เจ้าไม่ทรง

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

ชี้แจง ข้าพระพุทธเจ้าจักทราบถิ่นไปมาของพญาช้างนั้นได้อย่างไร? เพราะเหตุนั้น ขอพระแม่เจ้าโปรดตรัสบอกข้าพระพุทธเจ้าเถิด.

เมื่อพระนางเทวีจะตรัสบอกสถานที่อันเล็งเห็นโดยประจักษ์ ด้วยญาณเครื่องระลึกชาติได้ แก่นายพราน โสณคร. ได้ตรัสคาถา ๒ คาถา ความว่า

ในที่ๆ พญาช้างอยู่นั้น มีสระอยู่ใกล้ๆ นำรินรมย์มีท่าราบเรียบ ทั้งน้ำก็มาก สะพรั่งไปด้วยพรรณไม้ออก มีหมู่ภมรมาคลึงเคล้า พญาช้างลงอาบน้ำในสระนี้แหละ.

พญาช้างชำระศิรชะแล้ว ทัดทรงมาลัยอุบล มีร่างเฟือกผ่องขาว ราวกะดอกบุณฑริก บันเทิงใจ. ให้มเหสีชื่อว่า สัพพัททา เดินหน้า ดำเนินไปยังที่อยู่ของตน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตุตเถว ความว่า ในสถานที่อยู่ของพญาช้างนั่นเอง. บทว่า โปกุขรณิ นี้ พระนางเทวีตรัส หมายถึง สระฉัททันต์. บทว่า สัมบุพพิตา ความว่า มีดอกโกมุทสองชนิด ดอกอุบลสามชนิด ดอกปทุมห้าชนิด ผลิบานอยู่โดยรอบ. บทว่า เอตุถ หิ โส ความว่า พญาช้างนั้นลงอาบน้ำในสระฉัททันต์นี้. บทว่า อูปลมมาลชาริ ความว่า

ทักทรงมาลัยปุปผชาติ อันเกิดในน้ำและบนบก มีอุบลเป็นต้น. บทว่า ปุณฺฑริกตจฺจฺติ ความว่า ประกอบด้วยอวัยวะขาเพื่ออก มีผิวหนังราวกะดอกบุณฑริก. บทว่า อาโมทมาโน ความว่า ทั้งยินดีร่าเริง. บทว่า สนิเกศฺ ความว่า ไปสู่ที่อยู่ของตน. บทว่า ปุรกฺขตฺวา ความว่า พระนางเทวีตรัสว่า พญาช้างทำมเหสี ชื่อสัพพภักทา ไว้เบื้องหน้า แวดล้อมด้วยช้าง ๘,๐๐๐ เป็นบริวาร ไปสู่ที่อยู่ของตน.

นายพรานโศณฺดรฟังพระเสาวนีย์แล้ว ทูลรับสนองว่า คีละ พระแม่เจ้า ข้าพระพุทธเจ้าจักฆ่าช้างนั้นนำเอามาถวาย. ครั้งนั้น พระเทวีทรงชื่นชมยินดีประทานทรัพย์แก่เขา พันหนึ่ง รับสั่งว่า เจ้ากลับไปเรือนก่อนเถิด อีกเจ็ดวันจึงค่อยไปที่นั่น.

ครั้นส่งเขาไปแล้ว รับสั่งให้ช่างเหล็กมาเฝ้า ทรงบัญชาว่า พ่อคุณ ฉันต้องการมีดพับ ขวาน จอบ สิ่ว ค้อน มีดตัดพุ่มไม้ เคียวเกี่ยวหญ้า มีดดาบ ท่อนโลหะแหลม เลื่อย และเหล็กเหล็กสามง่าม พ่อจงรีบทำของทั้งหมดมาให้ฉัน. แล้วรับสั่งให้ช่างหนังมาเฝ้า ทรงบัญชาว่า พ่อคุณ พ่อควรจะทำกระสอบหนัง สำหรับใส่สัมภาระ หนักประมาณหนึ่ง

กุมภะ ให้เรา. เราต้องการเชือกหนัง สายรัด ถุงมือ รองเท้า และร่มหนัง. พ่อจงช่วยทำของทั้งหมดนี้ มาให้เราด่วนด้วย. นับแต่นั้น ช่างทั้งสองก็รีบทำของทั้งหมด นำมาถวายแด่พระ เทวี.

พระนางจึงทรงตระเตรียมเสบียงให้นายพราน โสณู ครั้น ตั้งแต่ไม้สีไฟเป็นต้นไป บรรจุเครื่องอุปกรณ์ทุกอย่าง และเสบียงมีสัตว์ก่อนเป็นต้น ใส่งในกระสอบหนัง เครื่องอุปกรณ์และเสบียงทั้งหมดนั้นหนักประมาณกุมภะหนึ่ง.

ฝ่ายนายพราน โสณูครั้นเตรียมตัวเสร็จแล้ว ถึงวันที่ เจ็ดก็มาเฝ้าถวายบังคมพระราชเทวี. ลำดับนั้น พระนางเทวี รับสั่งกะเขาว่า เครื่องอุปกรณ์ทุกอย่างของเจ้าสำเร็จแล้ว เจ้า จงลองยกกระสอบนี้ดูก่อน. ก็นายพราน โสณูครั้นเป็นคนมี กำลังมาก ทรงกำลังประมาณห้าข้างสาร เพราะฉะนั้น จึงยก กระสอบขึ้นคล้ายกระสอบพลูแล้วสะพายบ่า ยืนเฉยคู้ยืน มือเปล่า. พระนางสุภัททาจึงประทานข้าวของแก่พวกลูกๆ ของนายพราน แล้วกราบทูลให้พระราชาทรงทราบ จัดส่ง นายพราน โสณูครไป.

ฝ่ายนายพราน โสณูครนั้น ครั้นถวายบังคมลา

พระราชาราชและพระราชเทวีแล้ว ก็ลงจากพระราชนิเวศน์. ขึ้นรถออกจากพระนครด้วยบริวารเป็นอันมาก ผ่านคามนิคมและชนบทมาตามลำดับ ถึงปลายพระราชอาณาเขตแล้ว จึงให้ชาวชนบทกลับ. เดินทางเข้าป่าไปกับชาวบ้านชายแดนจนเลยถิ่นของมนุษย์ จึงให้ชาวบ้านชายแดนกลับทั้งหมดแล้วเดินไปเพียงคนเดียว ลี้้นระยะทาง ๓๐ โยชน์.

ถึงป่าชฎ ๑๘ แห่งโดยลำดับ คือ ตอนแรกป่าหญ้าแพรก ป่าเตา ป่าหญ้า ป่าแหม ป่าไม่มีแก่น ป่าไม่มีเปลือกชฎ ๖ แห่ง เป็นชฎพุ่มหนาม ป่าหวาย ป่าไม้ต่างพรรณระคนคละกัน ป่าไม้ฮ้อ ป่าทึบ แม้สูงก็เลื้อยไปได้ยาก กล้ายป่าแหม ป่าไม้สามัญ ป่าไผ่ ป่าที่มีเปลือกตมแล้ว มีน้ำล้น มีภูเขา ล้น. ครั้นเข้าไปแล้ว ก็เอาเคียวเกี่ยวหญ้าแพรกเป็นต้น เอาไม้สำหรับตัดพุ่มไม้ไผ่ ฟันป่าแหมเป็นต้น เอาขวาน โคนต้นไม้ ใช้สิ่วใหญ่เจาะทำทางเดิน ที่ป่าไผ่ก็ทำพะองพาดขึ้นไป ตัดไม้ไผ่ให้ตกบนพุ่มไผ่อื่น แล้วเดินไปบนยอดพุ่มไผ่ถึงที่ซึ่งมีเปลือกตมล้น ก็ทอดไม้เลียบแห้งเดินไปตามนั้น แล้วทอดท่อนอื่นต่อไปอีก ยกท่อนนอกนี้ขึ้น ทอดต่อไปข้างหน้าอีก ข้ามชฎที่มีเปลือกตมไปได้.

ถึงซุ้กที่มีน้ำล้วน ก็ต่อเรือโกลนข้ามไปยืนอยู่ที่เชิง
เขา เอาเชือกผูกเหล็กสามง่าม ขว้างขึ้นไปให้ติดอยู่ที่ภูเขา
แล้วโหนขึ้นไปตามเชือกหนึ่ง จนยืนอยู่บนภูเขาได้ แล้ว
หย่อนเชือกหนึ่งลงไป ยึดเชือกหนึ่งลงมาผูกที่หลักข้างล่าง
แล้วไต่ขึ้นไปทางเชือก เอาท่อน โลหะซึ่งมีปลายแหลมจุกเพชร
เจาะภูเขาแล้วตอกเหล็ก เสร็จแล้วยืนอยู่ที่นั่น แล้วกระตุก
เหล็กสามง่ามออก แล้วขว้างไปติดอยู่ข้างบนอีก ยืนอยู่บน
นั่น แล้วหย่อนเชือกหนึ่งลงไปผูกไว้ที่หลักข้างล่าง ไต่ขึ้นไป
ตามเชือก มือซ้ายถือเชือก มือขวาถือค้อน แกะเชือกแล้ว ถอน
หลักขึ้นไปอีก. โดยทำนองนี้ จนขึ้นไปถึงยอดเขา เมื่อจะ
ลงดั้นโน้น ก็ตอกเหล็กลงที่ยอดเขาลูกแรก โดยทำนองเดิม
นั่นเอง. เอาเชือกผูกกระสอบหนึ่ง พันเข้าที่หลักแล้ว ตนเอง
นั่งภายในกระสอบ ไรยเชือกลง คล้ายอาการที่แมลงมุมชัก
ใย. บางอาจารย์กล่าวว่า นายพราน โสณูครลงจากเขาโดยร่วม
หนัง เหมือนนกตาปีกโฉบลง ฉะนั้น

ไรยเชือกลง คล้ายอาการที่แมลงมุมชักใย. บางอาจารย์กล่าว
ว่า นายพราน โสณูครลงจากเขาโดยร่วมหนัง เหมือนนกตาปีก
โฉบลง ฉะนั้น.

พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงทำให้แจ่มแจ้ง ซึ่งข้อที่
นายพราน โสณฺฑกรรับเอา พระเสาวนีย์ของพระนางสุภัททา
อย่างนั้น แล้วออกจากพระนคร. ถ่วงเลยป่าชฎ ๑๗ แห่ง
จนถึงชฎแห่งภูเขา ข้ามเขาหกลูกในที่นั้นได้ แล้วขึ้นสู่ยอด
เขาสุวรรณปีศาจบรรพต. จึงตรัสพระคาถา ความว่า

นายพรานนั้นยึดเอาพระเสาวนีย์ของพระนางสุภัท
ทาราชเทวี ซึ่งประทับยืนอยู่ ณ ที่นั้นเอง แล้วถือเอาแล่งลูก
ธนู ข้ามภูเขาใหญ่ทั้ง ๗ ลูกไป จนถึงลูกที่ชื่อว่า สุวรรณปีศาจ
บรรพต อันสูงโดด. เขาขึ้นไปสู่บรรพต อันเป็นที่อยู่ของ
กิณนร แล้วมองลงมายังเชิงเขา ได้เห็นต้นไทรใหญ่สีเขียว
ดังสีเมฆมีย่านไทรแปดพันห้อยย้อย ที่เชิงเขานั้น.

ทันใดนั้นเอง ก็ได้เห็นพญาช้างเผือกขาวผ่อง งาม
รัศมี ๖ ประการ ยากที่คนเหล่าอื่นจะจับได้ มีช้างประมาณ
๘,๐๐๐ เชือก ล้วนแต่มีงามงอน ขนาดงอนไถว้างไถ่เร็วดุจ
ลมพัด แวดล้อมรักษาพญาช้างนั้นอยู่. และได้เห็นสระ
โบกขรณี อันน่ารื่นรมย์อยู่ใกล้ๆ ที่อยู่ของพญาช้างนั้น ทั้งทำ
น้ำก็ราบเรียบ น้ำมากมาย มีพรรณไม้ดอกบานสะพรั่ง มีหมู่
ภมรเที่ยวเคล้าคิ่งอยู่.

ครั้งเห็นที่ที่พญาช้างลงอาบน้ำ จนกระทั่งที่ซึ่งพญา
ช้างเดินยืนอยู่ และทางที่พญาช้างลงอาบน้ำ. ก็เลนนายพราน
ผู้มีใจลามก ถูกพระนางสุภัททาผู้ตกอยู่ในอำนาจจิตทรงใช้
มา ก็มาจัดแจงเตรียมหลุม.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โส ความว่า คุณก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย นายพรานนั้น ยึดเอาพระคำรัสของพระเทวี ซึ่ง
ประทับยืน ณ พื้นปราสาทชั้นที่ ๘ นั้น แล้วถือเอาแล่งศร
และธนูใหญ่ไปยังชฎาแห่งบรรพต คิดว่าภูเขาลูกไหนหนอ
ชื่อสุวรรณปัสตบรรพต (ข้าม) มหาบรรพตใหญ่ทั้งเจ็ด. บท
ว่า วิตุรียา ความว่า ไตร่ตรอง คือพิจารณาคุณในครั้งนั้น. เมื่อ
กำลังพิจารณาบททวนอยู่นั้น เขาเห็นภูเขาที่ชื่อว่าสุวรรณ
ปัสตคีรีอันสูงใหญ่ จึงคิดว่าชะรอยจักเป็นภูเขาลูกนี้.

บทว่า โอ โลกยิ ความว่า เขาขึ้นไปยังบรรพต อันเป็น
ที่อยู่ของพวกกนิษฐแล้ว ก็มองดูข้างล่าง ตามข้อกำหนด
หมายที่พระนางสุภัททาประทานมา. บทว่า ตตุถ ความว่า
เขาจึงเห็นต้นนิโครธนั้นอยู่ใกล้ๆ เจริญเขานั้นเอง. บทว่า ตตุถ
ความว่า ยืนอยู่ที่โคนต้นไทรนั้น. บทว่า ตตุถ ความว่า
ภายในภูเขาไม่ห่างต้นไทรนั้นเอง พญาช้างอาบน้ำ ณ สระ

ฉัททันต์ใด เขาได้เห็นสระฉัททันต์นั้น. บทว่า **ทิสฺวาน** ความว่า ในเวลาที่ซึ่งทั้งหลายไปแล้ว นายพรานนั้นก็ลงจากสุวรรณปีศสบรรพต สวมถุงมือและรองเท้า แล้วตรวจตราดูที่ๆ พญาช้างนั้นไป และที่ๆ พญาช้างอยู่ประจำ เห็นตลอดไปหมดว่า พญาช้างเดินทางนี้ ออบน้ำตรงนี้. ครั้นออบแล้วขึ้นไปยืนตรงนี้ เพราะเป็นผู้ไม่มีหิริ คือมีใจลามก ถูกพระนางสุภัททาผู้ตกอยู่ในอำนาจจิตใช้มา. เพราะฉะนั้น จึงมาตระเตรียมหลุม คือเดินไปขุดหลุมไว้.

ในเรื่องนั้น มีข้อความเรียงลำดับ ดังต่อไปนี้.

เล่ากันมาว่า นายพรานโศณฺดรนั้น มาถึงที่อยู่ของพระมหาสัตว์กำหนดได้ เจ็ดปี เจ็ดเดือน เจ็ดวัน. กำหนดดูสถานที่อยู่ของพระมหาสัตว์ โดยนัยที่กล่าวแล้วนั่นเอง. กำหนดหมายใจไว้ว่า เราจะต้องขุดหลุมที่ตรงนี้ ยืนแอบในหลุมนั้นยิงพญาช้างให้ถึงความตาย ดังนี้. แล้วเข้าป่าตัดต้นไม้เพื่อทำเสาเป็นต้น ตระเตรียมทัพสัมภาระไว้. เมื่อซึ่งทั้งหลายไปออบน้ำกันแล้ว จึงเอาจอบใหญ่ขุดหลุมสี่เหลี่ยมจตุรัส ตรงที่อยู่ของพญาช้าง แล้วเอาน้ำราด เหมือนจะปลุกพืชที่ค้ำยุ่นขึ้น ปักเสาลงบนหินซึ่งมีลักษณะคล้ายครก ใ้

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ชื่อ ปุกระดานเรียบไว้ เจาะช่องขนาดคอดลอดได้ แล้วโรยฝุ่น และเกลี่ยขยะมูลฟอยพลางข้างบนด้านหนึ่ง ทำเป็นที่เข้าออก ของตน. เมื่อหลุมเสร็จแล้วอย่างนี้ ในเวลาใกล้รุ่งจึงคลุม สีริษะ นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดดี ถือธนูพร้อมด้วยลูกศรอันอาบ ยาพิษ ลงไปยืนอยู่ในหลุม.

พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น ตรัสพระคาถาความว่า

นายพรานผู้กระทำความอันชั่วช้า ขุดหลุมเอา
กระดานปิด เสร็จแล้วสอดธนูไว้ เอาลูกศรลูกใหญ่ ยิงพญา
ช้างที่มายืนอยู่ข้างหลุมของตน.

พญาช้างถูกยิงแล้ว ก็ร้องก้องโกญจนาท ช้างทั้งหมด
พากันบันลืออื้ออึง ต่างพากันวิ่งมารอบๆ ทั้ง ๘ ทิศ ทำหญ้า
และไม้ให้แหลกเป็นจุณไป.

พญาช้างเอาเท้ากระชุนดิน ด้วยคิดว่าเราจักฆ่า
นายพรานคนนี้ได้ เห็นผ้ากาสาหวัดดี อันเป็นธงชัยของ
พระฤาษี ก็เกิดความรู้สึกลัวว่า ธงชัยของพระอรหันต์ อัน
สัตบุรุษไม่ควรทำลาย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โธชาย ความว่า ผูกสอด

ธนูไว้.

บอกว่า **ปสุสาคต์** ความว่า (ยิงพญาช้าง) ตัวมายืนอยู่ข้างหลุมของตน.

ได้ยืนว่า ในวันที่สอง พญาช้างนั้นมาอาบน้ำ แล้วขึ้นมายืนอยู่ที่อันเป็นลานกว้างใหญ่. ลำดับนั้น น้ำจากสระระของพญาช้างนั้น ไหลหยดทางนาภิประเทศ^๑ ตกต้องตัวของนายพรานทางช่องนั้น. โดยข้อสังเกตอันนั้น นายพรานก็ทราบว่ พระมหาสัตว์มายืนอยู่แล้ว จึงเอาลูกศรใหญ่ยิงพญาช้าง ซึ่งมายืนอยู่ข้างหลุมของตน.

^๑ นาภิ แปลว่า สะดือ.

บอกว่า **ทุกกฏกมุขการิ** ความว่า ชื่อว่าผู้ก่อกรรมอันชั่วช้า เพราะก่อทุกข์ให้เกิดแก่พระมหาสัตว์เจ้า ทั้งกายและใจ. บอกว่า **โกญจนมนาธิ** ความว่า บันลือ โกลยจนาทก้องไป. นัยว่า ลูกศรนั้นทะลุไปตรงนาภิประเทศของพญาช้าง ทำลายอวัยวะ เช่นไตเป็นต้นให้แหลกละเอียด ตัดไส้เนื้อเป็นต้น เรือยไปจนทะลุออกทางเบื้องหลังของพญาช้าง แล่นเลยไป

ในอากาศ แผลเหวอะหวะ คล้ายถูกคมขวาน ฉะนั้น เลือดไหลออกทางปากแผลนองไป คุณน้ำข้อมไหลออกจากหม้อบังเกิดทุกขเวทนาเหลือกำลัง. พญาช้างไม่สามารถจะอดกลั้นทุกขเวทนาได้ ก็ร้องก้องสนั่นไปทั่วสกลบรรพต บันลือโกญจนาท้ออิงถึงสามครั้ง.

บทว่า **สพฺพฺเว** ความว่า ช้าง ๘,๐๐๐ ทั้งหมดได้ยินเสียงนั้น ต่างสะดุ้งกลัวต่อมรณภัย บันลือเสียงอันพิลึกน่าสะพรึงกลัว.

บทว่า **รณํ กโรนฺตา** ความว่า ช้างทั้ง ๘,๐๐๐ ต่างส่งเสียงร้องกึกก้องน่าเกรงขาม พลงมาตามเสียงนั้น เห็นพญาฉัททันต์ได้รับทุกขเวทนา คิดว่า พวกเราจักจับปัจฉามิตรให้ได้ ต่างวิ่งหาจนหญาและไม้แหลกเป็นจุก.

บทว่า **วชิสุสมตํ** ความว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ครั้นช้างทั้งหลายหลีกไปในทิศานุทิศแล้ว เมื่อนางช้างมหาสุภัททาเข้าไปยื่นเคียงช้าง เล้าโลมปลอบใจ.

พญาฉัททันต์ก็อดกลั้นเวทนาได้ แล้วกำหนดทางที่ลูกศรแล่นมา ไตร่ตรองคิดว่า ถ้าลูกศรนี้จักมาทางเบื้องบุรีตถิมทิศเป็นต้นแล้ว ลูกศรจักต้องทะลุทางกระพองเป็นต้น

ก่อน แล้วเล่นออกทางเมืองหางเป็นต้น แต่นี่เข้าทางนาภิ
ทะเลลุเล่นไปในอากาศ เพราะฉะนั้น จักมีคนที่ยืนอยู่ใต้ดินยิ่ง
มา ประสงค์จะตรวจตราดูที่ซึ่งมีคนยืนต่อไป จึงคิดว่า ใคร
จะล่วงรู้ว่าจักมีอะไรเกิดขึ้น ควรที่เราจะให้นางมหาสุภัททา
หลีกไปเสีย. แล้วกล่าวว่า น้องรัก ช้างทั้ง ๘,๐๐๐ คันหา
ปัจฉามิตรของพี่ต่างก็พากันวิ่งไปในทิศานุทิศ เจ้ามัวทำ
อะไรอยู่ที่นี้เล่า?

เมื่อนางมหาสุภัททาตอบว่า ท่านเจ้าขา ดิฉันยืนคอย
พยายามปลอบใจท่านอยู่ ขอท่านอดโทษแก่ดิฉันด้วยเถิด
แล้วกระทำประทักษิณ ๓ รอบจบทำความเคารพในฐานะทั้ง
๔ แล้วเหาะไปสู่อากาศ.

ฝ่ายพญาช้างก็เอาเล็บเท้ากระชุนพื้นดิน กระดาน
กระดกขึ้น พญาช้างก้มมองดูทางช่อง เห็นนายพราน โสณคุตร
ก็เกิดโทสจิต คิดว่า เราจักฆ่ามัน จึงสอดดวงงามราวกะพวง
เงิน ลงไปลูบคลำดู ได้มองเห็นผ้ากาสาหวัดสร อันเป็นธงชัย
ของพระอรหันต์ มีพระพุทธรเจ้าเป็นต้น.

พญาช้างจึงยกนายพรานขึ้นมาวางไว้เบื้องหน้า.

ลำดับนั้น สัญญาคือความสำนึกผิดชอบ ได้เกิดขึ้น

แก่พระมหาสัตว์ ซึ่งได้รับทุกขเวทนาขนาดหนัก ดังนี้ว่า ขึ้นชื่อว่า ชนชั้ยแห่งพระอรหันต์ ไม่ควรที่บัณฑิตจะทำลาย ควรสักการะเคารพอย่างเดียวโดยแท้.

เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าจะสนทนากับนายพราน จึงกล่าวคาถา ๒ คาถาความว่า

ผู้ใดยังไม่หมดกิเลส ปราศจากทมะและสังขะ ผู้นั้นไม่ควรจะนุ่งห่มผ้ากาสาละ. ส่วนผู้ใดคลายกิเลสได้แล้ว ตั้งมั่นอยู่ในศีล ประกอบด้วยทมะและสังขะ ผู้นั้นแลควรนุ่งห่มผ้ากาสาละ.

คาถานั้นมีอธิบายดังนี้

สหายพรานเอ๋ย คนใดใช้คนหมดกิเลส ดุจน้ำฝาดมีราคาเป็นต้น ปราศจากการฝีกอินทรีย์ทั้งวจีสังขะ คือไม่เข้าถึงคุณเหล่านั้น นุ่งห่มผ้ากาสาละพัสดร์อันยอมแล้วด้วยน้ำฝาด คนนั้นไม่ควรนุ่งห่มผ้ากาสาละพัสดร์นั้นเลย คือไม่สมควรกับผ้านั้น ส่วนคนใดพึงเชื่อว่าเป็นผู้ชำระกิเลสได้ เพราะคลายกิเลส ดุจน้ำฝาดเหล่านั้นเสียได้.

บทว่า สีเลสุ สุตมาหิโต ความว่า บุคคลใดเป็นผู้มีศีล และอาจารย์ตั้งมั่นด้วยดีบริบูรณ์ บุคคลนั้นชื่อว่า ควรนุ่งห่ม

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรา / นัฏรรักษา

ฟ้ากาสาвањеนี้.

พระมหาสัตว์เจ้า ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ระวัง
ความคิดที่จะฆ่านายพรานนั้นเสีย. ถามว่า สหายเอ๋ย ท่านยัง
เราเพื่อต้องการอะไร เพื่อประโยชน์ของตัวเอง หรือคนอื่น
ใช้มา.

พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศความนั้น จึง
ตรัสพระคาถา ความว่า

พญาช้างถูกลูกศรใหญ่เสียบเข้าแล้ว ไม่มีจิตคิด
ประทุษร้าย ได้ถามนายพรานว่า เพื่อนเอ๋ย ท่านประสงค์
อะไร เพราะเหตุอะไร หรือว่าใครใช้ให้ท่านมาฆ่าเรา.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กิมนุญญิต์ ความว่า ท่าน
ปรารถนาอะไรไว้ ในอนาคต. บทว่า กิสฺส วา แปลว่า เพราะ
เหตุอะไร. อธิบายว่า ด้วยเหตุอันใด คือท่านผูกเวรอะไรไว้
กับเรา. บทว่า กิสฺส วา ความว่า หรือว่านี่เป็นความประสงค์
ของผู้อื่น คือใครใช้ท่านมาฆ่าเรา.

เมื่อนายพราน โสณฺดรจะบอกความนั้นแก่พญาช้าง
จึงกล่าวคาถา ความว่า

ดูก่อนพญาช้างที่เจริญ นางสุภัททาพระมเหสีของ

พระเจ้ากาสิกราช อันประชาชนสักการะบูชา อยู่ในราชสกุล.
พระนางได้ทรงนิมิตเห็นท่าน และได้โปรดให้ทำสักการะแก่
ข้าพเจ้าแล้ว ตรัสบอกข้าพเจ้าว่า มีพระประสงค์งทั้งคู้ของ
ท่าน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปุชิตา ความว่า อัน
ประชาชนบูชาแล้ว โดยฐานะเป็นพระอักรมเหสี. บทว่า อทุ
ทสา ความว่า นัยว่า พระนางเชอทรงพระสุบินนิมิตเห็นท่าน.
บทว่า อสึสิ ความว่า ทั้งพระนางเจ้าโปรดให้ทำสักการะแก่
ข้าพเจ้า แล้วตรัสบอกว่า ในป่าหิมพานต์ มีพญาช้างรูปร่าง
อย่างนี้ อยู่สถานที่ชื่อ โนนัน. บทว่า ทนุเดหิ ความว่า พระนาง
เทวีได้ตรัสบอกข้าพเจ้าว่า งาทั้งสองของพญาช้างนั้น มีรัศมี
๖ ประการรุ่งเรือง เราต้องการงาเหล่านั้น ประสงค์จะทำเป็น
เครื่องประดับ เจ้าจงไปนำเอา งาข้างนั้นมาให้เรา.

พระมหาสัตว์ทรงสดับดังนั้น ก็ทราบว่าเป็นการ
กระทำของนางจุลลสุภัททา สู้คัดค้านเวทนาไว้ กล่าววว่า
พระนางสุภัททานัน ไซ้จะต้องการงาทั้งสองของเราก็หาไม่ได้
แต่เพราะประสงค์จะให้ท่านฆ่าเรา จึงได้ส่งมา.

เมื่อจะแสดงความต่อไป จึงกล่าวคาถา ๒ คาถาความ

ว่า

แท้จริง พระนางสุภัททาทรงทราบดีว่า งามๆ แห่ง บิดา และปู่ทวดของเรา มีอยู่เป็นอันมาก แต่พระนางเป็นคน พาล โกรธเคือง ผูกเวร ต้องการจะฆ่าเรา.

ดูก่อนนายพราน ท่านจงลุกขึ้นเถิด จงหยิบเถี้อยมา ตัดงาคู่นี้เถิด ประเดี๋ยวเราจะตายเสียก่อน ท่านจงกราบทูล พระนางสุภัททาผู้ยังผูกโกรธว่า พญาช้างตายแล้ว เชิญพระ นางรับงาคู่นี้ไว้เถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อิเม ความว่า ได้ยินว่า งา ทั้งหลายครั้งบิดาและปู่ของพญาช้างนั้น ได้เก็บซ่อนไว้ในที่ เร้นลับ ด้วยประสงค์ว่าอย่าได้พินาศไปเสีย พญาช้าง ฉันทันต์หมายเองาช้างเหล่านั้นจึงกล่าวอย่างนี้.

บทว่า ชานาติ ความว่า พระนางสุภัททานั้นทราบอยู่ ว่า งาของช้างเป็นจำนวนมาก เก็บซ่อนไว้ในที่นี้.

บทว่า วรตฤก้า ความว่า แต่พระนางสุภัททานั้น ประสงค์ จะให้ท่านฆ่าข้าพเจ้าให้ตายอย่างเดียว ได้ผูกเวรไว้ เพราะเก็บความพยาบาท แม้เพียงเล็กน้อยไว้ในใจ คือพระ นางจะให้เราถึงที่สุด ด้วยการกระทำที่ร้ายกาจ เห็นปานนี้.

บทว่า **ขร** แปลว่า เลื่อย. บทว่า **ปุรา มรามิ** ความว่า ตอนที่เรายังไม่ตาย. บทว่า **วชฺชชาติ** ความว่า ท่านพึงกราบทูล.

บทว่า **หนุท อิมสุส ทนฺตา** ความว่า ท่านพึงทูลพระนางสุภัททานั้นว่า พญาช้างนั้นถูกท่านฆ่าตายแล้ว มโนรถของพระองค์ถึงที่สุดแล้ว เจริญรับงาเหล่านี้ของพญาช้างนั้นไว้.

นายพรานโตณฺดรได้ฟังคำของพญาช้างแล้ว ลูกขึ้นจากที่นั่ง ถือเลื่อยเข้ามาใกล้ๆ พญาช้าง คิดว่า เราจักตัดเองไป. ก็พญาช้างนั้นสูงประมาณ ๘๐ ศอก ยืนเด่นคล้ายภูเขาเงิน. ด้วยเหตุนั้น พรานโตณฺดรจึงเอื้อมเลื่อยงาไม่ถึง. ลำคับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงย่อกายนอนก้มศีรษะลงเบื้องต่ำ ขณะนั้น นายพรานจึงเหยียบวงงเช่นกับพวงเงินของพระมหาสัตว์ ขึ้นไปอยู่บนกระพอง เป็นเหมือนขึ้นยืนอยู่บนเขาไกรลาส แล้วเอาเข้ากระตุนเนื้อ ซึ่งย่อยอยู่ที่ปาก ยัดเข้าข้างใน ลงจากกระพอง แล้วสอดเลื่อยเข้าไปภายในปาก. นายพรานเอามือทั้งสองเลื่อยชักขึ้นชักลง อย่างทะมัดทะแมง. ทุกขเวทนาเกิดขึ้นแก่พระมหาสัตว์เป็นกำลัง

ปากเต็มไปด้วยโลหิต. เมื่อนายพรานเลื้อยชักไปชักมาอยู่ ก็ไม่สามารถจะเอาเลื่อยตัดงาให้ขาดได้.

ที่นั่น พระมหาสัตว์เจ้าจึงบ้วนโลหิตออกจากปาก สูดกลิ่นทุกขเวทนาได้ ถามนายพรานว่า สหายเอ๋ย ท่านไม่สามารถจะตัดงาให้ขาดได้ละหรือ?

พรานโศกตอบ ไซ้แล้วนาย.

พระมหาสัตว์ดำรงสติมั่นกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น ท่านจงยกวงของเราขึ้น ให้จับเลื่อยข้างบนไว้ เรายังไม่มีกำลังจะยกวงของเราได้. นายพรานก็ปฏิบัติตามเช่นนั้น.

พระมหาสัตว์เอางวงยึดมือเลื่อยไว้แล้วชักขึ้นชักลง ส่วนงาทั้งสองก็ขาด ประจวบตัดต่อไม่ฉะนั้น.

ที่นั่น พญาช้างจึงให้นายพรานนำงาเหล่านั้นมาถือไว้ แล้วกล่าวว่า

“ สหายพราน เราให้งาเหล่านี้แก่ท่าน ไซ้ว่าเราจะไม่รักของเราก้หามิได้ ทั้งเรามีได้ปรารถนาความเป็นท้าวสักกะเป็นมาร เป็นพรหมเลย. แต่เพราะงา คือพระสัพพัญญุตญาณ นั้น เรายุติกว่างาคู่นี้ ตั้งร้อยเท่าพันเท่า. ขอบุญนี้จึงเป็นปัจจัยแห่งการได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ. ” ดังนี้

แล้วมอบงาไป แล้วถามต่อไปว่า สหาย กว่าท่านจะมาถึงที่นี่ เป็นเวลานานเท่าไร? เมื่อนายพรานตอบว่า เจ็ดปี เจ็ดเดือน เจ็ดวัน. จึงกล่าวว่า เชิญไปเกิดด้วยอานุภาพแห่งงาคู่นี้ ท่านจักถึงพระนครพาราณสีภายในเจ็ดวันเท่านั้น ดังนี้ แล้วทำการป้องกันแก่นายพรานนั้น ส่งเขาไปโดยตั้งสัตยาธิษฐานว่า

เราเป็นผู้ถูกลูกศรเสียบแทงแล้ว แม้จะถูกเวทนาครอบงำ ก็ไม่คิดประทุษร้ายในบุคคลผู้มุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ถ้าข้อนี้เป็นความจริง อันเราผู้เป็นพญาช้างตั้งไว้ ขอพาลมฤคในไพรศมณฑ์ อย่าได้มากล้ำกรายนายพรานนี้เลย.

ก็แล ครั้นพระมหาสัตว์ส่งนายพรานไปแล้ว ก็ทำกาลกิริยาล้มลง ในเมื่อพวกช้างและนางมหาสุภัททายังไม่ถึง.

พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสพระคาถาความว่า

นายพรานนั้นรีบลุกขึ้นจับเสื่อเยื่อ ย่างพญาช้างทั้งคู่ อังคนงามวิลาส หาที่เปรียบมิได้ในพื้นปฐพี แล้วรีบถือหลักออกจากที่นั่นไป.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **วคฺคู** ความว่า งามวิลาส.

บทว่า **สุเก** แปลว่า งดงาม.

บทว่า **อปฺปฏิเม** ความว่า งดงามหางอื่นในแผ่นดิน
นี้เปรียบมิได้.

เมื่อนายพรานนั้นหลีกไปแล้ว ช้างทั้งหลายก็มาถึง
ไม่ทันเห็นปัจฉามิตร.

พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึง
ตรัสพระคาถาความว่า

ช้างเหล่านั้นตกใจ ได้รับความเสียใจ เพราะพญาช้าง
ถูกยิง พากันวิ่งไปยังทิศทั้ง ๘ เมื่อไม่เห็นปัจฉามิตรของพญา
ช้าง ก็พากันกลับมายังที่อยู่ของพญาช้าง.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ภยทุทิตา** ความว่า อัน
ความกลัวต่อมรณภัย เข้าไปคุกคามแล้ว. บทว่า **อญฺญ** แปลว่า
ถึงความทุกข์. บทว่า **คชปจฺจามิตฺตํ** ได้แก่ บุคคลผู้เป็นศัตรู
ของพญาช้าง. บทว่า **เยน โส** ความว่า พญาช้างนั้นทำ
กาลกิริยาล้มลง ณ ลานอันกว้างใหญ่ คล้ายภูเขาไกรลาส ช้าง
ทั้งหลายพากันมายังสถานที่นั้น.

ฝ่ายนางมหาสุภัทธาที่มาพร้อมกับช้างเหล่านั้นก็ดี

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิติธรรมา / ฉัตรราชา

ข้าง ๘,๐๐๐ ทั้งหมดนั้นก็ดี ต่างรำไให้คร่ำครวญอยู่ ณ ที่นั้น แล้วพากันไปยังสำนักแห่งพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้กฤปกะของ พระมหาสัตว์ บอกว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปัจจัยทายกของพระ ผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ ทำกาละเสีย แล้ว นิมนต์พระคุณเจ้าทั้งหลาย ไปดูซากของปัจจัยทายกนั้น ในป่าช้าเถิด.

ฝ่ายพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้ง ๕๐๐ รูป ก็เหาะมาทาง อากาศ ลงตรงที่ลานใหญ่.

ขณะนั้น ข้างหนุ่ม ๒ เชือก ช่วยกันเอามาเสยยก สรีระร่างของพญาช้างให้จบพระปัจเจกพุทธเจ้า แล้วยกขึ้นสู่ จิตกาธานทำฌาปนกิจ.

พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายกระทำการสาชยายธรรม อยู่ที่ป่าช้า ตลอดคืนยังรุ่ง.

ข้างทั้ง ๘,๐๐๐ ครั้นดับธาตุเสร็จ สรงสนานแล้ว เชิญนางมหาสุภัททาเป็นหัวหน้า แห่มายังสถานที่อยู่ของตนๆ.

พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น ตรัสพระคาถาความว่า

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ข้างเหล่านั้่น พวกัันคร้าครวญร้้าให้อู่ ุณ ที่นั้่น ต่าง
เกลี้ยอ้งการขึ้นบนกระพองของตคนๆ แล้วยกเอานางสัพพภัท
ทาผู้เป็นมเหสี ให้เป็นหัวหน้า พวกัันกลับยังที่อู่ของตคน
ทั้หมค.

บรรดาบทเหล่านั้่น บทว่า ปัสุกั ได้แก่ ฝุ่นสร้รังการ
ที่ป่าช้า.

ฝ่ายนายพรานโศณฺดร เองาทั้งคู่มายังไมถึง ๗ วัน ก็
ถึงพระนครพาราณสี.

พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศความนั้่น จึง
ตรัสพระคาถาความว่า

นายพรานนั้่นนำงาทั้งคู่ของพญาคชสาร อันอุดม
ไพศาล งดงาม ไมมีงาอื่นในปฐพีจะเปรียบได้ ส่องรัศมีดุจสี
ทอง สว่างไสวไปทั้วทั้งไพธษณท์ มาถึงยังพระนครกาสิ
แล้วน้อมนำงาทั้งคู่ เข้าไปถวายพระนางสุภัททา กราบทูลว่า
พญาช้างล้้มแล้ว ขอเชิญพระนางทอดพระเนตรงาทั้งคู่นี้
เถิด.

บรรดาบทเหล่านั้่น บทว่า สุวณฺดรราชิหิ ความว่า
ส่องรัศมีดุจสีทอง. บทว่า สมนฺตโมทเร ความว่า แผ่รัศมีดุจสี

ทองไปรอบๆ ทั่วตลอดทั้งไพรศณห์.

บทว่า **อุปเนติ** ความว่า ฝ่ายนายพราน โสณฺดรส่งข่าวไปทูลพระนางเทวีว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะนำงาทั้งคู่อันแปลงปลั่งมีรัศมี ๖ ประการของพญาช้างฉันทันต์ เข้ามาถวาย ขอพระองค์ได้โปรดให้ประดับตกแต่งพระนคร.

เมื่อพระนางเทวีกราบทูลให้พระราชาทรงทราบ ให้ประดับตกแต่งพระนครดุจเทพนครแล้ว ก็เข้าสู่พระนคร ขึ้นไปยังปราสาทน้อมงาทั้งคู่เข้าไป ครั้นน้อมเข้าไปแล้ว ก็กราบทูลว่า ขอเดชะพระแม่เจ้า ได้ทราบว่า พระแม่เจ้าก่อความขุ่นเคืองเหตุเล็กน้อยไว้ในพระทัยต่อพญาช้างใด ข้าพระพุทธเจ้าฆ่าพญาช้างนั้นตายแล้ว โปรดทรงทราบพญาช้างตายแล้ว ขอเชิญพระแม่เจ้าทอดพระเนตร นี้อีกองทั้งสองของพญาช้างนั้น แล้วได้ถวายงาไป.

พระนางสุภัททาจึงเอางวงตาลทำด้วยแก้วมณี รับคู่งาอันวิจิตรมีรัศมี ๖ ประการของพระมหาสัตว์เจ้ามาวางไว้ที่อุรุประเทศ ทอดพระเนตรดูงาแห่งสามี่ที่รักของพระองค์ในบุริมภพ พนางระลึกว่า นายพราน โสณฺดรฆ่าพญาช้างที่ถึงส่วนแห่งความงามเห็นปานนี้ให้ถึงแก่ชีวิต ตัดเอางาทั้งคู่มา.

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

เมื่อทรงอนุสรณ์ถึงพระมหาสัตว์ ก็ทรงบังเกิดความเศร้าโศก
ไม่สามารถที่จะอดกลั้นได้ ทันใดนั้น ดวงหทัยของพระนาง
ก็แตกทำลายไป ได้ทำกาลกิริยาในวันนั้นเอง.

พระบรมศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น
ตรัสพระคาถาความว่า

พระนางสุภัททาผู้เป็นพาล ครั้นทอดพระเนตรเห็น
งาทั้งสองของพญาคชสารอันอุดม ซึ่งเป็นปียกข์ดาของตน
ในชาติก่อนแล้ว หทัยของพระนางก็แตกทำลาย ณ ที่นั้นเอง
ด้วยเหตุนั้นแล พระนางจึงได้สวรรคต.

ลำดับนั้น เมื่อพระธรรมสังคากหกเถระเจ้าทั้งหลายจะ
สรรเสริญพระคุณแห่งพระทศพล จึงกล่าวคำเป็นคาถาอย่าง
นี้ความว่า

พระบรมศาสดาได้บรรลุสัมโพธิญาณแล้วมีพระ
อานุภาพมาก ได้ทรงทำการเยี่ยมในท่ามกลางบริษัท ภิกษุ
ทั้งหลายผู้มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว พวกนักกราบทูลถามว่า
พระพุทธรเจ้าทั้งหลายหาได้ทรงทำการเยี่ยมให้ปรากฏ โดยไร
เหตุผลไม่.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เธอทั้งหลายจงดูกุมารี

สาวคนนั้น นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดตร์ ประพุดตือนาคาริยวัตร
นางกุมารีคนนั้นแลเป็นนางสุภัททาในกาลนั้น เราตถาคต
เป็นพญาช้างในกาลนั้น นายพรานผู้ถือเองาทิ้งคู่ของ
พญาขสารอันอุดม หางอื่นเปรียบปานมิได้ในปฐมพิ
กัลป์มายังพระนครกาสิในกาลนั้น เป็นพระเทวทัต.

พระพุทธเจ้าผู้ปราศจากความกระวนกระวาย ความ
เศร้าโศก และกิเลสจุกจุกศร ตรัสรู้ยิ่งด้วยพระองค์เองแล้ว
ได้ตรัสถึงทนต์ชาตกนี้ อันเป็นของเก่า ไม่รู้จักสิ้นสูญ ซึ่ง
พระองค์ท่องเที่ยวไปตลอดกาลนาน เป็นบุรพจรรยาทั้งสูง
ทั้งต่ำว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คราวครั้งนั้น เรายังเป็นพญาช้าง
ฉัททันต์ อยู่ที่สระฉัททันต์นั้น เธอทั้งหลายจงทรงจำชาตก
ไว้ ด้วยประการฉะนี้แล.

คาถาเหล่านี้ พระธรรมสังคาคหกเถระทั้งหลาย
สรรเสริญพระคุณของพระทศพล ปรณาให้ปรากฏไว้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สิตํ อกาสิ ความว่า ดูก่อน
อาวุโสทั้งหลาย พระศาสดาทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณแล้ว
มีพระอานุภาพมาก วันหนึ่งประทับนั่งเหนือธรรมาสน์อัน

อลงกต ท้ามกลางบริษัทในธรรมสภาอันประดับตกแต่งแล้ว
ทรงกระทำการยืมเข้มน

บทว่า **นानาการณ** ความว่า ภิกษุทั้งหลายผู้มหา
จีณาสพกราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมคา
พระพุทเจ้าทั้งหลายหาทรงทำการเข้มนอย่างไรเหตุผลไม่ ก็
การเข้มนพระองค์ทรงกระทำแล้ว อะไรหนอเป็นเหตุ ให้
พระองค์ทรงทำการเข้มน.

บทว่า **ยมทพฺุสาด** ความว่า อาวุโสทั้งหลาย พระ
ศาสดาถูกทูลถามอย่างนี้แล้ว เมื่อจะตรัสบอกเหตุที่พระองค์
ทรงทำการเข้มน ทรงชี้ภิกษุณีสาวรูปหนึ่ง ตรัสอย่างนี้ว่า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพบหรือเห็นนางกุมาริกานี้ใด
ซึ่งกำลังรุ่นสาว ครองผ้ากาสาหวัดสร เข้าถึงคือบวช
ประพุดตือนาการยวตฺร ในพระศาสนานี้ นางกุมาริกานั้นคือ
พระนางสุภัททาราชกัญญาในคราวนั้น ซึ่งใช้นายพรานโสณ
ครไปว่า เจ้าจงเอาลูกศรอาบด้วยยาพิษไปยิงฆ่าพญาช้างเสีย
คราวนั้นเราเป็นพญาช้างผู้ซึ่งนายพรานโสณคร ไปยิงให้ถึง
สิ้นชีวิต.

บทว่า **เทวทฺุโต** ความว่า ภิกษุทั้งหลาย นายพราน

โสนุครในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ในบัดนี้. บทว่า **อนาวสุริ** คัดบทเป็น **น อวสุริ** แปลว่า ชั่วพระอาทิตย์ยังไม่อัสดงคต. บทว่า **จิรตตสํสิด** ความว่า นับแต่กาลอันยาวนานนี้ ทรงท่องเที่ยวไปแล้ว คือทรงเล่นไปแล้ว ได้แก่ ทรงประพฤติมาแล้วโดยลำดับ ในที่สุดแห่งโกฏิกัมปิไชน้อย.

ท่านกล่าวคำอธิบายไว้ว่า คุณอนาวุโสทั้งหลาย พระพุทธเจ้า ชื่อว่าทรงปราศจากความกระวนกระวาย เพราะทรงปราศจากกิเลสมีราคะเป็นต้น ชื่อว่าทรงปราศจากความเศร้าโศก เพราะไม่มีความเศร้าโศก อันเกิดแต่ญาติและทรัพย์เป็นต้น ชื่อว่าปราศจากลูกศร เพราะปราศจากลูกศร มีลูกศรคือราคะเป็นต้น รู้ชัดด้วยพระองค์เองแล้ว ได้ตรัสเรื่องนี้ อันเป็นของเก่า (ชั่วพระอาทิตย์ยังไม่อัสดงคต) นับแต่กาลอันนานนี้ แม้ที่ทรงท่องเที่ยวไป ในที่สุดแห่งโกฏิกัมปิไชน้อย อันชื่อว่าเป็นพระจรรยาทั้งสูงทั้งต่ำ เพราะทรงสูงด้วยสามารถแห่งบุรพจรรยาของพระองค์ และเพราะต่ำด้วยสามารถแห่งจรรยาของพระนางสุภัททาราชธิดา และนายพรานโสนุคร คุณทรงระลึกได้ถึง

“ สิ่งที่กระทำด้วยความหลง ด้วยปราศจากความ
หลง สิ่งที่กระทำเวลาเช้าได้ ในตอนเย็นวันนั้น ทีเดียวนะ ”

บทว่า โว ในบทว่า อหิ โว นี้เป็นเพียงนิบาต. ความก็
ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย กาลนั้น เราได้เป็นพญาช้างอยู่ที่สระ
ฉัททันต์นั้น. บทว่า นาคราชา ความว่า และเมื่ออยู่ในคราว
นั้นไซ้ว่าจะเป็นใครอื่นก็หามิได้ ที่แท้ก็คือเราผู้เป็นพญาช้าง
ฉัททันต์.

บทว่า เอว ชาเรถ ความว่า เชอทั้งหลายจงทรงจำคือ
จดจำได้แก่เล่าเรียนชาดกนี้ไว้ด้วยประการฉะนี้.

ก็แล คนเป็นอันมากพึงพระธรรมเทศนานี้แล้วได้
สำเร็จเป็นพระโสดาบันเป็นต้น.

(ส่วน) นางภิกษุณีนั้นเจริญวิปัสสนาแล้ว ภายหลัง
ได้บรรลुพระอรหัตผลฉะนี้แล.

.. อรรถกถา ฉัททันตชาดก จบ

๓๒. อุทยชาตก ว่าด้วย บารมี ๑๐ ทศ

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภภิกษุผู้เบื่อหน่าย ได้ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า **เอกา นิสินฺนา** ดังนี้.

เรื่องจกมีแจ้งใน **กุสชาตก** ข้างหน้า.

ก็พระศาสดา ตรัสถามภิกษุนั้นว่า คุณก่อนภิกษุ จริงหรือที่ว่าคุณเป็นผู้เบื่อหน่ายแล้ว. เมื่อเธอกราบทูลว่า จริงพระเจ้าข้า. จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ เหตุไรเล่า เธอบรรพชาในพระศาสนาอันเป็นที่น่าสัสถ์ออกจากทุกข์เห็นปานนี้ ยังเป็นผู้เบื่อหน่ายด้วยอำนาจกิเลส แม้แต่บัณฑิตในปางก่อนเสวยราชสมบัติ ณ สุรชนนครมีบริเวณได้ ๑๒ โยชน์อันมั่งคั่งถึงจะอยู่ร่วมกับหญิงผู้เทียบเท่านางเทพอัปสร ตลอด ๓๐๐ ปี ก็ยังมีได้ทำลายอินทรีย์ แลคุณด้วยอำนาจความโลภเลย ดังนี้

แล้วจึงทรงนำอดีตนิทานมา ดังต่อไปนี้.

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้ากาสิเสวยราชสมบัติ ณ สุรชนนคร แคว้นกาสิ. พระองค์ไม่เคยมีพระโอรส หรือ

พระธิดาเลย. พระองค์ตรัสกับพระเทวีทั้งหลายของพระองค์ว่า พวกเธอจงพากันปรารธนาบุตรเถิด. พระราชเทวีรับพระราชดำรัสแล้ว ได้ทรงกระทำเช่นนั้น. ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์จุติจากพรหมโลก ถือปฏิสนธิในพระอุทรแห่งพระอัครมเหสีของพระราชชา. ลำดับนั้น พระประยูรญาติทรงขนานพระนาม พระราชกุมารนั้นว่า **อุทัยภัทร** เพราะทรงบังเกิดทำให้หทัยของมหาชนจำเริญ. ในกาลที่พระราชกุมารทรงย่างพระบาทไปได้ สัตว์ผู้อื่นจุติจากพรหมโลกบังเกิดเป็นกุมาริกาในพระอุทรของพระเทวี พระองค์ใดพระองค์หนึ่งของพระราชชาพระองค์นั้นแล. พระประยูรญาติทรงขนานพระนาม พระราชกุมารินั้นว่า **อุทัยภัตรา**.

พระราชกุมารทรงจำเริญวัย จบการศึกษาศิลปศาสตร์ทั้งหมด แต่ทรงเป็นพรหมจารี โดยกำเนิด ไม่ทรงทราบเรื่องเมถุนธรรมแม้ด้วยความฝัน พระทัยของพระองค์มิได้พัวพันในกิเลสทั้งหลายเลย.

พระราชชาทรงพระประสงค์จะอภิเษกพระราชโอรส ทรงส่งข่าวสาสน์ไปว่า พ่อลูกชาย บัดนี้ เป็นกาลที่จะเสวยความสุขในราชสมบัติของลูกละ พ่อจักให้ราชสมบัติ

ทั้งหมดแก่ลูก พระโพธิสัตว์เจ้ากราบทูลห้ามเสี้ยว ข้า
พระองค์มิได้มีความต้องการด้วยราชสมบัติเลย จิตของข้า
พระองค์มิได้พัวพันในกองกิเลสเลย. เมื่อได้รับพระราช
คำรัสเตือนบ่อยๆ เข้า จึงให้ช่างสร้างรูปสตรีสำเร็จด้วย
ทองคำชมพูอันเปล่งปลั่ง แล้วทรงส่งข่าวสาสน์ถวายแด่
พระราชบิดาและพระราชมารดาว่า ถ้าข้าพระองค์ได้พบเห็น
ผู้หญิงงามเห็นปานนี้ไซ้ ก็จักขอรับมอบราชสมบัติ. พระ
ราชบิดาและพระราชมารดาให้อำมาตย์พาเอารูปทองคำนั้น
ตระเวนไปทั่วชมพูทวีป. เมื่อไม่ได้ผู้หญิงงามเช่นนั้น จึงดบ
แต่งพระนางอุทัยภัตรา ให้ประทับอยู่ในวังของพระราชม
กุมารนั้น. พระนางทรงชมรูปทองคำนั้นเสียดล้น

ครั้งนั้น พระราชบิดาและพระราชมารดาทรงอภิเษก
พระโพธิสัตว์เจ้า กระทำพระน้องนางต่างพระชนนี อุทัยภั
ตราภุมารีให้เป็นพระอัครมเหสี ทั้งๆ ที่พระราชมกุมารและ
พระราชมารีทั้งสองพระองค์นั้นมิได้ปรารถนาเลย แต่ทั้ง
สองพระองค์นั้น ก็ทรงประทับอยู่ด้วยการอยู่อย่างประพฤติ
พรหมจรรย์ นั้นแล.

ครั้นกาลต่อมา พระราชบิดาและพระราชมารดา

ล่องลับไป พระโพธิสัตว์จึงครอบครองราชสมบัติ แม้ทั้งสองพระองค์จะประทับรวมห้องกัน ก็มีได้ทรงทำลายอินทรีย์ ทอดพระเนตรกันด้วยอำนาจความโกลาเลศ ก็แต่ว่า ทรงกระทำข้อผูกพันกันไว้ว่า ในเราทั้งสองผู้ใดสิ้นพระชนม์ไปก่อน ผู้นั้นต้องมาจากที่ที่เกิดแล้วบอกว่า ฉันเกิดในสถานที่โน้น ดังนี้เท่านั้น.

ต่อมาล่วงได้ ๗๐๐ ปีนับแต่เวลาได้อภิเษก พระโพธิสัตว์เจ้าก็สวรรคต. ผู้อื่นที่จะเป็นพระราชามีไม่ พระนางอุทัยภัทราพระองค์เดียวทรงสำเร็จราชการแทน หมู่อำมาตย์ร่วมกันปกครองราชสมบัติ. ฝ่ายพระโพธิสัตว์เจ้านั้น ในขณะที่ทรงจตุติ ทรงถึงความเป็นท้าวสักกะในดาวดึงส์พิภพ เพราะทรงมีศใหญ่ยิ่ง ไม่สามารถจะทรงอนุสรณ์ได้ตลอดศัปกาศ์.

ดังนั้นเป็นอันล่องไปถึง ๗๐๐ ปี ด้วยการนับปีของมนุษย์ ท้าวเธอจึงทรงระลึกได้ ทรงพระดำริว่า เราจักทดลองพระราชธิดาอุทัยภัทราด้วยทรัพย์ แล้วเปล่งสีหนาทแสดงธรรม เปลื้องข้อผูกพันแล้ว จึงมา.

ได้ยินว่า ครั้งนั้นเป็นเวลาที่มีอายุได้ ๑๐,๐๐๐

ปี.

คืนวันนั้นเอง พระราชาธิดาพระองค์เดียวเท่านั้น
ประทับนั่งมิได้ทรงไหวติง ทรงนึกถึงศีลของพระองค์อยู่ใน
ห้องอันทรงพระสิริ อันอลงกต ณ พื้นชั้นสูงสุดแห่งพระมหา
ปราสาท ๗ ชั้น. ในเมื่อราชบุรุษปิดพระทวารแล้ว วาง
พระองค์เรียบร้อยแล้ว.

ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราชทรงถือเอาถาดทองคำ ๑ ใบ
บรรจุเหรียญมาสกทองคำจนเต็ม ไปปรากฏพระกายในห้อง
พระบรรทมที่เดียว ประทับนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

เมื่อพระโพธิสัตว์จะตรัสปราศรัยกับพระนาง จึง
ตรัสพระคาถาที่ ๑ ว่า

ดูก่อนพระนางผู้มีพระวรกายอันงดงามหาที่ติมิได้ มี
ช่วงพระเพลากลมกลึงผิงผาย ทรงวัดถาภรณ์อันสะอาด
เสด็จสู่ปราสาท ประทับนั่งอยู่เพียงพระองค์เดียว.

ดูก่อนพระนางผู้มีพระเนตรอันงดงาม ดั่งเนตร
กีนกร หม่อมฉันขอวิงวอนพระนางเจ้า เราทั้ง ๒ ควรอยู่
ร่วมกัน ตลอดคืน ๑ นี้.

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **สุจิ** แปลว่า ทรงฟ้าอัน
สะอาด.

บทว่า **สญฺญตฺตฺร** ท่านอธิบายว่า มีพระเพลาทั้ง ๒ ข้าง
ประดิษฐานอยู่ด้วยดี พระนางทรงหยุดการเคลื่อนไหว ทรง
พระภูษาอันสะอาด ประทับนั่งลำพังเพียงพระองค์เดียว.

บทว่า **อนินฺนิตฺตฺจฺจ** ความว่า พระนางมีพระวรกายหา
ที่ดำเนินมิได้ ตั้งแต่ปลายพระบาทจรดปลายพระเกศา คือมี
พระสรีระอันทรงพระเสาวภาคย์เป็นเยี่ยม.

บทว่า **กิณฺนรเนตฺตจฺจ** ความว่า พระนางทรงมีพระ
เนตรทั้งคู่ เปรียบได้กับดวงเนตรของกินนร เพราะงดงาม
ด้วยมณฑลทั้ง ๓ และประสาททั้ง ๕.

บทว่า **อิเมกรตฺต** ความว่า หม่อมฉันขอวิงวอน
ตลอดคราตรี ๑ นี้ คือคืนวันนี้ เราทั้งสองพึงอยู่ร่วมกันในห้อง
พระบรรทม อันอลงกตนี้.

ลำดับนั้น พระราชธิดาได้ตรัสพระคาถา ๒ พระ
คาถาว่า

พระนครนี้มีคูรายรอบ มีป้อมและซุ้มประตุมั่นคง มี

หมู่ทหารถือกระบี่รักษา ยากที่ใครๆ จะเข้ามาได้. ทหาร
นักรบหนุ่มก็ไม่ได้มีมาเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านปรารธนามา
พบข้าพเจ้า ด้วยเหตุอะไรหนอ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โอภิกษุณฺณบุตรปริกขํ ความ
ว่า บุรีอันมีนามว่า สุรณฺธนะนี้ มีบริเวณกว้าง ๑๒ โยชน์ มีคู
รายรอบคั่นเป็นระหว่าง เพราะเรียงรายด้วยคูเป็นชั้นๆ คือคู
น้ำ คูตม และคูแห้ง.

บทว่า ทพฺพหมณฺฑทาลโกฏฐํ ความว่า ประกอบด้วย
ป้อมและซุ้มประตู อย่างแข็งแรงครบครัน. บทว่า ขคฺคหตุ
เถหิ ความว่า มีทหารนับหมื่นส่วนถืออาวุธเฝ้าล้อมแน่น
หนา.

บทว่า ทุปฺปเวสมิทํ ปุริ ความว่า บุรีทั้งสิ้นนี้ก็ดี
พระราชวังอันเป็นที่อยู่ของข้าพเจ้า ที่สร้างไว้ภายในบุรีนั้นก็
ดี ทั้ง ๒ แห่ง ใครๆ ไม่อาจที่จะเข้าไปได้.

บทว่า อากโม จ ความว่า อนึ่งเล่า ในพระนครนี้ ใน
เวลานี้ขึ้นชื่อว่าการมาถึงของผู้เป็นนักรบผู้สมบุรณ์ด้วยกำลัง
ผู้หนุ่มหรือผู้กำลังรุ่นหนุ่ม หรือของผู้อื่นที่นำ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรธรรมา

บรรณาการตั้งมากมายมา ก็มีได้มี. บทว่า **สขุคม** ความว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านแอบเข้ามาพบข้าพเจ้าได้ ในเวลานี้ด้วยเหตุอะไรเล่า.

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชจึงตรัสพระคาถาที่ ๔ ว่า
 คุณ่อนพระนางผู้เลอโฉม หม่อมฉันเป็นเทพบุตรมา
 ในตำหนักของพระนาง คุณ่อนพระนางผู้เจริญ เชิญพระนาง
 ขึ้นชมกับหม่อมฉันเถิด หม่อมฉันจักถวายถาดทองคำ อัน
 เต็มเปี่ยมด้วยเหรียญทองคำแด่พระนาง.

คำอันเป็นคานานั้นมีอธิบายว่า
 คุณ่อนพระนางผู้เลอโฉม คือจะพิศไไหนถึงงามพร้อม
 หม่อมฉันเป็นเทพบุตรผู้หนึ่ง มาถึงพระตำหนักนี้ได้ด้วยเทว
 ตานุภาพ วันนี้ เชิญพระองค์ทรงขึ้นชมยินดีกับหม่อมฉันเถิด
 หม่อมฉันจะถวายถาดทองคำ อันเต็มเปี่ยมด้วยเหรียญมาสก
 ทองคำนี้แด่พระนาง.

พระราชธิดาทรงสดับดังนั้นแล้ว จึงตรัสพระคาถาที่

๕ ว่า

นอกจากเจ้าชายอุทัยแล้ว ข้าพเจ้าไม่พึงปรารถนา
เทวดา ยักษ์ หรือมนุษย์ผู้อื่นเลย คุณก่อนเทพบุตรผู้มีอำนาจ
มาก ท่านจงไปเสียเถิด อย่ากลับมาอีกเลย.

คำแห่งศาลานั้นมีอธิบายว่า

คุณก่อนเทวราช พ้นเสียจากพระอุทัยแล้ว ข้าพเจ้าไม่
ต้องการผู้อื่น ไม่ว่าจะ เป็นเทวดา เป็นยักษ์ หรือเป็นมนุษย์
เจิญูท่านนั้นไปเสียเถิด อย่าขึ้นอยู่ที่นี้เลย ข้าพเจ้าไม่ต้องการ
บรรณาการที่ท่านนำมา ดอกมะ. ครั้นท่านไปแล้ว อย่าได้
กลับมาที่นี่อีกเลย.

ท้าวสักกะทรงสดับพระสุรสีหนาทของพระนางแล้ว
ทำท่าคล้ายจะไม่อยู่ไปแล้ว ได้หายวับไปตรงที่นั่นนั่นเอง รุ่ง
ขึ้น ในเวลานั้นแหละ ท้าวเธอถือถาดเงินเต็มเปี่ยมด้วยเหรียญ
มาสกทองคำมา.

เมื่อจะทรงสนทนากับพระนาง จึงตรัสพระคาถาที่ ๖
ว่า

ความยินดีอันใด อันเป็นที่สูงสุดของผู้บริโภคกาม
สัตว์ทั้งหลายประพฤตินี้ไม่สมควร เพราะเหตุแห่งความยินดี
อันใด พระนางอย่าพลาดจากความยินดีในทางอันสะอาด
ของพระนางนั้นเลย หม่อมฉันขอถวายถาดเงิน อันเต็มไปด้วย
ด้วยเหรียญเงินแต่พระนาง.^๑

๑. (อรรถกถาว่า สุวณฺณมาสกปรี เต็มด้วยเหรียญทองคำ)

คำอันเป็นคานานั้นมีอธิบายว่า

ข้าแต่พระราชบิดาผู้ทรงพระเจริญ บรรดาความยินดี
ของฝูงสัตว์ผู้บริโภคกาม ชื่อว่าความยินดีในกรรม คือเมถุน
เป็นสูงสุด. ความยินดีอันสูงสุดนี้ใดเล่า เพราะเหตุแห่งความ
ยินดีใดเล่าณะ ฝูงสัตว์จึงพากันประพฤติธรรม อันปราศจาก
ความเหมาะสม มีกายทุจริตเป็นต้น. พระนางผู้ทรงพระเจริญ
ขอพระนางโปรดอย่าพลาดจากความยินดีนั้นในทางที่
สะอาดของพระนางเสียเลย แม้จะเป็นการเสมอด้วยพระนาม
ก็ตามที. แม้หม่อมฉันเมื่อมาก็มิได้มามีมือเปล่า วันวานนำถาด
ทองคำเต็มด้วยเหรียญมาสกมา วันนี้ก็นำถาดเงินเต็มด้วย
เหรียญทองคำมา หม่อมฉันขอถวายถาดเงินเต็มด้วยเหรียญ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

ทองนี้แค่พระนาง.

พระราชธิดาทรงพระดำริว่า เทพบุตรนี้ เมื่อได้การ
สนทนาปราศรัยคงมาบ่อยๆ คราวนี้เราจะไม่พูดกะเขาละ.
พระนางไม่ได้ตรัสคำอะไรๆ เลย. ท้าวสักกเทวราชทรง
ทราบความที่พระนางไม่ตรัส ก็เลยหายวับไปตรงที่นั่น
นั่นเอง.

วันรุ่งขึ้น พอถึงเวลานั้น ก็ถือถาดโลหะเต็มด้วย
เหรียญกระษาปณ์มา ตรัสว่า พระนางผู้ทรงพระเจริญ เชิญ
พระนางโปรดปรนปรี้อหม่อมฉันด้วยความยินดีในกามเกิด
หม่อมฉันจะถวายถาดโลหะ เต็มด้วยเหรียญกระษาปณ์แด่
พระนาง.

วันนั้น พระราชธิดาตรัสพระคาถาที่ ๗ ว่า
ธรรมด่าว่า ชายหมายจะให้หญิงเอออวยด้วยทรัพย์
ย่อมประมุตราคาจันจนให้ถึงความพอใจ ของท่านตรงกัน
ข้าม ท่านประมุตราคาตกลง ดังที่เห็นประจักษ์อยู่.

คำอันเป็นคานานันมือธิบายว่า

บุรุษผู้เจริญ ท่านช่างโง่ อัจฉริยะดาชายหมายจะให้หญิงเอออวยปลงใจตกลงด้วยทรัพย์ เพราะเหตุแห่งความยินดีด้วยอำนาจกิเลส ย่อมประมุข พรรณนา ชมเชย ประเล้าประโลมด้วยทรัพย์ที่มากกว่า จนเป็นที่จูงใจนาง แต่ทว่าสภาพนี้ของท่านตรงกันข้ามเลย เพราะท่านนำทรัพย์มาตกลงเรื่อยๆ ดังที่ประจักษ์แก่ข้าพเจ้า คือวันก่อนนำถาดทองเต็มด้วยเหรียญทองมา วันที่สองนำถาดเงินเต็มด้วยเหรียญทอง วันที่สามนำถาดโลหะเต็มด้วยเหรียญกระษาปณ์มา.

ท้าวสักกเทวราชได้ทรงสดับดังนั้นแล้ว จึงตรัสว่า
ดูก่อนพระนางราชกุมารีผู้ทรงพระเจริญ หม่อมฉันเป็นพ่อค้าผู้ฉลาด ย่อมไม่ยังประโยชน์ให้เสื่อมเสียไปโดยไร้ประโยชน์ ถ้าพระนางพึงจำเริญด้วยพระชนมายุ หรือด้วยพระฉวีวรรณไฉไร หม่อมฉันก็พึงนำบรรณาการมาเพิ่มแด่พระนาง แต่พระนางมีแต่จะเสื่อมไปถ่ายเดียว เหตุนี้หม่อมฉันจำต้องลดจำนวนทรัพย์ลง ดังนี้

แล้วทรงภษิตคาถา ๓ คาถาว่า

ดูก่อนพระนางผู้มีพระวรกายอันงดงาม อายุและ

วาระของหมู่มนุษย์ในมนุษยโลก ย่อมเสื่อมลง ด้วยเหตุ
นั้นแล แม้ทรัพย์สำหรับพระนางก็จำต้องลดลง เพราะวันนี้
พระนางชราลงกว่าวันก่อน.

ดูก่อนพระราชบุตรผู้ทรงพระยศ เมื่อหม่อมฉันกำลัง
เพ่งมองอยู่อย่างนี้ พระฉวีวรรณของพระนางย่อมเสื่อมไป
เพราะวันคืนล่วงไปๆ.

ดูก่อนพระราชบุตรผู้มีพระปรีชา เพราะเหตุนั้น พระ
นางพึงประพฤดิพรหมจรรย์เสียแต่วันนี้ทีเดียว จะได้มีพระ
ฉวีวรรณงดงามยิ่งขึ้นอีก.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นิหิยุติ ความว่า ก็แลอายุ
และวาระของหมู่มนุษย์ ย่อมเสื่อมถอยไป เหมือนดั่งน้ำที่
ลาดลงในฝักกรองน้ำ. แท้จริง หมู่สัตว์ในมนุษยโลกพากัน
เสื่อมอยู่เรื่อยๆ โดยฐานะ มีชีวิต ผิพรรณ ประสาทจักขุเป็น
ต้นทุกๆ วัน.

บทว่า ชิณฺณตราสี ความว่า พระชนมายุของพระนาง
ที่เป็น ไปในวันทีหม่อมฉันมาครั้งแรก ยังไม่ถึงอายุวันวาน.
พระชนมายุที่เป็น ไปในวันทีหม่อมฉันมาคราวแรก ดับไป

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

แล้วในวันนั้นเอง เหมือนถูกตัดด้วยจอบ. ถึงพระชนมายุที่เป็นไปแล้วในวันวานเล่า ก็ยังไม่ถึงวันนี้ คงดับไปในวันวานนั้นแหละ เหมือนตัดเสียดด้วยจอบในวันวานที่เดียว. เพราะเหตุนั้น ในวันนี้ พระนางย่อมทรงชราไปกว่าที่เห็นในวันวาน.

บทว่า **เอว เม** ความว่า เมื่อหม่อมฉันเห็นอยู่ในวันวาน เพิ่งมองดูในวันนี้เล่า พระฉวีวรรณเสื่อมไปกว่าวันนั้นเป็นไฉนฯ. บทว่า **อโหระตุดานมจฺจุเย** ความว่า ตั้งแต่บัดนี้ไป เมื่อคืนวันล่วงไป เพราะล่วงไปหลายวันหลายคืน พระฉวีวรรณจักต้องเป็นภาวะหาบัญญุติมิได้ ที่เดียว.

บทว่า **อิมินาว** ความว่า ดูก่อนพระนางผู้ทรงพระเจริญ เหตุนั้น ถ้าพระนางพึงประพฤติกิริยธรรมอันประเสริฐคือทรงถือบวชบำเพ็ญสมณธรรมด้วยวัยนี้ที่เดียว คือในเมื่อพระสรีระอันมีวรรณะเพียงคังทองนี้ ยังไม่ถูกชราปล้นไปเสียก่อน.

บทว่า **ภฺยโย วณฺณวดี สฺยิยา** ความว่า ก็พระนางพึงมีพระฉวีวรรณยิ่งๆ ขึ้นไปเกิด.

ลำดับนั้น พระราชธิดาตรัสพระคาถาต่อไปว่า
เทวดาทั้งหลายไม่แก่เหมือนมนุษย์หรือไร? เส้นเอ็น
ในร่างกายของเทวดาเหล่านั้นไม่มีหรือไร? คุณก่อนเทพบุตร
ข้าพเจ้าขอลามท่านผู้มีอนุภาพมาก ร่างกายของเทวดาเป็น
อย่างไรเล่า?

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สิริเทโห ความว่า
ร่างกาย คือสรีระ. พระราชธิดาตรัสว่า สรีระของทวยเทพ
ย่อมไม่แก่ชราได้อย่างไร ข้าพเจ้าขอลามท่านในข้อนี้.

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะตรัสบอกแก่พระ
นาง

จึงตรัสพระคาถาต่อไปว่า
เทวดาทั้งหลายไม่แก่ชรา เหมือนพวกมนุษย์เส้น
เอ็นในร่างกายของเทวดาเหล่านั้นไม่มี. จิวรรณอันเป็น
ทิพย์ของเทวดาเหล่านั้น ผุดผ่องยิ่งขึ้นทุกๆ วัน และ โภค
สมบัติก็ไพบูลย์ขึ้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ยถา มนุสุสา** ความว่า หม่อมมนุษย์พากันแก่ชราเสื่อมทรุดโทรม ด้วยรูป ด้วยผิวพรรณ ด้วยโรคะ ด้วยประสาทมีจักขุประสาทเป็นต้น ฉันทใด ทวยเทพไม่เสื่อมไปฉันทันั้น เพราะว่า ในตัวของทวยเทพเหล่านั้น แม้แต่เส้นเอ็นก็ไม่มีเลย สรีระจึงมีวรรณะเพียงดั่งแห่งทอง ที่มีแต่เกลี้ยงเกลาถ่ายเดียว.

บทว่า **สุเว สุเว** คือ ทุกๆ วัน.

บทว่า **ภิกษุยโต** ความว่า ผิวพรรณอันเป็นทิพย์และโรคะทั้งหลายของทวยเทพเหล่านั้น นับวันแต่จะยิ่งเปล่งปลั่งและไพบุคลย์ถ่ายเดียว แท้จริง ในหม่อมมนุษย์ ความเสื่อมถอยทางรูปเป็นประจักษ์พยานว่าเกิดแล้วมานาน ในหมู่ทวยเทพ รูปสมบัติที่ยิ่งขึ้น และบริวารสมบัติที่มากขึ้น เป็นประจักษ์พยานว่าเกิดแล้วมานาน. เทวโลกนั้นได้นามว่ามีความไม่เสื่อมถอยเป็นธรรมดาด้วยประการฉะนี้ เหตุฉะนั้น พระนางจึงยังไม่ถึงความชราทีเดียว จึงเสด็จออกผนวชเสียเถิด ครั้นจตุตถจากมนุษย์โลก อันมีแต่ความเสื่อมถอยเป็นสภาวะเช่นนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่เทวโลกอันมีแต่สิ่งที่ไม่รู้จักเสื่อมถอยเป็นสภาวะเห็นปานฉะนี้.

พระนางได้ทรงสดับพระคำรัสพรรณนาถึงเทวโลก
ดังนี้แล้ว เมื่อจะตรัสถามถึงทางไปเทวโลกนั้น จึงตรัสพระ
คาถาต่อไปว่า

หมู่ชนเป็นอันมากในโลกนี้ กลัวอะไรเล่าจึงไม่ไปเท
วโลกกัน ก็หนทางไปยังเทวโลก บัณฑิตทั้งหลายกล่าวไว้
หลายค้ำ.

ดูก่อนเทพบุตรผู้มีอำนาจมาก ข้าพเจ้าขอถามท่าน
บุคคลตั้งอยู่ในหนทางไหนจึงไม่กลัวปรโลก.

บรรดาบทเหล่านั้น ด้วยบทว่า กิสุธ กิตา นี้พระราช
ธิดาตรัสถามว่า ข้าแต่เทวราชเจ้า ข้าพเจ้าขอถามท่าน หมู่ชน
ต่างโดยกษัตริย์เป็นต้นนี้ มิใช่เล็กน้อยเลยพากันกลัวอะไร
เสียเล่า คือเพราะหวาดกลัวอะไรกันเล่า จึงไม่พากันไปสู่เท
วโลก จากมนุษย์โลกอันมีแต่สิ่งที่จะพึงเสื่อมถอยเป็น
สภาวะ.

บทว่า มกุโธ ได้แก่ หนทางที่จะไปยังเทวโลก. ก็ใน
ข้อนี้ ใครๆ พึงตั้งปัญหาว่า ใครนำอะไรมา บัณฑิตทั้งหลาย
กล่าวจำแนกความนี้ไว้ด้วยอำนาจเป็นแดนต่อ คือลัทธิมิใช่

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

น้อย ทางแห่งเทวโลกที่แน่นอน ท่านกล่าวอธิบายว่า เป็น
ทางอะไร.

บทว่า กตฺถ จูโต ความว่า ผู้จะไปยังปรโลก ดำรงอยู่
ในทางไหน จึงจะไม่หวนกลับ.

ลำดับนั้น เมื่อท้าวสักกเทวราชจะตรัสบอกแก่พระ
นาง

จึงได้ตรัสพระคาถาต่อไปว่า

บุคคลผู้ตั้งวาจาและใจไว้โดยชอบ ไม่ทำบาปด้วย
กาย อยู่ครองเรือนอันมีข้าวและน้ำมาก เป็นผู้มีศรัทธา
อ่อนโยน จำแนกแจกทาน รู้ความประสงค์ ชอบสงเคราะห์
มีวาจาอำคบเป็นสหาย มีวาจาอ่อนหวาน. ผู้ตั้งอยู่ใน
คุณธรรมดังกล่าวมานี้ ไม่พึงหวนกลับปรโลกเลย.

คำเป็นคาถานั้นมีอธิบายดังต่อไปนี้

ดูก่อนพระนางผู้ทรงพระเจริญ บุคคลใดตั้งวาจาและ
ใจไว้โดยชอบ แม้ด้วยทั้งกายก็ได้กระทำให้บาปต่างๆ คือมา
ประพฤตินิดมันซึ่งกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการเหล่านี้. เมื่ออยู่

ครองเรือนอันมีข้าวและน้ำมากมาย คือมีไทยธรรมเพียงพอ ประกอบด้วยความเชื่อมั่นว่าวิบากแห่งทานมีอยู่ มีจิตอ่อนโยน. ได้นามว่าผู้จำแนกแจกจ่ายเพราะการจำแนกทาน. ได้นามว่า ผู้รู้ถ้อยคำเพราะทราบถึงการให้ปัจจัยแก่เหล่าบรรพชิตผู้ท่องเที่ยวไปเพื่อภิกษา พวกนั้นกล่าวไว้ หมายความว่า เพราะทราบวาทะนี้ ชอบสงเคราะห์กันด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ. ได้นามว่าผู้มีวาจานำคบหาเป็นสหายเพราะเป็นผู้พูดแต่วาจาที่น่ารัก. ได้นามว่าผู้พูดอ่อนหวานเพราะกล่าววาจาที่เป็นประโยชน์. บุคคลนั้นดำรงอยู่ในกองแห่งคุณธรรมนี้ คือมีประมาณเท่านี้ เมื่อจะไปยังปรโลก ก็ไม่ต้องหวาดกลัวเลย.

ลำดับนั้น พระราชธิดาได้ทรงสดับถ้อยคำของท้าวเธอแล้ว

เมื่อจะทรงทำการชมเชย จึงตรัสพระคาถาสืบไปว่า
ข้าแต่เทพบุตร ท่านพร้าสอนข้าพเจ้า เหมือนดัง
มารดาบิดา ข้าแต่ท่านผู้มีผิวพรรณงดงามยิ่ง ข้าพเจ้าขอถาม
ท่านเป็นใครกันหนอจึงมีร่างกายสง่างามนัก.

คำเป็นคานานั้นมือธิบายว่า

มารดาบิดาพร้าสอนลูกน้อยฉันใด ท่านก็พร้าสอน
ข้าพเจ้าฉันนั้น ข้าแต่ท่านผู้มีผิวพรรณงดงามยิ่งนัก คือผู้ทรง
รูปโฉมอันถึงความเป็นผู้งดงาม ท่านเป็นใครกันเล่าหนอ จึง
มีร่างกายสง่างามอย่างนี้.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์จึงตรัสพระคาถาต่อไปว่า

ดูก่อนพระนางเจ้าผู้เลอโฉม ข้าพเจ้าเป็นพระเจ้าอุทัย
มายังที่นี่ เพื่อต้องการจะเปลื้องข้อผูกพัน ข้าพเจ้าบอกพระ
นางแล้วจะขอลาไป ข้าพเจ้าพ้นจากข้อผูกพันของพระนาง
แล้ว.

คำเป็นคานานั้นมือธิบายดังต่อไปนี้

ดูก่อนพระนางผู้พิศน่างงดงาม ข้าพเจ้าในภพก่อน
นั้น ได้เป็นสามีของเธอ นามว่าอุทัย บังเกิดเป็นท้าวสักก
เทวราชในดาวดึงส์พิภพ มาในที่นี้มีไชมาด้วยอำนาจกิเลส
แต่ดำริว่า จักทดลองเธอดู แล้วจักเปลื้องข้อผูกพัน. เป็นอัน

มาตามข้อผูกพัน คือตามข้อตกลงที่ทำกันไว้ ในกาลก่อน
บัดนี้ ข้าพเจ้าได้บอกเธอแล้วจะขอลาไป ข้าพเจ้าพ้นจากข้อ
ผูกพันของท่านแล้ว.

พระราชธิดาทรงดีพระทัย ทรงเปล่งพระราชเสาวนีย์
ว่า ทูลกระหม่อม พระองค์คือพระเจ้าอุทัยภัทร ดังนี้ พนางก็
มีพระกระแสพระอัศุชลหลังไหล ตรัสว่า หม่อมฉันไม่
สามารถจะอยู่ห่างพระองค์ได้ โปรดทรงพริ่สาอนหม่อมฉัน
ตามที่หม่อมฉันจะอยู่ใกล้ชิดพระองค์ได้เถิด เพคะ ดังนี้
แล้วจึงตรัสพระคาถาต่อไปว่า

ข้าแต่พระราชสวามี ถ้าพระองค์เป็นพระเจ้าอุทัย
เสด็จมา ณ ที่นี้ เพื่อต้องการจะปลดเปลื้องข้อผูกพันแล้ว
ไซ้. ข้าแต่พระราชสวามี ขอเชิญพระองค์จง โปรดพริ่สาอน
หม่อมฉัน ด้วยวิธีที่เราทั้งสองจะได้พบกันใหม่อีกเถิด เพ
คะ.

ลำดับนั้น เมื่อพระมหาสัตว์เจ้าจะทรงพริ่สาอนพระ
นาง จึงได้ตรัสพระคาถา ๔ พระคาถาว่า

วัยล่วงไปรวดเร็วยิ่งนัก ขณะที่เช่นนั้นเหมือนกัน ความตั้งอยู่ยั่งยืนไม่มี สัตว์ทั้งหลายย่อมจุติไปแน่แท้ สิริระไม่ยั่งยืนย่อมเสื่อมถอย คุณก่อนพระนางอุทัยภักตรา เธออย่าประมาท จงประพฤติธรรมเถิด.

พื้นแผ่นดินทั้งหมดเต็มไปด้วยทรัพย์ ถ้าจะพึงเป็นของของพระราชชาติแต่เพียงพระองค์เดียว ไม่มีผู้อื่นครอบครอง ถึงกระนั้น ผู้ที่ยังไม่ปราศจากความกำหนัดก็ ต้องทิ้งสมบัตินั้นไป คุณก่อนพระนางอุทัยภักตรา เธอจงอย่าประมาท จงประพฤติธรรมเถิด.

มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว ภริยา และสามี พร้อมทั้งทรัพย์ แม้เขาเหล่านั้น ต่างก็จะละทิ้งกันไป คุณก่อนพระนางอุทัยภักตรา เธออย่าประมาท จงประพฤติธรรมเถิด.

คุณก่อนพระนางอุทัยภักตรา เธอพึงทราบว่ ร่างกายเป็นอาหารของสัตว์อื่นๆ พึงทราบว่ สุขคติและทุกคติในสังสาร เป็นที่พักพิงชั่วคราว ขอเธอจงอย่าประมาท จงประพฤติธรรมเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อชิปติ** ความว่า ้วยย่อม
ล่องไปรวดเร็วเหลือเกิน คือผ่านไปโดยพลัน. บท
ว่า **วโย** ได้แก่ แม่วัยทั้งสามมีปฐมวัยเป็นต้น.

บทว่า **ขโณ ตเถว** ได้แก่ ทั้งอุปปาทขณะ ฐิติขณะ
และภังคขณะ ย่อมพลันล่องไปเช่นนั้น เหมือนกัน. ด้วยบท
ทั้งสองดังว่ามานี้ ท้าวสักกเทวราชแสดงว่า ขึ้นชื่อว่าอายุ
สังขารของสัตว์เหล่านี้ เป็นสภาวะแตกสลาย. ชื่อว่าย่อมล่อง
ไปโดยพลัน เพราะเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วยิ่งนัก ประคอง
แม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว ฉะนั้น.

บทว่า **ฐานัน นคฺติ** ความว่า ขึ้นชื่อว่าความหยุดอยู่แห่ง
วัยและขณะทั้งสองนั้น ไม่มีเลย แม้ด้วยความปรารถนาว่า
สังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่แตกสลาย ดำรงอยู่ดังนี้ ก็ไม่
เป็นไปได้ สัตว์แม้ทั้งปวงตั้งต้นแต่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
ย่อมเคลื่อนไปแน่นอน คือ โดยส่วนเดียวเท่านั้น.

ท้าวสักกเทวราชทรงบ่งถึงว่า เธอจงเจริญมรณสติ
อย่างนี้ว่า ความตายแน่นอน ความเป็นอยู่ไม่แน่นอนเลย.

บทว่า **ปริชียติ** ความว่า สรีระอันมีพระณะเพียงดัง
ทองคำนี้ คร่ำคร่าทั้งนั้นแล เธอจงรู้อย่างนี้เถิด.

บทว่า มา ปมาท^๑ ความว่า คุณก่อนแม่อุทัยภัทรา เหตุ
นั้น เธออย่าถึงความประมาทเลย จงเป็นผู้ไม่ประมาท
ประพฤติธรรมคือกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการเถิด.

บทว่า กลีณา^๒ แปลว่า ทั้งสิ้น

บทว่า เอกสุเสว^๓ ความว่า ถ้าว่าเป็นของพระราช
พระองค์เดียวเท่านั้น แม้จะเป็นอดีต อนาคต ก็เป็นอยู่ใน
พระราชพระองค์นั้นพระองค์เดียว.

บทว่า ต^๔ วา วิชหติ อวีตราโค^๕ ความว่า บุคคลผู้ตกอยู่
ในอำนาจแห่งตัณหา คงไม่อ้อมด้วยศแม่เพียงเท่านั้นเลย
จะต้องทอดทิ้งแผ่นดินนั้นไป ทั้งๆ ที่ยังไม่หมดรักเลยใน
เวลาตาย.

ท้าวสักกเทวราชระบุนถึงว่า เธอจงรู้ว่า ตัณหาเป็น
ธรรมชาติที่ไม่รู้จักเต็มด้วยอาการอย่างนี้เถิด.

บทว่า เตวาปี^๖ ความว่า บุคคลแม่เหล่านี้ย่อมทอดทิ้ง
กัน ไป คือยอมพลัดพรากจากกันไป มารดาบิดาย่อมทิ้งบุตร
บุตรทิ้งมารดาบิดา ภริยาทิ้งสามี สามีทิ้งภริยา

ท้าวสักกเทวราชระบุนว่า เธอจงทราบ ว่า หมูสัตว์ต้อง
พลัดพรากจากกันด้วยประการฉะนี้.

บทว่า **ปร โภชน** ความว่า เธอพึงทราบเถิดว่า กายเป็นอาหารของหมู่สัตว์เหล่าอื่นต่างด้วยชนิดมิกาเป็นต้น.

บทว่า **อิตรวาโส** ความว่า เธอพึงทราบเถิดว่า ในสังสารนี้ สุกตคือเกิดของมนุษย์ และทุกตคือที่เกิดของสัตว์ดิรัจฉานนี้ใด แม้ทั้งสองนั้นเป็นที่พักชั่วคราวแล้ว จงไปประพตติธรรม อย่าประมาทเสียนะ

การมาจากที่ต่างๆ แล้วพบกันในที่แห่งเดียวกันของสัตว์เหล่านั้นเป็นการนิคหน้อย. สัตว์เหล่านั้นอยู่ร่วมกันชั่วคราว มีประมาณเล็กน้อยเท่านั้น เพราะฉะนั้น เธอจึงเป็นผู้ไม่ประมาท.

พระมหาสัตว์เจ้าได้ประทานโอวาทแก่พระนาง ด้วยประการฉะนี้แล.

ฝ่ายพระนางทรงเลื่อมใสในธรรมกถาของท้าวเธอ.

เมื่อจะทำการชมเชย จึงตรัสพระคาถาสุดท้ายว่า

เทพบุตร ช่างพูดดีจริง ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายน้อยนัก
ทั้งลำเค็ญ ทั้งนิคหน้อย ประกอบไปด้วยความทุกข์ หม่อม
ฉันจักสละสุรณชนนคร แคว้นกาสิ ออกบวช อยู่โดยลำพัง

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

แต่ผู้เดียว.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **สาธุ** แปลว่า งามจริง.

บทว่า **อปป์ มจฺจานชีวิติ** ความว่า เทวราชนี้ เมื่อจะ
ตรัสย่อมตรัสว่า ชีวิตของหมู่สัตว์เป็นของน้อยนิด ช่างตรัสดี
จริงๆ

เพราะเหตุไร?

เพราะเหตุว่า ชีวิตนี้สำคัญเป็นทุกซ์ ปราศจากความ
ยินดี ทั้งเป็นของนิดหน่อย คือไม่มาก เป็นของชั่วคราว ก็ถ้า
ชีวิตทั้งๆ ที่สำคัญ จะพึงเป็นไปได้ตลอดกาลนาน ก็
เป็นอันว่า ทั้งๆ ที่เป็นของนิดหน่อย จะพึงมีความสุขได้ ก็แต่
ว่า ชีวิตนี้เป็นทั้งสำคัญ ทั้งนิดหน่อยประกอบไว้ คือพร้อม
รวมกันกับด้วยวิญญูทุกซ์ทั้งสิ้น

บทว่า **สาหิ** ตัดเป็น **สา อหิ**.

บทว่า **สุรฺนุชนิ** ความว่า พระนางตรัสว่า หม่อมฉัน
นั้นจักถึงพระนครสุรฺนุชนะและแคว้นกาสิ ไปผนวชแต่โดย
ลำพังผู้เดียว.

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

พระโพธิสัตว์เจ้าประทานพระโอวาทแก่พระนาง
แล้ว เสด็จไปสู่ที่อยู่ของพระองค์ตามเดิม.

ฝ่ายพระนางพอรุ่งขึ้น ก็ทรงมอบราชสมบัติให้พวก
อำมาตย์รับไว้ ทรงผนวชเป็นฤาษีในพระราชอุทยานอัน
นารี้นรมย์ ภายในพระนครนั่นเอง ทรงประพฤติธรรม ใน
ที่สุดพระชนมายุ ก็บังเกิดเป็นบาทบริจาริกาของพระ
โพธิสัตว์เจ้าในดาวดึงส์พิภพ.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศานี้มาแล้ว ทรงประกาศ
สังฆะทั้งหลาย

ในเวลาจบสังฆะ ภิกษุผู้เบื่อหน่ายได้ดำรงอยู่ในโศคาปัตติ
ผล.

ทรงประชุมชาดกว่า

พระราชธิดาในครั้งนั้น ได้มาเป็น พระมารดาพระราहुล
ส่วนท้าวสักกเทวราช ก็คือ เราตถาคต นั้นแล.

.. อรรถกถา อุทยชาดก จบ

๓๓. กุสชาตก ว่าด้วย พระเจ้ากุสราชมลุ่มหลงรูปโฉมของนาง ประภาวดี.

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่ในพระเชตะวันมหา
วิหาร ทรงพระปรารภภิกษุ ผู้ไม่ยินดีในพระธรรมวินัย มีใจ
คิดจะสึกรูปหนึ่ง. ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า
อิทนฺเต รฏฺเฐ๑ ดังนี้

ได้ยืนยันว่า กุลบุตรชาวกรุงสวตถิคนหนึ่ง ได้ถวาย
ชีวิตในพระศาสนา บรรพชาแล้ว. วันหนึ่ง เธอเที่ยวไป
บิณฑบาตในกรุงสวตถิ เห็นสตรีนางหนึ่งซึ่งแต่งกายงดงาม
มองดูด้วยอำนาจถือเอานิมิตอันงาม ถูกกิเลสเข้าครอบงำจน
หมดความยินดีอยู่แล้ว. เธอมีผมและเล็บงอกยาวขึ้น มีจิวร
เส้าหมอง มีตัวพอมเหลืองเกิดแล้ว มีกายอันสะพรั่งไปด้วย
เส้นเอ็น. มีอุปมาเหมือนอย่าง บุพนิมิต ๕ ประการที่ปรากฏ
แก่เทวบุตรทั้งหลาย ผู้มีอันจะต้องจุติเป็นธรรมดาในเทวโลก
คือ

พวงมัลลย์ย่อมเหี่ยวแห้ง ๑ ฟ้านุ่งห่มเส้าหมอง ๑ ผิว
กายอันเส้าหมอง ย่อมก้าวลงในสระ ๑ เหงื่อไหลออกจาก

รักแท้ทั้ง ๒ ข้าง ๑ เทวดาไม่รุกรานในทิพยอาสน์ ๑ ฉันทิ
บุพนิมิต ๕ ประการ ก็ย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้ไม่ยินดี
ในพระธรรมวินัย มีใจคิดจะสึก ผู้จะต้องเคลื่อนจากศาสนา
เป็นธรรมดา ได้แก่

ดอกไม้ คือศรัทธาย่อมเหี่ยวแห้งไป ๑ ผ้า คือศีลยอม
เศร้าหมอง ๑ ผิวพรรณอันเศร้าหมอง ย่อมก้าวลงในสระ
ด้วยความเป็นผู้ก่อเงิน และด้วยอำนาจแห่งความไม่มียศ ๑
เหงื่อ คือกิเลสทั้งหลายย่อมไหลออก ๑ ภิกษุนั้นยอมไม่ยินดี
ในป่า ที่โคนต้นไม้ ในเรือนอันว่างเปล่า ฉันทินั้นก็เหมือนกัน.
นิมิตทั้งหลายปรากฏแล้วแก่ภิกษุนั้น.

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงได้นำเธอเข้าไปในสำนัก
ของพระศาสดาแล้ว แสดงให้ทรงทราบว่า ภิกษุรูปนี้คิด
ต้องการจะสึก พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุได้ยืนยันว่า เธอคิด
จะสึกจริงหรือ.

เมื่อภิกษุรูปนั้นกราบทูลตามความเป็นจริงแล้ว

จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ เธออย่าตกอยู่ในอำนาจแห่ง
กิเลสเลย. ธรรมดาว่า มาตุคามนี้เป็นข้าศึก (ต่อการประพฤติ

พรหมจรรย์) เธอจงหักห้ามจิตที่คิดรักใคร่เยื่อใยในมาตุคาม
นั้นเสีย จงยินดีในพระศาสนาเถิด. จริงอยู่ บัณฑิตครั้ง
โบราณทั้งหลาย แม้จะเป็นผู้มีเดช ย่อมต้องเสื่อมไปได้
เพราะเป็นผู้มีจิตคิดรักใคร่ในมาตุคาม และเป็นผู้หมกเคซ ถึง
ความพินาศย่อยยับเพราะมาตุคาม. ดังนี้แล้ว ได้ทรงนิ่งเฉย
อยู่ ใต้รับการอาราธนาจากภิกษุเหล่านั้น จึงทรงนำอดีต
นิทานมา ตรัสว่า

ในอดีตกาล พระราชาพระองค์หนึ่งทรงพระนาม
ว่า **พระเจ้าโอกกากราช** ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม ใน
ราชธานีชื่อกุสาวดี ในแคว้นแคว้นมัลละ. ท้าวเธอมีพระอักร
มหสิททรงพระนามว่า **สีลวดี** ซึ่งเป็นใหญ่กว่านางสนม
จำนวน ๑๖,๐๐๐ นาง. พระนางสีลวดีนั้น หามีพระโอรสและ
พระธิดาไม่. ลำดับนั้น ชาวเมืองและชาวแคว้นทั้งหลาย
จึงพากันมาประชุมที่พระทวารพระราชนิเวศน์แล้ว ร้องเรียน
แต่พระราชาพระองค์นั้นว่า บ้านเมืองจักพินาศ บ้านเมืองจัก
ฉิบหาย. พระราชาทรงให้เปิดสี่หบัญชรออก แล้วตรัสถามว่า
เมื่อเราครองรัฐอยู่ ขึ้นชื่อว่ากรกระทำสิ่งอันไม่เป็นธรรม
ย่อมไม่มี. พวกท่านจะมาร้องเรียน ทำไมกัน. พวกประชาชน

กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ เป็นความจริง ขึ้นชื่อว่าการกระทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม มิได้มีเลย. ก็แต่ว่าพระโอรสผู้จะสืบวงศ์ของพระองค์ ยังไม่มี. คนเหล่าอื่นจักช่วงชิงเอาพระราชสมบัติแล้ว ทำบ้านเมืองให้พินาศล่มจม. เพราะฉะนั้น ขอพระองค์จงทรงปรารณาพระโอรส ผู้สามารถจะปกครองพระราชสมบัติโดยธรรมเถิด พระเจ้าข้า. พระราชาตรัสว่า เราก็คงต้องการปรารณาพระโอรสอยู่ แต่จะทำอย่างไรดี.

ประชาชนกราบทูลวิธีการว่า ขอเดชะ ขึ้นแรก ขอพระองค์จงทรงปล่อยนางพื่อนรุ่นเล็กสักนางหนึ่ง กระทำให้เป็นนางพื่อนโดยธรรมไปสัก ๗ วันก่อน. ถ้านางได้บุตรก็เป็นการดี ถ้าไม่ได้. ต่อจากนั้น ขอให้ทรงปล่อยนางพื่อนชั้นกลาง. แต่นั้น ขอให้ทรงปล่อยนางพื่อนชั้นสูง. บรรดานางสนมมีประมาณเท่านี้ นางสนมผู้มีบุญคนหนึ่ง จักได้พระโอรสเป็นแน่แท้.

พระราชาทรงกระทำตามถ้อยคำของชาวเมืองเหล่านั้นทุกอย่าง ทรงอภิมุขตามความสุขสบายตลอด ๗ วัน. จึงตรัสถามนางสนม ที่พากันกลับมาแล้วว่า พวกเธอ

พอจะให้บุตรได้บ้างไหม? หญิงทั้งหมดกราบทูลว่า ขอเดชะ หม่อมฉันทั้งหลายให้ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า. พระราชาทรงเสียดพระทัยว่า โอรสจักไม่เกิดแก่เราเป็นแน่. ชาวเมืองทั้งหลายก็พากันร้องเรียนขึ้น เหมือนอย่างนั้นซ้ำอีก. พระราชาตรัสว่า พวกท่านทั้งหลายจะพากันมาร้องเรียนเอาอะไรกัน เราได้ปล่อยพวกนางฟ้อนไปตามคำของพวกท่านแล้ว จนถึงเหลือนางคนหนึ่ง ก็ยังไม่ได้บุตร. บัดนี้ เราจะกระทำการอย่างไรกัน.

พวกชาวเมืองกราบทูลว่า ขอเดชะ นางเหล่านั้นจักเป็นผู้ทุศีล ไม่มีบุญ นางเหล่านี้ไม่มีบุญสำหรับจะได้บุตร. เมื่อนางสนมเหล่านี้ไม่ได้บุตร พระองค์ก็อย่าทรงถอยพระอุตสาหะเสียดเลย. พระนางเจ้าสีลวดีพระอัครมเหสีของพระองค์ ทรงสมบุญด้วยศีล. ขอพระองค์จงทรงปล่อยพระนางไปเสียดเถิด พระนางจักได้พระโอรสเป็นแน่แท้. ท้าวเธอทรงรับรองว่า ดีละ. ดังนี้แล้วจึงรับสั่งให้ คนที่เยวติกลองเป่าประกาศว่า ชาวดีในวันที่ ๗ แต่วันนี้ไป พระราชาจะทรงนำพระนางเจ้าสีลวดี ให้เป็นนางฟ้อนรำโดยธรรมแล้วปล่อยไป. บรรดาผู้ชายทั้งหลาย จงมาประชุมกัน. ครั้นพอถึงวันที่

๗ จึงให้ตกแต่งประดับประดาพระนางเจ้าแล้ว ให้ลงจากพระราชนิเวศน์ปล่อยไป. ด้วยเดชแห่งศีลของพระนางพิภพของท้าวสักกะก็แสดงอาการเร่าร้อนขึ้น. ท้าวเธอจึงทรงใคร่ครวญว่า เกิดเหตุอะไรขึ้นหนอ. ก็ทรงทราบว่ พระนางเจ้าปรารถนาพระโอรส. จึงทรงพระดำริว่า เราควรจะให้พระโอรสแก่พระนางนี้. จึงทรงใคร่ครวญต่อไปว่า พระโอรสที่สมควรแก่พระนางนี้ ในเทวโลกมีอยู่หรือไม่หนอ ก็ได้ทรงเห็นพระโพธิสัตว์.

ได้ยินว่า พระโพธิสัตว์นั้นสิ้นอายุในภพชั้นดาวดึงส์. ในกาลนั้น และเป็นผู้ใคร่จะได้เสด็จไปยังเกิด ในเทวโลกเบื้องบนต่อไป. ท้าวสักกเทวราชจึงเสด็จไปยังประตูวิมานของพระโพธิสัตว์นั้น ตรัสว่า คุณก่อนท่านผู้เช่นเรา ท่านควรจะไปยังมนุษย์โลกแล้ว ถือบิณฑกฐินในครรภ์พระอักรรมเหสีของพระเจ้าอโศกการาช ให้พระโพธิสัตว์ยอมรับแล้ว จึงตรัสกะเทพบุตรอีกคนหนึ่งว่า ถึงท่านก็จักต้องเป็นโอรสของพระนางนี้ แล้วได้เสด็จไปยังประตูพระราชนิเวศน์ ของพระราชาด้วยเพศแห่งพราหมณ์แก่ ด้วยทรงพระดำริว่า ก็ใครๆ จงอย่าได้ทำลายศีลของพระนางนี้เสียเลย. แม้มหาชน

อาบนํ้าตกแต่งร่างกาย แล้วก็ไปประชุมที่ประตู่พระราช
นิเวศน์ ด้วยคิดว่า เราจักรับเอาพระเทวี ครั้นเห็นท้าวสักกะ
จึงได้กระทำการเยาะเย้ยว่า ท่านผู้เฒ่าจะมาทำไม. ท้าวสักกะ
ตรัสว่า ท่านทั้งหลายจะติเตียนเราทำไม ถึงแม้ว่าร่างกายของ
เราจะแก่เฒ่าก็จริง แต่ความกระชุ่มกระชวย ก็ยังไม่หมดสิ้น
ไป. เรามาด้วยคิดว่า ถ้าเราจักได้พระนางสีทวดี ก็จะพาพระ
นางไป. ดังนี้แล้ว จึงได้เสด็จเข้าไปยืนคอยอยู่ข้างหน้า ใครๆ
ทั้งหมดด้วยอาณาภาพของตน. คนอื่นไม่อาจยืนบังหน้าได้เลย
ด้วยเดชแห่งท้าวสักกะนั้น. พอพระนางเจ้าประดับด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวง เสด็จออกจากพระราชนิเวศน์. ท้าว
เธอก็คว่ำที่พระหัตถ์ แล้วก็พาหลิกไป.

ลำดับนั้น ประชาชนทั้งหลายผู้อยู่ ณ ที่นั้น จึงพากัน
ติเตียนพระนางว่า คุณเอาเถิด ท่านผู้เจริญ พราหมณ์แก่พาเอา
พระเทวีผู้ทรงไว้ซึ่งพระรูปโฉม อันอุดมถึงเพียงนี้ไป ตาแก่
ช่างไม่รู้จักสิ่งที่เหมาะสมแก่ตนเสียเลย. แม้พระเทวีก็มีได้
ทรงขวยเงิน ละอายพระทัยว่า พราหมณ์แก่พาเราไป. แม้
พระราชอาประทับยืนใกล้ช่องพระแกล ก็ทรงคอยดูอยู่ว่า ใคร
หนอจะพาพระเทวีไป. ครั้นได้เห็นพราหมณ์แก่นั้น ก็ทรง

เสียดพระทัย.

ท้าวสักกะทรงพาพระนางออกจากประตูพระนคร ทรงเนรมิตเรือนขึ้นหลังหนึ่ง ใกล้เคียงประตูเมืองทำการเปิดบานประตูไว้ และจัดแจงเครื่องลาดที่ทำด้วยไม้ไว้แล้ว. ลำดับนั้น พระนางจึงตรัสถามท้าวเธอว่า นี่เรือนของท่านหรือคะ? ท้าวเธอจึงตรัสตอบว่า ใช่แล้วน้องนาง แต่กาลก่อนที่อยู่คนเดียว. บัดนี้ พักกับเธออยู่ด้วยกัน ๒ คนแล้ว. พักก็ต้องท่องเที่ยวไปหาข่าวสารเป็นคั่นมาไว้ เชิญน้องนางนอนพักผ่อนเสียบนเครื่องลาดไม้นี้ก่อนเถิด แล้วทรงเอาพระหัตถ์อันอ่อนนุ่ม ค่อยลูบคลำพระนาง ทรงบันดาลให้ทิพยสัมผัสแผ่ซ่านไปทั่ว ให้พระนางบรรทมหลับในที่นั้น. ด้วยความแผ่ซ่านแห่งทิพยสัมผัส พระนางจึงหมดความรู้สึกลึกลับ (หลับ ไป). ลำดับนั้น ท้าวสักกะจึงทรงอุ้มเอาพระนางไปยังพิภพชั้นดาวดึงส์ ด้วยอำนาจของตน ให้พระนางทรงบรรทมเหนือทิพยไศยาศน์ ในวิมานอันประดับประดาแล้ว. ในวันที่ ๗ พระนางจึงตื่นจากบรรทมแล้ว ทอดพระเนตรเห็นสมบัตินั้น ก็ทรงทราบได้ว่า พราหมณ์คนนั้นคงไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา เห็นที่จักเป็นท้าวสักกะแน่นอน.

ในสมัยนั้น แม่ท้าวสักกเทวราชทรงมีนางพื่อนชั้น
ทิพย์แวดล้อม ประทับนั่งที่โคนไม้ปาริฉัตรคะ. พระนางทรง
เห็นท้าวสักกะนั้นแล้ว จึงเสด็จลุกออกจากที่บรรทม เสด็จ
เข้าไปหาท้าวเธอ ถวายบังคมแล้ว ประทับยืนอยู่ส่วนข้าง
หนึ่ง. ลำดับนั้น ท้าวสักกะจึงตรัสกะพระนางว่า พระเทวี
นอ้รัก พี่จะให้พรแก่เธอสักอย่างหนึ่ง ขอเธอจงเลือกรับเอา
เถิด. พระนางทูลว่า ขอเดชะ ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์จง
ประทาน โอรสแก่หม่อมฉันสักพระองค์หนึ่งเถิด. ท้าวสักกะ
ตรัสว่า คุณก่อนพระเทวี จะว่าแต่พระโอรสคนหนึ่งเลย พี่จะ
ให้พระโอรสสัก ๒ พระองค์แก่เธอ. แต่ว่าในพระโอรสทั้ง
๒ พระองค์นั้น พระองค์หนึ่งทรงมีปัญหา แต่รูปร่างไม่
สวยงาม พระองค์หนึ่งรูปร่างสวยงาม แต่หาปัญญามีได้. ใน
พระโอรสทั้ง ๒ พระองค์นั้น เธอจะปรารถนาต้องการคน
ไหนก่อน. พระนางทูลตอบว่า ขอเดชะ หม่อมฉันปรารถนา
อยากได้พระโอรสที่มีปัญญาก่อน. ท้าวสักกเทวราชนั้นตรัส
รับว่า ดีละ. ดังนี้ แล้วทรงประทานสิ่งของ ๕ สิ่ง อันได้แก่
หญาคา ๑ ผ้าทิพย์ ๑ จันทน์ทิพย์ ๑ ดอกปาริฉัตรกัทิพย์ ๑
พิณชื่อ โกกนท ๑ แก่พระนางแล้ว ทรงพาพระนางเหาะเข้า

ไปยังห้องบรรทมของพระราชินี ให้พระนางบรรทมบนพระ
ยี่ภู่ร่วมพระแท่นที่เดียวกันกับพระราชินี ทรงบรรจุงูพระ
นาถิของพระนางด้วยพระอังกูฎฐะ (นิ้วหัวแม่มือ). ในขณะที่
นั้น พระโศภิตศัตรีทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนาง.
แม่ท้าวสักกะ ก็เสด็จไปยังสถานที่อยู่ของพระองค์ตามเดิม.
พระเทวีทรงทราบว่า พระองค์ทรงตั้งพระครรภ์ เพราะพระ
นางเป็นบัณฑิต.

ลำดับนั้น พระราชาทรงตื่นจากพระบรรทม
ทอดพระเนตรเห็นพระนาง จึงตรัสถามว่า คุณก่อนพระเทวี นี้
ใครนะพาเธอมา. พระเทวีทูลว่า ท้าวสักกะ เพคะ. พระราชา
ตรัสว่า ฉันได้เห็นประจักษ์แก่สายตาว่า ตาพราหมณ์แก่คน
หนึ่งได้พาเธอไป ทำไม เธอจึงมาหลอกลวงฉัน. พระเทวีทูล
ว่า ขอพระองค์จงทรงเชื่อเถิด เพคะ ท้าวสักกะพาหม่อมฉัน
ไป ได้พาไปถึงเทวโลก. พระราชาตรัสว่า ฉันไม่เชื่อเลย พระ
เทวี. ลำดับนั้น พระนางจึงได้แสดงหญ้าคาที่ท้าวสักกะทรง
ประทานไว้แก่พระราชานั้น. ทูลว่า ขอพระองค์จงเชื่อเถิด.
พระราชาตรัสว่า นั่นเรียกชื่อว่า หญ้าคา ที่ไหนๆ ใครๆ ก็หา
เอามาได้. ดังนี้ จึงไม่ทรงเชื่อ. ลำดับนั้น พระนางจึงทรง

นำเอาสิ่งของ ๔ สิ่งมีฟ้าทิพย์เป็นต้น แสดงแก่ท้าวเธอ.
พระราชอาพอได้ทอศพระเนตร เห็นสิ่งของเหล่านั้นแล้ว จึง
ยอมเชื่อ แล้วตรัสถามว่า คุณก่อนพระนางผู้เจริญ เรื่องท้าว
สักกะนำพาเธอไป จงพักไว้ก่อน ก็แต่ว่าเธอได้บุตรหรือไม่
เล่า. พระเทวีทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า หม่อมฉันได้พระโอรส
แล้ว. บัดนี้ หม่อมฉันกำลังตั้งครรภ์ ท้าวเธอได้ทรงสดับ
ถ้อยคำแล้ว ก็ทรงดีพระทัย จึงทรงพระราชทานเครื่อง
บริหารพระครรภ์แก่พระนาง.

พอได้ถ้วนกำหนดทศมาส พระนางเจ้าก็ประสูติพระ
ราชโอรส. พระชนกและพระชนนีมิได้ทรงขนานพระนาม
อย่างอื่นแก่พระราชโอรสนั้น ทรงขนานพระนามว่า **กุตติณ**
ราชกุมาร. ในกาลที่พระกุตติณราชกุมารเสด็จอย่างพระบาท
ไปได้ เทพบุตรอีกองค์หนึ่งก็ถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของ
พระนางอีก. พอได้ครบ ๑๐ เดือนเต็ม พระนางก็ประสูติ
พระโอรสอีกพระองค์หนึ่ง. พระชนกและพระชนนีได้ทรง
ขนานพระนามพระกุมารที่ประสูติใหม่นั้นว่า **ชยัมบดีราช**
กุมาร. พระราชกุมารทั้ง ๒ พระองค์นั้นทรงเจริญพระชันษา
ด้วยพระอิสริยยศอันยิ่งใหญ่. พระโพธิสัตว์เจ้าทรงมีปัญญา

ไม่ต้องทรงศึกษาเล่าเรียนศิลปศาสตร์อะไรๆ ในสำนักของ
พระอาจารย์ ก็ทรงถึงความสำเร็จในศิลปศาสตร์ทั้งหมดได้
ด้วยพระปัญญาของพระองค์เอง.

ลำดับนั้น ในกาลที่พระโพธิสัตว์เจ้านั้นทรงเจริญ
พระชนมายุได้ ๑๖ พระชันษา พระราชาทรงปรารถนาจะ
มอบพระราชสมบัติให้ จึงรับสั่งให้พระเทวีมา แล้วตรัสว่า
คุณก่อนพระเทวีผู้เจริญ ฉันจะมอบราชสมบัติให้แก่พระโอรส
องค์ใหญ่ของเธอแล้ว จักให้นางพื่อนทั้งหลายบำรุงบำเรอ
ขณะที่เราทั้ง ๒ ยังมีชีวิตอยู่นี้แหละ จักได้เห็นลูกของเรา
ครอบครองราชสมบัติ. ก็ลูกของเราจะชอบใจพระราชธิดา
ของกษัตริย์พระองค์ใด ในชมพูทวีปทั้งสิ้น เราจะได้้นำพระ
ราชธิดานั้น มาสถาปนาให้เป็นอัครมเหสีของลูก. เธอจงรู้
จิตใจของลูกว่า จะชอบพระราชธิดาองค์ไหนกัน. พระนาง
รับว่า ดีละ. แล้วทรงส่งนางบริจาริกาคนหนึ่งไป ด้วยพระ
คำรัสว่า เจ้าจงไปบอกเรื่องนี้แก่กุมารแล้ว จงรู้จิตใจ. นาง
บริจาริกานั้นไปทูลเรื่องนั้นแก่พระกุนารนั้นแล้ว. พระมหา
สัตว์ได้สดับถ้อยคำนั้นแล้ว จึงคิดว่า เรามีรูปร่างไม่สะสวย
งดงาม. พระราชธิดาผู้สมบูรณ์ด้วยรูป แม้ถูกนำตัวมาพอเห็น

เราก็จักหนีไปด้วยคิดว่า เราจะมีประโยชน์อะไร ด้วยกุมารผู้มีรูปร่างน่าเกลียด ความอับอายก็จะพึงมีแก่เรา ด้วยประการฉะนี้. ประโยชน์อะไร เราจะอยู่เป็นฆราวาส เราบำรุงมารดาบิดา ผู้ยังทรงพระชนม์ไปก่อน พอท่านทั้งสองนั้นสวรรคตแล้ว ก็จักออกบวช. พระองค์จึงตรัสบอกว่า เราไม่มีความต้องการด้วยพระราชสมบัติ ไม่ต้องการด้วยหมูนางพ่อน พระชนกและพระชนนีสวรรคตไปแล้ว เราก็จักบวช. นางบริจาริกานั้นสดับพระคำรัสแล้ว จึงกลับมาราบทูลพระคำรัสของพระกุนารนั้นแด่พระเทวี. แม้พระเทวีก็กราบทูลแด่พระราชอาแล้ว พระราชาทรงสดับถ้อยคำทูลนั้นแล้ว ก็ทรงเสียดพระทัย พอล่วงผ่านไป ๒-๓ วัน ก็ทรงส่งข่าวสาส์นไปอีก แม้พระกุนารนั้นก็คัดค้านอีกเหมือนเดิม. พระกุนารทรงคัดค้านอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง.

ในครั้งที่ ๔ จึงทรงดำริว่า ชรรมดาว่า ลูกจะขัดขืนคัดค้านมารดาบิดาอยู่รำไป ก็ไม่เหมาะสมเลย เราจักกระทำอุบายสักอย่างหนึ่ง. พระกุนารนั้นจึงเสด็จไปเรียกหัวหน้าช่างทองคนหนึ่งมา แล้วพระราชทานทองคำไปเป็นอันมาก. รับสั่งว่า ท่านจงทำรูปผู้หญิงให้สักรูปหนึ่งเถิด แล้วทรงส่ง

นายช่างทองนั้นไป. เมื่อนายช่างทองนั้นไปแล้ว จึงทรงเอาทองคำส่วนอื่นมาทำเป็นรูปผู้หญิงด้วยพระองค์เอง.

ก็ธรรมดาว่า ความประสงค์ของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมสำเร็จตลอดไป. รูปทองที่พระโพธิสัตว์ทรงกระทำขึ้นเองนั้น ช่างงดงามเสียเหลือล้น จนไม่มีถ้อยคำจะรำพันด้วยลิ้นได้. ลำดับนั้น พระมหาสัตว์จึงทรงแต่งตัวรูปหญิงนั้น ให้นุ่งผ้าไหมพัศตร์แล้ว ทรงให้วางไว้ในห้องอันเป็นสิริ. พระมหาสัตว์นั้น ครั้นทรงเห็นรูปผู้หญิงที่หัวหน้าช่างทองนำมา จึงทรงดิรูปลนั้นแล้ว ตรัสว่า เธอจงไปนำเอารูปหญิงที่ตั้งอยู่ในห้องอันเป็นสิริของเรา มาเทียบดูซิ. นายช่างทองนั้นเข้าไปยังห้องอันเป็นสิริ มองเห็นรูปหญิงนั้นแล้วสำคัญว่า นางเทพอัปสรนางหนึ่ง มาร่วมอภิรมย์กับพระกุมาร จึงไม่อาจจะเหยียดมือไปจับ. กลับออกมา กราบทูลว่า พระแม่เจ้าพระองค์ไร ประทับอยู่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ในห้องอันเป็นสิริ ข้าพระองค์ไม่อาจจะเข้าไปได้. พระราชกุมารตรัสว่า คุณก่อนพ่อ ท่านจงไปนำมาเถิด รูปทองคำนี้เราทำขึ้นมาเอง แล้วทรงส่งไปอีก. นายช่างทองนั้นจึงกลับเข้าไปยกออกมา. พระราชกุมารให้เก็บรูปที่ช่างทองทำมานั้น

ไว้เสียในห้องสำหรับเก็บทอง แล้วให้คนตกแต่งรูปที่
พระองค์ทรงกระทำ แล้วทรงให้ยกขึ้นวางบนรถ ส่งไปยัง
สำนักของพระมารดา ด้วยพระดำรัสว่า ถ้าผู้หญิงดงาม
เหมือนอย่างรูปนี้ มีอยู่ หม่อมฉันจักอยู่ครองครองเรือน.

พระเทวีนั้รับสั่งให้เรียกพวกอำมาตย์มา แล้วตรัส
ว่า ท่านทั้งหลาย พระโอรสของเรามีบุญมาก เป็นพระโอรส
ที่ท้าวสักกะประทานให้ อยากรู้ได้นางกุมาริกาที่รูปสวย
เหมือนรูปนี้ พวกท่านได้หญิงมีรูปร่างเห็นปานนี้ จงพามา
จงตั้งรูปนี้ไว้บนยานอันปกปิดแล้ว เทียวไปตลอดชมพูทวีป
ทั้งสิ้น ถ้าได้พบพระธิดาของพระราชาพระองค์ใด มีรูปร่าง
ดงามเห็นปานรูปนี้ไซ้รู้ ก็จงถวายรูปทองนั้นแด่พระราช
พระองค์นั้นนั่นแล. แล้วกราบทูลว่า พระเจ้าโศกการาชจัก
กระทำอวาวหวิวามงคลกับพระองค์ ทูลกำหนดคนนั้นแล้ว
จึงรีบกลับมา.

อำมาตย์เหล่านั้นรับพระราชเสาวนีย์แล้ว นำรูปนั้น
ออกจากเมือง พร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก เทียวเสาะ
แสวงหาไปถึงราชธานีใด ก็สังเกตว่า ในสถานที่ที่มหาชนมา
ประชุมกัน ในเวลาเย็นในราชธานีนั้น ก็ตกแต่งรูปหญิงนั้น

ด้วยเครื่องประดับ อันประกอบด้วยผ้าและดอกไม้ ยกขึ้นตั้งบนวอทองคำแล้ว ตั้งไว้ที่ริมหนทางที่จะไปยังท่าหน้า. ส่วนพวกคนต่างพากันหลบไป ยืนอยู่ที่ส่วนข้างหนึ่ง เพื่อคอยสดับฟังถ้อยคำของมหาชน ผู้มาแล้วและมาแล้ว. ฝ่ายมหาชน ครั้นมองดูรูปหญิงนั้น ไม่เข้าใจว่าเป็นรูปทองคำ จึงชวนกันชมเชยว่า หญิงนี้แม้เป็นเพียงหญิงมนุษย์ ก็ยังสวยงามอย่างที่สุด เปรียบประดุจนางเทพอัปสร ทำไมจึงมายืนอยู่ในที่นี้ หรือว่ามาจากไหน. หญิงงามเห็นปานนี้ ในเมืองของพวกเราไม่เคยมีเลย ดังนี้แล้ว ก็พากันหลีกไป. พวกอำมาตย์ได้ฟังถ้อยคำนั้นแล้ว จึงปรึกษากันว่า ถ้านางทาริกางามปานรูปนี้ พึงมีในเมืองนี้ไซ้ร้ ชนทั้งหลายพึงกล่าวว่านางคนนี้เหมือนกับพระราชธิดาองค์โน้น นางคนนี้เหมือนธิดาของอำมาตย์คนโน้น. ในเมืองนี้คงไม่มีนางงามคล้ายกับรูปนี้ เป็นแน่แท้. จึงถือเอารูปหญิงนั้น ไปยังเมืองอื่นๆ ต่อไป. พวกอำมาตย์เหล่านั้นเที่ยวไปอย่างนี้ จนถึงเมืองสาครละในแคว้นมัททะ โดยลำดับ.

ก็พระเจ้ามัททราช ในเมืองสาครละนี้ มีพระธิดาอยู่ ๘ พระองค์ ทรงพระรูปพระโฉมงดงามสูงสุดเปรียบประดุจ

นางฟ้า. พระราชธิดาผู้เป็นพระพี่ใหญ่กว่าพระธิดาเหล่านั้น
ทั้งหมด มีพระนามว่า **ประภาวดี** เพราะมีพระรัศมีแผ่ซ่าน
ออกจากพระสรีระของพระนาง คล้ายแสงดวงอาทิตย์อัน
อ่อน. แม้ในเวลากลางคืน ในห้องอันมีเนื้อที่กว้างประมาณ
๔ สอก ก็ไม่ต้องทำการตามประทีปโคมไฟ. บริเวณห้องนั้น
ทั้งหมด จะมีแสงสว่างเสมอ เป็นอันเดียวกันทีเดียว.

ก็และพระนางประภาวดีนั้น มีพระพี่เลี้ยงคนหนึ่ง
เป็นหญิงค่อมพิการ. นางพี่เลี้ยงนั้นพอให้พระนางประภาวดี
เสวยเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงจะให้นางวรรณทาสี ๘ คนถือ
หม้อน้ำจำนวน ๘ หม้อ ไปยังทำน้าในเวลาเย็น เพื่อตักน้ำไป
ตรงสนามพระนาง. ครั้นมองเห็นรูปทองคำที่ตั้งไว้ข้างริม
ทาง ที่จะเดินไปยังทำน้านั้น จึงเข้าใจไปว่าเป็นพระนาง
ประภาวดี. พวกกันโกรธว่า พระนางนี้ช่างว่ายากเสียจริงๆ.
ตรัสว่า เราจักตรงสนามน้ำแล้ว ส่งพวกเรามาตักน้ำ กลับมา
ยื่นคอกอยู่ที่ หนทางจะไปสู่ทำน้าก่อนหน้าเรา. แล้วจึงพากัน
กล่าวว่า ข้าแต่พระนางเจ้าผู้ทำสกุลาให้ได้รับความละอาย ไม่
สมควรเป็นอย่างยิ่ง ที่พระนางจะมายืนอยู่ในที่นี้ ก่อนกว่า
พวกหม่อมฉัน. ถ้าพระเจ้าแผ่นดินจักรพรรดิราชไชวรี ก็คงจัก

ทำพวกหม่อมฉันให้พินาศเป็นแน่. ดังนี้ แล้วจึงเอามือแตะที่ข้างแก้มของรูปเทียมนั้น ฝ่ามือก็คล้ายกับว่าจะแตกออกไป. ลำดับนั้น นางจึงรู้ว่าเป็นรูปทองคำ หัวเราะขบขันอยู่จึงไปหาพวกนางวรรณทาสี แล้วกล่าวว่า พวกเธอจงมาดูการทำของฉัน ฉันได้แตะต้องด้วยสำคัญคิดว่า รูปนี้ คือ พระนางเจ้าของเรา. รูปเปรียบนี้จะมีค่าราคาอะไร ในสำนักแห่งพระธิดาของเรา เพียงแต่ให้มือของเราได้รับความเจ็บไปอย่างเดียว.

ลำดับนั้น พวกราชทูตจึงพากันถือเอารูปหญิงนั้นแล้ว ถามนางพี่เลี้ยงนั้นว่า ท่านกล่าวว่า ธิดาของเราสวยงามกว่ารูปเทียมนี้อันใด ท่านกล่าวหมายถึงใครกัน นางพี่เลี้ยงตอบว่า พระธิดาของพระเจ้ามัททราช ทรงพระนามว่า ประภาวดี รูปเปรียบนี้มีราคาไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ ของพระนางเลย. พวกอำมาตย์เหล่านั้นพากันดีใจ ไปยังพระทวารพระราชวัง สั่งให้กราบทูลว่า พวกราชทูตของพระเจ้าโศกกากราชมาคอยเฝ้าอยู่ที่พระทวาร พระเจ้าข้า. พระราชาเสด็จลุกจากอาสนะประทับยืนแล้วตรัสสั่งว่า พวกท่านจงเรียกเขาเข้ามาเถิด. พวกราชทูตเหล่านั้นเข้าไป แล้วถวายบังคมพระราชาแล้ว

กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า พระราชาของพวกข้าพระองค์
ตรัสถามว่า พระองค์ทรงพระสำราญดีหรือ พระเจ้าข้า.

พระราชาทรงกระทำสักการะและต้อนรับ แล้วตรัสถามพวก
อำมาตย์ว่า พวกท่านมานี้ เพื่อประสงค์อะไร. พวกอำมาตย์
จึงกราบทูลว่า พระราชาของข้าพระองค์ มีพระโอรสพระ
นามว่า กุสกุมารมีพระสุรเสียงก้องกังวาน คล้ายกับเสียง
ราชสีห์ พระราชาทรงมี พระประสงค์จะมอบพระราชสมบัติ
ให้แก่พระโอรสนั้น จึงส่งพวกข้าพระองค์มาเฝ้าถวายบังคม
พระองค์ นัยว่า พระองค์จึงพระราชทาน พระนางประภาวดี
พระธิดาของพระองค์แก่พระโอรสนั้นเถิด พระเจ้าข้า และ
ของทรงรับไทยธรรม พร้อมด้วยรูปทองคำนี้เถิด พอกราบ
ทูลเสร็จแล้ว จึงได้น้อมถวายรูปทองคำนั้น แต่พระราชา
พระองค์นั้น. แม้พระเจ้ามัททราชนั้นก็ทรงดีพระทัย ทรง
ยอมรับด้วยทรงพระดำริว่า จักมีวิวาหมงคลกับพระราชา
ผู้ใหญ่เห็นปานนี้.

ลำดับนั้น พวกทูตจึงกราบทูลท้าวเธอว่า
พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่อาจจะรอช้าอยู่ได้ จักต้องรีบ
ไปกราบทูล การได้พบพระราชธิดาแต่พระราชาให้ทรง

ทราบ เพื่อว่า พระองค์จักได้เสด็จมารับพระนางไป. พระ
เจ้ามัททราชพระองค์นั้นทรงรับว่า ดีละ แล้วทรงจัดแจง
เครื่องทำสักการะแก่พวกทนต์เหล่านั้น. พวกทนต์เหล่านั้น
กลับไปยังกรุงกุสาวดีแล้ว กราบทูลเรื่องราวนั้นแด่
พระราชาและพระเทวี ให้ทรงทราบ.

พระราชาเสด็จออกจากกุสาวดีนคร พร้อมด้วย
บริวารเป็นอันมาก เสด็จถึงเมืองสาครละ โดยลำดับ. ฝ่ายพระ
เจ้ามัททราชก็ทรงกระทำการต้อนรับ ให้ท้าวเธอเสด็จเข้า
ไปสู่พระนครแล้ว ได้ทรงกระทำสักการะอย่างใหญ่ยิ่ง. โดย
ล่วงไปวันหนึ่ง สองวัน และสามวัน พระนางสีลวดีทรงพระ
ดำริว่า ใครจะรู้ว่า พระราชธิดานั้นจักเป็นอย่างไร เพราะ
ความที่พระนางเจ้าเป็นบัณฑิต จึงกราบทูลพระเจ้ามัททราช
ว่า หม่อมฉันใครจะได้เห็นพระสุณิสา (ในอนาคต) เพคะ.
ท้าวเธอทรงรับว่า ดีละ แล้วรับสั่งให้เรียกพระราชธิดา
ประภาวดีมาเฝ้า. พระราชธิดาประภาวดีทรงตกแต่งพระองค์
ด้วยเครื่องอลังการพร้อมสรรพ แวดล้อมไปด้วยหมู่พระพี่
เลี้ยงนางนมเสด็จออกมาไหว้แม่เฝ้า. พระนางสีลวดีนั้น ครั้น
ได้ทอดพระเนตรเห็นพระนาง จึงทรงพระดำริว่า ราชธิดา

องค์นี้เป็นหญิงมีรูปร่างงดงามมากนัก ส่วนโอรสของเรามีรูปร่างไม่งดงาม ถ้าพระราชธิดาองค์นี้ได้ทอดทัศนการณ์เห็นโอรสของเราเข้า แม้วันเดียวก็คงจะไม่อยู่ร่วมด้วยเด็ดขาด คงจะรีบหนีไปเป็นแน่แท้ เห็นที่เราจักต้องทำกลอุบาย. พระนางสีลวดี จึงให้เชิญเสด็จพระเจ้ามัททราชมาแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่ महाराज เพคะ พระสุณิสาสมควรแก่พระโอรสของหม่อมฉัน ก็แต่ว่า จาริตอันสืบมาจากประเพณีแห่งสกุลของหม่อมฉันมีอยู่ ถ้าพระราชธิดาองค์นี้จักประพฤติดำจาริตประเพณีนี้ได้ หม่อมฉันก็จักรับพระราชธิดาองค์นี้ไว้. พระราชาตรัสว่า ก็จาริตประเพณีของพระองค์เป็นอย่างไรละ. พระนางสีลวดีตรัสตอบว่า ประเพณีในราชวงศ์ของหม่อมฉันมีอยู่ว่า พระวรชายาจะพบหน้าพระราชสวามีในเวลากลางวันไม่ได้ จนกว่าจะทรงตั้งพระครรภ์เสียก่อน จึงจะพบหน้ากันได้ หากว่าพระราชธิดาประภาวดีพระองค์นี้ จักทรงทำตามประเพณีนี้ได้ หม่อมฉันจึงจะรับพระนางไว้. พระราชาจึงตรัสถามพระธิดาว่า คุณก่อนแม่ แม่จักประพฤติดำอย่างที่ว่านั้น ได้หรือไม่เล่า. พระราชธิดาประภาวดีนั้นจึงทูลว่า ได้เพคะ เสด็จพ่อ.

ลำดับนั้น พระเจ้าโศกการาชจึงได้ถวายพระราช
ทรัพย์เป็นอันมาก แต่พระเจ้ามัททราช แล้วทรงรับพระนาง
ประภาวดีนั้นเสด็จกลับไป. แม้พระเจ้ามัททราช ก็ทรงส่ง
พระราชธิดาไปด้วยบริวารใหญ่. พระโศกการาชเสด็จกลับ
กรุงกุสวดีแล้ว มีพระบรมราชโองการให้ตกแต่งพระนคร
ปล่อยนักโทษทั้งหมด ทรงกำหนดการอภิเษกพระราชโอรส
ทรงสถาปนาพระนางประภาวดีให้เป็นอัครมเหสีแล้ว ทรง
ให้ราชบุรุษเที่ยวตักลองประกาศว่า บัดนี้ ราชอาณาจักรเป็น
ของพระเจ้ากุสวดีแล้ว. พระราชาทั้งหลายในพื้นที่ชมพูทวีป
ทั้งหมด พระองค์ใดมีพระราชธิดา พระราชาพระองค์นั้นขอ
ทรงส่ง พระราชธิดาไปถวายแก่พระเจ้ากุสวดี พระราชา
เหล่านั้นได้มีพระราชโอรส พระราชาเหล่านั้นทรงหวังความ
เป็นมิตรไมตรีกับพระเจ้ากุสวดีนั้น ก็ทรงส่งพระราชโอรส
ของพระองค์ไปเป็นพระราชอุปัฏฐาก. พระโพธิสัตว์เจ้าทรง
มีพระนางสนมเป็นบริวารมากมาย ทรงปกครองพระราช
สมบัติด้วยพระอิสริยยศอันใหญ่ยิ่งเกรียงไกร.

ฝ่ายพระนางประภาวดียอมไม่ได้เพื่อจะเห็น พระ
โพธิสัตว์เจ้านั้นในเวลากลางวันเลย แม้พระโพธิสัตว์เจ้าก็

ไม่ได้เห็นพระนางในเวลากลางวันเหมือนกัน. พระราชาและพระราชินีทั้ง ๒ พระองค์ เห็นกันก็แต่เฉพาะเวลากลางคืนเท่านั้น. แม้รัศมีที่ฉายออกจากพระสรีระของพระนางประภาวดี ในเวลากลางคืนนั้น ก็ไม่สามารถจะส่องให้เห็นพระพักตร์ชัดเจนได้. พระโพธิสัตว์เจ้าเสด็จออกจากห้องที่ประทับเฉพาะในเวลากลางคืนเท่านั้น. พอ ๒-๓ วันผ่านไป พระโพธิสัตว์เจ้าพระองค์นั้น ก็ทรงมีความปรารถนาจะให้เห็น พระพักตร์พระนางประภาวดีในเวลากลางวัน จึงทูลพระมารดาให้ทรงทราบ. พระมารดา ก็ทรงห้ามเสียว่า อย่าชอบใจไปนักเลยพ่อ (อย่าทูลนทูลรายใจไปนักเลย) ของรอลไปจนกว่าจะได้พระโอรสสักพระองค์หนึ่งก่อนเถิด. พระโพธิสัตว์เจ้านั้นก็ทรงอ่อนน้อมอยู่บ่อยๆ. ลำดับนั้น พระเทวีจึงมีพระกระแสรับสั่งกะพระโพธิสัตว์เจ้านั้นว่า ถ้าอย่างนั้นพ่อจงไปยังโรงช้างแล้วยืนอยู่ด้วยเพศแห่งคนเลี้ยงช้าง แม่จะพาพระนางประภาวดีไปในที่ตรงนั้น ขอเชิญพ่อจงดูนางเสียให้เต็มเนตร แต่อย่าให้นางรู้จักพ่อได้เป็นเด็ดขาด. พระโพธิสัตว์เจ้านั้นจึงรับว่า ดีละ แล้วได้เสด็จไปยังโรงช้าง. ลำดับนั้น พระมารดาของพระโพธิสัตว์เจ้านั้น จึงมีพระ

คำรัสตริสสั่งให้คนตกแต่งโรงช้าง แล้วรัสซักชวนพระนาง
ประภาวดีว่า มาเถิดลูก เราทั้ง ๒ คนไปคูช้างคั่นของพระ
ภัสตากันเถิด แล้วจึงเสด็จไปยังโรงช้างนั้น ทรงชี้แสดงแก่
พระนางประภาวดีว่า ช้างเชือกนี้มีชื่อเป็นอย่างโน้น ดังนี้.

พระราชาทรงทอดพระเนตรเห็นนางเสด็จดำเนินไป
ข้างพระมารดา จึงทรงหยิบเอาขี้ช้างก้อนหนึ่งขว้างไปที่หลัง
พระนาง ด้วยการปลอมตัวเป็นคนเลี้ยงช้างทีเดียว. พระนาง
ประภาวดีทรงกริ้วโกรธเป็นอย่างมาก จึงมีพระกระแสรับสั่ง
ว่า เราจักให้พระราชาทรงตัดมือของเจ้าเสีย แล้วทูลพระเทวี
ให้ลงโทษ. ฝ่ายพระราชมารดาก็ทรงปลอบประโลมเอา
พระทัยว่า อย่าทรงกริ้วโกรธไปเลยแม่เจ้า แล้วทรงลูบหลัง
ให้. ต่อมาพระราชาทรงต้องการที่จะได้เห็นพระนางซ้ำอีก
จึงเสด็จไปทอดพระเนตรพระนางที่โรงม้า ด้วยการปลอมตัว
เป็นคนเลี้ยงม้า แล้วทรงเอาก้อนขี้ม้าขว้างไปเหมือนเดิมนั้น
อีก. แม้ในกาลนั้น พระนางก็ได้ทรงกริ้วใหญ่ พระสัสสุ(แม่
พี่) ก็ต้องทรงปลอบประโลมอีก.

ในวันต่อมา พระนางประภาวดีทรงใคร่จะได้เห็น
พระมหาสัตว์เจ้า จึงทูลบอกแก่พระสัสสุ แต่ก็ถูกพระสัสสุ

ทรงห้ามว่า อย่าเลย แม่อย่าขบใจเลย ดังนี้ ก็ทุลฮั่นวอนอยู่ บ่อยๆ แล้ว. ลำดับนั้น พระเทวีจึงตรัสกะพระนางว่า ถ้าอย่าง นั้น ในวันพรุ่งนี้ ลูกชายของฉันทจักรจะทำประทักษิณพระ นคร แม่จงเปิดสี่หับญชรคอยดูแลเถิด. ก็ครั้งตรัสอย่างนี้ แล้ว ในวันรุ่งขึ้น จึงมีพระกระแสนรับสั่งให้คนตักแต่งพระ นครแล้ว โปรดให้พระชยัมบดีราชกุมาร (น้องชายพระเจ้า กุสราช) ทรงเครื่องต้นอย่างกษัตริย์ ให้ประทับนั่งบนหลัง ช้างแล้ว ให้พระโพธิสัตว์เจ้าประทับนั่งบนอาสนะข้างหลัง ให้กระทำประทักษิณพระนคร แล้วทรงพาพระนางประภา วดีไปประทับยืนที่สี่หับญชร ตรัสว่า แม่จงดูความเลิศด้วย ความงามแห่งพระสิริของสามิแม่เถิด. พระนางประภาวดี ทรงสำคัญว่า เราได้พระสวามีที่มีความสมควรกันแล้ว ดังนี้ แล้ว ก็ทรงมีพระทัยโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง. ก็ในวันนั้น พระ มหาสัตว์เจ้าปลอมพระองค์เป็นนายควาญช้าง ประทับนั่งบน อาสน์ข้างหลังของพระชยัมบดีราชกุมาร ก็ได้ทอดพระเนตร ดูพระนางประภาวดีสำเร็จตามพระประสงค์ ได้ทรงแสดง อากาญช์ตามความพอพระทัย ด้วยอำนาจการทำมีโอให้ ขวักไขว่แปลกๆ เป็นต้น. เมื่อช้างพระที่นั่งคล้อยผ่านไปแล้ว

พระราชมารดาจึงตรัสถามพระนางประภาวดี ว่า แม่เห็นพระ
ภักดาของแม่แล้วหรือ. พระนางทูลว่า เห็นแล้วเพคะ ท่านแม่
แต่นายควาญช้างผู้นั่งอยู่บนอาสนะหลังของพระภักดานั้น
ช่างเป็นคนที่คือสอนยากเสียเหลือเกิน แสดงการทำมือ
ขวักไขว้ให้แปลกๆ เป็นต้นแก่หม่อมฉัน เพราะเหตุไร เขาจึง
จัดให้คนผู้ไม่มีสง่าราศี เช่นเจ้าคนนั้น ขึ้นไปนั่งบนอาสน์
ข้างหลังพระเจ้าแผ่นดินได้. พระเทวีจึงตรัสว่า คุณก่อนแม่
ธรรมดาว่า การระวังภัยบนอาสน์ด้านหลังของพระราชา อัน
บุคคลพึงปรารถนา. พระนางประภาวดี จึงทรงดำริว่า ควาญ
ช้างคนนี้ ช่างได้อภัยเป็นพิเศษเสียเหลือเกิน ไม่เคยสำคัญ
พระราชาวา เป็นพระราชเสียบ้างเลย หรือว่าควาญช้างคนนี้
เป็นพระเจ้ากุสราชกันแน่ ก็พระเจ้ากุสราชนี้คงจักมีรูปร่าง
น่าเกลียดอย่างเหลือเกิน เป็นแน่ทีเดียว เพราะฉะนั้น เขาจึง
ไม่ยอมแสดงองค์พระเจ้ากุสราชนั้นแก่เรา.

พระนางประภาวดีจึงทรงกระซิบกะนางค่อมที่ใกล้หู
ว่า คุณก่อนแม่ค่อม เธอจงไปดูให้รู้ทีหรือว่า พระเจ้ากุสราชป
ระทับบนอาสน์ข้างหน้า หรือว่าประทับบนอาสน์ข้างหลัง
กันแน่. หญิงค่อมจึงทูลถามว่า ก็หม่อมฉันจักทราบได้

อย่างไรเล่า เพคะ. พระนางจึงตรัสว่า ถ้าแม้ว่านายควาญช้างคนนั้นจักเป็นพระราชโอรสก็จักเสด็จลงจากหลังช้างก่อน เธอจึงรู้ด้วยสัญญา (วิธี) อย่างนี้. นางค่อมนั้นได้มาขึ้นคูดูกอยู่ที่ส่วนข้างหนึ่งแล้วมองเห็นพระมหาสัตว์เจ้าลงมาก่อนมองเห็นพระขยัมบดีราชกุมารเสด็จลงมาทีหลัง. แม้พระมหาสัตว์เจ้าทรงมองไปข้างโน้นบ้าง ข้างนี้บ้าง ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นนางค่อม ก็ทรงทราบว่า นางค่อมนี้จักมาเพราะเหตุชื่อนี้ จึงรับสั่งให้เรียกนางค่อมมาแล้ว ตรัสกำชับอย่างกวดขันว่า เธออย่าได้บอกเรื่องนี้แก่พระนางประภาวดีเป็นเด็ดขาด แล้วทรงส่งไป. นางค่อมนั้นกลับไปก็กราบทูลพระนางประภาวดีว่า พระเจ้ากุสราษฏ์เสด็จประทับอยู่บนอาสนะข้างหน้าเสด็จลงก่อน. พระนางประภาวดีก็ทรงเชื่อถ้อยคำของนางค่อมนั้น.

ในวันต่อมา พระราชาทรงมีพระประสงค์จะได้ทอดพระเนตรเห็นพระนางประภาวดีอีก จึงทรงทูลอ้อนวอนพระราชมารดาแล้ว. พระราชมารดาไม่อาจจะทรงห้ามได้ จึงตรัสสั่งว่า ถ้าอย่างนั้น พอลงพลอมเพศไม่ให้ใครๆ รู้จักแล้วจงไปยังอุทยาน. พระราชาเสด็จ ไปยังอุทยาน แล้วทรงยืนแช่

น้ำอยู่ในสระโบกขรณีประมาณแค่คอ ทรงเอาใบบัวปกปิด
พระเศียร ทรงยื่นเอาดอกบัวที่บานบังพระพักตร์ไว้. แม้พระ
ราชมารดาของพระโพธิสัตว์เจ้านั้น ก็ทรงพาพระนางประภา
วดีไปยังพระราชอุทยาน ทรงชี้ชวนให้ชมอยู่ว่า แม่จงดู
พฤกษาเหล่านี้ จงดูหมู่สุกฏา จงดูหมู่มีคะเป็นต้น ได้เสด็จ
มาถึงฝั่งแห่งสระโบกขรณี. พระนางประภาวดีนั้น
ทอดพระเนตรเห็น สระโบกขรณีอันดาดายไปด้วย
ดอกบัว ๕ ชนิด ทรงปรารถนาจะเสด็จลงตรง จึงเสด็จลงสู่
สระโบกขรณี พร้อมด้วยนางบริจาริกาทั้งหลาย ทรงเล่นอยู่
ครั้นพอทอดพระเนตรเห็น ดอกบัวที่พระโพธิสัตว์เจ้าซ่อน
อยู่นั้น ทรงใคร่จะเก็บ จึงทรงเอื้อมพระหัตถ์ออกไป.

ลำดับนั้น พระราชาจึงทรงเปิดใบบัวออกแล้ว เข้า
คว้าพระนางด้วยพระหัตถ์พลางร้องว่า เราคือพระเจ้ากุสราช.
พระนางพอได้ทอดพระเนตรเห็นพระพักตร์ของพระ
โพธิสัตว์เจ้านั้นแล้ว ทรงร้องขึ้นด้วยสำคัญว่า ยักษ์จับเรา
แล้วทรงถึงวิสัยญีภาพ สิ้นพระสติสมฤติอยู่ในที่ตรง
นั้นเอง. ลำดับนั้น พระราชาจึงทรงปล่อยพระหัตถ์ละจาก
พระนาง. ครั้นพอพระนางทรงรู้สึกระงอค์ได้แล้ว จึงทรง

คำริว่า ได้ยินว่า พระเจ้ากุสราชน ทรงจับมือเรา ก็เราถูกพระ
เจ้ากุสราชน ขว้างด้วยก้อนคูดช้างที่โรงช้าง แล้วขว้างด้วย
ก้อนคูดม้าที่โรงม้า ก็พระเจ้ากุสราชนนี้แลประทับนั่งบน
อาสน์หลังช้าง ทรงเกี่ยวเรา เราไม่มีความต้องการพระภักศา
ผู้มีพัศตร์อันน่าเกลียดถึงขนาดนี้ เราจักทิ้งพระภักศานี้เสีย
เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็จักได้สามีคนอื่น ดังนี้แล้ว จึงให้คนเรียก
พวกอำมาตย์ที่ตามเสด็จมากับพระนางแล้ว ตรัสว่า พวกท่าน
จงทำการตระเตรียมยานพาหนะให้เรา เราจักไปในวันนี้
แหละ. พวกอำมาตย์เหล่านั้นจึงกราบทูลแด่พระราชินีให้ทรง
ทราบ. พระราชินีจึงทรงพระดำริว่า ถ้าพระนางไม่ได้เพื่อจะ
กลับไป ดวงหทัยของพระนางคงจักแตกเป็นแน่ ขอให้พระ
นางกลับไปก่อนเถิด เราจักนำพระนางกลับมาด้วยกำลังของ
ตนเองอีกครั้ง พอทรงดำริแล้ว ต่อนั้นมา จึงทรงอนุญาตให้
พระนางประภาวดีนั้นเสด็จกลับไป. พระนางเสด็จกลับไป
ยังเมืองของพระราชบิดาตามเดิม. แม้พระมหาสัตว์เจ้าก็เสด็จ
ออกจากพระราชอุทยานเข้าไปสู่พระนคร เสด็จขึ้นสู่พระ
ปราสาทอันประดับแล้ว.

จริงอยู่ พระนางมิได้ทรงมีความยินดีพระโพธิสัตว์

เจ้า ด้วยอำนาจการที่ได้ทรงตั้งความปรารถนาไว้ในปางก่อน. แม้พระโพธิสัตว์เจ้านั้นที่มีพระรูปกายไม่งดงาม ก็ด้วยอำนาจบูรพกรรมของพระองค์เอง.

ได้ยินว่า ในอดีตกาล มีหมู่บ้านอันตั้งอยู่ข้างประตูเมืองพาราณสี ตระกูล ๒ ตระกูล คือ ตระกูลที่อาศัยอยู่ข้างถนนหน้าหมู่บ้าน ตระกูล ๑ อาศัยอยู่ข้างถนนหลังหมู่บ้าน ตระกูล ๑. ตระกูลหนึ่งมีลูกชาย ๒ คน ตระกูลหนึ่งมีลูกสาว ๑ คน ในบรรดาบุตรชายทั้ง ๒ คนนั้น พระโพธิสัตว์เป็นน้องชาย. มารดาบิดาได้ไปขอนางกุมาริกานั้นมาให้แก่พี่ชาย. พระโพธิสัตว์ผู้เป็นน้องชาย ยังไม่มีภริยา จึงอาศัยอยู่ในบ้านของพี่ชาย. อยู่มาวันหนึ่ง พี่สะใภ้ได้ทอดขนมที่มีรสชาติอร่อยยิ่งนัก ในเรือนนั้น. แต่พระโพธิสัตว์ได้ไปป่าเสีย พี่สะใภ้จึงได้แบ่งขนมไว้ให้แก่พระโพธิสัตว์นั้น ส่วนหนึ่ง ส่วนที่เหลือนั้น ก็แจกกันบริโภคนจนหมด.

ในขณะนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าได้มาถึงประตูเรือนเพื่อภิกษา พี่สะใภ้ของพระโพธิสัตว์ จึงคิดว่า เราจักค่อยทำขนมให้น้องผิวใหม่ ดังนี้แล้ว จึงถือเอาขนมส่วนที่เก็บไว้ให้พระโพธิสัตว์นั้น ไปถวายแด่พระปัจเจกพุทธเจ้าเสีย. แม้

พระโพธิสัตว์นั้นก็กลับมาจากป่า ในขณะที่นั้นพอดี. ตอนนั้นนางจึงพูดกับพระโพธิสัตว์นั้นว่า น้องชายเอ๋ย จงทำจิตใจให้ผ่องใสเถิดหนา ขนมอันเป็นส่วนหนึ่งของน้อง พี่ได้ถวายแด่พระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว. พระโพธิสัตว์นั้นก็กลับโกรธว่า เจ้ากินขนมอันเป็นส่วนของเจ้าหมดแล้ว กลับมาเอาขนมอันเป็นส่วนของฉันไปถวายพระ ชีชะแล้วข้าจักกินอะไรเล่า จึงรีบตามพระปัจเจกพุทธเจ้าไปเอาขนมจากบาตรกลับคืนมา พี่สะใภ้ฉันจึงรีบไปยังเรือนมารดาแล้ว นำเอาเนยใสที่ยังใหม่และใสสะอาด มีสีคล้ายดอกจำปามาแล้ว ใส่บาตรจนเต็มถวายพระปัจเจกพุทธเจ้าแทน. เนยใสนั้นได้แผ่เป็นรัศมีออกไปแล้ว. นางพอได้เห็นรัศมีนั้นแล้ว จึงตั้งความปรารถนาไว้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ในที่ที่ดิฉันจะเกิดแล้ว ข้างหน้า ขอให้ร่างกายของดิฉันจงเกิดมีรัศมีเปล่งปลั่ง และมีรูปร่างสดสวยงดงามเป็นอย่างยิ่งเถิด อนึ่ง ขออย่าให้ดิฉันได้อยู่ร่วม ในที่แห่งเดียวกันกับคนที่เป็นอัสถบุรุษ ดังน้องพี่ของดิฉันคนนี้เลย. พระนางประภาวดี มิได้ทรงยินดีชอบใจ พระโพธิสัตว์เจ้านั้น ก็ด้วยอำนาจความปรารถนา ที่ทรงตั้งไว้แล้วในกาลก่อน ด้วยประการฉะนี้. แม้พระโพธิสัตว์ก็ใส่

ขนมนั่นลงในบาตรที่เต็มด้วยเนยใส แล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พี่สะใภ้ของข้าพเจ้าคนนี้ แม้จะอยู่ในที่ไกลแสนไกลตั้งร้อยโยชน์ก็ตาม ขอให้ข้าพเจ้าพึงมีความสามารถไปนำมาเป็นบาทบริจาริกาของข้าพเจ้า ให้จงได้เถิด. ด้วยอำนาจแห่งบุญกรรมที่พระโพธิสัตว์นั้น โกรธแล้วเอาขนมกลับคืนมานั้น พระโพธิสัตว์เจ้าจึงได้เป็นผู้มีรูปร่างอันไม่งดงาม น่าเกลียดแล้วแล.

ฝ่ายพระนางประภาวดีนั้น ก็ได้ทรงปรารถนาพระโพธิสัตว์นั้นเลย. พระโพธิสัตว์เจ้านั้น เมื่อพระนางประภาวดีเสด็จไปแล้ว ก็ทรงเศร้าโศกเสียพระทัย. แม้เหล่านางบริจาริกาทั้งหลายจะพากันบำรุงบำเรออยู่ โดยประการต่างๆ ก็ตาม แต่หญิงที่เหลือทั้งหลายก็ไม่อาจที่จะให้ พระโพธิสัตว์เจ้านั้นเหลียวมองดูตนได้เลย. ก็เมื่อพระราชอาพระองค์นั้น ทรงพรากรเว้นจากพระนางประภาวดีเสียแล้ว พระราชนิเวศน์แม่ทั้งหมดของพระองค์ ก็เงียบสงัดคล้าย เหมือนว่างเปล่า. ท้าวเธอทรงรำพันว่า บัดนี้ นางคงไปถึงเมืองสาครละแล้ว ดังนี้ พอใกล้รุ่งก็เสด็จไปเฝ้าพระมารดา กราบทูลว่า ข้าแต่ท่านแม่ ลูกจักไปตามพระนางประภาวดีมา ขอท่านแม่จง

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

ครอบครองราชสมบัติแทนด้วยเถิด ดังนี้

จึงตรัสปฐมคาถาว่า

รัฐของพระองค์นี้ มีทรัพย์ มียาน มีเครื่องราช
กฤตภัณฑ์ สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่น่าปรารถนาทั้งปวง. ข้าแต่พระ
มารดา ขอพระองค์จงทรงปกครองราชสมบัติของพระองค์นี้
หม่อมฉันจะขอลุลาไปยังเมืองสาครละ ซึ่งเป็นที่สถิตแห่ง
พระนางประภาวดีที่รัก.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สโยคฺคํ ได้แก่ พรั่งพร้อม
ไปด้วยเครื่องประกอบเช่นช้างเป็นต้น. บทว่า สกายูรํ ได้แก่
มีเครื่องราชกฤตภัณฑ์ ๕ อย่างพร้อมบริบูรณ์. บทว่า อนุสาส
อมุม ความว่า ได้ยินว่า พระราชาพระองค์นั้นทรงพระดำริว่า
ขึ้นชื่อว่า การมอบราชสมบัติให้แก่ผู้ชายครอบครองรองจาก
ตน เป็นการไม่สมควร จึงไม่ทรงมอบ (ราชสมบัติ) ให้แก่
พระบิดา หรือพระอนุชา เมื่อจะทรงมอบให้แก่พระมารดา
จึงได้ตรัสไว้อย่างนี้.

พระราชมารดานั้นทรงได้สดับพระราชดำรัสนั้นแล้ว จึงทรงมีรับสั่งว่า คุณก่อนลูก ถ้าอย่างนั้น ลูกจงเป็นผู้ไม่ประมาท เพราะขึ้นชื่อว่า มาตุคามมีใจไม่บริสุทธิ์ ดังนี้แล้ว

พระราชมารดานั้นทรงได้สดับพระราชดำรัสนั้นแล้ว จึงทรงมีรับสั่งว่า คุณก่อนลูก ถ้าอย่างนั้น ลูกจงเป็นผู้ไม่ประมาท เพราะขึ้นชื่อว่า มาตุคามมีใจไม่บริสุทธิ์ ดังนี้แล้ว ทรงเอาโกษนะมีรสอันเลิศต่างๆ บรรจุใส่ภาชนะทองคำจนเต็มแล้ว ทรงรับสั่งว่า ลูกพึงบริโภคนั้นในระหว่างเดินทาง แล้วทรงส่งไป พระราชาพระองค์นั้นทรงรับภาชนะนั้นแล้ว ถวายบังคมพระมารดา ทรงทำประทักษิณ ๓ ครั้ง แล้วกราบทูลว่า เมื่อหม่อมฉันยังมีชีวิตอยู่ คงจะได้กลับมาเห็นพระมารดาอีก ดังนี้แล้ว จึงเสด็จเข้าสู่ห้องอันเป็นสิริ ทรงเห็นพระแสงอาวุธ ๕ อย่าง ทรงหยิบกหาปณะพั้นหนึ่ง บรรจุลงในย่าม พร้อมทั้งภาชนะพระกระยาหาร ทรงถือพิณโกกนุทเสด็จออกจากพระนคร ทรงดำเนินไปตามมรรคา ทรงมีพระกำลังมาก มีเรี่ยวแรงเข้มแข็งเพียงเข้าซ่ว์เที่ยง ก็ทรงดำเนินไปได้ถึงตั้ง ๕๐ โยชน์ เสวยพระกระยาหารแล้ว ทรงดำเนินต่อไปอีก ๕๐ โยชน์ โดยส่วนแห่งวันที่เหลือเท่านั้น ก็ทรง

หน้า 260 จาก 402

เดินทางไปได้เส้นทางระยะถึง ๑๐๐ โยชน์ ในเวลาเย็นเสด็จ
พักสงฆ์แล้ว เสด็จเข้าถึงเมืองสาครละ.

เมื่อพระองค์พอได้เสด็จเข้าไปแล้วเท่านั้น ด้วยเดช
แห่งพระโพธิสัตว์ พระนางประภาวดีจะทรงบรรทมอยู่บน
พระที่นั่งได้ ต้องเสด็จลงมาบรรทมเหนือภาคพื้น. พระ
โพธิสัตว์มีพระอินทรีย์อันเหน็ดเหนื่อย ทรงดำเนินมาตาม
ถนน ผู้หญิงคนหนึ่งแลเห็นพระองค์เข้า จึงให้เรียกมาแล้ว
เชิญให้ประทับนั่ง ให้ล้างพระบาทจัดที่บรรทมถวาย. พระ
โพธิสัตว์เจ้านั้นมีพระวรกายเหน็ดเหนื่อยมา พอบรรทมก็
หลับสนิท. ลำดับนั้น หญิงคนนั้น พอเมื่อพระ โพธิสัตว์เจ้า
บรรทมหลับแล้ว ก็จัดแจงโภชนะมีรสอันเลิศต่างๆ เสริจ
แล้ว จึงปลุกพระ โพธิสัตว์ให้ตื่นบรรทม แล้วเชิญให้เสวย
พระกระยาหาร พระโพธิสัตว์เจ้าทรงขอบพระทัย ได้
พระราชทานกหาปณะพันหนึ่งกับภาชนะทองคำแก่หญิงคน
นั้น. ท้าวเธอทรงเก็บพระแสงเบญจอาวุธไว้ที่บ้านของหญิง
คนนั้นนั่นแล แล้วรับสั่งว่า เรายังมีสถานที่ควรจะไปอีก ดังนี้
แล้ว ทรงถือเอาพิณเสด็จไปยังโรงช้าง ตรัสว่า ขอท่านจงให้
ข้าพเจ้าพักอยู่ ณ ที่นี้สักวันหนึ่งเถิด ข้าพเจ้าจะทำการขับร้อง

เพลงให้พวกท่านได้ฟัง ดังนี้ พอเมื่อได้รับอนุญาตจากคน
เลี้ยงช้างแล้ว ก็บรรทมหลับอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งได้สักครู่ พอ
ระงับหายความเหน็ดเหนื่อยกระวนกระวายแล้ว ก็ทรงลุก
ออกมาแก้ห่อพิน ทรงคิดพินขับร้องประสานเสียง ด้วยทรง
พระคำริว่า ชนชาวนครสาครละ จงฟังเสียงพินนี้.

พระนางประภาวดีทรงบรรทมบนภาคพื้น พอได้
ทรงสดับเสียงนั้น ก็ทรงทราบได้ทีเดียวว่า เสียงพินนี้มีใช่
เสียงพินของคนอื่น พระเจ้ากุสราชต้องเสด็จมาเพื่อจะเอาตัว
เรากลับไป โดยมีต้องสงสัย. แม้พระเจ้ามัททราชทรงสดับ
เสียงนั้นแล้ว ทรงพระคำริว่า ใครนะช่างขับร้องเพลงไพเราะ
เหลือเกิน พຽงนี้เราจะให้คนเรียกคนผู้นั้นมาทำการขับร้อง
ให้เราฟัง. พระโพธิสัตว์เจ้าทรงพระคำริว่า เราอยู่ในที่นี้ไม่
อาจจะได้เห็นพระนางประภาวดี สถานที่นี้ดูไม่เหมาะ
เสียเลย จึงได้เสด็จออกไปแต่เช้าตรู่ทีเดียว ไปเสวยพระ
กระยาหารเช้าที่ในเรือนของหญิงที่พระองค์ได้เสวยแล้ว ใน
เวลาเย็นวันแรกนั้นแล ทรงเก็บพินไว้แล้ว เสด็จไปยังสำนัก
นายช่างหม้อของพระราชแล้ว เข้าขอฝากตัวเป็นศิษย์ของ
นายช่างหม้อคนนั้น เพียงวันเดียวเท่านั้น ก็ทรงขนเอาดินมา

จนเต็มเรือน แล้วบอกว่า ท่านอาจารย์ขอรับ ผมจะทำภาชนะให้ เมื่อนายช่างหม้อพูดว่า ดีซิ จึงทำเกิด จึงทรงวางก้อนดินก้อนหนึ่งลงบนไม้แป้นแล้ว ทรงปั้นหมุนไม้แป้น. พระองค์ทรงปั้นหนเดียวเท่านั้น แป้นก็หมุนอยู่ตั้งแต่เช้าจนเลยเที่ยง. พระองค์ทรงปั้นภาชนะเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง หลายชนิดหลากหลาย เมื่อจะทรงปั้นภาชนะเพื่อประโยชน์แก่พระนางประภาวดี ได้ทรงกระทำให้มีลวดลายเป็นรูปต่างๆ.

จริงอยู่ ขึ้นชื่อว่า ความประสงค์ของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ย่อมสำเร็จได้. พระองค์ทรงอธิษฐานว่า ขอให้พระนางประภาวดีจึงได้เห็นรูปเหล่านั้น แต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น. พระองค์ทรงพึงภาชนะทั้งหมดให้แห้งแล้ว ทรงเผาเสร็จแล้ว เก็บไว้จนเต็มเรือน. นายช่างหม้อนำภาชนะเหล่านั้นไปยังราชตระกูล. พระเจ้ามัททราชทอดพระเนตรเห็นภาชนะเหล่านั้นแล้ว ตรัสถามว่า ภาชนะเหล่านี้ ใครทำ. นายช่างหม้อกราบทูลว่า ข้าพระองค์เอง พระเจ้าข้า. พระราชาตรัสว่า ภาชนะที่เจ้าได้เคยทำมาแล้ว เราจำได้เป็นอย่างดี เจ้าจงบอกมานะว่า ภาชนะเหล่านี้ ใครทำ. นายช่างหม้อกราบทูลว่า ศิษย์ของข้าพระองค์ทำ พระเจ้าข้า.

พระราชธิดาว่า ผู้นั้นไม่สมควรเป็นศิษย์ของเจ้า ผู้นั้นจึงเป็นอาจารย์ของเจ้า เจ้าจึงศึกษาศิลปะในสำนักของเขาเถิด และจำเดิมแต่นี้ไป ขอให้เขาทำภาชนะทั้งหลาย สำหรับธิดาของเราทุกๆ องค์ และเจ้าจงให้ทรัพย์พันหนึ่งนี้แก่เขาด้วย ดังนี้ ให้พระราชทานทรัพย์พันหนึ่งแล้ว ตรัสว่า เจ้าจงนำภาชนะเล็กๆ เหล่านี้ไปให้พระธิดาทั้งหลายของเราด้วย.

นายช่างหม้อคนนั้นนำเอาภาชนะเหล่านั้น ไปยังตำหนักของพระราชธิดาเหล่านั้นแล้ว กราบทูลว่า ภาชนะเล็กๆ เหล่านี้ ข้าพระองค์ขอถวายไว้เพื่อสำหรับพระนางได้ทรงเล่น. พระราชธิดาเหล่านั้นทั้งหมดเสด็จมาแล้ว. นายช่างหม้อก็ได้ถวายภาชนะที่พระมหาสัตว์กระทำไว้เพื่อประโยชน์แก่พระนางประภาวดี เฉพาะพระนางทีเดียวก่อน. พระนางทรงรับภาชนะนั้นมาแล้ว ทรงเห็นพระรูปของพระองค์ พระรูปของพระมหาสัตว์ และรูปของหญิงค่อม ในภาชนะนั้นทีเดียวก่อน ก็ทรงทราบว่า ภาชนะนี้ไม่ใช่คนอื่นทำ พระเจ้ากุศราชนั้นแลทรงกระทำ ทรงแค้นเคืองแล้ว ขว้างของเหล่านั้นลงบนภาคพื้น แล้วตรัสว่า เราไม่มีความต้องการด้วยของสิ่งนี้ ใครอยากได้ ท่านจงเอาไปให้เขาเถิด. ถ้าดับ

นั่น พระราชาผู้เป็นพระภคินีทั้งหลายของพระนาง ทรงทราบ ว่า พระนางทรงกริ้ว ก็พากันทรงยืมว่า พระพี่เข้า พระทัยว่า ภาชนะเล็กๆ นี้ พระเจ้ากุศราษทรงกระทำกรรมัง ภาชนะนี้ ไม่ใช่พระเจ้ากุศราษนั้นทรงกระทำหรือ ช่างหม้อเขากกระทำต่างหาก พระพี่น้องจงรับเอาไว้เถิด. พระนางก็มิได้ตรัสบอกถึง เรื่องที่พระเจ้ากุศราษนั้นทรงกระทำ ภาชนะ และเรื่องที่พระเจ้ากุศราษนั้นเสด็จมาถึงแล้ว แก่พวกพระภคินีเหล่านั้น นายช่างหม้อได้ให้กำหนดพานหนึ่งแก่พระโพธิสัตว์แล้ว กล่าว ว่า นี่แน่ะพ่อเอ๋ย พระราชาทรงขอบใจเจ้า ได้ยินว่า จำเดิมแต่นี้ไป เจ้าพึงกระทำภาชนะสำหรับพระราชาทุกๆ พระองค์ เราจักนำไปถวายแด่พระราชาเหล่านั้นเอง พระโพธิสัตว์เจ้านั้นจึงตรัสว่า ท่านพ่อครับ ผมจักไม่กระทำเพื่อพระราชาเหล่านั้น

พระโพธิสัตว์เจ้านั้นทรงพระราชดำริว่า เราขึ้นอยู่ในที่นี้ เห็นจะไม่อาจที่จะได้เห็นพระนางประภาวดีได้ จึงพระราชทานทรัพย์พานหนึ่งนั้นแก่นายช่างหม้อนั้นทีเดียว แล้วจึงเสด็จไปยังสำนักของนายช่างสาน ผู้เป็นอนุปฎฐากของพระราชา ขอสมัครเป็นศิษย์ของนายช่างสานนั้น แล้วทรง

กระทำไบบทาลเพื่อประโยชน์แก่พระนางประภาวดีแล้ว
แสดงรูปต่างๆ คือ รูปเสวตฉัตร สถานที่สำหรับดื่ม พระนาง
ประภาวดีทรงยื่นจับผ้าเป็นต้นในไบบทาลนั้น นายช่างสานได้
ถือเอาไบบทาลนั้น และของอย่างอื่นอีก ที่พระโพธิสัตว์นั้น
ทรงกระทำแล้ว นำไปยังราชตระกูล พระราชา
ทอดพระเนตรเห็นตรัสถามว่า สิ่งของเหล่านี้ ใครทำ นาย
ช่างสานกราบทูลว่า ขอเดชะ ข้าพระองค์ทำเอง พระเจ้าข้า.
พระราชชาติว่า เราจำของที่เจ้าทำได้ดี จึงบอกมาเถิดว่า
ของเหล่านี้ ใครทำกันแน่. นายช่างสานกราบทูลว่า ขอเดชะ
ศิษย์ของข้าพระองค์กระทำ พระเจ้าข้า. พระราชาทรงรับสั่ง
ว่า ผู้นั้นไม่สมควรเป็นศิษย์ เขาจึงเป็นอาจารย์ของเจ้าจึง
เหมาะ เจ้าจงศึกษาศิลปะในสำนักของเขา และจำเดิมแต่นี้
ไป ขอให้เขาทำสิ่งของอย่างนี้แก่พวกธิดาของเรา และเจ้าจง
ให้ทรัพย์ปันหนึ่งนี้แก่เขาด้วย ดังนี้แล้ว ทรงพระราชทาน
ทรัพย์ปันหนึ่งแล้วตรัสว่า เจ้าจงนำเอาสิ่งของเครื่องประดับ
เหล่านี้ ไปให้พวกธิดาของเราด้วย.

แม้ นายช่างสานนั้นก็ ได้ถวาย ไบบทาลที่พระโพธิสัตว์
ทรงกระทำ เพื่อประโยชน์แก่พระนางประภาวดี เฉพาะพระ

นางทีเดียว คนอื่นย่อมไม่เห็นรูปทั้งหลายในใบตาลนั้น ฝ่ายพระนางประภาวดี พอได้ทอดพระเนตรเห็น ก็ทรงทราบว่ พระเจ้ากุสราชทรงกระทำ ก็ทรงกริ้ว ขว้างลงบนพื้น แล้วรับสั่งว่า ใครอยากได้ ก็จงเอาไปเถิด. ลำดับนั้น พวกพระภคินีที่เหลือ ก็ทรงหัวเราะเยาะพระนาง. นายช่างสานถือเอาทรัพย์พันหนึ่ง ไปให้พระโพธิสัตว์แล้วบอกเรื่องราวนั้นให้ทราบ.

พระโพธิสัตว์เจ้านั้นยังทรงดำริว่า แม่นี้ ก็ไม่ใช่สถานที่ที่เราควรจะอยู่ จึงมอบทรัพย์พันหนึ่งคืนให้นายช่างสานนั้นแล้ว เสด็จไปยังสำนักของนายช่างร้อยดอกไม้ของพระราชา แจกความประสงค์ ขอเป็นศิษย์ ทรงร้อยพวงมาลาแปลกๆ หลายอย่างหลายชนิด ได้กระทำทรงเทริดอันหนึ่ง ซึ่งวิจิตรด้วยรูปต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่พระนางประภาวดี. นายมาลาการถือเอาพวงมาลาทั้งหมดนั้น ไปยังราชตระกูล พระราชาทอดพระเนตรเห็น จึงตรัสถามว่า ดอกไม้เหล่านี้ ใครร้อยเป็นพวงมาลา. นายมาลาการกราบทูลว่า ข้าพระองค์ ร้อยเอง พระเจ้าข้า. พระราชาตรัสว่า ดอกไม้ที่เจ้าเคยร้อย แล้ว เราจำได้ดี จงบอกมานะว่า ดอกไม้เหล่านี้ ใครร้อย. นาย

มาลาการกราบทูลว่า ศิษย์ของข้าพระองค์รื้อยเป็นพวงมาลา พระเจ้าข้า. พระราชาตรัสว่า ผู้นั้นไม่สมควรเป็นศิษย์ของเจ้า เขาจึงเป็นอาจารย์ของเจ้าเกิด เจ้าจึงเรียนศิลปะในสำนักของเขา และจำเดิมแต่วันนี้ไป ขอให้เขาได้รื้อยดอกไม้มาให้พวกธิดาของเราเกิด และเจ้าจงให้ทรัพย์พันหนึ่งให้แก่เขา ดังนี้ แล้ว จึงพระราชทานทรัพย์พันหนึ่ง แล้วรับสั่งว่า เจ้าจงนำเอาดอกไม้เหล่านี้ไปให้พวกธิดาของเราด้วย.

แม้ช่างรื้อยดอกไม้นั้นก็ได้อวาย ทรงเทริดที่พระมหาสัตว์ทรงกระทำ เพื่อประโยชน์แก่พระนางประภาวดี เฉพาะพระหัตถ์พระนางทีเดียว พระนางทรงเห็นรูปต่างๆ ของพระองค์ และของพระราชา พร้อมทั้งรูปอื่นๆ อีกเป็นอันมากในทรงเทริดนั้น ก็ทรงทราบ ว่า พระเจ้ากุสราชนั้นทรงกระทำ จึงทรงกริ้ว แล้วขว้างลงบนภาคพื้น พวกภคินีที่เหลือพากันหัวเราะเยาะพระนางเหมือนอย่างนั้นทีเดียว. แม่นายมาลาการก็ได้้นำทรัพย์มาให้พระโพธิสัตว์เจ้าบอกเรื่องนั้นให้ทราบแล้ว.

พระโพธิสัตว์เจ้านั้นจึงทรงพระดำริว่า แม่สถานที่นี่ก็ไม่ใช่ที่ที่เราจะอยู่ได้ จึงคืนทรัพย์พันหนึ่งให้แก่นายมาลา

การนั้น แล้วเสด็จไปยังสำนักของเจ้าพนักงานห้องเครื่องต้น
ของพระราชา ขอฝากตัวเป็นศิษย์ ภายหลังจากวันหนึ่ง เจ้า
พนักงานเครื่องต้น ไปถวายแด่พระราชา ก็ได้ให้ชินเนื้อติด
กระดูกชิ้นหนึ่งแก่พระโพธิสัตว์เจ้า เพื่อให้ปิ้งเป็นประโยชน์
ส่วนตัว พระโพธิสัตว์เจ้าทรงปิ้งเนื้อนั้นให้มีกลิ่นหอมตลบ
ฟุ้งไป จนทั่วพระนครทั้งหมด. พระราชาทรงได้กลิ่นเนื้อนั้น
จึงตรัสถามว่า เจ้าปิ้งเนื้อส่วนอื่นของเจ้าไว้ในห้องเครื่องต้น
หรือ. เจ้าพนักงานเครื่องต้นกราบทูลว่า ไม่มีเลย พระเจ้าข้า
ก็แต่ว่า ข้าพระองค์ได้ให้ ชินเนื้อติดกระดูกแก่ลูกมือของข้า
พระองค์เพื่อให้ปิ้งบริโภค กลิ่นนั้นเห็นจะเป็นกลิ่นของเนื้อ
นั้นนั่นเอง พระเจ้าข้า. พระราชาทรงรับสั่งให้นำเนื้อนั้น
มาแล้ว ทรงแกะวางที่ปลายพระชิวหาหน่อยหนึ่ง จากเนื้อ
ชิ้นนั้น ในขณะที่เคี้ยว รสแห่งชินเนื้อนั้น ก็แผ่ซาบซ่าน
ไปทั่วประสาท สำหรับรสถึงเจ็ดพัน พระราชาทรงคิดใจใน
รสค้นหา จึงทรงพระราชทานทรัพย์พันหนึ่ง แก่เจ้า
พนักงานเครื่องต้นนั้น แล้วทรงรับสั่งว่า จำเดิมแต่นี้ไป เจ้า
จงให้ลูกมือของเจ้าปรุงภัตตาหารให้ แก่พวกธิดาของเรา
และแก่เราด้วยแล้ว เจ้าจงนำมาให้เรา ส่วนลูกมือของเจ้านั้น

จงนำไปให้พวกธิดาของเรา.

เจ้าพนักงานเครื่องต้นไปบอกแก่ พระโพธิสัตว์นั้น ให้ทราบแล้ว พระโพธิสัตว์เจ้านั้น จึงทรงพระดำริว่า บัดนี้ ความปรารถนาแห่งใจของเราถึงที่สุดแล้ว เราจักได้เห็นพระนางประภาวดี ในบัดนี้แน่ จึงทรงดีพระทัย แล้วคืนทรัพย์พันหนึ่งนั้นให้แก่เจ้าพนักงานเครื่องต้นนั้น. ในวันรุ่งขึ้น ทรงจัดแจงเครื่องเสวยเสร็จแล้ว ส่งเครื่องต้นของพระราชินีไปแล้ว ส่วนพระองค์เองทรงหาบกระเช้าเครื่องเสวยของพวกพระราชธิดา เสด็จขึ้นไปยังปราสาท ที่ประทับของพระนางประภาวดี พระนางได้ทอดพระเนตรเห็น พระโพธิสัตว์เจ้านั้นทรงหาบกระเช้าเครื่องกระยาเสวย เสด็จขึ้นปราสาทมา จึงทรงพระดำริว่า พระเจ้ากุสราชนีมากระทำการงาน ที่พวกทาสและกรรมกรจะพึงกระทำ ช่างไม่สมควรแก่พระองค์เลย ก็ถ้าเราจักนั่งเฉยเสียสัก ๒-๓ วัน เธอก็จะมีความสำคัญว่า บัดนี้ พระนางประภาวดีนี้ปรารถนาเรา ก็จะไม่ไปไหน มองดูแต่เรา จักอยู่ในที่นี้ทีเดียว บัดนี้ เราจักดำ่ว่า พระองค์เสียเลยไม่ให้อยู่ในที่นี้ แม้แต่เพียงชั่วครู่หนึ่งแล้ว จักให้ทรงหนีไป. พระนางทรงเปิดพระทวารแง้มไว้ครึ่งหนึ่ง ทรงเอา

พระหัตถ์ข้างหนึ่งยึดบานประตูไว้ อีกบานหนึ่งทรงใส่ลิ้ม
เสียแล้ว ตรัสพระคาถาที่ ๒ ว่า

พระองค์ทรงนำหาบใหญ่ มาด้วยพระทัยอันไม่
ชื่อตรง จักต้องทรงเสวยทุกข์มาก ทั้งกลางวันและกลางคืน.
ขอเชิญพระองค์เสด็จกลับไปยังกุสาวดีนคร เสียโดยเร็วเถิด
หม่อมฉันไม่ปรารถนาให้พระองค์ ผู้มีผิวพรรณช่ำอยู่ใน
ที่นี่.

เนื้อความแห่งคานานั้น มีอธิบายดังต่อไปนี้ ข้าแต่
มหाराชเจ้า พระองค์เป็นผู้ปรุงกัฏตาหาร มิได้ทรงทำการ
งานนี้ แม้แก่บุคคลผู้ตีศิระของพระองค์ให้แตก ด้วยจิตอัน
ชื่อตรง แต่ทรงนำหาบใหญ่หาบหนึ่งมาเพื่อประโยชน์แก่เรา
ด้วยจิตอันไม่ชื่อตรง จักเสวยความทุกข์ใหญ่ ทั้งกลางวัน
กลางคืน และในกาลอันเป็นส่วนแห่งราตรี จะมีประโยชน์
อะไรด้วยความลำบากที่ท่านได้รับอยู่นั้น ขอเชิญท่าน
กลับไปยังเมืองกุสาวดี อันเป็นเมืองของพระองค์เสียเถิด ขอ
จงไปสถาปนานางยักษิณี ซึ่งมีหน้าและทรวดทรงคล้ายกับ
ขนมเบื้องเสมอเช่นกันกับพระองค์แล้ว ทรงเสวยราชสมบัติ
เถิด ส่วนตัวหม่อมฉันไม่ปรารถนาที่จะให้ท่านผู้มีผิวพรรณ

อันชั่วช้า ผู้มีทรพทรวงอันไม่คงงาม อยู่ในที่นี้ต่อไป.

พระโพธิสัตว์เจ้านั้น ทรงดีพระทัยว่า เราได้รับ
ถ้อยคำจาก สำนักของพระนางประภาวดีแล้ว จึงได้ตรัสพระ
คาถา ๓ พระคาถาว่า

ประภาวดีเอ๋ย พิจารณาในผิวพรรณของเธอ จึงจะจาก
ที่นี้ไปยังเมืองกุสาวดีไม่ได้ พิจารณาความพอใจในการเห็นเธอ จึง
ได้ละทิ้งบ้านเมือง มารื่นรมย์อยู่ในพระราชนิเวศน์ อันน่า
รื่นรมย์ของพระเจ้ามัททราช.

ดูก่อนน้องประภาวดี พิจารณาในผิวพรรณของเธอจน
ลุ่มหลง เทียวไปยังพื้นแผ่นดิน ที่ไม่รู้จักทิศว่า ที่มาแล้วจาก
ที่ไหน พี่หลงไหลในตัวเธอ ผู้มีดวงเนตรอันแจ่มใสดู
ดวงตามฤค ผู้ทรงภูษากรรองทอง และห้อยสังวาลย์ทอง.

ดูก่อนพระน้องนางผู้มีตะโพกอันผึ่งผาย พิจารณา
ต้องการแต่ตัวเธอเท่านั้น พี่ไม่ต้องการด้วยพระราชสมบัติ
เลย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า รามามี คือยินดียิ่ง แต่มิได้
กระสัน. บทว่า สมมุพฺพหฺรุโป ได้แก่ เป็นผู้ลุ่มหลงเปรียบด้วย
กิเลส. บทว่า ตยิมฺหิ มตฺโต ความว่า พี่เป็นผู้มัวเมาในตัวเธอ

คือเป็นผู้มาจนทั่วในตัวของเธอ. บทว่า โสวณฺณจรวสเน คือผู้นั่ง
ผ้าอันขจิตด้วยทอง. บทว่า นาหํ รชฺเชน มตฺถิโก ความว่า จะ
มีความต้องการด้วยราชสมบัติก็หามิได้.

เมื่อพระโพธิสัตว์เจ้านั้นตรัสอย่างนี้แล้ว พระนางเจ้า
จึงทรงพระดำริว่า เราคิดว่าพระเจ้ากุสราช ด้วยหวังว่า จักให้
เธอเจ็บแสบ แต่พระเจ้ากุสราชพระองค์นี้กลับผูกเกี่ยวพัน
อีก ก็ถ้าเธอจักบอกกล่าวขึ้นว่า เราเป็นพระเจ้ากุสราช แล้ว
เข้ามาจับมือเรา ใครจะห้ามเธอได้ ใครจะฟังได้ยั้งถ้อยคำ
ของเราทั้งสองนี้ได้ จึงทรงปิดพระทวารใส่ลิ้มแล้ว เสด็จ
เข้าข้างใน. ส่วนพระโพธิสัตว์เจ้านั้นก็ทรงหาบกระเช้าเครื่อง
เสวย ไปเที่ยวแจกภัตตาหาร ให้พระราชธิดาทั้งหลายได้
เสวยแล้ว. พระนางประภาวดีทรงส่งนางค่อมไป ด้วยพระ
ดำรัสว่า เธอจงไปนำเอาภัตที่พระเจ้ากุสราชปรุงแล้วมา.
นางค่อมนั้นนำมาแล้ว กราบทูลว่า ขอพระแม่เจ้าจงเสวยเถิด.
พระนางตรัสว่า ฉันจะไม่ขอยอมบริโภคน้ำที่พระเจ้า
กุสราชนั้นปรุงแล้ว เธอจงบริโภคน้ำเองเถิด จงนำเอาผักที่
ตนได้มาแล้ว จัดแจงหุงต้มภัต นำมาให้เราแทน และเรื่องที่

พระเจ้ากุศราษติดตามมา เธออย่าไปบอกแก่ใครๆ นะ.

จำเดิมแต่นั้นมา นางค่อมก็นำเอาเครื่องเสวยอันเป็นส่วน
ส่วนของพระนางเจ้า มาบริโภคน้ำเอง นำเอาอาหารที่เป็น
ส่วนของตน น้อมเข้าไปถวายพระนางแทน. จำเดิมแต่นั้นมา
แม้พระเจ้ากุศราษทมิได้ทรงทอดพระเนตรเห็นพระนางอีก
เลย จึงทรงพระราชดำริว่า พระนางประภาวดียังมีความ
เสน่ห์ในตัวเรา หรือว่าไม่มีกัณหนอ จำเราจักทดลองดูพระ
นาง. พระโพธิสัตว์เจ้านั้น ครั้นทรงให้พระราชธิดาทุก
พระองค์เสวยเสร็จแล้ว จึงหาบกระเช้าเครื่องเสวยออกมา
พอมมาถึงประตูพระตำหนักของพระนางก็ทรงกระเทีบบพื้น
ปราสาทด้วยพระบาท กระแทกภาชนะทั้งหลาย ทรงทอด
ถอนพระทัยใหญ่ ทำเป็นประหนึ่งว่า ถึงวิสัยญีสลบ ทรงคู้
งอพระองค์ล้มกลิ้งลงไป. ด้วยเสียงที่พระโพธิสัตว์เจ้านั้น
ทรงทอดถอนพระทัยใหญ่ พระนางจึงทรงเปิดพระทวาร
ออกมา ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์นั้นถูกไม้คานหาบ
เครื่องเสวยทับเอา จึงทรงดำริว่า พระเจ้ากุศราษทนี่ เป็น
พระราชธิดาผู้เลิศในชมพูทวีปทั้งสิ้น ได้ทรงเสวยความลำบาก
ทั้งกลางคืนและกลางวัน เพราะอาศัยเรา และเพราะพระองค์

เป็นสุขุมาลชาติ จึงถูกหาบเครื่องเสวยทับเอา แล้วล้มลง
พระองค์ยังมีพระชนม์อยู่ หรือสิ้นพระชนม์เสียแล้วหนอ.
พระนางจึงเสด็จออกจากพระตำหนัก ทรงก้มพระศอลงดู
พระพักตร์ เพื่อจะตรวจพระวาโยที่ช่องพระนาสิกของพระ
เจ้ากุศราชนั้น. พระเจ้ากุศราชนั้นทรงอมพระเชพระไว้เต็ม
พระโอฐ แล้วถ่มรดไปที่พระสรีระของพระนาง.

พระนางกริ้วต่อพระเจ้ากุศราชนั้นมาก ทรงดำ
พระองค์แล้ว เสด็จเข้าไปยังพระตำหนัก ทรงปิดพระทวาร
เสียครึ่งหนึ่งแล้ว ประทับยืนอยู่ ตรัสพระคาถาว่า

ดูก่อนพระเจ้ากุศราช ผู้ใดปรารถนาคนที่เขาไม่
ปรารถนาคน ผู้นั้นย่อมมีแต่ความไม่เจริญ. หม่อมฉันไม่รัก
พระองค์ พระองค์ก็จะให้หม่อมฉันรัก เมื่อเขาไม่รัก
พระองค์ก็ยังปรารถนาให้เขารัก.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อภุติ หมายถึงความไม่
เจริญ.

ฝ่ายพระเจ้ากุศราชนั้น แม้จะถูกพระนางด่าว่า ก็มีได้
ทรงทำความเดือดร้อนใจให้บังเกิดขึ้นเลย เพราะเหตุมี
พระทัยปฏิพัทธ์ในพระนาง จึงตรัสพระคาถา อันเป็นลำดับ

ต่อไปว่า

นรชนใดได้คนที่เขาไม่รักตัว หรือคนที่รักตัวมาเป็น
ที่รัก เราสรรเสริญการได้ในสิ่งนี้ ความไม่ได้ในสิ่งนั้นเป็น
ความชั่วช้า.

เมื่อพระเจ้ากุสราชตรัสอยู่อย่างนี้ก็ตาม พระนางก็
มิได้ทรงกลดละ กลับตรัสพระวาจาแข็งกระด้างยิ่งขึ้น ทรง
ปรารณาที่จะให้ พระเจ้ากุสราชนั้นเสด็จหนีไปเสียให้
พ้น จึงตรัสพระคาถา อันเป็นลำดับต่อไปว่า

พระองค์ทรงปรารณา ซึ่งหม่อมฉันผู้ไม่ปรารณา
เปรียบเหมือนพระองค์เอาไม้กรรมิการ์มาเคาะเอาเพชรใน
หิน หรือเหมือนเอาตาข่ายมาดักลม ฉะนั้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กณิการสุส ทารุณา คือไม้
แห่งต้นกรรมิการ์. บทว่า พาเรสิ คือปิด ได้แก่ บังลม.

พระราชชาติทรงสดับพระคำรสนั้นแล้ว จึงตรัสพระ
คาถา ๓ คาถาว่า

หินคงฝังอยู่ในหฤทัย อันมีลักษณะอ่อนละมุนละไม
ของเธอเป็นแน่ เพราะตั้งแต่ฉันมาจากชนบทภายนอก ยัง
ไม่ได้ความชื่นชมจากเธอเลย

แม่ราชบุตรียังทำหน้าวิ่ววิ้งมวดมองคุณันอยู่ ทราบ
ใด คุณันก็คงต้องเป็นพนักงานเครื่องต้นภายในบุรีของพระ
เจ้ามัททราชอยู่ ทรานั้น.

ต่อเมื่อใด แม่ราชบุตรียิ้มแย้ม แจ่มใส มองคุณัน คุณัน
ก็จะเลิกเป็นพนักงานเครื่องต้น กลับไปเป็นพระเจ้ากุสราษ
เมื่อนั้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มุกตฤกษเณ ได้แก่ หฤทัย
ของเธอประกอบด้วยลักษณะแห่งหญิงผู้อ่อนโยน. บทว่า โย
คือ โย อหิ. บทว่า ติโรชนปทาคโต ความว่า ตั้งแต่ฉันมาจาก
แคว้นแคว้นภายนอก อยู่ในวังของเธอ ยังไม่ได้ความชื่นชม
แม้แต่เพียงการต้อนรับเลย ฉันจึงเข้าใจอย่างนี้ว่า เธอคงเอา
หินเข้าไปวางไว้ในหัวใจของเธอเป็นแน่ เพราะเธอห้ามการ
บังเกิดขึ้นแห่งความรักในตัวฉันเสียได้. บทว่า ภูกฏิกิ กตฺวา
ได้แก่ ทำหน้าผากย่นอยู่ เหมือนเถาวัลย์ด้วยความโกรธ. บท
ว่า อาพาริโก ความว่า พระเจ้ากุสราษตรัสว่า ในขณะที่นั้น ฉัน
ก็คงเป็นพนักงานเครื่องต้น คล้ายกับทาสผู้ปรุงภัตใน
ภายในบุรีของพระเจ้ามัททราช ฉะนั้น. บทว่า อมฺหายนานา
ได้แก่ แสดงอาการร่าเริง คือยิ้มแย้มแจ่มใส บทว่า ราชา โห

มีความว่า ในขณะที่นั้น ฉันก็จะเป็นเหมือนพระราชผู้เสวย
ราชสมบัติอยู่ในพระนครกุสาวดี เพราะเหตุไร นื่องจึงหยาบ
กายอย่างนี้ คุณก่อนพระนางผู้เจริญ ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป ขอพระนื่อง
นางอย่าได้ทรงกระทำแบบนี้อีกเลยนะ.

พระนางได้ทรงสดับพระคำรัสของพระเจ้ากุสุราช
นั้นแล้ว จึงทรงดำริว่า พระเจ้ากุสุราชนี้ ยิ่งพูดยิ่งติดแน่น
หนักขึ้น เราจักพุดมุสาวาท ให้ท้าวเธอหนีไปเสียจากที่นี่
โดยอุบาย จึงตรัสคาถาว่า

ก็ถ้าถ้อยคำของโหรทั้งหลาย จักเป็นจริงไซ้
พระองค์คงไม่ใช่พระสวามีของหม่อมฉันแน่แท้ เขาเหล่านั้น
คงจะบันเราออกเป็น ๗ ท่อนแน่.

เนื้อความแห่งพระคานานั้น มีอธิบายว่า ข้าแต่
มหाराชเจ้า พวกหมอดูเป็นอันมาก เมื่อถูกถามว่า พระเจ้า
กุสุราชเป็นพระสวามีของฉันหรือไม่เป็น ดังนี้ พวกหมอดู
เหล่านั้นก็จะทำนายว่า ทราบว่า ท่านทั้งหลายจงบันเรา
ออกเป็น ๗ ท่อนเถิด ท่านจักไม่เป็นพระสวามีของฉันเป็น
แน่แท้.

พระราชาก็ทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว เมื่อจะทรง
คัดค้านพระนาง จึงตรัสว่า คุณก่อนพระนางผู้เจริญ หากว่า ฉัน
จะถามหมอดูในบ้านเมืองของฉันบ้าง พวกหมอดูเหล่านั้น
ต้องพยากรณ์ว่า ขึ้นชื่อว่า พระสวามีของเธอ นอกจากพระ
เจ้ากุสราช ผู้มีพระสุรเสียงดุจราชสีห์แล้ว จะเป็นคนอื่นไป
ไม่มีเลย แม้ฉันเองก็ต้องกล่าวกะ พวกญาติและมิตรของฉัน
อย่างนี้เหมือนกัน ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถาต่อไปอีกว่า

ก็ถ้าถ้อยคำของโหรเหล่านี้ หรือของหม่อมฉันจัก
เป็นจริงไซ้ พระสวามีของเธอ นอกจากพระเจ้ากุสราช ผู้มี
พระสุรเสียงดุจราชสีห์ จะเป็นคนอื่นไปไม่มีเลย.

เนื้อความแห่งพระคาถานั้น มีอธิบายว่า ก็ถ้าถ้อยคำ
ของพวกหมอดูเหล่านี้เป็นความจริง ขึ้นชื่อว่า พระสวามี
ของเธอจะเป็นคนอื่นไปไม่ได้เลย.

พระนางทรงสดับถ้อยคำของพระเจ้ากุสราชนั้นแล้ว
จึงทรงดำริว่า เราไม่สามารถที่จะให้พระเจ้ากุสราชนี้ทรง
ละอายหรือหนีพ้น ไปได้เลย พระเจ้ากุสราชนี้จะมีประโยชน์
อะไรแก่เรา จึงทรงปิดพระทวาร ไม่ทรงแสดงพระองค์. แม้
พระเจ้ากุสราชนั้นก็ทรงหาบกระเช้าเครื่องเสวยกลับลง

มาแล้ว ตั้งแต่นั้น ก็ไม่ได้ทรงพบเห็นพระนางได้อีกเลย.
พระองค์ทรงกระทำการงานหน้าที่ผู้จัดแจงภัตต แสนจะ
ลำบากเป็นอย่างยิ่ง เสวยภัตตอาหารเช้าแล้ว ต้องทรงผ่าฟัน
ล้างภาชนะใหญ่ย่อยเสร็จแล้ว เสด็จไปตักน้ำด้วยหาบ เมื่อ
จะบรรทมก็บรรทมที่ข้างหลังรางน้ำ ตื่นบรรทมก็ตื่นแต่
เช้าตรู่ทีเดียว ทรงต้มข้าวยาคุเป็นต้น ทรงหาบไปเองให้พระ
ราชธิดาทั้งหลายเสวย แต่พระองค์ต้องทรงเสวยทุกอย่าง
สาหัสเช่นนี้ ก็เพราะอาศัยความกำหนัด ด้วยอำนาจความ
เพติดเพตินติดใจในกามารมณ์.

วันหนึ่ง พระองค์ทอดพระเนตรเห็น นางค่อมเดินไป
ข้างประตูห้องเครื่อง จึงตรัสเรียกมา แต่นางค่อมนั้นก็
อาจจะไปเฝ้าพระองค์ได้ เพราะเธอกลัวพระนางประภาวดี
จึงรีบเดินหนีไป. ลำดับนั้น พระองค์จึงรีบเสด็จติดตามไป
ทัน แล้วตรัสทักนางค่อมนั้นว่า ค่อมเอ๋ย. นางค่อมนั้นเหลียว
กลับมา ยืนอยู่แล้ว ถามว่า นั่นใคร แล้วทูลว่า หม่อมฉันไม่
ทัน ได้ยินว่า เป็นพระสุรเสียงของพระองค์. ลำดับนั้น พระ
เจ้ากุสราขจึงตรัสกะนางค่อมนั้นว่า แน่ค่อมเอ๋ย แหม! นาย
ของเจ้าช่างจิตใจแข็งเหลือเกินนะ เรามาอยู่ในพระราชวัง

ของพวกเจ้า ตลอดกาลเพียงเท่านี้ ยังไม่ได้แม้เพียงการถาม
ข่าวถึงความไม่มีโรคเลย เรื่องอะไรจักให้ไทยธรรม ข้อนั้น
จงยกไว้ก่อนเถิด ก็แต่ว่า เจ้าควรจักกระทำพระนางประภา
วดีของเราให้ใจอ่อนแล้ว ให้ได้พบกับเราบ้างเถิด. นางค่อม
รับพระราชดำรัสแล้ว. ลำดับนั้น พระเจ้ากุสุราชิงตรัส
หยอกเย้านางค่อมว่า ถ้าเจ้าสามารถที่จะให้เราได้พบพระนาง
ประภาวดีนั้นได้ เราจักทำความค่อมของเจ้าให้ตรงแล้ว จัก
ให้สายสร้อยคอเส้นหนึ่ง ดังนี้แล้ว

จึงตรัสพระคาถา ๕ พระคาถาดังต่อไปนี้ว่า

แนะนางขุชชา เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้
นายช่างทำเครื่องประดับคอตองคำให้แก่เจ้า ถ้าเจ้าทำให้
พระนางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดั่งวงช้าง แลดูเราได้

แนะนางขุชชา เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้
นายช่างทำเครื่องประดับคอตองคำให้แก่เจ้า ถ้าเจ้าทำ พระ
นางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดั่งวงช้าง ให้เจรจากับเราได้.

แนะนางขุชชา เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้
นายช่างทำเครื่องประดับคอตองคำให้แก่เจ้า ถ้าเจ้าทำ พระ
นางประภาวดีผู้มีขาอ่อนงามดั่งวงช้าง ให้ยิ้มแย้มแก่เราได้

แนะนำนางขุชชา เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้นายช่างทำเครื่องประดับคอตองคำให้แก่เจ้า ถ้าเจ้าทำ พระนางประภาวดีผู้มีขื่ออนงามดั่งวงช้าง ให้หัวเราะร่าเริงแก่เราได้.

แนะนำนางขุชชา เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้นายช่างทำเครื่องประดับคอตองคำให้แก่เจ้า ถ้าเจ้าทำ พระนางประภาวดีผู้มีขื่ออนงามดั่งวงช้าง ให้มาลูบคลำจับตัวเราด้วยมือของเธอได้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เนกขัม คีวนุเต ความว่า เราจักให้ช่างทำคองของเจ้า ให้เป็นทองคำทั้งหมดทีเดียว. บาลีว่า เราจักทำทองคำที่คอง ดังนี้ก็มี. อธิบายว่า เราจักประดับเครื่องประดับอันสำเร็จด้วยทองคำที่คองของเจ้า. บทว่า โอลิเกยฺย ความว่า ถ้าพระนางประภาวดี ฟังแลดูเราตามคำพูดของเจ้า คือ ถ้าเจ้าจักสามารถให้พระนางมองดูเราได้. แม้ในบท เป็นต้นว่า ฟังให้พระนางเจรจากับเราได้ ก็มีนัยเหมือนกันนี้ทีเดียว. ส่วนในบทว่า อุมฺหาเยยฺย ความว่า ฟังหัวเราะด้วยการหัวเราะเบาๆ. บทว่า ปมฺหาเยยฺย ความว่า ฟังหัวเราะด้วยการหัวเราะดังๆ.

นางคอมพิวเตอร์ได้ฟังถ้อยคำของพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว จึงทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอเชิญพระองค์เสด็จ กลับไปเกิด อีกประมาณสัก ๒-๓ วัน หม่อมฉันจักกระทำ พระนางให้อยู่ในอำนาจของพระองค์ พระองค์คอย ทอดพระเนตรความพยายามของหม่อมฉันเกิด ดังนี้แล้ว จึง ตรวจตราดูหน้าที่การงานของตนนั้นเสร็จแล้ว จึงไปยังพระ ตำหนักของพระนางประภาวดี ทำทีเหมือนว่า ปัดกวาดห้อง ที่ประทับของพระนาง เก็บแม่ก้อนดินที่พอจะใช้ขว้างได้ ไม่ให้เหลือเลย โดยที่สุดแม่กระทิงรองเท้า ก็นำออกไปแล้ว เก็บกวาดห้องทั้งหมด จัดตั้งที่นั่งสูง คร่อมระหว่างธรณี ประตู่ห้อง ลาดตั้งตำอันหนึ่งเพื่อพระนางประภาวดี แล้วทูล ว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า เชิญพระแม่เจ้าเสด็จมาเกิด หม่อมฉันจัก หาหาบนิศิระษะของพระแม่เจ้าให้ แล้วเชิญให้พระนาง ประทับนั่งบนตั่งตำนั้น วางนิศิระษะของพระนาง ไว้ใน ระหว่างแห่งขาของตน แล้วเลือกหาไขเหา สักประเดี๋ยวหนึ่ง ก็ทูลว่า ตายจริง บนิศิระษะของพระแม่เจ้านี้ มีเหามากมาย เหลือเกิน แล้วหยิบเอาเหาจากนิศิระษะของตน ออกมาวางไว้ บนพระหัตถ์ของพระนาง แล้วทูลด้วยถ้อยคำอันเป็นที่รักว่า

ขอพระแม่เจ้าจงทอดพระเนตรหาบนสิริชะของพระแม่เจ้าชิว
ว่ามีประมาณเท่าไร

เมื่อจะกล่าวถึงคุณงามความดีของพระมหาสัตว์เจ้า
(พระเจ้ากุตสราช) จึงกราบทูลเป็นคาถาว่า

พระราชบุตรพระองค์นี้คงไม่ได้ประสบแม้ความ
ตำราญ ในสำนักแห่งพระเจ้ากุตสราชเสียเลย เป็นแน่. พระ
นางจึงไม่ทรงกระทำ แม้เพียงการปฏิสังขารในบรูษผู้เป็น
เจ้าพนักงานเครื่องต้น เป็นคนรับใช้ที่ไม่ต้องการด้วยค่าจ้าง.

เนื้อความแห่งคาถานั้น มีอธิบายว่า พระราชบุตร
พระองค์นี้ย่อมไม่ได้ความสุขตำราญ แม้มีประมาณเล็กน้อย
ด้วยเครื่องระเบียบดอกไม้ของหอมเครื่องลูบไล้ผ้าและ
เครื่องประดับ จากในพระราชวังของพระเจ้ากุตสราช ผู้เป็น
จอมแห่งประชาชนในพระนครกุตสวดี ในกาลก่อน แม้สัก
อย่างเดียวเลย แม้วัตถุเพียงว่า หมากพลูที่พระเจ้ากุตสราชจะ
พระราชทานแก่พระนางนี้ ก็คงจักไม่เคยมีเลย. เพราะเหตุ
ไร? เพราะธรรมดาว่า ผู้หญิงทั้งหลายย่อมไม่อาจที่จะทำลาย
หัวใจ ในสามีผู้นอนทับอวัยวะแม่ในวันหนึ่งได้. ส่วนพระ
ราชบุตรนี้ย่อมไม่กระทำแม้เพียงว่าการปฏิสังขาร ในบรูษผู้

เป็นพนักงานเครื่องต้น ผู้รับจ้าง คือในบรูษคนหนึ่ง ผู้เข้าถึง
ความเป็นผู้จัดแจงภัตตร แสดงถึงว่าเป็นคนรับจ้าง แต่ไม่มี
ความต้องการแม้ด้วยราคาค่าจ้าง ละคราสสมบัติมายอมเสวย
ทุกข้ออยู่อย่างนี้ เพราะอาศัยพระแม่เจ้าผู้เดียวเท่านั้น ข้าแต่
พระแม่เจ้า ถ้าแม่พระแม่เจ้าไม่มีความรักในพระเจ้ากุสราช
นั้น พระราชาผู้เลิศเด่นในชมพูทวีปทั้งหมด ก็จะทรงลำบาก
เพราะอาศัยพระแม่เจ้า เพราะฉะนั้น ขอพระแม่เจ้าควรจะ
พระราชทานอะไรๆ สักเล็กน้อย แต่พระเจ้ากุสราชนั้นบ้าง
เถิด.

พระนางประภาวดีได้ทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว ก็ทรง
โกรธกริ้วต่อนางค่อม ลำดับนั้น นางค่อมจึงคว่ำพระนางที่
พระศอจับเหวี่ยงเข้าไปในห้อง ส่วนตนยืนอยู่ข้างนอกปิด
ประตูแล้ว นุดเชือกสำหรับชักลูกดาลมาเก็บไว้. พระนาง
ประภาวดีไม่อาจจะทรงจับเชือกนั้นได้ ประทับยืนอยู่ที่ใกล้
พระทวาร เมื่อไม่อาจจะทรงเปิดประตูได้ จึงตรัสพระภาดา
นอกนี้ว่า

นางบุชชานีเห็นจะไม่ต้องถูกตัดลิ้น ด้วยมิดอันคม
เป็นแน่ จึงมาพูดคำหยาบช้อย่างนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สุนิสิเตน ได้แก่ ด้วยมิดอันคมกริบที่ลับไว้แล้ว เป็นอย่างดี. บทว่า เอวํ ทูพภาสิตํ ความว่า นางขุชชานีมากล่าวอยู่ซึ่งถ้อยคำอันเป็นทูลภายิตไม่สมควรที่ใครๆ จะฟังฟังได้อย่างนี้.

ลำดับนั้น นางค่อมก็ยังคงถือเชือกสำหรับชักดาล ยืนอยู่นั้นแล ทูลว่า ข้าแต่แม่เจ้าผู้หาบุญมิได้ ผู้ว่ายาก รูปร่างของท่านจักกระทำอะไรได้ เราทั้งหลายจักกินรูปร่างของท่านเลี้ยงชีวิตได้หรือ

เมื่อจะประกาศคุณงามความดีของพระโพธิสัตว์เจ้าด้วยคาถา ๑๓ คาถา จึงกล่าวคาถาอันมีนามว่า ขุชชาครรชิต (ถ้อยคำข่มขู่ของนางค่อม) ดังต่อไปนี้

ข้าแต่พระนางประภาวดี พระนางอย่าทรงเทียบพระเจ้ากุสราชนั้น ด้วยพระรูปอันเลอโฉมของพระนางซี ข้าแต่พระนางผู้มีความรุ่งเรือง พระนางจงกระทำไว้ในพระทัยว่า พระเจ้ากุสราชพระองค์นั้นทรงมีพระอิสริยยศอันเกรียงไกรแล้วจงกระทำความรักในพระเจ้ากุสราช ผู้มีความงามชนิด

นี้

ข้าแต่พระนางประภาวดี พระนางอย่าทรงเทียบพระ
เจ้ากุศราษพระองค์นั้น ด้วยพระรูปอันเลอโฉมของพระนาง
ฉิ ข้าแต่พระนางผู้มีความรุ่งเรือง พระนางจงกระทำไว้ใน
พระทัยว่า พระเจ้ากุศราษ พระองค์นั้นทรงมีพระราชทรัพย์
เป็นอันมาก

ข้าแต่พระนางประภาวดี พระนางอย่าทรงเทียบพระ
เจ้ากุศราษพระองค์นั้น ด้วยพระรูปอันเลอโฉมของพระนาง
ฉิ ข้าแต่พระนางผู้มีความรุ่งเรือง พระนางจงกระทำไว้ใน
พระทัยว่า พระเจ้ากุศราษนั้นทรงมีทแกล้วทหารมาก...

ทรงมีพระราชอาณาจักรกว้างใหญ่...ทรงเป็นพระ
มหाराช...

ทรงมีพระสุรเสียงเหมือนเสียงราชสีห์...ทรงมีพระสุ
รเสียงไพเราะ...

ทรงมีพระสุรเสียงหยดย่อย...ทรงมีพระสุรเสียงกลม
กล่อม...

ทรงมีพระสุรเสียงอ่อนหวาน...ทรงชำนาญทาง
ศิลปะตั้งรื้อยอย่าง...ทรงเป็นกษัตริย์...

พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเทียบพระเจ้า
กุตราชพระองค์นั้น ด้วยพระรูปอันเลอโฉมของพระนางซี
พระนางจงกระทำไว้ในพระทัยว่า พระราชาพระองค์นั้น มี
พระนามเหมือนกับหญาภา ที่ทำวสัถกะทรงประทาน แล้วจง
กระทำความรักในพระเจ้ากุตราช ผู้มีความงามอันนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มา นั รุเปณ ปาเมติ อาโร
เหน ปภาวดี ความว่า แน่พระนางประภาวดี แม่อย่าได้
เปรียบเทียบพระเจ้ากุตราช ผู้เป็นจอมแห่งชนด้วยความเลอ
เลิศ และความเลื่อมโทรม ด้วยพระรูปของตนอย่างนี้ คือว่า
จงถือเอาประมาณอย่างนี้. บทว่า มหายโส ความว่า แม่จงทำ
ไว้ในพระทัยอย่างนี้ว่า พระเจ้ากุตราชพระองค์นั้น ทรงมี
อานุภาพมาก. บทว่า รุจิเร ได้แก่ ในการเห็นสิ่งอันเป็นที่รัก.
บทว่า กรสุสุ ความว่า นางค่อมกล่าวว่า แม่เจ้าจงกระทำตัว
ให้เป็นที่รักแก่พระเจ้ากุตราชนั้น. ในข้อความทั้งหมดก็มีนัย
เหมือนกันนี้ทีเดียว. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า มหายโส ได้แก่ มี
บริวารมากมาย. บทว่า มหทุชโน ได้แก่ มีโทษะมากมาย. บท
ว่า มหัพพโล ได้แก่ มีเรี่ยวแรงมาก. บทว่า มหารกฺข โฐ ได้แก่

มีรัजूไพบุลย์. บทว่า มหาราชา ได้แก่ เป็นพระราชารู้สึกเด่น
ในชมพูทวีปทั้งสิ้น. บทว่า สีหสุสโร ได้แก่ มีเสียงเสมอด้วย
เสียงแห่งราชสีห์. บทว่า วคฺคุสุสโร ได้แก่ มีเสียง
ประกอบด้วยลีลาศ. บทว่า พินทุสุสโร ได้แก่ มีเสียงกลมไม่
แตก. บทว่า มณฺหฺสุสโร ได้แก่ มีเสียงดี. บทว่า มธฺรฺสุสโร
ได้แก่ มีเสียงอันประกอบด้วยความอ่อนหวาน. บทว่า สตติป
โป ได้แก่ พระองค์มีศิลปประดิษฐ์หลายร้อยอย่าง ซึ่งมีได้ทรง
ศึกษาในสำนักของชนเหล่าอื่น สำเร็จขึ้นเองโดยกำลัง
ความสามารถของพระองค์เอง. บทว่า ขตฺติโย ได้แก่ เป็น
กษัตริย์ผู้บริสุทธิ์ไม่ได้เจือปน เกิดแล้วในเชื้อสายแห่งพระ
เจ้าโอกกกราช. บทว่า กุสฺราชา ได้แก่ พระองค์เป็น
พระราชามีพระนามเสมอด้วย หน้าที่ทำวสัฏกเทวราชป
ระทาน.

จริงอยู่ นางค่อมกล่าวว่า ขอพระนางจงรู้เถิดว่า ขึ้น
ชื่อว่าพระราชาก่อน ผู้มีรูปเห็นปานนี้ไม่มีเลย ดังนี้แล้ว
จงกระทำความรักแก่พระเจ้ากุสฺราชนี้ แล้วกล่าวถ้อยคำ
พรรณนาคุณงามความดีของพระเจ้ากุสฺราชนั้น ด้วยคาถา
ทั้งหลายมีประมาณเท่านี้.

พระนางประภาวดีทรงได้สดับคำของนางค่อมนั้น แล้ว จึงทรงตวาดนางค่อมว่า แน่ะแม่ค่อม เจ้าออกจะข่มขู่เกินไปแล้ว เราถึงอยู่ด้วยมือจกให้รู้ความที่เจ้ามีสามี แม้นางค่อมนั้นข่มขู่พระนางแล้ว ด้วยเสียงอันดังว่า หม่อมฉันรักษาพระนางอยู่มิได้กราบทูลว่า พระเจ้ากุศราชเสด็จมาแก่พระราชบิดาของพระนาง เอาละ ถึงอย่างไร ในวันนี้หม่อมฉันจกกราบทูลให้พระราชาทรงทราบ แม้พระนางทรงดำริว่า ใครๆ ฟังได้ยิน จึงตกลงยินยอมนางค่อม.

ลำดับนั้น แม้พระโพธิสัตว์เจ้า เมื่อไม่ได้เห็นพระนาง ทรงลำบากอยู่ด้วยพระกระยาหารที่ไม่ดี ด้วยการบรรทมอย่างลำบาก จึงทรงดำริว่า นางค่อมนี้จะมีประโยชน์อะไรแก่เรา เราอยู่มาตั้ง ๗ เดือนแล้ว ยังไม่ได้เห็นพระนางเลย นางค่อมนี้ช่างหยาบคายร้ายกาจเสียเหลือเกิน เราจกไปเยี่ยมพระราชมารดาและพระราชบิดาละ.

ในขณะนั้น ท้าวสักกเทวราชทรงรำพึงอยู่ ก็ทรงทราบว่ พระโพธิสัตว์นั้นทรงเบื่อหน่ายระอาพระทัย จึงทรงดำริว่า พระราชาไม่ได้เห็นพระนางประภาวดีมาถึง ๗ เดือน เราจกทำให้พระราชาได้เห็นสมประสงค์ จึงทรงเนรมิตบุรุษ

ทั้งหลาย ให้เป็นทูตไปยังพระราชสาสน์ไปเฉพาะแก่พระราชสาสน์ว่า พระนางประภาวดี ทรงละทิ้งพระเจ้ากุสุมาธิบดีมาแล้ว ถ้าพระองค์มีพระประสงค์ ก็จงเสด็จมารับเอาพระนางประภาวดีไปเถิด พระราชาทั้ง ๗ พระนครเหล่านั้น จึงพากันมาพร้อมด้วยบริวารใหญ่ เสด็จถึงกรุงสาเกต ต่างก็มีได้ทรงทราบถึงเหตุที่ต่างฝ่ายต่างมาของกันและกัน พระราชาเหล่านั้นต่างตรัสถามกันว่า พระองค์เสด็จมาทำไม ครั้นทรงทราบเรื่องราวนี้ต่างองค์ก็ทรงพิโรธพระเจ้ามัททราชพระองค์นั้น ตรัสกันว่า

ไฉนว่า พระเจ้ามัททราชจักยก ลูกสาวคนเดียว ให้แก่ พระราชา ๗ พระนคร ท่านทั้งหลายจงดูความประพฤตินั้นไม่สมควรของพระราชาเหล่านั้น พระองค์ช่างมาเยาะเย้ยพวกเราได้ เราทั้งหลายจงช่วยกันจับท้าวเธอให้ได้เถิด ดังนั้น ทุกๆ พระองค์จึงส่งพระราชสาสน์เข้าไปว่า พระเจ้ามัททราชจงให้พระนางประภาวดีแก่พวกเรา หรือว่าจะต่อยุทธ์ แล้วยกพลล้อมพระนครเข้าไว้ พระเจ้ามัททราชทรงสดับพระราชสาสน์ ก็ตกพระทัย พระกายสั่น จึงตรัสเรียกอำมาตย์ทั้งหลายมา ตรัสถามว่า เราจะทำอย่างไรกันดี.

ลำดับนั้น อำมาตย์ทั้งหลายจึงกราบทูลพระองค์ว่า
ขอเดชะ พระราชาแม่ทั้ง ๗ พระองค์ เสด็จมาเพราะอาศัย
พระนางประภาวดี ต่างพระองค์ก็คิดว่า ถ้าพระเจ้ามัททราช
ไม่ให้พระนาง เราทั้งหลายจักพังกำแพงเมืองเข้ามาสู่พระ
นคร จักยังพระเจ้ามัททราชนั้นให้ถึงความสิ้นชีวิตแล้ว จัก
พาเอาพระนางประภาวดีนั้นไป ดังนั้นเมื่อกำแพงยังไม่ทัน
จะพังนี้แหละ พวกเราควรจะรีบส่งพระนางประภาวดีไปให้
กษัตริย์เหล่านั้นเสียก่อน ดังนี้แล้ว จึงกราบทูลคดีนี้ว่า

ข้างเหล่านี้ทั้งหมด เป็นสัตว์แข็งกระด้าง ตั้งอยู่
เหมือนจอมปลวก จะพากันพังกำแพงเข้ามาเสียก่อน ขอ
พระองค์จงส่งข่าวแก่พระราชานี้ว่า เจริญเสด็จมา
นำเอาพระนางประภาวดีนี้ไปเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุปถุธา ได้แก่ เป็นสัตว์
เข้มแข็งยิ่งนัก. บทว่า อานนต์ ปภาวดี ความว่า ข้าแต่พระ
มหाराชเจ้า ขอพระองค์จงส่งพระราชสาสน์นี้ไปว่า เจริญ
เสด็จมารับพระนางประภาวดีนี้ไปเถิด เพราะฉะนั้น ขอ
พระองค์จงรีบส่งพระนางประภาวดีไปถวายพระราช
เหล่านั้นเสีย ก่อนที่ข้างเหล่านี้ยังไม่ทำลายกำแพงเมืองเข้า

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

มา.

พระราชาทรงสดับคํานั้นแล้ว จึงตรัสว่า ถ้าเราส่งนางประภาวดีไปให้แก่กษัตริย์องค์หนึ่ง กษัตริย์ที่เหลือก็จักกระทำการรบ เราไม่อาจที่จะให้แก่กษัตริย์เมืองเดียวได้ ก็นางประภาวดีนี้ทั้งพระราชารู้สึกในชมพูทวีปทั้งสิ้นมาเสียด้วยรังเกียจว่า เป็นผู้มึนรูปร่างน่าเกลียด บัดนี้ จึงรับผลของการกลับมาขึ้นเถิด เราจักฆ่านางเสียแล้วตัดออกเป็น ๘ ท่อนส่งไปให้แก่พระราชา ๘ พระองค์ดังนี้แล้ว

จึงตรัสพระคาถา เป็นลำดับต่อไปว่า

เราจะบั่นนางประภาวดีนี้ออกเป็นเจ็ดท่อน แล้วจักให้แก่กษัตริย์ผู้เสด็จมา ณ ที่นี้เพื่อจะฆ่าเรา.

ถ้อยคำของพระเจ้ามัททราชนั้น ได้ปรากฏไปทั่วพระราชนิเวศน์ทั้งสิ้น

นางบริจาริกาทั้งหลาย ก็เข้าไปทูลแต่พระนางประภาวดี ว่า ได้ยินว่า พระราชาทรงบั่นพระแม่ออกเป็น ๘ ท่อนแล้ว ส่งไปให้พระราชา ๘ พระนคร. พระนางทรงสดับคํานั้นแล้ว ก็ทรงหวาดกลัวต่อมรณภัย เสด็จจุลกจากที่

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรา / ฉัตรราชา

ประทับมีพระภิกษุทั้งหลายแวดล้อมแล้ว เสด็จไปยังพระ
ตำหนักของพระมารดา.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า

พระราชบุตรผู้มีผิวผ่องดังทองคำ ทรงผ้าโกสโลย
พัศตร์ มีพระเนตรนองด้วยน้ำตา อันหมู่ทาสีแวดล้อม เสด็จ
ไปยังพระตำหนักของพระมารดา.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สามา ได้แก่ มีผิวพรรณ
ดุจทองคำ. บทว่า โกเสยวาสินี ได้แก่ นุ่งผ้าที่ทอด้วยไหม
มอนแซมขจิตด้วยทองคำ.

พระนางเสด็จไปเฝ้าพระมารดาแล้ว ถวายบังคมพระ
มารดา ทรงกำสรวลสะอึกสะอื้น กราบทูลว่า

ข้าแต่พระมารดา หน้าของลูกอันผัดแล้วด้วยแป้ง
ส่องแล้วที่กระจกเงา งดงาม มีดวงเนตรคมคาย ผุดผ่องเป็น
นวลใย จักถูกกษัตริย์ทั้งหลาย โยนทิ้งเสียในป่าเป็นแน่แล้ว

ฝูงแร้ง ก็จะพากันเอาทำยื้อแย่งผมของลูกอันดำ มี
ปลายงอน ละเอียดย่อน ลูบไล้ด้วยน้ำมันหอมแก่นจันทร์
ในท่ามกลางป่าช้าอันประอะเปื้อนเป็นแน่

แขนอ่อนนุ่มทั้งสองของลูกอันมีเล็บแดง มีขน
ละเอียด ลูกได้ด้วยจุมจันท์ ก็จะถูกกษัตริย์ทั้งหลายตัดทิ้ง
เสียนป่า และฝูงงาก็จะโฉบคาบเอาไปตามความปรารถนา
เป็นแน่

สุนัขจิ้งจอกมาเห็นถันทั้งสองของลูก เช่นกับผลตาล
อันห้อยอยู่ ซึ่งลูกได้ด้วยกระแจะจันท์แคว้นกาสิ ก็จะมี
คร่อมที่ถันทั้งสองของลูกเป็นแน่ เหมือนลูกอ่อนที่เกิดแต่
ตนของมารดา

ตะ โปกอันกลมฝั่งผายของลูก ผุรัดด้วยสร้อยสะอึ่ง
ทอง ก็จะถูกกษัตริย์ทั้งหลายตัดเป็นชิ้นๆ แล้วโยนทิ้งไปใน
ป่า

ฝูงสุนัขจิ้งจอก ก็จะพากันมาจูดคร่าไปกิน ฝูงสุนัข
ป่า ฝูงกา ฝูงสุนัขจิ้งจอกและสัตว์ที่มีเขี้ยวเหล่านี้ ซึ่งมีมืออยู่ได้
กินนางประภาวดีแล้ว คงไม่รู้จักแก่กันเป็นแน่

ข้าแต่พระมารดา ถ้ากษัตริย์ทั้งหลายผู้มาแต่ที่ไกล
ได้นำเอาเนื้อของลูกไปหมดแล้ว พระมารดาได้ทรงโปรดขอ
เอากระดูกมาเผาเสียในระหว่างทางใหญ่ ขอพระมารดาได้
สร้างสวนดอกไม้แล้ว จงปลูกต้นกรรณิการในสวนเหล่านั้น

ข้าแต่พระมารดา ในกาลใด ดอกกระณิการ์เหล่านั้น
เบ่งบานแล้ว ในเวลาหิมะตกในฤดูเหมันต์ ในกาลนั้น ขอ
พระมารดา ฟังระลึกถึงลูกว่า ประภาวศิมิพิวพรรณ อย่างนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กกฎุปนิเสวิตํ ความว่า ผัด
แล้วด้วยแปรงสำหรับผัดหน้า ๕ อย่างเหล่านี้ คือ สาสปกักกะ
แปรงที่ทำด้วยเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ๑ โลณกักกะ แปรงที่ทำด้วย
เกลือ ๑ มัตติกกักกะ แปรงที่ทำด้วยดิน ๑ ติลกักกะ แปรงที่ทำ
ด้วยเมล็ดงา ๑ หลัททกักกะ แปรงที่ทำด้วยขมิ้น ๑. บทว่า อา
ทาสทนตาดรุษจเวกฺขิตํ ได้แก่ ส่องแล้วที่กระจกมีด้ามอัน
ทำด้วยงา คือ มองดูที่กระจกนั้นแล้วแต่งตัว. บทว่า สุภํ
"ได้แก่" มีใบหน้าอันงดงาม. บทว่า วิรัช "ได้แก่" ปราศจาก
ละออง คือหมดมลทินเครื่องเศร้าหมอง. บทว่า อนนฺถณฺ
"ได้แก่" เว้นจากโทษมีผีและสิวเป็นต้น. บทว่า ลุฑฺฑํ ความว่า
ข้าแต่พระมารดา ใบหน้าของลูกสวยออกอย่างนี้ คงจะถูก
พวกกษัตริย์ทั้งหลายโยนทิ้งเสียในบัดนี้เป็นแน่ บทว่า วเน
คือ ในราวป่า. พระนางคร่ำครวญว่า หน้าของพระนางจักทิ้ง
อยู่ในป่า. บทว่า อสิตเต "ได้แก่" ดำเป็นมันขลับ. บทว่า เวลฺลิตฺตุ

เค ใต้แก่ มีปลายงอนขึ้นข้างบน. บทว่า สีวธิกาย คือใน
สุสาน.

บทว่า ปริกษุฒยฺหุติ ความว่า พวกเร้าทั้งหลายที่
ชอบเคี้ยวกินเนื้อมนุษย์ก็จะเอาเท้าทั้ง ๒ ตะกุษ้อย่าง ผม
ของลูกซึ่งงามถึงเพียงนี้เป็นแน่. บทว่า คยฺห ชโก คจฺจติ เยน
กามํ ความว่า ข้าแต่พระมารดา นกชื่อว่า ชังกะ จักโฉบเอา
แขนของลูกที่สวดยออกอย่างนี้ไปจิกกินแล้ว จักบินไปตาม
ความปรารถนา. บทว่า ตาลูปฺนิเก ใต้แก่ คล้ายกับผลตาลมีสี
เหลืองจุกทอง. บทว่า กาทิกจฺนุทเนน ใต้แก่ ลูบไล้แล้วด้วย
จุนไม้จันทน์มีเนื้ออันละเอียด. บทว่า ถเนสุ เม ความว่า ข้า
แต่พระมารดา สุนัขจึงจอกมาเห็นนมทั้ง ๒ ข้างของลูกงาม
ออกอย่างนี้ ซึ่งตกอยู่ในสุสาน ก็จะเอาปากกัดคร่อมลงที่นม
ทั้ง ๒ ข้าง ของลูกนั้นเป็นแน่แท้ ประคูลูกอ่อนของมารดาผู้
เกิดแต่ตนของตน ฉะนั้น. บทว่า โสณิ คือ แผ่นสะเอว. บทว่า
สุโกฏฺฐํ ใต้แก่ ที่บุคคลเอาไม้คางโคทุบแต่งจนงามดียบ
ว่า อวตฺถํ คือ หิงแล้ว

บทว่า ภกฺขยิตฺวา ความว่า ข้าแต่พระมารดา สัตว์
ทั้งหลายมีจำนวนเท่านี้เหล่านี้ เคี้ยวกินเนื้อของลูกแล้ว จักไม่

แก้เป็นแน่แท้. บทว่า สเจ มंसานิ หาเรสุ ๖ ความว่า ข้าแต่พระมารดา ถ้าพวกกษัตริย์เหล่านั้น ยังมีจิตปฏิพัทธ์ผูกพันในลูก ฟังแต่เนื้อของลูกออก เมื่อเป็นเช่นนั้น พระมารดาจงขอเอากระดูกมา. บทว่า อนุปนุเต ทหาถ นํ ความว่า พระนางประภาวดีทูลว่า ขอพระมารดาฟังเผาลูกเสีย ในระหว่างแห่งทางเล็กและทางใหญ่. บทว่า เขตุดานิ ความว่า ข้าแต่พระมารดา ขอให้พระมารดาจงสร้างสวนดอกไม้ขึ้น ในบริเวณสถานที่ที่เผาศพของลูกแล้ว. บทว่า เอตุถ ความว่า ฟังปลุกต้นกรรณิการทั้งหลาย ในบริเวณเนื้อที่เหล่านั้นด้วย. บทว่า หิมจฺจเย ไต้เก ในเดือน ๔ ที่พ้นจากหิมะตกแล้ว. บทว่า สเรยฺยถ ความว่า พระมารดาฟังเอาดอกไม้เหล่านั้นบรรจจนเต็มขอบแล้ว วางไว้ ณ พระเพลา แล้วฟังระลึกว่า ประภาวดีลูกของเรามีผิวพรรณดังดอกกรรณิการ ดังนี้.

พระนางประภาวดีนั้น ถูกมรณภัยคุกคามแล้ว จึงทรงบ่นเพื่อยุบน พระตำหนักของพระมารดา ด้วยประการฉะนี้. ฝ่ายพระเจ้ามัททราชก็ตรัสสั่งอำมาตย์ให้ถือขวานและระฆังแล้ว ทรงบังคับว่า นายเพชรฆาตผู้ฆ่าโจร จงมาในที่นี้

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

เดี๋ยวนี้ การที่นายเพชรฆาตนั้นเข้ามา ก็ปรากฏทั่วไปใน
เรือนหลวงทั้งสิ้น ลำดับนั้น พระมารดาของพระนางประภา
วดีทรงสดับว่า นายเพชรฆาตนั้นมาแล้ว ก็เสด็จลุกจาก
อาสนะ ทรงเปรียบเทียบด้วยความเศร้าโศก ได้เสด็จไปยัง
พระตำหนักของพระราชา.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัสว่า
พระมารดาของพระนางประภาวดีเป็นขัตติยานี มีพระ
ฉวีวรรณ คุณดั่งเทพอัปสร ได้ประทับยืนอยู่แล้ว
ทอดพระเนตรเห็นดาบและธนู วางอยู่ตรงพระพักตร์พระ
เจ้ามัททราชภายในบุรี.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุทกฐาติ ความว่า พระ
นางเสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ เสด็จไปยังพระตำหนักของ
พระราชาแล้ว ประทับยืนอยู่. บทว่า ทิสฺวา อสิณฺจ สุนฺณฺจ
ความว่า พระนางทอดพระเนตรเห็นขวานและธนู ที่เขาวาง
ไว้บนพื้นใหญ่ข้างพระพักตร์พระราชา อันประดับประดา
แล้ว ณ ภายในบุรี

จึงทรงรำพันอยู่ตรัสพระคาถาว่า

พระองค์จะทรงฆ่าพระบิดาของหม่อมฉัน บั่นให้

เป็นท่อนๆ ด้วยดาบนี้ แล้วจะประทานแก่กษัตริย์ทั้งหลาย
แน่หรือเพคะ.

คำว่า ดาบ ในคานานั้น พระองค์ตรัสประสงคืถึง
ขวาน. จริงอยู่ ขวานนั้นชื่อว่าดาบ ในที่นี้. บทว่า สุตตัญญู
ตนิมชฺฌิมิ ได้แก่ ฟันให้เป็นท่อนถึงกลางตัว.

ลำดับนั้น พระราชา เมื่อจะทรงให้พระเทวีนั้นรู้
สำนึก จึงตรัสว่า คุณก่อนพระเทวี ท่านพูดอะไร ก็พระธิดาของ
ท่านมาทอดทิ้งพระราชาผู้เลิศในชมพูทวีปทั้งสิ้น ด้วย
รังเกียจว่า มีรูปร่างชั่วช้า เมื่อหนทางที่มายังไม่พินาศทีเดียว
ก็พาเอาความตายมาโดยหน้าผาก บัดนี้ จึงรับผลแห่งความ
เป็นอิสระ เพราะอาศัยรูปของตนเกิด. พระนางได้ทรงสดับ
พระราชดำรัสของท้าวเธอแล้ว จึงเสด็จไปยังพระตำหนัก
ของพระธิดา ทรงรำพันเพื่อ ตรัสว่า

พระลูกน้อยเอ๋ย พระราชบิดาไม่ทรงกระทำตามคำ
ของแม่ผู้ใคร่ประโยชน์ เจ้านั้นจะเปราะเปื้อนโลหิต ไปสู่
สำนักพระยายมในวันนี้ ถ้าบุรุษผู้ใดไม่ทำตามคำของบิดา

มารดา ผู้ถือกุลมองเห็นประโยชน์ บารุขผู้นั้นย่อมได้รับโทษ
อย่างนี้ และจะต้องเข้าถึงโทษที่ลามกกว่า

ในวันนี้ ถ้าลูกจะทรงไว้ซึ่งกุมาร ทรงโหมงดงามดัง
สีทอง เป็นกษัตริย์เกิดกับพระเจ้ากุสราษ สวมสร้อยสังวาลย์
แก้วมณีแกมทอง อันหมู่พระญาติบูชาแล้วไซ้ร้ ลูกก็จะไม่
ต้องไปยังสำนักของพระยายม

ลูกหญิงเอ๋ย เสียงกลองชัยเกรีดังอยู่อิงมี และเสียง
ซำงร้องก้องอยู่ในตระกูลแห่งกษัตริย์ทั้งหลายใด ลูกเห็น
อะไรเล่าหนอที่มีความสุขยิ่งกว่าตระกูลนั้น จึงได้มาเสีย

เสียงม้าศึกคึกคะนอง ร้องคำรณอยู่ที่ประตู เสียง
กุมารร้องรำทำเพลงอยู่ในตระกูลกษัตริย์ทั้งหลาย ลูกเห็น
อะไรเล่าหนอ ที่มีความสุขยิ่งไปกว่าตระกูลนั้น จึงได้มาเสีย

ในตระกูลแห่งกษัตริย์ทั้งหลาย มินกยูง นกกระเรียน
และนกคุเหว่า ส่งเสียงร้องก้องเสนาะไพเราะจับใจ ลูกเห็น
อะไรเล่าหนอที่จะมีความสุขยิ่ง ไปกว่าตระกูลนั้น จึงได้มา
เสีย.

ในกาลานั้น พระเทวีตรัสเรียกพระนางประภาวดีนั้น

ว่า คุณก่อนลูกน้อย ดังนี้. คำนั้นมือธิบายดังต่อไปนี้. ในวันนี้ เจ้าจะกระทำอะไรในที่นี้. เข้าไปในวังของสามี ย่อมมัวเมาด้วยความเมาในรูป เพราะฉะนั้น พระราชบิดาจึงไม่ยอมกระทำตามคำของแม่ แม้จะอ่อนวอนอยู่อย่างนี้. ในวันนี้ เจ้านั้นจะต้องเปื้อนด้วยโลหิตไปสู่สำนักพระยายม คือไปสู่ภพแห่งพระยามัจจุราช. บทว่า ปาปิยญ ได้แก่ ย่อมเข้าถึงโทษอันชั่วช้ากว่าโทษที่ได้รับอยู่นี้อีกด้วย. บทว่า สเจว อชฺช ธารเอตี ความว่า แน่แม่ ถ้าเจ้าไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งจิตใจ ก็จะได้พระโอรส มีรูปโฉมงดงามดั่งสีทองเหมือนกับรูปร่างของตัว ซึ่งได้แล้วเพราะอาศัยพระเจ้ากุสราชผู้เป็นจอมแห่งชน. บทว่า ยมกฺขยํ ความว่า แม่เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้าก็จะไม่ต้องไปสู่นิเวศน์แห่งพระยายม. บทว่า ตโต ความว่า ในตระกูลแห่งกษัตริย์ใด มีความสนุกสนานเพลิดเพลินถึงเพียงนี้ เจ้าเห็นอะไรเล่า ที่มีความสุขยิ่งไปกว่าสถานที่เช่นนั้น นั่นคือแต่ราชตระกูลกุสาวดี ที่ครีกครื้นอยู่ด้วยเสียงแห่งกลองชัย และเสียงคึกคะนองร้องคำรนแห่งช้างและนกกระเรียนในระหว่างทาง จึงได้มาเสียดในที่นี้. บทว่า หลิสติ แปลว่า ร้องดังก้อง. บทว่า กุมารโ ได้แก่ กุมารคนธรรมดาพนักงานฟ้อนรำ ซึ่ง

ศึกษาชำนาญดีแล้ว. บทว่า อุปโรทติ ได้แก่ ถือเอาคนตรีชนิดต่างๆ แล้วทำการขบร้อง. บทว่า โกกิลาภินิคุชิตะ ความว่า ในตระกูลแห่งพระเจ้ากุสราช มีพวกนกกาเหว่าทั้งหลายร้องระงมอยู่ ประหนึ่งเซ็งแซ่ไปด้วยการบำรุงบำเรอด้วยการฟ้อนรำขบร้องประโคม อันเป็นไปตลอดเวลาเย็นและเวลาเช้า.

พระเทวีนั้นทรงเจรจากับพระนางประภาวดี ด้วยคาถามีประมาณเท่านี้ ด้วยประการฉะนี้แล้ว จึงทรงดำริว่า ถ้าในวันนี้ พระเจ้ากุสราชผู้เป็นจอมแห่งชน พึงประทับอยู่ในที่นี้ไซ้ร้ ก็จะต้องออกดีพระราชาทั้ง ๗ พระนครเหล่านี้ ให้แตกหนีไป พึงเปลืองเสียซึ่งพระลูกของเรา ให้พ้นจากความทุกข์แล้ว พึงพาลูกของเรากลับไป

แล้วตรัสคาถาว่า

พระเจ้ากุสราชพระองค์ใด ผู้มีพระปรีชาอย่างยอดเยี่ยม ผู้ย้ายักษัตริย์ทั้ง ๗ พระนคร ทรงปราบปรามแคว้นอื่นให้พ่ายแพ้ พึงทรงปลดเปลื้องเราทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ได้ พระเจ้ากุสราชพระองค์นั้น ประทับอยู่ที่ไหนหนอ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โสฬหารปญญาโม ได้แก่ ผู้
มีปัญญายิ่ง.

ในลำดับนั้น พระนางประภาวดีจึงทรงดำริว่า เมื่อ
มารดาของเราพรรณนาคุณของพระเจ้ากุศราชอยู่ ปากย่อม
ไม่เพียงพอ เราจึงบอกว่ พระเจ้ากุศราชนั้นทรงทำงาน
ในหน้าที่พนักงานห้องเครื่องต้น ประทับอยู่ที่นี้นั้นแหละ
แต่พระมารดานั้นก่อน

จึงทูลเป็นคาถาว่า

พระเจ้ากุศราชพระองค์ใด ผู้มีพระปรีชาอย่างยอด
เยี่ยม ผู้ย้ายกษัตริย์ทั้ง ๗ พระนคร ทรงปราบปรามแคว้นอื่น
ให้พ่ายแพ้ จักทรงกำจัดกษัตริย์เหล่านั้นทั้งหมดได้ พระเจ้า
กุศราชพระองค์นั้น ประทับอยู่ที่นี้แหละ เพคะ.

ลำดับนั้น พระมารดาของพระนางประภาวดีนั้น จึง
ทรงดำริว่า ลูกเรากันนี้ เห็นจะหวาดกลัวต่อมรณภัย จึง
ละเมอเพื่อไป ดังนี้แล้ว

จึงตรัสเป็นพระคาถาว่า

เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือไร จึงได้พูดอย่างนี้ หรือว่าเจ้า
เป็นอันธพาล จึงได้พูดอย่างนี้ ถ้าพระเจ้ากุศราชพึงเสด็จมา

จริง ทำไมพวกเราจะไม่รู้จักพระองค์เล่า.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า พาลา ได้แก่ เป็นผู้โง่เขลา
ไม่มีความรู้. บทว่า กีน ชาเนมุ ความว่า เพราะเหตุไร แม้จึง
ไม่รู้จักพระองค์. คำว่า พระเจ้ากุสราชพระองค์นั้น เพียงแต่
ได้เสด็จมาถึงกลางทางเท่านั้น ก็จะต้องส่งพระราชสาส์น
มาถึงยังพวกเรา เสนาประกอบไปด้วยองค์ทั้ง ๔ มีธงชักขึ้น
ไสว ก็ต้องปรากฏ ก็ถูกกล่าวถึง พระเจ้ากุสราชพระองค์นั้น
เพราะกลัวตายกระมัง.

เมื่อพระมารดาตรัสอย่างนี้ พระนางประภาวดีจึงทรง
ดำริว่า พระมารดาของเราไม่ยอมเชื่อ และไม่ทรงทราบว่า
พระเจ้ากุสราชพระองค์นั้นเสด็จมาประทับอยู่ในที่นี้ถึง ๗
เดือนแล้ว เราจักแสดงพระเจ้ากุสราชนั้นแก่พระมารดา จึง
จับพระหัตถ์พระมารดา ทรงเปิดบานพระแกล ทรงยื่นพระ
หัตถ์ออกไปแล้ว ทรงชี้ให้ทอดพระเนตร พร้อมกราบทูล
เป็นพระคาถาว่า

พระเจ้ากุสราชนั้นทรงปลอมพระองค์ เป็นบุรุษ
พนักงานเครื่องต้น ทรงพระภูษาหยักรั้ง มั่นคง กำลังก้ม
พระองค์ล้างหม้ออยู่ ในระหว่างพระค้ำหนักของพระกุมารี

ทั้งหลาย เพคะ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กุมารีปุรมนุเตร ความว่า
จงประทับยืนที่หน้าต่าง ทอดพระเนตรไปในระหว่างพระ
ตำหนักของเหล่ากุมารี ผู้เป็นพระราชธิดาของพระองค์เกิด.
บทว่า ส์เวลั ความว่า กำลังนุ่งห่มครั้งล้างหม้ออยู่.

ได้ยินว่า ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์เจ้าทรงพระดำริว่า
วันนี้ ความปรารถนาของเราคงถึงที่สุด พระนางประภาวดี
กัฏฐายหนักเข้า คงทูลพระมารดาและพระบิดาให้ทรง
ทราบ ว่า เรามาอยู่ที่นี้เป็นแน่แท้ เราจะจัดแจงล้างถ้วยชาม
แล้ว จักเก็บไว้ ดังนี้แล้ว จึงเสด็จไปตักน้ำมาแล้ว ก็ลงมือล้าง
ถ้วยชามทั้งหลายอยู่.

ลำดับนั้น พระมารดาจึงบริภาษพระนาง ตรัสเป็น
พระคาถาว่า

เจ้าเป็นหญิงชั่วช้าจัญทาลหรือ หรือว่าเจ้าเป็นหญิง
ประทุษร้ายตระกูล เจ้าเกิดแล้วในตระกูลพระเจ้ามัททราช
เหตุใด จึงทำพระสวามีให้เป็นทาส.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เวณิ ได้แก่ ช่างถาก. บท
ว่า อาทูลิ กุลคนุธิณี ได้แก่ หรือว่าเจ้าเป็นหญิงประทุษร้าย

ในกาลทุกเมื่อ พระราชาพระองค์นั้น คือพระเจ้ากุสราษพระ
โอรสแห่งพระเจ้าโอกกากราช แต่ว่าพระมารดาเข้าพระทัย
ว่าเป็นทาส

ขอความเจริญจงมีแด่พระมารดา เจ้าพนักงาน
ทั้งหลาย เตรียมช้างไว้สองหมื่นเชือก ในกาลทุกเมื่อ เพื่อ
พระราชพาพระองค์ใด พระราชาพระองค์นั้น คือพระโอรส
ของพระเจ้าโอกกากราช แต่ว่าพระมารดาเข้าพระทัยว่าเป็น
ทาส

ขอความเจริญจงมีแด่พระมารดา เจ้าพนักงาน
ทั้งหลายเตรียมรถไว้สองหมื่นคัน ในกาลทุกเมื่อ เพื่อ
พระราชพาพระองค์ใด พระราชาพระองค์นั้น คือพระโอรส
ของพระเจ้าโอกกากราช แต่ว่าพระมารดาเข้าพระทัยว่าเป็น
ทาส

ขอความเจริญจงมีแด่พระมารดา เจ้าพนักงาน
ทั้งหลาย เตรียมรถคนมโคไว้สองหมื่นตัว ในกาลทุกเมื่อ เพื่อ
พระราชพาพระองค์ใด พระราชาพระองค์นั้น คือพระโอรส
ของพระเจ้าโอกกากราช แต่ว่าพระมารดาเข้าพระทัยว่าเป็น
ทาส.

ก็เมื่อพระนางประภาวดีนั้นทรงพรรณนาถึง พระอิศริยยศของพระมหาสัตรี ด้วยคาถา ๕ คาถาอย่างนี้แล้ว ลำดับนั้น พระมารดาของพระนางก็ทรงเชื่อ ด้วยทรงพระดำริว่า ลูกสาวของเราคนนี้ กล่าวถ้อยคำอย่างไม่สะทกสะท้าน ถ้อยคำนี้คงเป็นอย่างนี้แน่ จึงรีบเสด็จไปยังพระตำหนักของพระราชกราบทูตเนื้อความนั้นให้ทรงทราบ ท้าวเธอก็เสด็จไปยังพระตำหนักของพระนางประภาวดีโดยด่วน ตรัสถามว่าเป็นความจริงหรือลูก ได้ยินว่า พระเจ้ากุสุราชเสด็จมาในที่นี้ พระนางประภาวดีกราบทูลว่า เป็นความจริงเช่นนั้น ข้าแต่พระบิดา พระเจ้ากุสุราชพระองค์นั้น ทรงทำหน้าที่ พนักงานเครื่องต้นแก่พระธิดาทั้งหลายของพระองค์ ถึงวันนี้ล่วงไปได้ ๗ เดือนแล้ว ท้าวเธอยังไม่ทรงเชื่อพระนาง จึงตรัสถามนางค่อม นางก็กราบทูลตามความเป็นจริงทุกประการ.

พระราชาทรงสดับค่านั้นแล้ว เมื่อจะทรงติเตียนพระธิดา จึงตรัสพระคาถาว่า

ดูก่อนเจ้าผู้เป็นพาล เจ้ากระทำความอันชั่วร้าย
เหลือเกิน ที่เจ้าไม่บอกพ่อว่า พระเจ้ากุสุราชผู้เป็นกษัตริย์ มี

ทเกล้าทวารมาก ผู้เป็นพระยาช่าง มาด้วยเพศแห่งกบ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตตฺถ คือ โดยส่วนเดียว
เท่านั้น.

พระราชาพระองค์นั้น ครั้นทรงดิเตียนพระธิดาแล้ว
ก็รีบเสด็จไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์นั้น โดยด่วน ทรงมี
ปฏิสันถารอันพระโพธิสัตว์ทรงกระทำแล้ว จึงทรงประคอง
อัญชลี เมื่อจะทรงแสดงโทษของพระองค์ จึงตรัสพระคาถา
ว่า

ข้าแต่พระมหाराชผู้จอมทัพ ขอพระองค์ได้ทรงพระ
กรุณาโปรดคโทษแก่หม่อมฉันด้วย ที่ไม่ทราบว่ พระองค์
เสด็จมาในที่นี้ ด้วยเพศที่ไม่มีใครรู้จักด้วยเถิด.

พระมหาสัตว์เจ้าทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงทรงพระดำริ
ว่า ถ้าเราจักกล่าวคำตัดพ้อต่อว่าขึ้น หัวใจของท้าวเธอก็จัก
แตกเสียในที่นี้ เป็นแน่ เราควรจักเอาใจท้าวเธอไว้ ประทับ
ยืนอยู่ในระหว่างภาชนะ ที่เดียว ตรัสคาถานอกนี้ว่า

คนเช่นหม่อมฉันมิได้ปกปิดเลย หม่อมฉันนั้นเป็น
พนักงานเครื่องต้น พระองค์เท่านั้นทรงเลื่อมใสแก่หม่อมฉัน
ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ แต่พระองค์ไม่มีกรรมชั่วช้า ที่

หม่อมฉันจะต้องอดโทษ.

พระราชาทรงได้รับปฏิสันถารจากสำนักของพระโพธิสัตว์เจ้าฉันนั้นแล้ว จึงเสด็จขึ้นสู่ปราสาทวิบริตส์สั่งให้หาพระนางประภาวดีมาเฝ้า ทรงหวังจะส่งไปเพื่อต้องการให้อดโทษ จึงตรัสคาถาว่า

ดูก่อนเจ้าคนพาล เจ้าจงไปขอขมาโทษพระเจ้ากุสราช ผู้มีกำลังมากเสียเถิด พระเจ้ากุสราชที่เจ้าขอขมาแล้วจักประทานชีวิตให้เจ้า.

พระนางประภาวดีนั้นได้สดับพระดำรัสของพระบิดาแล้ว จึงพร้อมด้วยพระภคินีทั้งหลาย และพวกนางบริจาริกาเป็นจำนวนมาก เสด็จไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์นั้น.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์เจ้าฉันนั้น ประทับยืนอยู่ด้วยเพศแห่งคนล้างหม้อเช่นนั้นแล ทรงทราบว่ พระนางประภาวดีนั้นเสด็จมายังสำนักของพระองค์ จึงทรงพระดำริว่า วันนี้ เราจักทำลายมานะของแม่ประภาวดี ให้นางหมอบลงในโคลนใกล้เท้าของเราให้จงได้ จึงทรงราดน้ำที่พระองค์ดื่กมาทั้งหมด ทรงเหยียบย่ำที่ประมาณเท่ามณฑลแห่งลานนวดข้าว ทำให้

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

เป็นโคลนไปหมด พระนางประภาวดีนั้นเสด็จไปยังสำนัก
ของพระเจ้ากุศราษผู้พระโพธิสัตว์นั้น ทรงหมอบลงที่ใกล้
พระบาทของพระองค์ ประทับนั่งที่โคลน แล้วทรงขอโทษ
พระโพธิสัตว์นั้น.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัส
ว่า

พระนางประภาวดี ผู้มีผิวพรรณดั่งเทพธิดา ทรงรับ
พระคำรัสของพระบิดาแล้ว ได้ซบพระเศียรลงกอดพระบาท
พระเจ้ากุศราษ ผู้มีพระกำลังมาก.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สิริสา ความว่า พระนาง
ประภาวดีทรงหมอบพระเศียรลง แล้วทรงจับพระเจ้ากุศราษ
ที่พระบาท

ก็แล ครั้นทรงจับแล้ว เมื่อจะยังพระโพธิสัตว์เจ้านั้น
ให้ทรงอดโทษ จึงได้ภยิตพระคาถา ๓ คาถาว่า

ราตรีเหล่านี้ที่ล่วงไป เว้นจากพระองค์นั้น เพียงใด
หม่อมฉันขอถวายบังคม พระยுகลบาทของพระองค์ ด้วย
เศียรเกล้า เพียงนั้น.

ขอพระองค์โปรดอย่าทรงพิโรธหม่อมฉันเลย หม่อม

ฉันขอตั้งสัตย์ปฏิญาณแก่พระองค์ โปรดทรงสดับหม่อมฉัน
เถิด เพคะ หม่อมฉันจะไม่พึงทำความชิงชังแก่พระองค์อีก
ต่อไปละ.

ถ้าพระองค์จะไม่ทรงโปรดกระทำตามคำของหม่อม
ฉัน ผู้ทูลวิงวอนอยู่เช่นนี้ พระบิดาคงเข่นฆ่าหม่อมฉัน แล้ว
ทรงประทานแก่กษัตริย์ทั้งหลาย ณ กาลบัดนี้เป็นแน่.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า รตยา ได้แก่ ทั้งกลางคืน
และกลางวัน. บทว่า ตา อีมา ได้แก่ ราตรีเหล่านั้นทั้งหมด
ล่วงไปแล้วเว้นจากพระองค์. บทว่า สจฺจนฺเต ปฏิษานามิ
ความว่า ข้าแต่พระมหाराช หม่อมฉันกระทำการเกลียดชัง
พระองค์ ตลอดกาลมีประมาณเพียงเท่านี้ บัดนี้ หม่อมฉันจะ
ขอปฏิญาณคำสัตย์อย่างนี้แก่พระองค์ พระองค์จึงสดับ
ถ้อยคำอื่นอีก จำเดิมแต่นี้ไป หม่อมฉันจักไม่กระทำการ
เกลียดชังพระองค์อีกต่อไป. บทว่า เอวญฺเจ ความว่า ถ้า
พระองค์ไม่ทรงทำตามถ้อยคำของหม่อมฉัน ผู้วิงวอนอยู่
อย่างนี้.

พระราชาก็ได้ทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงทรงพระดำริว่า ถ้าเราจักพูดว่า เธอคนเดียวเท่านั้นจักรู้เรื่องนี้ ดังนี้ หัวใจของนางก็จักแตก เราจักปลอบใจเธอ แล้วจึงตรัสว่า

เมื่อพระน้องรักอ่อนวอนอยู่อย่างนี้ โฉนพิ้งจักไม่ทำตามคำของพระน้องเล่า พี่ไม่โกรธพระน้องเลยนะคนงาม อย่างกลัวเลยประภาวดี พี่ขอตั้งสัตย์ปฏิญาณต่อพระน้อง โปรดของทรงฟังพี่เถิดนะ พระราชบุตรี พี่จะไม่ฟังกระทำความเกลียดชัง แก่พระน้องนางอีกต่อไปละ คู่ก่อนน้องประภาวดี ผู้มีตะโพกอันกลมผึ่งผาย พี่สามารถจะทำลายตระกูลกษัตริย์มัทธาชมากมายแล้ว นำพระน้องนางไปได้ แต่เพราะความรักพระน้องนาง พี่จึงสู้ยอมทนทุกข์มากมาย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กิ น กาหามิ ความว่า เพราะเหตุไร เราจึงจะไม่ทำตามคำของเธอเล่า. บทว่า วิภูทโธ ตยสมิ ความว่า เราไม่มีความโกรธ ไม่มีความแค้นเคืองต่อเธอเลย. บทว่า สจจนเต ความว่า เราจักขอให้ปฏิญาณคำสัตย์นี้แก่เธอสัก ๒ ข้อ คือ จะไม่ขอโกรธเคือง ๑ ไม่ทำความเกลียดชัง ๑. บทว่า ตว กามา ความว่า เพราะรักใคร่ คือ

ปรารธนาเธอ. บทว่า ติดิกขิสส์ แปลว่า อดทน. บทว่า พหุ
มททกฺกัถ หนควา ความว่า เราสามารถที่จะฆ่าตระกูลพระ
เจ้ามัททราชแล้ว นำเอาเธอไปโดยพลการก็ได้

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์เจ้านั้นทอดพระเนตรเห็น
พระนางประภาวดีพระอัครมเหสีของพระองค์ ประหนึ่งว่า
เทพกัญญาผู้เป็นบริจาริกาของท้าวสักกเทวราช ก็ทรงยังขัด
ติยमानะให้บังเกิดขึ้น ทรงพระดำริว่า ได้ทราบว่ เมื่อเรายัง
มีชีวิตอยู่ทั้งคน พระราชาทั้งหลายเหล่านี้จักมาแย่งเอาพระ
อัครมเหสีของเราไปเชียวหรือ จึงทรงแสดงท่าทางอันสง่า
เสด็จลงไปยังพระลานหลวง ประคองราชสีห์ ทรงประกาศ
บันลือ เปล่งเสียง โห่ร้อง ตบพระหัตถ์อยู่เอ็ดอึงว่า ชาวเมือง
ทั้งสิ้นจงทราบเถิดว่าเรามาแล้ว ครัสสั่งว่า บัดนี้ เราจักจับ
กษัตริย์ทั้ง ๗ พระนครเหล่านั้น จับให้ได้ทั้งเป็น ท่าน
ทั้งหลายจงจัดแจงเทียมรถเป็นต้น มาให้เรา แล้วครัสกาลา
อันเป็นลำดับไปว่า

เจ้าพนักงานทั้งหลายจงเตรียมรถและม้า อัน

วิจิตรด้วยเครื่องอลังการต่างๆ ให้มันคงแข็งแรง ท่านทั้งหลายจึงเห็นความพยายามของเรา ผู้กำจัดศัตรูทั้งหลายให้พ่ายแพ้ไป ในบัดนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นานาจิตเต ใต้แก่ วิจิตรด้วยเครื่องอลังการต่างๆ. บทว่า สมहिते นี้ ท่านกล่าวหมายถึง ม้าทั้งหลาย อธิบายว่า ม้าที่ฝึกหัดมาดีแล้ว ไม่พยศ. บทว่า อถ ทกฺขถ เม เวคฺ ความว่า ท่านทั้งหลายจักได้เห็นความหาญศึกของเราในกาลนี้.

พระโพธิสัตว์เจ้านั้นทรงส่งพระเจ้ามัททราชไปด้วยพระคำรัสว่า ขึ้นชื่อว่า การจับพระราชาทัง ๗ พระนคร เป็นหน้าที่ของหม่อมฉันเอง พระองค์จึงเสด็จไปตรงสถาน ทรงประดับร่างกายแล้ว เสด็จขึ้นไปยังปราสาทเถิด. ฝ่ายพระเจ้ามัททราชก็ได้ทรงส่ง พวกอำมาตย์ไปเพื่อทำการอุปัฏฐากพระโพธิสัตว์เจ้านั้น. พวกอำมาตย์เหล่านั้นพากันจัดแจงกัน พระวิสูตร ล้อมรอบที่ประตูห้องเครื่องต้นนั้นทีเดียว แล้วให้พวกเจ้าพนักงานช่างกลับกเข้าไปตัดพระเกศา ปลงพระมัสสุ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

พระโพธิสัตว์เจ้านั้น. พระองค์ทรงใช้ช่างทำการปลงพระ
มัสสุเสร็จแล้ว ทรงทรงสนานชำระพระเศียรเกล้า ทรง
ประดับเครื่องแต่งตัวสำหรับกษัตริย์ทั้งหมด มีอำมาตย์
ทั้งหลายห้อมล้อมเป็นบริวาร เสด็จขึ้นสู่ปราสาท
ทอดพระเนตรดูไปรอบๆ ทุกทิศแล้ว ทรงปรบพระหัตถ์อยู่
ฉาดฉาน. สถานที่ที่พระองค์ทรงมองดูแล้วก็หัวน้ไหว.
พระองค์จึงตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงคอยดูการบุกเข้าสู่ผู้กับ
ข้าศึกของเรา ในบัดนี้.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัส
ว่า

กัณวีทั้งหลาย ภายในพระราชวังของพระ
เจ้ามัททราชนั้น พวกกันมองดูพระโพธิสัตว์เจ้า ผู้เสด็จเยื้อง
กรายดูราชสีห์ ทรงปรบพระหัตถ์ เสวยพระกระยาหารถึง
สองเท่าพระองค์นั้น.

คำอันเป็นคานันั้น มีอธิบายว่า ก็พวกหญิงพวกกัน
เปิดหน้าต่าง ในภายในบุรีแห่งพระราชธาแล้ว มองดูพระ

โพธิสัตว์เจ้านั้น ผู้ทรงเยื้องกรายและปรบพระหัตถ์อยู่ในที่
นั้น.

ลำดับนั้น พระเจ้ามัททราชทรงส่งช่างตัวประเสริฐ
อันประดับแล้วมีความช่างประจำพร้อมเสร็จไปถวาย. ท้าว
เธอเสด็จขึ้นประทับบนคอช้าง ซึ่งมีเสวตฉัตรอันยกขึ้นแล้ว
ตรัสว่า พวกท่านทั้งหลายจงพาพระนางประภาวดีมาเถิด
แล้วให้พระนางประทับนั่ง ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ อัน
จตุรงคินิเสนาแวดล้อม เป็นกระบวนทัพ เสด็จออกจาก
ประตูด้านทิศปราจีน ทอดพระเนตรเห็นกองทัพของข้าศึก
จึงเปล่งพระสุรสีหนาทขึ้น ๓ ครั้งว่า เราก็คือพระเจ้ากุสุราช
ใครรักชีวิต ก็จงยอมอ่อนน้อมกับเราเสียเถิด แล้วได้ทรง
กระทำการปราบปรามกษัตริย์ทั้ง ๗ พระนคร.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงตรัส
ว่า

ก็พระเจ้ากุสุราช ครั้นเสด็จขึ้นประทับบนคอช้างสาร
โปรดให้พระนางประภาวดีประทับเบื้องหลัง แล้วเสด็จเข้าสู่

สงคราม ทรงบันลือพระสุรสีหนาท

กษัตริย์ ๗ พระนครทรงสดับพระสุรสีหนาทของ
พระเจ้ากุสราช ผู้บันลืออยู่ ถูกความกลัวแต่เสียงของพระเจ้า
กุสราชคุกคามแล้ว พากันแตกหนีไป เหมือนดังฝูงมฤค พอ
ได้ยินเสียงของราชสีห์ก็พากันหนีไป ฉะนั้น

พวกพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า ผู้อันความกลัว
แต่เสียงพระเจ้ากุสราชคุกคามแล้ว ก็พากันแตกตื่นเหยียบย่ำ
กันและกัน ท้าวสักกะจอมเทพได้ทอดพระเนตรเห็น พระ
โพธิสัตว์ทรงมีชัยในท่ามกลางสงครามนั้น มีพระทัยชื่นชม
ยินดี ทรงพระราชทานแก้วมณี อันรุ่งโรจน์ดวงหนึ่งแก่พระ
เจ้ากุสราช

พระเจ้ากุสราชทรงชนะสงคราม ได้แก้วมณีอัน
รุ่งโรจน์แล้ว เสด็จประทับบนคอช้างสาร เสด็จเข้าสู่พระ
นคร รับสั่งให้จับกษัตริย์ ๗ พระนครทั้งเป็น ให้มัดนำเข้า
ถวายเป็นสัสสุระ ทูลว่า ขอเดชะ กษัตริย์เหล่านี้เป็นศัตรูของ
พระองค์ ศัตรูทั้งหมดซึ่งคิดจะกำจัดพระองค์เสียนี้ ตกอยู่ใน
อำนาจของพระองค์แล้ว เชิญทรงกระทำตามพระประสงค์
เถิด พระองค์ทรงกระทำกษัตริย์เหล่านั้นให้เป็นทาสแล้ว จะ

ทรงปล่อยหรือจะทรงประหารเสียตามแต่พระทัยเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วิปลาฮีสุ ความว่า กษัตริย์
เหล่านั้นไม่อาจจะตั้งสติได้ เป็นผู้มิจิตวิปลาสแตกกระจัด
กระจายไป. บทว่า กุสสท ทภยภูฏิตา ความว่า เป็นผู้ถูกภัย
อันเกิดขึ้น เพราะอาศัยเสียงแห่งพระเจ้ากุสราชกระทบโศด
ประสาทแล้ว จึงเป็นผู้มิจิตอันหลงลืม. บทว่า อญญมญญุสส
ฉินทนต์ิ ความว่า ฆ่าฟันเหยียบย่ำกันเอง. บาลีว่า ภินทิสู
ดังกี้ก็มี. บทว่า ตสฺมี ความว่า ทำวสัฏกะทอดพระเนตรเห็น
การบุกรบเข้าศึก จนมิชัชของพระมหาสัตว์นั้น ในสงคราม
ครั้งสำคัญ จนแตกไปด้วยอำนาจแห่งเสียงของพระโพธิสัตว์
อย่างนี้ ก็มีพระทัยยินดี จึงพระราชทานแก้วมณีดวงหนึ่ง ชื่อ
ว่า เวโรจนะ แก่พระมหาสัตว์เจ้านั้น. คำว่า พระนคร หมายถึง
เอาบุรี คือพระนคร. บทว่า พนริตวา ได้แก่ ใช้ผ้าสาฎกของ
พวกกษัตริย์เหล่านั้น นั่นเองมัดกษัตริย์เหล่านั้นเอาแขนไว้
ข้างหลัง. บทว่า กามิ กโรหิ เต ตฺยา ความว่า พระมหาสัตว์เจ้า
ทูลว่า ขอพระองค์จงทรงกระทำตามความต้องการ ความ
ปรารถนา ความชอบใจของพระองค์เถิด ด้วยว่ากษัตริย์

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรา / ฉัตรราชา

เหล่านี้ พระองค์กระทำให้เป็นทาสแล้ว.

พระราชชาติรัสว่า

กษัตริย์เหล่านี้ เป็นศัตรูของพระองค์ มิได้เป็นศัตรู
ของหม่อมฉัน ข้าแต่พระมหाराชเจ้า พระองค์ (เป็นใหญ่)
กว่าหม่อมฉัน จะทรงปล่อยหรือจะทรงประหารศัตรู
เหล่านั้น ก็ตามเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตวั โน สพเพสฺ ความว่า
ข้าแต่พระมหाराชเจ้า พระองค์ผู้เดียวเท่านั้น ทรงเป็นใหญ่
กว่าพวกหม่อมฉัน.

เมื่อพระเจ้ามัททราชตรัสอย่างนี้แล้ว พระมหาสัตว์
จึงทรงพระดำริว่า ประโยชน์อะไร เราจะฆ่าพวกกษัตริย์
เหล่านี้ การมาของกษัตริย์ทั้ง ๗ พระนครเหล่านั้น อย่าได้
เปล่าจากประโยชน์เสียเลย พระธิดาของพระเจ้ามัททราช ซึ่ง
เป็นพระกนิษฐภคินีของพระนางประภาวดี ก็มีอยู่ถึง ๗
พระองค์ เราจักยกพระนางให้แก่กษัตริย์ทั้ง ๗ พระนคร

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

เหล่านั้น นี่แล้ว จึงตรัสคาถาว่า

พระราชธิดาของพระองค์ ล้วนทรงงดงามดังเทพ
กัญญา มีอยู่ถึง ๗ พระองค์ ขอพระองค์โปรดพระราชทาน
แก่กษัตริย์ทั้ง ๗ นั้น องค์ละองค์ ขอกษัตริย์เหล่านั้นจงเป็น
พระขามาตาของพระองค์เถิด.

พระเจ้ามัททราชทรงสดับคำนั้น แล้วก็เต็มพระทัย ที่
จะพระราชทานพระธิดาทั้งหลายของพระองค์ จึงตรัสคาถา
ว่า

ข้าแต่พระมหाराชเจ้า พระองค์เป็นใหญ่กว่าหม่อม
ฉันทั้งหลาย และแก่พวกลูกของหม่อมฉันทั้งหมด เชิญ
พระองค์นั้นแหละทรงพระราชทาน พวกลูกของหม่อมฉัน
แก่กษัตริย์เหล่านั้น ตามพระราชประสงค์เถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตวั โน สพเพสฺส ความว่า
ข้าแต่มหाराชเจ้า ผู้เป็นจอมแห่งชนชาวแคว้นกุสะ พระองค์
พูดอะไร พระองค์ผู้เดียวเป็นใหญ่เหนือพวกหม่อมฉันหมด
คือ พระราชาทั้ง ๗ พระนครเหล่านี้ด้วย เหนือหม่อมฉันด้วย

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

และเหนือพวกลูกๆ ของหม่อมฉันเหล่านี้ด้วย. บทว่า ยทิจฉลี ความว่า พระองค์ทรงประสงค์พระธิดาพระองค์ใด เพื่อกษัตริย์พระองค์ใด ก็จงประทานพระธิดาองค์นั้น แก่กษัตริย์พระองค์นั้นเถิด.

พระมหาสัตว์เจ้าจึงตรัสสั่งให้พวกเจ้าพนักงาน ตกแต่งพระธิดาของพระเจ้ามัททราชทั้ง ๗ พระองค์เหล่านั้น แล้วพระราชทานแก่พระราชาทั้ง ๗ พระองค์นั้นองค์ละองค์.

พระศาสดา เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงได้ ทรงภษิตพระคาถา ๕ พระคาถาว่า

ในกาลนั้น พระเจ้ากุสราษผู้มีพระสุรเสียงดังเสียงราชสีห์ ได้ทรงยกพระราชธิดาของพระเจ้ามัททราช ประทานให้แก่กษัตริย์ ๗ พระองค์นั้น องค์ละองค์

กษัตริย์ทั้ง ๗ พระองค์ ทรงอิมพระทัยด้วยลาภนั้น ทรงขอบพระคุณพระเจ้ากุสราษ ผู้มีพระสุรเสียงดังเสียงราชสีห์ แล้วพากันเสด็จกลับไปยังพระนครของตนๆ ในขณะนั้นทีเดียว

ฝ่ายพระเจ้ากุศราช ผู้มีพระกำลังมาก ทรงพาพระนางประภาวดี และดวงแก้วมณีอันงามรุ่งโรจน์ เสด็จกลับยังกรุงกุสาวดี เมื่อพระเจ้ากุศราชและพระนางประภาวดีทั้ง ๒ พระองค์นั้น ประทับอยู่ในพระราชรถคันเดียวกัน เสด็จเข้ากรุงกุสาวดี มีพระฉวีวรรณและพระรูปพระโฉมทัดเทียมกัน มิได้ทรงงดงามยิ่งหย่อนไปกว่ากันเลย

พระมารดาของพระมหาสัตว์ และพระขยัมบดีราชกุมารทั้ง ๒ พระองค์ ได้เสด็จไปต้อนรับถึงนอกพระนคร แล้วเสด็จกลับพระนคร พร้อมด้วยพระราชโอรส

ในกาลนั้น พระเจ้ากุศราชและพระนางประภาวดีก็ทรงสมัคสมานกัน ได้ทรงปกครองราชอาณาจักรกุสาวดีให้รุ่งเรืองตลอดมา.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปิณิตา ได้แก่ ทรงเอิบอัม บทว่า ปายิดสุ ความว่า กษัตริย์เหล่านั้น เมื่อพระโพธิสัตว์ผู้เป็นจอมแห่งชนชาวกุสะ ประทานโอวาทว่า บัดนี้ ท่านทั้งหลายพึงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด ดังนี้แล้ว ก็พากันกลับไป บทว่า อคมาสิ ความว่า ฝ่ายพระเจ้ากุศราชเสด็จพักอยู่

ประมาณ ๒-๓ วัน ก็ทูลลาพระสัสสุระว่า หม่อมฉันจักกลับไปยังพระนครของหม่อมฉัน แล้วก็เสด็จกลับ. บทว่า เอกรถยนต์า ได้แก่ พระเจ้ากุงุสราและพระนางประภาวดีแม่ทั้ง ๒ พระองค์ เสด็จขึ้นสู่ราชรถคันเดียวกันเสด็จไป. บทว่า สมานา วณณรูปเน ความว่า ทรงทัดเทียมเสมอกันด้วยผิวพรรณ และพระรูปโฉม. บทว่า นานูญมณูญมติโรจย์ ความว่า องค์หนึ่งจะงดงามกว่าองค์หนึ่งก็หามิได้.

ได้ยินว่า พระมหาสัตว์มีพระรูปโฉมงดงาม มีผิวพรรณดุจดั่งสีทอง ถึงความเป็นผู้ล้ำเลิศด้วยความงาม เพราะอานุภาพของแก้วมณี. บทว่า สักญจि ความว่า ลำดับนั้น พระมารดาของพระมหาสัตว์เจ้านั้น ทรงสดับว่า พระมหาสัตว์เสด็จกลับมา จึงให้พวกราชบุรุษตีกลองป่าวร้องไปทั่วพระนคร แล้วทรงถือเครื่องบรรณาการเป็นอันมาก เสด็จออกไปต้อนรับ แล้วเสด็จกลับมาด้วยกัน. ก็พระเจ้ากุงุสรา พระองค์นั้น ทรงกระทำประทักษิณพระนครพร้อมทั้งพระชนนี ตรัสให้เล่นการมหรสพสมโภช ๗ วัน แล้วเสด็จขึ้นสู่พื้นปราสาทอันประดับประดาแล้ว. พระภักดาและพระชายาแม่ทั้ง ๒ พระองค์นั้น ก็ได้มีความสามัคคีกัน. ตั้งแต่

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรา / ฉัตรราชา

นั่นมา พระเจ้ากุศราชและพระนางประภาวดี ก็ทรงสมัค
สมานสามัคคิกัน ทรงรีนเริงบันเทิงอยู่ ทรงปกครองแผ่นดิน
ให้รุ่งเรืองสุขสำราญ ตลอดพระชนมายุทั้ง ๒ พระองค์ ด้วย
ประการฉะนี้.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว
จึงทรงประกาศัจจะทั้งหลาย ในเวลาจบัจจะ ภิภษผู้เปือ
หน่ายในธรรมวินัยรูปนั้น ก็บรรลุโศดาปัดติผล

แล้วทรงประชุมชาตกว่า

พระชนนีและพระชนกนาถของพระเจ้ากุศราช ใน
กาลนั้น คือตระกูลมหाराช ในบัดนี้

ขยัมบดีราชกุมารผู้เป็นอนุชาของพระเจ้ากุศราช ใน
กาลนั้น คือ พระอานนท์ ในบัดนี้

นางค่อม คือ นางขุชชุตตราอุบาลิกา ในบัดนี้

พระนางประภาวดี คือ พระมารดาของพระราหุล ในบัดนี้
บริษัทที่เหลือในกาลนั้น ได้เป็นพุทธบริษัท

ส่วนพระเจ้ากุศราช ก็คือ เรตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธ
เจ้า แล.

.. อรรถถถา กุศชาตก จบ

๓๔. **ขันตีวาทีชาดก** ว่าด้วย โทษที่ทำให้ร้ายพระสมณะ.

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้มักโกรธรูปหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศนา นี้ มีคำเริ่มต้นว่า โย เต หตุเถ จ ปาเท จ ดังนี้.

เรื่องได้กล่าวไว้แล้วในหนหลังนั่นแล.

ก็ในที่นี้ พระศาสดาตรัสภิกษุนั้นว่า เธอบวชใน พระศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้ไม่โกรธ เพราะเหตุไร จึง กระทำความโกรธเล่า โบราณกบัตถิตทั้งหลาย เมื่อเครื่อง ประหารตั้งพันตกลงบนร่างกาย เมื่อถูกเขาตัดมือ เท้า หูและ จมูก ก็ยังไม่กระทำความโกรธแก่คนอื่น. แล้วทรงนำเอา เรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล พระเจ้ากาสิพระนามว่า **กลาป** ทรง ครองราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี.

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ มีทรัพย์สมบัติ ๘๐ โกฏิ เป็นมาณพชื่อว่า **กุนทลกุมาร**. เจริญ วัยแล้ว ได้เล่าเรียนศิลปะทุกอย่างในนครตักกสิลา แล้ว รวบรวมทรัพย์สมบัติตั้งตัว เมื่อบิดามารดาล่วงลับไป จึง

มองดูกองทรัพย์แล้วคิดว่า ญาติทั้งหลายของเราทำทรัพย์ให้
เกิดขึ้นแล้ว ไม่ถือเอาไปเลย แต่เราควรจะต้องถือเอาทรัพย์นั้นไป
จึงจัดแจงทรัพย์ทั้งหมด ให้ทรัพย์แก่คนที่ควรให้ด้วยอำนาจ
การให้ทาน แล้วเข้าไปยังป่าหิมพานต์ บวชยังอศตภาพให้
เป็นไปด้วยผลาผลไม้ อยู่เป็นเวลาช้านาน เพื่อต้องการจะ
เสพรตเต็มและรสเปรี้ยว จึงไปยังถิ่นมนุษย์ ถึงนครพาราณสี
โดยลำดับ แล้วอยู่ในพระราชอุทยาน.

วันรุ่งขึ้น เทียวภิกขาจารไปในนคร ถึงประตูนิเวศน์
ของเสนาบดี เสนาบดีเลื่อมใสในอิริยาบถของพระโพธิสัตว์
นั้น จึงให้เข้าไปยังเรือนโดยลำดับ ให้บริโภคโภชนาที่เขาจัด
ไว้เพื่อตน ให้รับปฎิญาแล้ว ให้อยู่ในพระราชอุทยานนั้น
นั่นเอง.

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้ากลาปुทรงมีนมน้ำจันทน์มีนาง
นักสนมหอมล้อม เสด็จไปยังพระราชอุทยานด้วยพระ
อิสริยยศอันยิ่งใหญ่ ให้ลาดพระที่บรรทมบนแผ่นศิลาอัน
เป็นมงคล แล้วบรรทมเหนือตักของหญิงที่ทรงโปรดคน
หนึ่ง หญิงนักฟ้อนทั้งหลายผู้ฉลาดในการขับร้อง การ
ประโคมและการฟ้อนรำ ก็ประกอบการขับร้องเป็นต้น พระ

เจ้ากลาปได้มีสมบัติคู่ของท้าวสักกเทวราช ก็ทรงบรรทมหลับไป.

ลำดับนั้น หญิงเหล่านั้นพากันกล่าวว่า พวกเราประกอบกรับร้องเป็นต้น เพื่อประโยชน์แก่พระราชชาติพระราชานั้นก็ทรงบรรทมหลับไปแล้ว ประโยชน์อะไรแก่พวกเราด้วยการจับร้องเป็นต้น จึงทึ่งเครื่องดนตรีมีพิณเป็นต้นไว้ในที่นั้นๆ เอง แล้วหลีกไปยังพระราชอุทยาน ถูกดอกไม้ ผลไม้และใบไม้เป็นต้น ต่อกใจจึงอภิรมย์อยู่ในพระราชอุทยาน.

ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์นั่งอยู่ ดูช่างขับมันตัวประเสริฐ ยังเวลาให้ล่วงไปด้วยความสุขในบรรพชาอยู่ ณ โคนต้นสาละมีดอกบานสะพรั่งในพระราชอุทยานนั้น. ลำดับนั้น หญิงเหล่านั้นหลีกไปยังพระราชอุทยานแล้วเที่ยวไปอยู่ ได้เห็นพระโพธิสัตว์นั้นจึงกล่าวกันว่า มาเกิดท่านทั้งหลาย พระผู้เป็นเจ้าของพวกเราเป็นบรรพชิตนั่งอยู่ที่โคนไม้ต้นหนึ่ง พวกเราจักนั่งฟังอะไรๆ ในสำนักของพระผู้เป็นเจ้านั้น ตราบเท่าที่พระราชายังไม่ทรงตื่นบรรทม จึงได้ไปไหนนั่งล้อมแล้วกล่าวว่า ขอท่านโปรดกล่าวอะไรๆ ที่ควร

กล่าวแก่พวกคิณเกิด.

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวธรรมแก่หญิงเหล่านั้น.

ครั้งนั้น หญิงคนนั้นขยับตัวทำให้พระราชาคืน
บรรทม พระราชาทรงตื่นบรรทมแล้ว ไม่เห็นหญิงพวกนั้น
จึงตรัสว่า พวกหญิงถ้อยไปไหน.

หญิงคนโปรดนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช หญิง
เหล่านั้น ไปนั่งล้อมคาบสรูปหนึ่ง.

พระราชาทรงกริ้วถือพระขรรค์ได้รับเสด็จไปด้วยตั้ง
พระทัยว่า จักตัดหัวของชฎิลโกงนั้น.

ลำดับนั้น หญิงเหล่านั้นเห็นพระราชาทรงกริ้วกำลัง
เสด็จมา ในบรรดาหญิงเหล่านั้น หญิงคนที่โปรดมากไปแย่ง
เอาพระแสงคาบจากพระหัตถ์ของพระราชา ให้พระราชา
สงบระงับ.

พระราชานั้นเสด็จไปประทับยืนในสำนักของพระ
โพธิสัตว์ แล้วตรัสถามว่า สมณะ แกมีวาตะว่ากระไร?

พระโพธิสัตว์ทูลว่า มหาบพิตร อาตมามีขันติวาตะ
กล่าวยกย่องขันติ.

พระราชตรัสว่า ที่ชื่อว่าขันตินั้น คืออะไร?

พระโพธิสัตว์ทูลว่า คือความไม่โกรธในเมื่อเขาต่ำ
อยู่ ประหารอยู่ เย้ยหยันอยู่.

พระราชชาตรีว่า ประเดี๋ยว เราก็กเห็นความมีขันติ
ของแก.

แล้วรับสั่งให้เรียกเพชฌฆาตผู้มาโจรมา เพชฌฆาต
นั้นถือขวานและแซ่หนามตามจารีตของตน นุ่งผ้ากาสา
สวมพวงมาลัยแดงมาถวายบังคมพระราชชาตรีแล้วกราบทูลว่า
ข้าพระองค์จะทำอะไร พระเจ้าข้า?

พระราชชาตรีว่า เจ้าจงจับดาบสั้วเยี่ยงโจรนี้ คุกให้
ล้มลงพื้น แล้วเอาแซ่หนามเขี่ยบนสองพื้นครั้งในข้างทั้งสี่ คือ
ข้างหน้า ข้างหลังและด้านข้างๆ ทั้งสองด้าน.

เพชฌฆาตนั้นได้กระทำเหมือนรับสั่งนั้น.

ผิวของพระโพธิสัตว์ขาด หนึ่งขาด เนื้อขาดโลหิต
ไหล.

พระราชชาตรีถามอีกว่า เจ้ามีวาตะว่าอะไร?

พระโพธิสัตว์ทูลว่า มหาบพิตร อาตมามีวาตะยกย่อง
ขันติ ก็พระองค์สำคัญว่า ขันติมีในระหว่างหนังของอาตมา
ขันติไม่ได้มีในระหว่างหนังของอาตมา. มหาบพิตร ก็ขันติ

ของอาตมาตั้งอยู่เฉพาะภายในหทัย ซึ่งพระองค์ก็ไม่อาจแลเห็น.

เพชฌฆาตทูลถามอีกว่า ข้าพระองค์จะทำอะไร?

พระราชাত্রัสว่า จงตัดมือทั้งสองข้างของดาบสโงกผู้นี้.

เพชฌฆาตนั้นจับขวานตัดมือทั้งสองข้างแก่ข้อมือ. ที่นั้น พระราชাত্রัสกะเพชฌฆาตนั้นว่า จงตัดเท้าทั้งสองข้าง. เพชฌฆาตก็ตัดเท้าทั้งสองข้าง โโลหิตไหลออกจากปลายมือและปลายเท้า เหมือนรดน้ำครั้งไหลออกจากหม้อทะลุฉะนั้น.

พระราชাত্রัสถามอีกว่า เจ้ามีวาตะว่าอะไร?

พระโพธิสัตว์ทูลว่า มหาบพิตร อาตมามิวาตะยกย่องขันติ ก็พระองค์สำคัญว่า ขันติมีอยู่ที่ปลายมือปลายเท้าของอาตมา ขันตินั้นไม่มีอยู่ที่นี้ เพราะขันติของอาตมาตั้งอยู่เฉพาะภายในหทัย อันสถานที่ลึกซึ่ง.

พระราชานันตรัสว่า จงตัดหูและจมูกของดาบสนี้.

เพชฌฆาตก็ตัดหูและจมูก ท้าวทั้งร่างกายมีแต่โลหิต.

พระราชাত্রัสถามอีกว่า เจ้ามีวาตะอะไร?

พระโพธิสัตว์ทูลว่า มหาบพิตร อาตมามีวาทยะยกย่อง
ขันติ แต่พระองค์ก็ได้สำคัญว่า ขันติตั้งอยู่เฉพาะที่ปลายหู
ปลายจมูก. ขันติของอาตมาตั้งอยู่เฉพาะภายในหทัยอันลึก.

พระราชาดร้สว่า เจ้าชฎิล โกง เจ้าเท่านั้นจงนั่งยกเชิด
ชูขันติของเจ้าเถิด แล้วเอาพระบาทกระแทบยอดดอก แล้วเสด็จ
หลีกไป.

เมื่อพระราชาขึ้นเสด็จไปแล้ว เสนาบดีเซ็ดโลหิตจาก
ร่างกายของพระโพธิสัตว์ แล้วเก็บรวบรวมปลายมือ ปลาย
เท้า ปลายหูและปลายจมูกไว้ที่ชายผ้าสาฎกค่อยๆ ประคอง
ให้พระโพธิสัตว์นั่ง แล้วไหว้ ไค้ นั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง แล้ว
กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ถ้าท่านจะ โกรธ ควรโกรธพระราชาผู้ทำ
ผิดในท่าน ไม่ควรโกรธผู้อื่น.

เมื่อจะอ่อนวอน จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า :-

ข้าแต่ท่านผู้มีความเพียรมาก ผู้ใดให้ตัดมือ เท้า หู
และจมูกของท่าน ท่านจง โกรธผู้นั้นเถิด อย่าได้ทำรัฐนี้ให้
พินาศเสียเลย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **มหาวิร** แปลว่า ผู้มีความ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

เพียรใหญ่หลวง.

บทว่า **มารภู** ฐ **วินสฺส** อธิความว่า ท่านอย่าทำกาสิก
รัฐ อันหาความผิดมิได้ นี้ให้พินาศ.

พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า :-

พระราชาพระองค์ใครรับสั่งให้ตัดมือ เท้า หู และจมูก
ของอาตมภาพ ขอพระราชาพระองค์นั้น จงทรงพระชนม์ยืน
นาน บัณฑิตทั้งหลายเช่นกับอาตมภาพ ย่อมไม่โกรธเคือง
เลย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **มาทิสา** ความว่า บัณฑิต
ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยกำลังแห่งขันติเช่นกับอาตมา ย่อมไม่
โกรธว่าผู้นี้ดำ บริภาษ เย้ยหยัน ประหารเรา ตัดอวัยวะ
ทำลายเรา.

ในกาลที่พระราชาสด็จออกจากพระราชอุทยาน ลับ
คล่องจักษุของพระโพธิสัตว์เท่านั้น มหาปฐพีอันหนาสอง
แสนสี่หมื่น โยชน์นี้ ก็แยกออกประดุจผ้าสาฎกทั้งกว้างทั้ง

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

แข็งแตกออก ฉะนั้น เปลวไฟจากอเวจินรกแลบออกมาจับ
พระราชธา เหมือนห่มด้วยผ้ากำพลแดงที่ตระกูลมอบให้
พระราชธาเข้าสู่แผ่นดินที่ประสูติพระราชอุทยานนั่นเอง แล้ว
ตั้งอยู่เฉพาะในอเวจิมหานรก.

พระโพธิสัตว์ก็ได้ทำกาละ ในวันนั้นเอง.

ราชบุรุษและชวานครทั้งหลายถือของหอม ดอกไม้
ประทีปและรูป มากระทำมาปนกิจสรีระของพระโพธิสัตว์.

ส่วนเกจิอาจารย์กล่าวว่า พระโพธิสัตว์กลับไปยังหิม
วันตประเทศนั่นเอง คำของเกจิอาจารย์นั้นไม่จริง.

มีอภิสัมพุทธคาถาทั้งสองคาถา นี้ย่อว่า :-

สมณะผู้สมบูรณ์ด้วยขันติได้มีมาในอดีตกาลนาน
แล้ว พระเจ้ากาสิได้รับสั่งให้ห้าหั้นสมณะนั้นผู้ดำรงอยู่
เฉพาะในขันติธรรม. พระเจ้ากาสิหมกใหม่อยู่ในนรก เสวย
วิบากอันเผ็ดร้อนของกรรม ที่หยาบช้านั้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อตีตมทุธานี แปลว่า ใน
อดีตกาลอันยาวนาน. บทว่า ขนฺติทีปโน ได้แก่ ผู้เพียบพร้อม

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ด้วยขอวิสาสนขันติ. บทว่า **อเจยฺหิ** ได้แก่ รับสั่งให้ฆ่า. แต่พระเถระพวกหนึ่งกล่าวว่า มือและเท้าของพระโพธิสัตว์ต่อติดได้อีก. คำนั้นไม่จริงเหมือนกัน. บทว่า **สมปฺปิโต** ได้แก่ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนา
มาแล้ว **จึงทรงประกาศสังขะ** แล้วทรงประชุมชาดก ในเวลา
จบสังขะ ภิกษุผู้ซึ่งโกรธบรรลुพระอนาคามีผล.
พระเจ้ากาสิพระนามว่า กลาปฺ ในครั้งนั้น ได้เป็น **พระ**
เทวทัต
เสนาบดีในครั้งนั้น ได้เป็น **พระสารีบุตร**
ส่วนดาบสผู้มีวาทยะยกย่องขันติในครั้งนั้น ได้เป็น **เรา**
ตถาคต ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา ขันติวาทีชาดก จบ

๓๕. ติตติธรรมาชาตก ว่าด้วย บาปเกิดจากความงใจ

พระศาสดา เมื่อทรงอาศัณคร โกสัมพี ประทับอยู่ในวทริการาม ทรงปรารภพระราหุลเถระ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า **สุสุขัม วต ชีวามิ** ดังนี้.

เรื่องราวได้พรรณนาไว้พิสดารแล้วใน **ติปัลลัตถ** **ชาตก** ในหนหลังนั้นแล.

แต่ในที่นี้ ภิกษุทั้งหลายนั่งสนทนากันถึงคุณความดีของท่านผู้มีอายุนั้น ในโรงธรรมสภาว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระราหุลเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา มีความรังเกียจบาปกรรม อดทนต่อโอวาท.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ?

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า.

จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มิใช่บัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน ราหุลก็เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา มีความรังเกียจบาปกรรม อดทนต่อโอวาทแล้วเหมือนกัน แล้วทรงนำเอา

เรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในพระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ พอเจริญวัยแล้วก็เรียนศิลปะทั้งปวงในเมืองตักกสิลา แล้วออกบวชเป็นฤาษีในหิมวันตประเทศ ทำอภิญญาและสมาบัติให้บังเกิดแล้ว เล่นฌานอยู่ในโพรสถ์อันน่ารื่นรมย์ได้ไปยังบ้านปัจฉันตคามแห่งหนึ่ง เพื่อต้องการเสพรสเค็มและรสเปรี้ยว.

คนทั้งหลายในบ้านปัจฉันตคามนั้นเห็นพระโพธิสัตว์นั้นแล้วมีจิตเลื่อมใส จึงให้สร้างบรรณศาลาในป่าแห่งหนึ่ง แล้วนิมนต์ให้อยู่ บำรุงด้วยปัจจัยทั้งหลาย.

ครั้งนั้น มีนายพรานนกคนหนึ่งในบ้านนั้น จับนกกระทาเป็นนกต่อได้ตัวหนึ่ง ให้ศึกษาอย่างดีแล้วใส่กรงเลี้ยงไว้. นายพรานนกนั้นนำนกกระทาต่อขึ้นไปป่า แล้วจับพวกนกกระทาซึ่งพากันมาเพราะเสียงนกกระทาต่อนั้นเลี้ยงชีวิตอยู่.

ครั้งนั้น นกกระทานั้นคิดว่า ญาติของเราเป็นอันมากพากันฉิบหาย เพราะอาศัยเราผู้เดียว นั้นเป็นบาปของเรา จึง

ไม่ส่งเสียงร้อง นายพรานนกนั้นรู้ว่า นกกระทาท่อนั้นไม่ร้อง จึงเอาแขนงไม้ไผ่ตีศีรษะนกกระทาท่อนั้น. นกกระทาจึงร้องเพราะอาดูร เราร้องด้วยความทุกข์.

นายพรานนกนั้นอาศัยนกกกระทานั้น จับนกกกระทาทิ้งหลายมาเลี้ยงชีวิต ด้วยประการอย่างนี้.

ลำดับนั้น นกกกระทานั้นคิดว่า เราไม่มีเจตนาว่า นกเหล่านี้จะตาย แต่กรรมที่อาศัยเป็นไป คงจะถูกต้องเรา เมื่อเราไม่ร้อง นกเหล่านี้ก็ไม่มา ต่อเมื่อเราร้องจึงมา นายพรานนกนี้จับพวกนกที่มาแล้วๆ มาเสีย ในข้อนี้ บาบจะมีแก่เราหรือไม่หนอ.

จำเดิมแต่นั้น นกกกระทานั้นคิดว่า ใครหนอจะตัดความสงสัยนี้ของเราได้จึงเที่ยวใคร่ครวญหาบัณฑิต เห็นปานนั้น.

อยู่มาวันหนึ่ง พรานนกนั้นจับนกกกระทาได้เป็นอันมาก บรรจุเต็มกระเช้า คิดว่า จักค้ำน้ำ จึงไปยังอาศรมของพระโพธิสัตว์ วางกรงนกต่อนั้นไว้ในสำนักของพระโพธิสัตว์ ค้ำน้ำแล้วนอนที่พื้นทรายหลับไป. นกกระทารู้ว่า นายพรานนั้นหลับ จึงคิดว่า เราจะถามความสงสัยของเราจะ

คาบสนี้ เมื่อท่านรู้จักได้บอกเรา.

เมื่อจะถามคาบสนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า :-

ข้าพเจ้าเป็นอยู่สบายดีหนอ และได้บริโภคอาหาร
ตามชอบใจ แต่ข้าพเจ้าตั้งอยู่ในระหว่างอันตรายแท้ ข้าแต่
พระคุณเจ้าผู้เจริญ คติของข้าพเจ้าเป็นอย่างไรหนอ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สุตฺตํ วัต ความว่า ข้าแต่
ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าอาศัยนายพรานนกผู้นี้เป็นอยู่สบายดี.

บทว่า ลภามิ เจว ความว่า ข้าพเจ้ายอมได้แม้เพื่อจะ
บริโภคของควรเกี่ยว ควรบริโภคตามความชอบใจ.

บทว่า ปริปนฺเถว ติฏฺฐามิ ความว่า ก็แต่ว่า ญาติ
ทั้งหลายของข้าพเจ้า ผู้พากันมาแล้วๆ ด้วยเสียงของข้าพเจ้า
ยอมฉิบหายไปเพราะอันตรายใด ข้าพเจ้าตั้งอยู่ในอันตราย
นั้น.

ด้วยบทว่า กา นฺ ภนฺเต นี้ นกกระทากล่าวว่า ท่านผู้
เจริญ คติของข้าพเจ้าเป็นอย่างไรหนอ คือว่าความสำเร็จผล
อะไรจักมีแก่ข้าพเจ้า.

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

พระโพธิสัตว์ เมื่อจะแก้ปัญหของนกกระทานั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า :-

ดูก่อนปักษี ถ้าใจของท่าน ไม่น้อมไปเพื่อกรรมอัน
เป็นบาป บาปย่อมนิไม่แปรเป็นท่านผู้บริสุทธิ์ ผู้ไม่
ขวนขวายกระทำบาปกรรม.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปาปสุส กมฺมุโน ความว่า
ถ้าใจของท่าน ไม่น้อมไปเพื่อประโยชน์แก่บาปกรรม คือไม่
น้อมน้อมใจไปในการกระทำบาป.

บทว่า อปาวฏสุส ความว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น บาปย่อมนิ
ไม่แปรเป็น คือไม่คิดท่านผู้ไม่ขวนขวาย คือ ไม่ถึงการ
ขวนขวายเพื่อต้องการทำบาปกรรม เป็นผู้บริสุทธิ์ทีเดียว.

นกกระทาได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า :-

นกกระทาเป็นอันมากพากันมาด้วยคิดว่า ญาติของ
เราจับอยู่ นายพรานนกได้กระทำกรรม คือปาณาติบาต
เพราะอาศัยข้าพเจ้า ใจของข้าพเจ้ารังเกียจอยู่ในเรื่องนั้น.

คำที่เป็นคาถานั้นมีอธิบายว่า

ท่านผู้เจริญ ถ้าข้าพเจ้าไม่ทำเสียง นกกระทา นี้จะไม่
มา แต่เมื่อข้าพเจ้ากระทำเสียง นกกระทา จำนวนมากนี้มา
ด้วยคิดว่า ญาติของพวกเราจับอยู่ นายพรานจับนกกระทาตัว
ที่มานั้นมาอยู่ เชื่อว่าย่อมถูกต้อง คือได้ประสบความสำเร็จ คือ
ปาณาติบาตนี้ เพราะอาศัยข้าพเจ้า เพราะฉะนั้น ใจของ
ข้าพเจ้าจึงรังเกียจคือถึงความรังเกียจอย่างนี้ว่า นายพราน
กระทำบาป เพราะอาศัยเรา บาปนี้จะมีแก่เราไหมหนอ.

พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า :-

ถ้าใจของท่านไม่คิดประทุษร้ายใคร่ กรรมที่
นายพรานอาศัยท่านกระทำแล้ว ย่อมไม่ถูกต้องท่าน
บาปกรรมย่อมไม่แปดเปื้อนท่านผู้บริสุทธิ์ ผู้มีความ
ขวนขวายน้อย.

คำอันเป็นคาถานั้นมีอธิบายว่า

ถ้าใจของท่านไม่ประทุษร้าย เพราะอาการทำ
บาปกรรม คือไม่โหน้ม ไม่โอน ไม่เง้อมไปในการทำ

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

บาปกรรมนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น กรรม แม้ที่นายพรานอาศัย
ท่านกระทำ ย่อมไม่ถูกต้อง คือไม่แปดเปื้อนท่าน เพราะบาป
นั้นย่อมไม่แปดเปื้อน คือย่อมไม่ติดจิตของท่านผู้มีความ
ขวนขวายน้อย คือไม่มีความห่วงใยในการทำบาป ผู้เจริญ
คือผู้บริสุทธิ์เพราะท่านไม่มีความจงใจในปาณาติบาต.

พระมหาสัตว์ให้นกกระทาเข้าใจแล้ว ด้วยประการ
อย่างนี้.

ฝ่ายนกกระทานั้นก็ได้เป็นผู้หมดความรังเกียจสงสัย
เพราะอาศัยพระมหาสัตว์นั้น.

นายพรานตื่นนอนแล้วไหว้พระโพธิสัตว์ ถือนาคร
นกกระทาหลีกไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว
จึงทรงประชุมชาดกว่า

นกกระทาในครั้งนั้น ได้เป็น **ราหู** ในบัดนี้
ส่วนพระดาบสในครั้งนั้น ได้เป็น **เรวตถาคค** ฉะนี้
แล.

.. อรรถถา ติตติธรรมา จบ

๓๖.มหาสุทัสสนชาตก สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอัน
เกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา.

พระบรมศาสดาบรรทมเหนือแท่นปรีนิพพาน ทรง
ปรารภคำของพระอานนทเถระเจ้าที่ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า
อย่าเสด็จปรีนิพพาน ในพระนครเล็กๆ นี้เลย. ตรัสพระธรรม
เทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า

อนิจจา วต สงฺขารา ดังนี้.

ความย่อว่า เมื่อพระตถาคตเจ้าประทับอยู่ ณ พระเช
ตวันมหาวิหาร ท่านพระสารีบุตรเถระเจ้าปรีนิพพานแล้ว ณ
ห้องที่ท่านเกิด ในหมู่บ้านนาลกะ เมื่อวันเพ็ญเดือน ๑๒ พระ
มหาโมคคัลลานะปรีนิพพานในวันอมาวาสี (สิ้นเดือน) ใน
กาพย์กษัตริย์ของเดือน ๑๒ นั้นเอง. พระศาสดาทรงพระดำริว่า
เมื่อคู่อัครสาวกปรีนิพพานแล้วอย่างนี้ แม้เราก็จักปรีนิพพาน
ในเมืองกุสินารา เสด็จจาริกไป โดยลำดับในเมืองนั้น. เสด็จ
บรรทมด้วยอนุภูฐานไสยาเหนือพระแท่น ผันพระเศียรทาง
อุตตรทิศ ระหว่างไม้รังทั้งคู่.

ครั้งนั้น พระอานนทเถระเจ้ากราบทูลวิงวอน

พระองค์ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าอย่าเสด็จปรินิพพาน ในเมืองเล็กๆ นี้ เป็นเมืองคอน เป็นเมืองเงิน เป็นเมืองกิง เชิญพระองค์เสด็จปรินิพพาน ณ เมืองมหานครเมืองใดเมืองหนึ่ง บรรดามหานครมีจัมปาละและราชคฤห์เป็นต้นอื่นๆ.

พระศาสดาตรัสว่า อานนท์ เธออย่ากล่าวว่ นครนี้เป็นเมืองเล็กๆ เมืองคอน เมืองกิง. ครั้งก่อนในรัชกาลแห่งพระเจ้าจักรพรรดิสุทิสสนะ เราอยู่ในเมืองนี้. ในครั้งนั้นเมืองนี้แวดล้อมด้วยกำแพง ๑๒ โยชน์ เป็นมหานครมาแล้ว.

พระเถระเจ้ากราบทูลอาราธนา ทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก.

มหาสุทิสสนสูตร ดังต่อไปนี้ :-

ก็ในครั้งนั้น เมื่อพระนางสุภัททาเทวีทอดพระเนตรเห็นพระเจ้ามหาสุทิสสนะเสด็จลงจากปราสาทสุธัมมา เสด็จบรรทมโดยอนุภูฐานไศยา โดยพระปรีศว์เบื้องขวา เหนือพระแท่นอันสมควรแล้วไปด้วยแก้ว ๗ ประการ อันราชบุรุษจัดไว้ในป่าตาลไม้ไกลนั้ก. จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระทูลกระหม่อม พระนครแปดหมื่นสี่พัน มีราชธานีกุสาวดี

เป็นประมุขเหล่านี้เป็นของทุลกระหม่อม โปรดพอพระทัย
ในพระนครเหล่านี้เกิด.

พระเจ้ามหาสุทิสสนะตรัสว่า เทวี อย่าได้พุดอย่างนี้
เลย จงตัดเดือนเราอย่างนี้เกิดว่า พระองค์จงกำจัดความพ้อใจ
ในพระนครเหล่านี้เสีย ให้จงได้เกิด. อย่าทรงกระทำความ
เพ่งเล็งเลย.

พระเทวีทูลถามว่า เพราะเหตุไรเล่า พระเจ้าข้า?
ตรัสว่า เราจักต้องตายในวันนี้.

ทันใดนั้น พระเทวีทรงพระกรรแสง เช็ดพระเนตร
ตรัสคำอย่างนั้นกะพระเจ้ามหาสุทิสสนะ โดยยากลำบาก เอา
แต่ทรงพระกรรแสงรำให้ เหล่าสตรีแปดหมื่นสี่พันนาง แม้
ที่เหลือก็พากันร้องไห้รำไร ถึงในหมู่อำมาตย์เป็นต้นแม้คน
เดียวก็ไม่อาจอดคลื่นความโศกไว้ได้ ต่างร้องไห้ระงมทั่ว
กัน. พระโพธิสัตว์ห้ามคนทั้งหมดว่า อย่าเลยพนาย อย่าได้
ส่งเสียงคร่ำครวญไปเลย เพราะสังขารที่ชื่อว่า เทียง แม่เท่า
แม่ถึงงาไม่มีเลย ทุกอย่างไม่เที่ยง มีความแตกดับเป็น
ธรรมดา ทั้งนี้.

เมื่อจะทรงสั่งสอนพระเทวี ตรัสพระคาถานี้ ความ

ว่า

“สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป การเข้าไปรับสังขารเหล่านั้น เสียได้เป็นสุข” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อนิจจา วต สงฺขารา ความว่า คุณก่อนสุภักททาเทวีผู้เจริญ สังขารทั้งหลายมีขันธและอายตนะเป็นต้น อันปัจจัยมีประมาณเท่าใด มาประชุมก่อกำเนิดไว้ ทั้งหมดนั้น ชื่อว่าไม่เที่ยงไปทั้งหมด เพราะบรรดาสังขารเหล่านี้ รูปไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง จักขุไม่เที่ยง ฯลฯ ธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง. รวมความว่า สิ่งที่ยังความยินดีให้เกิด ทั้งที่มีวิญญาณและหาวิญญาณมิได้ มีอันใดบ้าง อันนั้นทั้งหมด ไม่เที่ยงทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้ จึงกำหนดถือเอาว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ.

เพราะเหตุไร?

เพราะเป็นอุปาทายธรรม คือ เพราะสังขารเหล่านี้ ทั้งหมดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาด้วย และมีความเสื่อมเป็นธรรมดาด้วย ล้วนมีความเกิดขึ้นและความแตกดับเป็นสภาวะทั้งนั้น เพราะเหตุนี้ บัณฑิตพึงทราบเถิดว่า เป็นของ

ไม่เที่ยง ก็เพราะไม่เที่ยง จึงเกิดแล้วก็ดับ คือแม้จะเกิดแล้ว ถึงความดำรงอยู่ได้ ก็ต้องดับทั้งนั้น.

แท้จริง สังขารเหล่านี้ทุกอย่างกำลังเกิด ชื่อว่าย่อมเกิดขึ้น. กำลังสลาย ชื่อว่าย่อมดับ. เมื่อความเกิดขึ้นแห่งสังขารเหล่านั้น มีอยู่ ชื่อว่าสติ จึงมีได้. เมื่อสติมีอยู่ ชื่อว่า กังคะ จึงมีได้. เพราะเมื่อสังขารไม่เกิดขึ้น สติก็มีไม่ได้. สติขณะปรากฏแล้ว ชื่อว่าความไม่แตกดับ ก็ไม่มี. เพราะฉะนั้นสังขารแม้ทั้งหมด ถึงขณะทั้ง ๓ แล้วก็ย่อมดับไป ในขณะนั้นๆ เอง. เพราะเหตุฉะนั้น สังขารเหล่านี้แม้ทั้งหมดจึงเป็นของไม่เที่ยง เป็นไปชั่วขณะ เป็นสิ่งเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ยั่งยืน เป็ยหนา ห้วนไหว โยกกลอน ตั้งอยู่ได้ไม่นาน แปรผันได้ เป็นของชั่วคราว ไร้สาระ เป็นเช่นกับของหลอกหลวง พยับแดดและฟองน้ำ ด้วยอรรถว่า เป็นของเป็นไปชั่วขณะ.

ดูก่อนสุภัททาเทวีผู้เจริญ เพราะเหตุไร เธอจึงยังสุข สัตถุญา (ความสำคัญว่าเป็นสุข) ให้บังเกิดขึ้นในสังขารทั้งหลายเหล่านั้นเล่า อย่าได้ถือเอาอย่างนั้นเลย.

บทว่า เตสํ รูปสโม สุโข ความว่า ดูก่อนพระนางสุภัททาเทวีผู้เจริญ สภาพที่ชื่อว่าระงับเสียซึ่งสังขารเหล่านั้น

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธราฯ / ฉัตรธราฯ

เพราะระงับดับเสียได้ซึ่งวัฏฏะทั้งมวล ได้แก่พระนิพพาน และพระนิพพานนี้อย่างเดียวเท่านั้น ชื่อว่าเป็นสุข โดยส่วนเดียว อื่นๆ ที่จะชื่อว่า เป็นสุขไม่มีเลย ดังนี้.

พระเจ้ามหาสุทิสสนะทรงถือเอายอดแห่งเทศนาด้วยอมตมหานิพพานด้วยประการฉะนี้ แล้วทรงประทานโอวาทแก่มหาชนที่เหลือว่า ท่านทั้งหลายจงให้ทาน จงรักษาศีล จงกระทำอุโบสถกรรม ดังนี้แล้ว ได้เป็นผู้มีเทวโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า

สุกัทธิเทวีในครั้งนั้น ได้มาเป็น **ราหุลมารดา.**

ขุนพลแก้ว ได้มาเป็น **พระราชา.**

ส่วนพระเจ้ามหาสุทิสสนะ ได้มาเป็น **เรา**

ตถาคต ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา มหาสุทิสสนชาดก จบ.

๓๗. ราโชวาทชาดกที่ ๑. ว่าด้วย วิชิชนะ

พระศาสดา เมื่อทรงประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภโอวาทของพระราชา ตรีศพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ทพฺหํ ทพฺหสฺส ชิปติ ดังนี้.

โอวาทของพระราชานั้นจักมีแจ้งใน เตสฺสกฺนชาดก.

ในวันหนึ่ง พระเจ้าโกศลทรงวินิจฉัยคดีเรื่องหนึ่ง ซึ่งวินิจฉัยไว้ไม่ดี มีอคติ เสร็จแล้วเสวยพระกระยาหารเช้า ทักๆ ที่มีพระหัตถ์เปือก เสด็จขึ้นทรงราชรถที่จัดไว้เรียบร้อย แล้ว เสด็จไปเฝ้าพระศาสดา ทรงหมอบลงแทบพระบาท อันมีสิริดุจดอกปทุมบาน ถวายบังคมพระศาสดา ประทับนั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระศาสดาได้ตรัสปฏิสันถารกะพระเจ้าโกศลว่า ขอต้อนรับมหาบพิตร พระองค์เสด็จมาจากไหนแต่ยังวัน. พระเจ้าโกศลกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ ข้าพระองค์วินิจฉัยคดีเรื่องหนึ่งซึ่งวินิจฉัยไว้ไม่ดี จึงไม่มีโอกาส. บัดนี้พิจารณาคดีนั้นเสร็จแล้ว จึงบริโภคอาหาร ทักๆ ที่มีอย่างเปือก มาเฝ้าพระองค์นี้แหละ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า ขอถวายพระพร ชื่อว่าการวินิจฉัยคดีโดยทำนองคลองธรรมเป็นความดี เป็นทางสวรรค์แท้ ก็ข้อที่มหาบพิตรได้โอวาทจากสำนักของผู้เป็นสัพพัญญูเช่นตถาคต ทรงวินิจฉัยคดีโดยทำนองคลองธรรมนี้ ไม่อัสจรรย์เลย. การที่พระราชาทิ้งหลายในกาลก่อน ทรงสดับโอวาทของเหล่าบัณฑิต ทั้งที่ไม่ใช่สัพพัญญู แล้วทรงวินิจฉัยคดีโดยทำนองคลองธรรม เว้นคดีที่อย่าง บำเพ็ญทศพิชราชธรรม ไม่ให้เสื่อมเสีย เสวยราชสมบัติโดยธรรม บำเพ็ญทางสวรรค์ เสด็จไปแล้ว นี่แหละน่าอัสจรรย์.

พระเจ้าโกศลกราบทูลอาราธนา พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาเล่าถวาย.

ในอดีต ครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระราชานั้น ได้รับการบริหารพระครรภ์เป็นอย่างดี ทรงประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดาโดยสวัสดิภาพ. ในวันขนานพระนาม พระชนกชนนีได้ทรงตั้งพระนามของพระโพธิสัตว์ว่า **พรหมทัตกุมาร**.

พรหมทัตกุมารนั้นได้เจริญวัยขึ้นโดยลำดับ เมื่อพระ

ชนม์ได้ ๑๖ พรรษา เสด็จไปเมืองตักกสิลา ทรงสำเร็จศิลป
ศาสตร์ทุกแขนง เมื่อพระชนกสวรรคตทรงดำรงอยู่ในราช
สมบัติ ครอบครองราชสมบัติโดยทำนองคลองธรรม ทรง
วินิจฉัยคดีไม่ล่วงอคติ มีฉันทาคติเป็นต้น.

เมื่อพระองค์เสวยราชสมบัติโดยธรรมอย่างนี้ แม้
พวกอำมาตย์ต่างก็วินิจฉัยคดีโดยธรรมเหมือนกัน เมื่อคดี
ทั้งหลายได้รับการวินิจฉัยโดยธรรม จึงไม่มีคดีโก่งเกิดขึ้น
เพราะไม่มีคดีโก่งเหล่านั้น การร้องทุกข์ ณ พระลานหลวง
เพื่อให้เกิดคดีก็หมดไป พวกอำมาตย์นั่งบนบัลลังก์วินิจฉัย
ตลอดวันไม่เห็นใครๆ มาเพื่อให้วินิจฉัยคดี ต่างก็ลุกกลับไป
สถานที่วินิจฉัยคดีก็ถูกทอดทิ้ง

พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า เมื่อเราครองราชสมบัติโดย
ธรรมไม่มีผู้คนมาให้วินิจฉัยคดี ไม่มีผู้มาร้องทุกข์ สถานที่
วินิจฉัยคดีก็ถูกทอดทิ้ง บัดนี้ เราควรตรวจสอบโทษของตน
ครั้งเรารู้ว่า นี่เป็นโทษของเรา จักละโทษนั้นเสีย ประพฤติ
ในสิ่งที่เป็นคุณเท่านั้น.

จำเดิมแต่นั้นมา พระโพธิสัตว์ก็ทรงสำรวจดูว่า จะมี
ใครๆ พுகถึงโทษของเราบ้างหนอ ครั้นไม่ทรงเห็นใครๆ

กล่าวถึงโทษในระหว่างข้าราชการภายใน ทรงสดับแต่คำสรรเสริญคุณของพระองค์ถ่ายเดียว ทรงดำริว่า ชะรอยชนเหล่านี้ เพราะกลัวเราจึงไม่กล่าวถึงโทษ กล่าวแต่คุณเท่านั้น จึงทรงสอบข้าราชการภายนอก. แม้ในหมู่ข้าราชการเหล่านั้น ก็ไม่ทรงเห็น จึงทรงสอบชาวเมืองภายในพระนคร ทรงสอบชาวบ้านที่ทวารทั้งสี่นอกพระนคร แม้ในที่นั้นก็มิได้ทรงเห็นใครๆ กล่าวถึงโทษ ทรงสดับแต่คำสรรเสริญของพระองค์ถ่ายเดียว จึงทรงดำริว่า เราจักตรวจสอบชาวชนบท ทรงมอบราชสมบัติให้เหล่าอำมาตย์เสด็จขึ้นรถไปกับสารถีเท่านั้น ทรงปลอมพระองค์ไม่ให้ใครรู้จัก เสด็จออกจากพระนคร พยายามสอบสวนชาวชนบท จนเสด็จถึงภูมิภาคชายแดน ก็มีได้ทรงเห็นใครๆ กล่าวถึงโทษ ทรงสดับแต่คำสรรเสริญพระคุณ จึงทรงปายพระพักตร์สู่พระนคร เสด็จกลับตามทางหลวงจากเขตชายแดน.

ในเวลานั้น แม้พระเจ้าโกศลพระนามว่า **พัลลิกะ** ก็ทรงครอบครองราชสมบัติโดยธรรม ทรงตรวจสอบหาโทษในบรรดาข้าราชการภายในเป็นต้น มิได้ทรงเห็นใครๆ กล่าวถึงโทษเลย ทรงสดับแต่คำสรรเสริญพระคุณของ

พระองค์เหมือนกัน จึงทรงตรวจสอบชาวชนบท ได้เสด็จถึงประเทศนั้น.

กษัตริย์ทั้งสองได้ประจันหน้ากันที่ทางเกวียนอันราบลุ่มแห่งหนึ่ง ไม่มีทางที่รถจะหลีกกันได้.

สารถิของพระเจ้าพัลลิกะจึงพูดกะสารถิของพระเจ้าพาราณสีว่า “จงหลีกกรถของท่าน.”

สารถิของพระเจ้าพาราณสีก็ตอบว่า

“พ่อมหาจำเริญ ขอให้ท่านหลีกกรถของท่านเถิด บนรถนี้มีพระเจ้าพรหมทัตมหาราชผู้ครอบครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี ประทับนั่งอยู่.”

สารถิอีกฝ่ายหนึ่งก็พูดว่า

“พ่อมหาจำเริญ บนรถนี้พระเจ้าพัลลิกะมหาราชผู้ครอบครองราชสมบัติในแคว้น โกศล ก็ประทับนั่งอยู่ ขอท่านได้โปรดหลีกกรถของท่าน แล้วให้โอกาสแก่รถของพระราชาของเราเถิด.”

สารถิของพระเจ้าพาราณสีดำริว่า “แม้ผู้ที่นั่งอยู่ในรถนี้ก็เป็นพระราชาเหมือนกัน เราจะทำอย่างไรดีหนอ” นึกขึ้นได้ว่า มีอุบายอย่างหนึ่ง เราจักถามถึงวัยให้รถของ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

พระราชทานนุ้มหนักไป แล้วให้พระราชทานโอกาสแก่
พระราชอาแก่.

ครั้นตกลงใจแล้ว จึงถามถึงวัยของพระเจ้าโกศลกะ
สารถิ แล้วกำหนดไว้ ครั้นทราบว่ พระราชาทั้งสองมีวัย
เท่ากัน จึงถามถึงปริมาณ ราชสมบัติ กำลัง ทรัพย์ ยศ ชาติ
โคตร ตระกูล ประเทศ ครั้นทราบว่ ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้
ครอบครองรัชสีมาประมาณ ฝ่ายละสามร้อยโยชน์ มีกำลัง
ทรัพย์ ยศ ชาติ โคตร ตระกูล และประเทศเท่ากัน แล้วคิด
ต่อไปว่ เราจักให้โอกาสแก่ผู้มีศีล จึงถามว่

“ พ่อมหาจำเริญ ศีลและมารยาทแห่งพระราชอาของ
ท่านเป็นอย่างไร ”

เมื่อเขาประกาศสิ่งที่เป็นโทษแห่งพระราชอาของตน
โดยนึ้กว่าเป็นคุณจึงกล่าวคาถาแรกว่ :-

พระเจ้าพัลลิกราชทรงชนะคนกระด้างด้วยความ
กระด้าง ทรงชนะคนอ่อนโยนด้วยความอ่อนโยน ทรงชนะ
คนดีด้วยความดี ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความไม่ดี พระราชา
พระองค์นี้เป้นเช่นนั้น

ดูก่อนสารถิ ท่านจงหนักทางถวายพระราชอาของเรา

เถิด.

ในบทเหล่านั้นบทว่า ทพฺหิ ทพฺหสฺส จิปติ ความว่า สารถิของพระเจ้าพัลลิกะชี้แจงว่า ผู้ใดเป็นคนกระด้าง มีกำลังควรชนะด้วยการประหาร หรือด้วยวาจาอันกระด้าง ก็ใช้การประหารหรือวาจาอันกระด้างต่อผู้นั้น พระเจ้าพัลลิกะทรงใช้ความกระด้างชนะผู้นั้นอย่างนี้.

บทว่า พฺลฺลิกโก เป็นชื่อของพระราชาพระองค์นั้น.

บทว่า มุฑฺฒนา มุฑฺ ๖ ความว่า พระเจ้าพัลลิกะทรงใช้ความอ่อนโยนชนะบุคคลอ่อนโยน ด้วยอุบายอันอ่อนโยน.

บทว่า สาธฺมฺปิ สาธฺนา เซติ อสาธฺมฺปิ อสาธฺนา ความว่า สารถิของพระเจ้าพัลลิกะชี้แจงต่อไปว่า ชนเหล่าใดเป็นคนดี คือเป็นสัตบุรุษ พระองค์ทรงใช้ความดีชนะชนเหล่านั้น ด้วยอุบายอันดี. ส่วนชนเหล่าใดเป็นคนไม่ดี พระองค์ก็ทรงใช้ความไม่ดีชนะชนเหล่านั้น ด้วยอุบายที่ไม่ดีเหมือนกัน.

บทว่า เอตาทิโส อัย ราชา ความว่า พระเจ้าโกศลของพวกเรา ทรงประกอบด้วยศีลและมารยาท เห็นปานนี้.

บทว่า มคฺคา อูยฺยาหิ สารถิ ความว่า สารถิของพระ

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธรรมา / ฉัตรราชา

เจ้าพัลลิกะพูดว่า ขอท่านจงหลีกเลี่ยงของตนจากทางไปเสีย
คือจงไปนอกทาง ให้ทางแก่พระราชของพวกเรา.

ลำดับนั้น สารถิของพระเจ้าพาราณสีกล่าวกะสารถิ
ของพระเจ้าพัลลิกะว่า ท่านกล่าวถึงพระคุณของพระราช
ของท่านหรือ

เมื่อเขาตอบว่า ใช่แล้ว

สารถิของพระเจ้าพาราณสีจึงกล่าวต่อไปว่า ผิดว่า
เหล่านี้เป็นพระคุณ สิ่งที่เป็นโทษจะมีเพียงไหน.

สารถิของพระเจ้าพัลลิกะกล่าวว่า เหล่านี้เป็นโทษก็
ตามเถิด แต่พระราชของท่านมีพระคุณเช่นไรเล่า.

สารถิของพระเจ้าพาราณสีกล่าววว่า ถ้าเช่นนั้นท่านจง
ฟัง แล้วกล่าวคาถาที่สองว่า :-

พระเจ้าพาราณสีทรงชนะคน โกรธด้วยความไม่
โกรธ ทรงชนะคน ไม่ดีด้วยความดี ทรงชนะคนตระหนี่ด้วย
การให้ ทรงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์ พระราชา
พระองค์นี้เป็นเช่นนั้น.

ดูก่อนสารถิ ท่านจงหลีกเลี่ยงทางถวายพระราชของเรา
เถิด.

ในบทเหล่านั้น บทว่า **เอตาทีโส** ความว่า พระราชาทรงประกอบด้วยความเหล่านี้ที่กล่าวไว้โดยนัยมีอาทิว่า พึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ ดังนี้ อธิบายว่า พระราชาพระองค์นี้ พระองค์เองไม่โกรธ ทรงชนะบุคคลผู้โกรธด้วยความไม่โกรธ พระองค์เองเป็นคนดี ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความดี พระองค์เองเป็นผู้ทรงบริจจาค ทรงชนะคนตระหนี่เหนียวแน่นด้วยการบริจจาค พระองค์เองตรัสความจริง ทรงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำจริง.

บทว่า **มคฺคา อูยฺยาหิ** ความว่า สารถิของพระเจ้าพาราณสีกล่าวว่า ท่านสารถิผู้เป็นสหาย ขอได้โปรดหลีกเลี่ยงจากทาง จงให้ทางแก่พระราชาของพวกเราผู้ประกอบด้วยความ คือศีลและมารยาทมีอย่างนี้ พระราชาของพวกเราสมควรแก่ทางดำเนิน.

เมื่อสารถิของพระเจ้าพาราณสีกล่าวอย่างนี้แล้ว พระเจ้าพัลลิกะและสารถิทั้งสอง ก็เสด็จและลงจากรถ ปลดม้า ถอยรถถวายทางแก่พระเจ้าพาราณสี.

พระเจ้าพาราณสีถวายโอวาทแก่พระเจ้าพัลลิกะว่า ธรรมดา พระราชาควรทรงกระทำอย่างนี้ๆ แล้วเสด็จไปกรุง

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

พาราณสี ทรงกระทำบุญมีทานเป็นต้น ทรงเพิ่มพูนทาง
สวรรค์ ในเวลาสุคติสิ้นพระชนม์

แม้พระเจ้าพัลลิกะก็ทรงรับพระโอวาทของพระเจ้า
พาราณสี ทรงสอบสวนชาวชนบท เสด็จไปทั่วพระนคร ไม่
เห็นมีผู้กล่าวโทษของพระองค์ จึงกระทำบุญมีทานเป็นต้น
ทรงเพิ่มพูนทางสวรรค์ ในเวลาสุคติสิ้นพระชนม์
พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มา เพื่อทรงถวาย
โอวาทแก่พระเจ้าโกศล แล้วทรงประชุมชาดก
นายสารถิของพระเจ้าพัลลิกะ ครั้งนั้น ได้เป็น พระโมคคัลลา
นะ
พระเจ้าพัลลิกะได้เป็น พระอานนท์
สารถิของพระเจ้าพาราณสีได้เป็น พระสารีบุตร
ส่วนพระราชา คือ ตถาคต เอง.

.. อรรถกถา ราวชาดกที่ ๑. จบ

๓๘. ราชโฆวาทชาตกที่ ๔. ว่าด้วย คุณสมบัติของผู้นำ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภราชโฆวาท จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า กวนเจ ติรมานานัน ดังนี้

เรื่องปัจจุบันจักมีแจ้งใน **สกุณชาตก**

ส่วนในชาตกนี้ พระศาสดาตรัสว่า คู่ก่อนมหาบพิตร แม้พระราชากรั้งแต่ก่อน ทรงสดับถ้อยคำของบัณฑิตทั้งหลายแล้ว ครองราชสมบัติโดยธรรม บำเพ็ญทางไปสวรรค์ให้บริบูรณ์ไปแล้ว อันพระราชาทรงอาราธนาแล้ว จึงทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ เจริญวัยแล้วเรียนศิลปปะทั้งปวงเสร็จแล้ว บวชเป็นฤาษี ทำอภิญญาและสมาบัติให้บังเกิดแล้ว มีรากไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหาร อยู่ในหิมวันตประเทศอันน่ารื่นรมย์.

ในกาลนั้น พระราชาทรงรังเกียจโทษ มิใช่คุณความดี ทรงพระดำริว่า ใครๆ ผู้กล่าวโทษใช้คุณของเรา มีอยู่หรือ

จึงทรงแสวงหาอยู่ มิได้พบเห็นใครๆ ผู้มักกล่าวโทษของ
พระองค์ทั้งในอันโตชนและพาหิรชน ทั้งในพระนครและ
นอกพระนคร ทรงพระดำริว่า ในชาวชนบทจะเป็นอย่างไร
บ้าง จึงปลอมพระองค์ เสด็จเที่ยวไปตามชนบท แม้ใน
ชนบทนั้น ก็มีได้ทรงเห็นคนผู้กล่าวโทษ ได้ทรงสดับแต่คำ
สรรเสริญคุณของพระองค์นั้น จึงทรงดำริว่า ในหิมวันตประ
เทศจะเป็นอย่างไรบ้าง แล้วเสด็จเข้าไปยังป่าเที่ยวไปจนถึง
อาศรมของพระโพธิสัตว์ ทรงอภิวัตพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว
ทรงทำปฏิสันถารแล้วประทับนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์นำผลนิโครธสุกจากป่ามา
บริโภคน. ผลนิโครธสุกเหล่านั้นหวานมีโอชะ มีรสเสมอด้วย
จรรยาตาลกรวด. พระโพธิสัตว์นั้นทูลเชิญพระราชาราชแล้ว
ทูลว่า ท่านผู้มีบุญมาก เชิญท่านบริโภคนิโครธสุกนี้ แล้ว
ดื่มน้ำ. พระราชาทรงกระทำอย่างนั้นแล้ว ตรัสถามพระ
โพธิสัตว์ว่า

ท่านผู้เจริญ เพราะอะไรหนอ ผลนิโครธสุกนี้ จึง
หวานดีจริง.

พระโพธิสัตว์ทูลว่า ท่านผู้มีบุญมาก พระราชาทรง

ครองราชสมบัติโดยธรรม โดยเสมอ เป็นแน่ เพราะเหตุนี้
แหละ ผลนิโครชสุกนั้น จึงหวาน.

พระราชาดรว่า ท่านผู้เจริญ ในเวลาที่พระราชานี้ไม่
ดำรงอยู่ในธรรม ผลนิโครชสุกย่อมไม่หวานหรือหนอ.

พระโพธิสัตว์ทูลว่า ไซ้ ท่านผู้มีบุญมาก เมื่อ
พระราชานี้ทั้งหลายไม่ดำรงอยู่ในธรรม น้ำมัน น้ำผึ้ง และ
น้ำอ้อยเป็นต้นก็ดี รากไม้และผลไม้ในป่าเป็นต้นก็ดี ย่อมไม่
หวาน หมดโอชะ.

อีกอย่างหนึ่ง มิใช่สิ่งเหล่านี้อย่างเดียว แม้รัฐทั้งสี่นั้นก็
หมดโอชะ ไร้ค่า แต่เมื่อพระราชานี้ทั้งหลายนั้นทรงดำรงอยู่
ในธรรม แม้สิ่งเหล่านั้นก็ย่อมหวานมีโอชะ รัฐแม่ทั้งสี่นั้นก็
ย่อมมีโอชะเหมือนกัน.

พระราชาดรว่า ท่านผู้เจริญคงจักเป็นอย่างนั้น ทรง
ไม่ให้รู้ว่าพระองค์เป็นพระราชาเลย ทรงไหว้พระโพธิสัตว์
แล้วเสด็จไปยังนครพาราณสี ทรงดำริว่า จักทดลองทำตาม
คำของพระดาบส จึงทรงครองราชสมบัติโดยไม่เป็นธรรม.
ทรงดำริว่า จักรู้ความจริงในบัดนี้ จึงให้เวลาว่างไปเล็กน้อย
แล้ว เสด็จไปที่สำนักของพระโพธิสัตว์นั้นอีก ทรงไหว้แล้ว

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ประทับนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็กล่าวเหมือนอย่างนั้นแหละ แล้ว
ได้ถวายผลนิโครธสุกแก่พระราชานั้น ผลนิโครธสุกนั้นได้มี
รสขมแก่พระราชานั้น พระราชาทรงรู้สึกว่ามีรสหวาน จึง
ถ่มทิ้งพร้อมกับเขพะ แล้วกล่าวว่า ขม ท่านผู้เจริญ.

พระโพธิสัตว์ทูลว่า ท่านผู้มีบุญมาก พระราชาจักไม่
ทรงประพฤติธรรมเป็นแน่ เพราะในกาลที่พระราชาทั้งหลาย
ไม่ทรงประพฤติธรรม ถึงทั้งหมดตั้งต้นแต่ผลาผลในป่า
ย่อมหารสหาโอชะมิได้

แล้วได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า :-

ถ้าเมื่อโคทั้งหลายว่ายข้ามแม่น้ำไป โคอ้วนน้ำฝูง
ว่ายคด เมื่อโคผู้นำฝูงว่ายคดอย่างนี้ โคอทั้งหมดก็ย่อมว่ายคด
ไปตามกัน.

ในมนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติ
แต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชน
นอกนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมโดยแท้ ถ้าพระราชาผู้เป็น

ใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่เป็นทุกข์ทั่วกัน.

ถ้าเมื่อโคทั้งหลายว่ายข้ามแม่น้ำไป โคหัวหน้าฝูง
ว่ายข้ามไปตรง เมื่อโคหัวหน้าฝูงว่ายข้ามไปตรงอย่างนั้น โค
ทั้งหมดก็ย่อมว่ายข้ามไปตรงตามกัน.

ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติ
แต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติเป็นธรรม ประชาชน
นอกนี้ก็ย่อมประพฤติเป็นธรรมโดยแท้ ถ้าพระราชเป็นผู้
ตั้งอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่เป็นสุขทั่วกัน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ควญเจ ตรมานัน ความ
ว่า เมื่อโคทั้งหลายว่ายข้ามแม่น้ำ. บทว่า ชิมุหํ ได้แก่ คค คือ
โค้ง. บทว่า เนนุเต ความว่า เมื่อโคผู้หัวหน้าโค คือ โคจ่าฝูงผู้
เป็นหัวหน้าโค นำไปคือพาไป. บทว่า ปเลว อิตรา ปชา
ความว่า สัตว์ทั้งหลายนอกนี้ ก็ย่อมประพฤติไม่เป็นธรรม
ตามๆ กัน. บทว่า ทุกขํ เสติ ความว่า มิใช่จะอยู่เป็นทุกข์อย่าง
เดียว ย่อมได้ประสบทุกข์ในอริยาบถแม้ทั้ง ๔ ด้วย. บทว่า

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิติชารธา / ฉัตรราชา

อหฺมมิโก ความว่า ถ้าพระราชูประพฤติไม่เป็นธรรม โดยลู่
แก่อคติ มีฉันทาคติเป็นต้น. บทว่า สุขํ เสติ ความว่า ถ้า
พระราชาทรงละการลู่อำนาจอคติ ดำรงอยู่ในธรรม รัฐ
ทั้งหมดย่อมจะถึงความสุขอย่างเดียว ในอิริยาบถทั้ง ๔.

พระราชาทรงสดับธรรมของพระโพธิสัตว์ จึงให้รู้ว่า
พระองค์เป็นพระราชา แล้วตรัสว่า ท่านผู้เจริญ เมื่อก่อน
ข้าพเจ้าเองกระทำผลนิโครตสุกให้หวาน แล้วได้ทำให้ขม
บัดนี้ จักกระทำให้หวานต่อไป แล้วทรงไหว้พระโพธิสัตว์
เสด็จกลับพระนครครองราชสมบัติโดยธรรม ได้ทรงกระทำ
สรรพสิ่งทั้งปวงให้กลับเป็นปกติตามเดิม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว
จึงทรงประชุมชาดก ว่า
พระราชาในครั้งนั้น ได้เป็น **พระอานนท์**
ส่วนดาบสได้เป็น **เรตถาคค** ฉะนี้แล.

.. อรรถกถา ราโชวาทชาดกที่ ๔. จบ

๓๕. อินทริยชาตก ว่าด้วย ตี ๔ ชั้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุอุกกรรยาเก่าประเล้าประโลม จึงตรัสเรื่องนี้ มีคำเริ่มต้นว่า โย อินทริยานัม ดังนี้

ได้ยินว่า ในพระนครสาวัตถี มีกุลบุตรคนหนึ่ง ฟัง พระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว คิดว่า ผู้อยู่ครองเรือน ไม่อาจประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์โดยส่วนเดียว เราจัก บวชในศาสนาที่น่าสัตว์ออกจากทุกข์ แล้วจักทำที่สุดแห่ง ทุกข์ ดังนี้แล้ว ได้มอบสมบัติในเรือนให้แก่บุตรและภรรยา แล้วทูลขอบรรพชาแก่พระศาสดา.

แม้พระบรมศาสดาก็รับสั่งให้บรรพชาแก่กุลบุตร นั้น.

ครั้งบวชเป็นภิกษุแล้ว ไปบิณฑบาตกับอาจารย์และ พระอุปัชฌาย์ อาสนะในเรือนแห่งตระกูลก็ดี ในโรงฉันก็ดี ไม่ถึงภิกษุนั้นเพราะตนเป็นนวกะและมีภิกษุมากด้วยกัน ตั้ง หรือแผ่นกระดาน ย่อมถึงในที่สุดท้ายพระสังฆนวกะ แม้ อาหารที่จะพึงได้ ก็ล้วนปนเป็นแป้งและเป็นน้ำข้าว ที่ติดอยู่

ตามข้างกระบวยบ้าง เป็นข้าวยาคุบ้าง ของเคี้ยวที่บุคคลที่แห่ง บ้าง เป็นข้าวตังข้าวตากบ้าง ไม่พออ้อม.

ภิกษุณั้้นถือเอาอาหารที่ตนได้แล้ว ไปสำนักของ ภรรยาเก่า ภรรยาเก่าไหว้แล้วรับบาตรของภิกษุณั้้น เอา กั้ตอาหารออกจากบาตรทิ้งเสียแล้วถวายข้าวยาคุบกั้ตสูญ พยัญชนะที่ตนตกแต่งไว้ดีแล้ว. ภิกษุแก่ณั้้นติตรสอาหารไม่ สามารถจะละภรรยาเก่าได้.

ภรรยาเก่าคิดว่า เราจักทดลองภิกษุแก่ณั้้น ดูว่า จะติตรสอาหารหรือไม่. อยู่มาวันหนึ่ง นางได้ให้มนุษย์ชาวชนบท อาบน้ำ ทาดินสีพอง นั่งอยู่ในเรือน บังคับคนใช้อื่นอีก ๒-๓ คน ให้นำน้ำและข้าวมาให้มนุษย์ชนบทนั้นคนละนิดละ หน่อย แล้วก็พากันนั่งเคี้ยวกินอยู่. นางได้ให้คนใช้ไปจับโค เข้าเทียมเกวียนไว้เล่มหนึ่งที่ประตูเรือน ส่วนตัวเองก็หลบ ไปนั่งทอดขนม อยู่ที่ห้องหลังเรือน.

ลำดับนั้น ภิกษุแก่มาขึ้นอยู่ที่ประตู. ชายแก่คนหนึ่ง เห็นภิกษุณั้้น กล่าวว่่า เนะแม่เจ้า พระเถระองค์ ๑ มาขึ้นอยู่ที่ ประตู. นางตอบไปว่่า ท่านช่วยไหว้นิมนต์ให้ท่านไป ข้างหน้าเถิด. ชายแก่กล่าวหลายครั้งว่่า นิมนต์ไปข้างหน้า

เถิด เจ้าข้า, ก็ยังเห็นท่านยืนเฉยอยู่ จึงได้บอกกะภรรยาเก่าว่า
แนะแม่เจ้า พระเถระไม่ยอมไป, ภรรยาเก่าไปเลิกม่านมองดู
กล่าวว่า อ้อ พระเถระพ่อของเด็กเรา จึงออกไปไหว้ แล้วรับ
บาตรนิมนต์ให้เข้าไปในเรือนแล้วให้ฉัน ครั้นฉันเสร็จ นาง
กล่าวว่า พระผู้เป็นเจ้าจงปริณิพพานอยู่ในที่นี้แหละ ตลอด
กาลเท่านี้ ดิฉันมิได้ยึดถือตระกูลอื่นเลย ก็เรือนที่ปราศจาก
สามี จะดำรงการครองเรือนอยู่ด้วยดีไม่ได้, ดิฉันจะยึดถือ
ตระกูลอื่นไปอยู่ชนบทที่ไกล ขอพระผู้เป็นเจ้าอย่าได้
ประมาท ถ้าดิฉันมีโทษอยู่ไซ้ ขอให้โปรดอดโทษนั้นเสีย
เถิด, หัวใจของภิกษุแก่ได้เป็นเหมือนลูกกลิ้งออก.

ลำดับนั้น ภิกษุแก่ได้กล่าวกะภรรยาเก่าว่า เราไม่
อาจจะละเจ้าไปได้ เจ้าอย่าไปเลย ฉันจักสึกละ เจ้าจงส่งผ้า
สาฎกไปให้ฉันที่โน้น เราไปมอบบาตรจีวร แล้วจักมา, นาง
รับคำแล้ว, ภิกษุแก่ไปวิหาร ให้อาจารย์อุปัชฌาย์รับบาตร
จีวร เมื่ออาจารย์และอุปัชฌาย์ถามว่า อาวุโส เหตุไรเธอจึงทำ
อย่างนี้ จึงตอบว่า กระผมไม่อาจละภรรยาเก่าได้ กระผมจัก
สึก, ลำดับนั้น อาจารย์และอุปัชฌาย์จึงนำภิกษุนั้นผู้ไม่
ปรารถนาจะบวชอยู่ ไปสู่สำนักพระศาสดา.

เมื่อพระศาสดาตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอ นำเอาภิกษุผู้ไม่ปรารถนาจะบวชอยู่นี้ มาทำไม? จึงกราบทูล ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุนี้กระสันอยากจะสึก พระเจ้า ข้า. ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสถามภิกษุนั้นว่า ได้ยินว่า เธอ กระสันจะสึก จริงหรือ. เมื่อภิกษุนั้นกราบทูลว่า จริง พระเจ้า ข้า. ตรัสถามว่า ใครทำให้เธอกระสัน. เมื่อภิกษุกราบทูลว่า ภรรยาเก่า พระเจ้าข้า.

จึงตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่หญิง นั้นทำความพิณาศิให้แก่เธอ แม้ในกาลก่อน เธอก็เสื่อมจาก ฌานสี่ ถึงความทุกข์ใหญ่ เพราะอาศัยหญิงนั้น แต่ได้อาศัย เรา จึงพ้นจากทุกข์ กลับได้ฌานที่เสื่อมเสียไปแล้ว ดังนี้แล้ว

ทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ใน พระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์อาศัยปุโรหิตของพระเจ้า พรหมทัตนั้น เกิดในครรภ์นางพราหมณีภรรยาปุโรหิตนั้น.

ในวันที่พระโพธิสัตว์เกิด บรรดาอาวุธที่มีอยู่ทั่วพระ นครถูกโพล่งขึ้น เพราะเหตุนั้น ญาติทั้งหลายจึงตั้งชื่อพระ โพธิสัตว์ว่า โขติปาละ.

โชติपालกุมารนั้น ครั้นเจริญวัยแล้ว เรียนศิลปะทุกอย่างในเมืองตักกสิลา แล้วกลับมาแสดงศิลปะแก่พระราชบิดา ต่อมาได้ละอริยศเสียบไม่ไห้ใครๆ ฐู หนีออกจากอัครทวาร เข้าป่าบวชเป็นฤๅษี อยู่ในอาศรม ป่าไม้มะขวิดที่ท้าวสักกเทวราชเนรมิตรถวาย ทำฌานและอภิฌญาให้เกิดแล้ว. พระฤๅษีหลายร้อยห้อมล้อมเป็นบริวาร พระโชติपालฤๅษีผู้อยู่ที่อาศรมนั้น.

อาศรมนั้นได้เป็นมหาสมาคม มีลูกศิษย์ชั้นหัวหน้า ๗ องค์ องค์ที่ ๑ ชื่อว่า สาลิสสรฤๅษี ได้ออกจากอาศรมป่าไม้มะขวิด ไปอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำสาโตทกา ในสุรัฎฐชนบท มีฤๅษีหลายพันองค์เป็นบริวาร.

องค์ที่ ๒ ชื่อ **เมณฑิสสรฤๅษี** ไปอาศัยนิคมกถัมพมูลกะ อยู่ในแคว้นแคว้นของพระเจ้าปโชตกราช มีฤๅษีหลายพันองค์เป็นบริวาร.

องค์ที่ ๓ ชื่อ **บรรพตฤๅษี** ไปอาศัยอฎฐิชนบทแห่งหนึ่งอยู่ มีฤๅษีหลายพันเป็นบริวาร.

องค์ที่ ๔ ชื่อ **กาฬเทวิลฤๅษี** ไปอาศัยโจคสิลาแห่งหนึ่งอยู่ ณ ทักษิณาท ในแคว้นอวันตี มีฤๅษีหลายพันเป็น

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ภัตตราชา

บริวาร.

องค์ที่ ๕ ชื่อ **กิสวัจฉฤาษี** ไปอาศัยนครกุมภวาดีของ
เจ้าทัณฑกั อยู่องค์เดียวในพระราชอุทยาน.

องค์ที่ ๖ **พระดาบสนุสิตสะ** เป็นอุปัฏฐากอยู่กับ
พระโพธิสัตว์.

องค์ที่ ๗ ชื่อว่า **นารทฤาษี** เป็นน้องชายกาฬเทวิล
ฤาษี ไปอยู่ในถ้ำที่เร็นแห่งหนึ่ง ในระหว่างข่ายภูเขอัฉุชน
คีรี ในป่ามัจฉิมประเทศ แต่องค์เดียว.

ก็ ณ ที่ใกล้ๆ ภูเขอัฉุชนคีรี มีนิคมแห่ง ๑ มีมนุษย์
อยู่มากด้วยกัน. ในระหว่างภูเขอัฉุชนคีรีกับนิคมมีแม่น้ำ
ใหญ่ พวกมนุษย์พากันไปประชุมที่แม่น้ำนั้นมาก. พวกนาง
วรรณทาสีรูปงามทั้งหลาย เมื่อเล่าโลมผู้ชาย ก็พากัน ไปนั่งที่
ฝั่งแม่น้ำ

พระนารทดาบสเห็นนาง ๑ เข้าในบรรดานาง
เหล่านั้น มีจิตปฏิพัทธ์ จึงเสื่อมาจากฉาน ชุบซัด ตกอยู่ใน
อานาจกิเลส นอนอดอาหารอยู่ ๗ วัน.

ลำดับนั้น กาฬเทวิลดาบสผู้เป็นพี่ชายของนารท
ดาบสไคร่ครวญดู ก็รู้เหตุ นั้น จึงเหาะมาแล้วเข้าไปในถ้ำที่

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

เร้น.

นารทดาบสเห็นพระกาฬเทวิลดาบส จึงถามว่า ท่าน
มาทำไม?

กาฬเทวิลดาบสตอบว่า ท่านไม่สบาย เรามาเพื่อ
รักษาท่าน.

นารทดาบสจึงพูดข่มกาฬเทวิลดาบส ด้วยมุสาวาท
ว่า ท่านพูดไม่ได้เรื่อง กล่าวคำเหลวไหลๆ เปลาต่างๆ. กาฬเทวิ
ลดาบสคิดว่า เราไม่ควรฟังนารทดาบส จึงไปนำดาบส ๓
องค์มา คือสาติสสรดาบส เมณฑิสสรดาบส บรรพติสสร
ดาบส.

นารทดาบสก็กล่าวข่มดาบสเหล่านั้น ด้วยมุสาวาท.

กาฬเทวิลดาบสคิดว่า เราจักนำสรภังคดาบสมา จึง
เหาะไปเชิญสรภังคดาบสมา. ท่านสรภังคดาบส ครั้นมาเห็น
แล้วก็รู้ว่าตกอยู่ในอำนาจแห่งอินทรีฯ จึงถามว่า คุณก่อนนาร
ทะ เธอตกอยู่ในอำนาจแห่งอินทรีฯ กระจ่าง.

เมื่อนารทดาบสพอได้ฟังถ้อยคำดังนั้น ก็ลุกขึ้นถวาย
อภิวัตกล่าววว่า ถูกแล้ว ท่านอาจารย์.

ท่านสรภังคดาบสจึงกล่าวว่า คุณก่อนนารทะ ธรรมดา

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจอินทรีย์ ในอรรถภาพนี้ ก็ชুবชิตเสวยทุกข์
ในอรรถภาพที่สองย่อมเกิดในนรก ดังนี้แล้ว

กล่าวคาถาที่ ๑ ความว่า :-

คุณอนนารทะ บุรุษใดตกอยู่ในอำนาจแห่งอินทรีย์
เพราะกาม บุรุษนั้นละโลกทั้ง ๒ ไปแล้ว ย่อมเกิดในอบายมี
นรกเป็นต้น แม้เมื่อยังเป็นอยู่ ก็ย่อมชুবชิตไป.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โย อินุทฺริยานํ ความว่า
คุณอนนารทะ บุรุษใดยึดถืออาการในรูปเป็นต้นว่างาม ตกอยู่ใน
อำนาจแห่งอินทรีย์ ๖ ด้วยสามารถแห่งกิเลสกาม.

บทว่า ปริจฺจชฺชโก ความว่า บุรุษนั้นละโลกทั้ง ๒
คือมนุษย์โลกและเทวโลกเสีย ย่อมบังเกิดในอบายมีนรก
เป็นต้น. บทว่า จีวนุเตว วิสุตฺตติ ความว่า เมื่อยังเป็นอยู่ ก็
ไม่ได้กิเลสวัตถุที่ตนปรารถนา ย่อมเหือดแห้งด้วยความโสภ
ถึงทุกข์ใหญ่.

นารทดาบสได้ฟังดังนั้น จึงถามว่า ข้าแต่ท่าน
อาจารย์ ขึ้นชื่อว่ากามเสพกาม ย่อมเป็นสุข แต่ท่านมากล่าว
ความสุขเช่นนี้ว่าเป็นทุกข์ ดังนี้ หมายถึงอะไร?

ลำดับนั้น ท่านสรภังคคาบสได้กล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น
เรื่องพึง แล้วกล่าวคาถาที่ ๒ ความว่า :-

ทุกข์เกิดในลำดับแห่งสุข สุขเกิดในลำดับแห่งทุกข์
ส่วนเรานั้นประสบทุกข์มากกว่าสุข เรองหวังความสุขอัน
ประเสริฐเกิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สุขสุสถานนุตรี ได้แก่ทุกข์
คือนรก อันเกิดขึ้นในลำดับแห่งกามสุข.

บทว่า ทุกฺขสุต ได้แก่สุขที่เป็นทิพย์ สุขมนุษย์ และ
สุข คือพระนิพพาน อันเกิดในลำดับแห่งความลำบาก คือ
ต้องรักษาศีล.

ท่านกล่าวคำอธิบายไว้ดังนี้

ดูก่อนนารทะ สัตว์เหล่านี้ทำกาละลงในสมัยที่เสพ
กาม ย่อมเกิดในนรกอันเป็นสถานที่มีทุกข์โดยส่วนเดียว.
ส่วนผู้รักษาศีลและเจริญวิปัสสนา ย่อมลำบาก เขาเหล่านั้น
รักษาศีล ด้วยความลำบากแล้ว ย่อมกลับได้ความสุข
ดังกล่าวแล้ว ด้วยผลแห่งศีล. อาศัยเหตุนี้ เราจึงกล่าวอย่างนี้.

บทว่า โสติ ปตุโต ความว่า ดูก่อนนารทะ เรอนั้น
บัดนี้ได้ทำมานสุขให้พินาศเสียแล้ว จึงถึงทุกข์ทางใจ ซึ่ง

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

อาศัยความเป็นเหตุ มากกว่าสุขนั้น.

บทว่า ปาฏิภงฺขา ความว่า เธอจงทิ้งกิเลสทุกขนี้เสีย แล้วจํานง คือปรารถนาอาณาุขที่ประเสริฐ คือสูงสูดนั้น แหละเถิด.

นารทดาบสกล่าวว้่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ ทุกขนี้ฉันนั้น ข้าพเจ้าไม่อาจอดกลั้นได้.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ักกล่าวว้่าจะนารทดาบสว่า คุณ่อนนารทะ ธรรมดาทุกขที่เกิด้ขึ้นแล้ว บุคคลพึงอดกลั้นได้ ดังนี้.

แล้วกล่าวคาถาที่ ๓ ความว้่า :-

ในเวลาเกิด้ความลำบาก บุคคลใดอดทนความลำบากได้ บุคคลนั้น ย่อมไม่เป็นไปตามความลำบาก บุคคลนั้นเป็นนักปราชญ์ ย่อมบรรลุสุข ปราศจากเครื่องประกอบอันเป็นที่สูดแห่งความลำบาก.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นาติวตฺตติ แปลว้่า ย่อมไม่ เป็นไปตาม. พระบาลีก็อย่างนี้เหมือนกัน.

ท่านกล่าวคำอธิบายไว้ว้่า

คุณ่อนนารทะ บุคคลใด ในกาลเมื่อความลำบาก คือ

ทุกข้ออันเป็นไปทางกายและทางจิตเกิดขึ้นแล้ว เป็นผู้ไม่
ประมาท หาอุบายกำจัดความลำบากนั้นเสียได้ ออกค้ำต่อ
ความลำบากได้ ชื่อว่าไม่เป็นไปตามความลำบาก คือไม่
เป็นไปในอำนาจความลำบากนั้น ใ้ช้อบายนั้นๆ ครอบงำ
ความลำบาก คือทำความลำบากนั้นให้หมดไปได้ บุคคลนั้น
เป็นนักปราชญ์ บรรลุความสุขที่ปราศจากอามิส คือสุขที่มี
ในที่สุดแห่งความลำบาก หรือว่าเป็นผู้ไม่ลำบาก ย่อม
ประสบ คือบรรลุถึงซึ่งความสุขที่ปราศจากโยคะ ซึ่งเป็น
ที่สุดของความลำบากนั้น.

นารทดาบสกล่าวว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ ขึ้นชื่อว่ากาม
สุขเป็นสุขสูงสุด ข้าพเจ้าไม่อาจจะกามสุขนั้นได้.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์จึงกล่าวกะนารทดาบสว่า
ดูก่อนนารทะ ขึ้นชื่อว่าธรรม บุคคลไม่ควร ให้พินาศด้วยเหตุ
ใดๆ ก็ตาม ดังนี้.

แล้วกล่าวคาถาที่ ๔ ความว่า :-

เธอไม่ควรเคลื่อนจากธรรม เพราะปรารถนากาม
ทั้งหลาย เพราะเหตุไ้ประโยชน์ เพราะเหตุเป็นประโยชน์

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ภัตตราชา

ถึงเธอจะทำสุขในฉนวนที่สำเร็จแล้วให้นิราศไป ก็ไม่ควร
เคลื่อนจากธรรมเลย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กามานํ กามา ได้แก่
เพราะความใคร่กาม คือเพราะปรารถนาวัตถุกามทั้งหลาย.
บทว่า นานตุถา นตุถการณา ความว่า เธอไม่ควรเสื่อมจาก
ธรรม เพราะเหตุไฉ่ประโยชน์ และเพราะเหตุเป็น
ประโยชน์.

บทว่า น กตยจ นิรักตุวา ความว่า ถึงเธอจะทำฉนวน
สุขที่ทำงานสำเร็จแล้ว ให้นิราศไป.

ท่านกล่าวคำอธิบายไว้ว่า

ดูก่อนนารทะ เธอไม่ควรเคลื่อนจากธรรม เพราะ
ปรารถนาวัตถุกามเท่านั้นเลย คือเมื่อสิ่งมีไฉ่ประโยชน์อย่าง
หนึ่งเกิดขึ้น ประสงค์จะกำจัดสิ่งมีไฉ่ประโยชน์นั้น ก็ไม่ควร
เคลื่อนจากธรรม เพราะมุ่งประโยชน์ คือเพราะประโยชน์อัน
เป็นต้นเหตุ.

อธิบายว่า ก็เธอไม่ควรเคลื่อนจากธรรม เพราะ
เหตุอันเป็นประโยชน์อย่างนี้ว่า ประโยชน์อย่างโน้นจะเกิด

แก่เรา คือถึงเธอจะทำมานสุขที่ทำงานสำเร็จแล้วให้นิราศไป
คือเสื่อมสิ้นไป ก็ยังไม่สมควรเคลื่อนเสียจากกรรม

เมื่อสร้งกดาบสแสดงธรรมด้วยคาถา ๔ คาถาอย่าง
นี้แล้ว

กาฬเทวิลดาบส เมื่อจะกล่าวสอนน้องชายของตน
จึงกล่าวคาถาที่ ๕ ความว่า :-

ความขยันของคฤหบดี ผู้อยู่ครองเรือน ดีชั้น ๑
การแบ่งปัน โภคทรัพย์ให้แก่สมณพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่
ในธรรมแล้วบริโภคด้วยตนเอง ดีชั้น ๒
เมื่อได้ประโยชน์ ไม่ระเริงใจด้วยความมัวเมา ดีชั้น ๓
เมื่อเวลาเสื่อมประโยชน์ ไม่มีความลำบากใจ ดีชั้น ๔.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทกฺขํ คหปตํ ความว่า
คุณอนนารทะ คฤหบดีผู้อยู่ครองเรือน ฉลาดไม่เกียจคร้าน
ทำโภคะให้เกิดขึ้น ชื่อว่าขยันหมั่นเพียร คือความเป็นผู้ฉลาด
ข้อนี้ดีชั้น ๑.

บทว่า สวิภุชชญจ โภชนํ ความว่า การแบ่งปันโภคะ
ที่ทำให้เกิดแล้วด้วยความลำบากแก่สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติ
ธรรมแล้ว จึงบริโภค ข้อนี้ดีที่ ๒.

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิติธรรมา / ฉัตรราชา

บทว่า อหาโส อุตถลาเกสุ ความว่า เมื่ออิสริยยศอันยิ่งใหญ่เกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่ร่าเริงใจด้วยอำนาจความมัวเมา ได้แก่ปราศจากความระเริงใจ ข้อนี้ดีที่ ๓.

บทว่า อุตถพยุบาปตติ ความว่า ก็เมื่อใดมีความเสื่อมประโยชน์ คือยศพินาศ เมื่อนั้นไม่มีความลำบากชบเซา ข้อนี้ดีที่ ๔.

ดูก่อนนารทะ เพราะเหตุนี้ฉัน เธออย่าเศร้าโศกไปเลย ว่า ฌานของเราเสื่อมไปแล้ว ถ้าเธอไม่ตกอยู่ในอำนาจของอินทรีย์ แม้ฌานของเธอที่เสื่อมแล้ว ก็จักกลับคืนเป็นปกติเหมือนเดิม.

พระศาสดาผู้ตรัสรู้เองด้วยพระปัญญาอันยิ่ง ทรงทราบความที่กาฬเทวิลดาบสกกล่าวสอนนารทดาบสนั้น ตรัสพระคาถาที่ ๖ ความว่า :-

เทวิลดาบสผู้สงบระงับ ได้พร่ำสอนความเป็นบัณฑิตกะนารทดาบสนั้น ด้วยคำมีประมาณเท่านี้ว่า บุคคลผู้เลวกว่าผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจอินทรีย์ ไม่มีเลย.

พระคาถานั้นมีอธิบายว่า

คูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวิดคาบสผู้สงบระจับพรั้า
สอนความเป็นบัณฑิตกะนารทคาบสนั้น ด้วยคำเท่านั้นว่า ก็
ผู้ใดตกอยู่ในอำนาจแห่งอินทรีด้วยสามารถแห่งกิเลส คน
อื่นที่จะลวไปกว่าผู้นั้น มิได้มีสักนิกเลย.

ลำดับนั้น สรภังคศาสดาเรียกนารทคาบสนั้นมา
กล่าวว้า คูก่อนนารทะ เธอจะฟังคำนี้ก่อน ผู้ใดไม่ทำสิ่งที่
ควรจะฟังทำก่อน ผู้นั้นยอมเสร้างโสกร้าไร เหมือนมาณพที่
เที่ยวไปในปีจะนั้น ดังนี้แล้ว ได้นำเอาเรื่องในอดีตมาสาธก
ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล ในกาสินิกมตำบลหนึ่ง มีพราหมณ์
มาณพคนหนึ่งรูปงาม สมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรง มีกำลังเท่าช้าง
สาร.

พราหมณ์มาณพนั้นคิดว่า ประโยชน์อะไรที่เราจะทำ
กสิกรรมเป็นต้น เลี้ยงมารดา ประโยชน์อะไรด้วยบุตรภรรยา
ประโยชน์อะไรด้วยบุญมีทานเป็นต้น ที่เราทำได้. เราจักไม่
เลี้ยงคูใครๆ จักไม่ทำบุญอะไรๆ จักเข้าป่า ฆ่าเนื้อต่างๆ เลี้ยง
ชีวิต ดังนี้แล้ว จึงผูกสอดอาวูธ ๕ ชนิด มุ่งไปสู่ป่าหิมพานต์
ฆ่าเนื้อต่างๆ กิน.

วันหนึ่ง ไปถึงเวียงภูเขาใหญ่ มีภูเขาห้อมล้อมรอบ
ใกล้ฝั่งวิจิณนที ภายในหิมวันตประเทศ ฆ่าเนื้อแล้วกินเนื้อที่
ย่างในถ่านเพลิงอยู่ ณ ที่นั้น. มาณพนั้นคิดว่า เราจักมี
เรี่ยวแรงอยู่เสมอไปไม่ได้ เวลาทุพพลภาพ เราจักไม่อาจ
เที่ยวไปในป่า บัดนี้ เราจักต้อนเนื้อนานาชนิดเข้าเวียงภูเขา
แล้ว ทำประตูปิดไว้. เมื่อเข้าไปป่าไม่ได้ เราจักได้ฆ่าเนื้อกิน
ตามชอบใจ คิดดังนี้แล้ว เขาก็ทำตามนั้น.

ครั้นกาลล่วงไป กรรมของเขาถึงที่สุด ให้ผลเป็น
ทิกฐุธรรมเวทนิย์ ทันตาเห็น คือมือเท้าของตนใช้ไม่ได้ เขา
ไม่อาจเดินและพลิกไปมาได้ กินของเคี้ยวของบริโภคน
อะไรๆ ไม่ได้ น้ำก็ดื่มไม่ได้ ร่างกายเหี่ยวแห้ง เป็นมนุษย์
เปเรต ร่างกายแตกปริเป็นร่องริ้ว เหมือนแผ่นดินแตกกระแหง
ในฤดูร้อน ฉะนั้น. เขามีรูปร่างทรหดทรง น่าเกลียดน่ากลัว
เสวยทุกข์ใหญ่หลวง.

เมื่อเวลาล่วงผ่านไปนานด้วยอาการอย่างนี้ พระเจ้าสิ
วิราชในสิวีรัฐทรงพระดำริว่า เราจักเสวยเนื้ออย่างในป่า จึง
มอบราชสมบัติให้อำมาตย์ทั้งหลายดูแลแทน พระองค์เห็น
อาวุธห้าวอย่างเสด็จเข้าป่า ฆ่าเนื้อ เสวยเนื้อ เรื่อยมาจนลู่ถึง

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / ฉัตรราชา

ประเทศนั้น โดยลำดับ ทอดพระเนตรเห็นบุรุษนั้นตก

พระทัย

ครั้นดำรงพระสติได้ จึงตรัสถามว่า พ่อมหาจำเริญ
ท่านเป็นใคร?

เขาตอบว่า นาย ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์เปรต เสวยผล
กรรมที่ตนทำไว้ ก็ท่านเล่าเป็นใคร?

เรา คือพระเจ้าสีวิราช

พระองค์เสด็จมาที่นี่ เพื่ออะไร?

เพื่อเสวยเนื้อมฤค.

ลำดับนั้น มาณพนั้นจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराชเจ้า
แม้ข้าพระองค์ก็มาด้วยเหตุนี้แหละ จึงเป็นมนุษย์เปรต แล้ว
ทูลเรื่องทั้งหมดโดยพิสดาร.

เมื่อจะกราบทูลความที่ตนเสวยทุกข์แก่พระราชา ได้
กล่าวคาถาที่เหลือ ความว่า :-

ข้าแต่พระเจ้าสีวิราช พระองค์ เกือบจะถึงความ
พินาศ อยู่ในเงื้อมมือของศัตรูทั้งหลาย เทียว เหมือนข้า
พระองค์ไม่กระทำความ ที่ควรกระทำ ไม่ศึกษาศิลปวิทยา
ไม่ทำความขวนขวาย เพื่อให้เกิดโภคทรัพย์ ไม่ทำอวาหวิ

วาทะ ไม่รักษาศีล ไม่กล่าววาจาอ่อนหวาน ทำยศเหล่านี้ให้เสื่อมไป จึงมาบังเกิดเป็นเปรต เพราะกรรมของตน.

ข้าพระองค์นั้นปฏิบัติชอบแล้ว ฟังยัง โภคะให้เกิดขึ้น เหมือนบุรุษชนะแล้วพันคน ไม่มีพวกพ้องที่พึ่งอาศัย ถ่วงเสียจากอริยธรรมมีอาการเหมือนเปรต ฉะนั้น.

ข้าพระองค์ทำสัตว์ทั้งหลาย ผู้ใคร่ต่อความสุข ให้ได้รับความทุกข์ จึงได้มาถึง ส่วนอันนี้. ข้าพระองค์นั้นดำรงอยู่ เหมือนบุคคลอันกองถ่านไฟล้อมรอบด้าน ย่อมไม่ได้ประสบการณ์ความสุขเลย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อมิตตทานันว หตฺถตฺถํ ความว่า พระองค์เกือบจะมาถึงซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ คือความพินาศในมือของพวกอมิตร.

มาณพเรียกพระราชานาว่า สิวี ข้าแต่พระเจ้าสิวีสวราช.

บทว่า ปปฺโปติ มามิว ความว่า เหมือนดังข้าพระองค์ต้องประสบบาปกรรม. อธิบายว่า ต้องถึงความพินาศด้วยกรรมของตนเอง.

บทว่า กมฺมํ ได้แก่ กิจกรรมอันยังอาชีพให้สำเร็จ มีกติกกรรมเป็นต้นเป็นประเภท. บทว่า วิชฺชํ ได้แก่ ศีลปะ มี

คิดปะโนเพราะข้างเป็นต้น ซึ่งมีประการต่างๆ กัน. บทว่า **ทกขุยฺย** ได้แก่ ความเป็นผู้ฉลาด ด้วยการยัง โภคะให้เกิดขึ้น มีประการต่างๆ.

บทว่า **วิวาหิ** ความว่า ไม่ทำอวาหมกคและวิวาหมกค.

บทว่า **สีลมทฺทว** ได้แก่ คีลมีอย่าง ๕ และความเป็นผู้มีวาจาอ่อนหวาน มีกัลยาณมิตรผู้มุ่งประโยชน์ สามารถช่วยห้ามการทำบาป ก็ข้อนั้นแหละ ท่านหมายเอาว่า มัททวะ ในกาลานี้.

บทว่า **เอเตว ยเส หาเปตฺวา** ความว่า ทำโลกธรรมอันเป็นเหตุให้ถึงยศเหล่านี้ มีประมาณเท่านี้ ให้เสื่อมไป. บทว่า **นิพฺพตฺโต เสหิ กมฺเมหิ** ความว่า เกิดเป็นมนุษย์ปรต ด้วยกรรมของตน.

ท่านกล่าวคำอธิบายไว้ดังนี้

ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพระองค์ไม่กระทำความที่ควรกระทำอันเป็นเหตุให้ถึงอิสริยยศในโลกนี้ ไม่ศึกษาศิลปวิทยา ไม่ชวนชววยยัง โภคะให้เกิดโดยอุบาย ไม่ทำอวาหวิวาหะ ไม่รักษาศีล ไม่คบกัลยาณมิตร ผู้สามารถห้ามไม่ให้ทำชั่ว ยังโลกธรรมอันถึงการนับว่ายศ เพราะเป็นเหตุให้ได้ยศเหล่านี้

คือมีประมาณเท่านี้ ให้เสื่อมเสียไป คือละทิ้งเสีย เข้าไปสู่ป่า
นี่จนเกิดเป็นมนุษย์เปรตในบัดนี้ ด้วยบาปกรรม อันตนทำไว้
เอง.

บทว่า **สหัสสุชีโนว** ความว่า เหมือนมีบุรุษได้ชนะ
แล้วพันคน. และมีอรรถาธิบายว่า ถ้าข้าพระองค์ปฏิบัติชอบ
ทำโกศให้เกิดขึ้น มีชัยชนะด้วยโกศสมบัติหลายพัน
เหล่านั้น ดังนี้บ้าง.

บทว่า **อปรายโน** ความว่า ไม่มีพวกพ้องที่พึ่งอาศัย.

บทว่า **อริยธมฺมา** ความว่า ก้าวล่วงจากสัปบุริสธรรม.

บทว่า **ยถา เปโต** ความว่า ถึงยังมีชีวิตอยู่ ก็เหมือนตายแล้ว
เกิดเป็นเปรต. อธิบายว่า ข้าพระองค์กลายเป็นมนุษย์เปรต.

บทว่า **สุขกาม ทุกฺขาเปตฺวา** ความว่า ข้าพระองค์ได้ทำสัตว์
ทั้งหลายผู้ใคร่ต่อความสุข ให้ได้รับความทุกข์. ปาฐะเป็น**สุข**
กาโม ก็มี ความที่ว่า ข้าพระองค์ปรารถนาความสุขด้วย
ตนเอง แต่ยังผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์.

บทว่า **อาปนฺโนสุมิ ปทํ อิมํ** ความว่า ข้าพระองค์จึง
ถึงส่วนอันนี้ คือเห็นปานนี้. ปาฐะว่า **ปถํ** ดังนี้ ก็มี ความที่ว่า
ข้าพระองค์ต้องมาถึงอัทธภาพอันเป็นครองแห่งทุกชั้นนี้.

บทว่า ฐิต ภาณุมกาสิว ความว่า ไฟท่าน

เรียกว่า ภาณุมมา คือ มาณพกราบทูลว่า ข้าพระองค์เป็นราวกะ
ว่า มีกองถ่านเพลิงรายรอบข้าง ถูกความร้อนใหญ่ที่ตั้งขึ้น
ในร่างกาย เผลผลาญอยู่ ไม่ได้ประสบการณ์ความสุขกายสุขใจ
เลย.

ก็มาณพนั้น ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว กราบทูลต่อไปว่า
ข้าแต่พระมหाराชเจ้า ข้าพระองค์ประสงค์ความสุข แต่ทำ
ผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์ จึงเป็นมนุษย์เปรตในปัจจุบันทันตา
เห็น เพราะฉะนั้น ขอพระองค์อย่าทรงทำกรรมชั่วเลย จง
เสด็จไปพระนครของพระองค์ ทรงบำเพ็ญบุญมิให้ท่านเป็น
ต้นเกิด.

พระเจ้าสิริราชได้ทรงกระทำตามนั้น ทรงบำเพ็ญ
ทางไปสู่สวรรค์.

สรภังคศาสดานำเรื่องนี้มาแสดงให้คาบสเข้าใจแจ่ม
แจ้งเป็นอันดี. คาบสนั้น ได้ความสลดใจ เพราะถ้อยคำของ
สรภังคศาสดา จึงไหว้ ขอขมาโทษ แล้วทำกสิณปริกรรม ทำ
ฆานที่เสื่อมแล้ว ให้กลับคืนเป็นปกติ.

สรภังคคาบสไม่ยอมให้นารทคาบสอยู่ที่ที่นั้น พาไป

ชาดก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตติธรรมา / จัตรีธรรมา

ยังอาศรมของตน.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแสดง
แล้ว **ทรงประกาศัสัจจะ** เวลาจบัสัจจะ ภิกษุผู้กระสันดำรงอยู่ใน
ในโศคาปัดติผล.

พระทศพลทรงประชุมชาดกว่า
นารทดาบสในครั้งนั้น ได้เป็น ภิกษุผู้กระสัน
สาลีสตราดาบสได้เป็น **พระสารีบุตร**
เมณฑิสตราดาบสได้เป็น **พระกัสสปะ**
ปัพพตดาบสได้เป็น **พระอนรุทธะ**
กาฬเทวิลดาบสได้เป็น **พระกัจจายนะ**
อนุสิตสะดาบสได้เป็น **พระอานนท์**
กิสวัจฉดาบสได้เป็น **พระโมคคัลลานะ**
ส่วนสรังกดาบส คือ **เราตถาคต** ฉะนี้แล.

จบ อรรถกถาอินทริยชาดกที่ ๗

.. อรรถกถา อินทริยชาดก จบ

๘๐. อาทิตตชาดก ว่าด้วย การให้ทานกับการรบ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภอสทิสทาน จึงได้ตรัสเรื่องนี้ มีคำเริ่มต้นว่า อาทิตตสุมี ดังนี้.

เรื่องอสทิสทานมีเนื้อความพิสดารในอรรถกถา มหาโควินทสูตร.

ก็ในวันที่ ๒ จากวันที่พระเจ้าโกศลถวายอสทิสทานแล้ว ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมสภาว่า อาวุโสทั้งหลาย พระเจ้าโกศลทรงฉลาดเลือกเพื่อนานุญอันประเสริฐ ถวายมหาทานแด่เอரியสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข.

พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสถามว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร? เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว.

ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย การเลือกถวายทานในเพื่อนานุญอันสูงยิ่งของพระเจ้าโกศล ไม่น่าอัศจรรย์ โบราณกบัตถิก็คัดเลือกเฟ้นแล้ว จึงได้ถวายมหาทาน

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิติชารา / ฉัตรราชา

เหมือนกัน ดังนี้แล้ว

ทรงนำเอาเรื่องในอศิตมาสาธก ดังต่อไปนี้ :-

ในอดีตกาล **พระเจ้าเกรวมหาราช** ครองราชสมบัติ
ในเกรวนคร สี่วิรัฐ ทรงบำเพ็ญ**ทศพิธราชธรรม** สงเคราะห์
มหาชนด้วย**สังกหัตถุ ๔** ทรงดำรงอยู่ในฐานะ เป็นมารดา
บิดาของมหาชน ได้ให้ทานแก่คนกำพร้า วนิพก และยาก
ทั้งหลายมากมาย.

พระองค์มีอัศจรรย์พระนามว่า **สมุททวิชยา** เป็น
บัณฑิต สมบูรณ์ด้วยญาณ.

วันหนึ่ง พระเจ้าเกรวมหาราชเสด็จทอดพระเนตร
โรงงาน ทรงพระดำริว่า ปฎิภาหกทั้งหลายล้วนเป็นผู้ทุศีล
เหลวไหล บริโภคทานของเรา ซ่อนนั้นไม่ทำให้เรายินดีเลย
เราใคร่จะถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้มีศีล เป็นอรรค
ทักษิณียบุคคล แต่ท่านเหล่านั้นอยู่ในหิมวันตประเทศ ใคร
หนอจักไปนิมนต์ท่านมาได้ เราจักส่งใครไปนิมนต์ได้ ทรง
พระดำริดังนี้แล้ว ได้ตรัสบอกความนั้นแก่พระเทวี.

ลำดับนั้น พระเทวีได้ทูลพระราชาว่า ข้าแต่พระองค์
ขอพระองค์อย่าทรงวิตกเลย เราจักส่งดอกไม้ไปนิมนต์พระ

ปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ด้วยกำลังทานที่จะพึงถวาย กำลังศีล และกำลังความสำคัญของเราทั้งหลาย ครั้นพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายมาถึงแล้ว จึงจักถวายทานที่สมบูรณ์ด้วยบริวารทุกอย่าง. พระราชาทรงรับสั่งว่า ดีแล้ว. ดังนี้แล้วรับสั่งให้ตีกลอง ประกาศว่า ชาวพระนครทั้งสิ้นจงสมาทานศีล.

ส่วนพระองค์เองพร้อมด้วยราชบริพาร ก็ทรงอธิษฐานองค์แห่งอุโบสถ บำเพ็ญมหาทาน แล้วให้ราชบุรุษถือกระเช้าทอง ใส่น้ำมันมะลิเต็ม เสด็จลงจากปราสาทประทับที่พระลานหลวง ทรงกราบเบญจางคประดิษฐ์เหนือพื้นดิน แล้วผินพระพักตร์ไปทางทิศปรายจีน ถวายนมัสการแล้วประกาศว่า ข้าพเจ้าขอนมัสการ พระอรหันต์ทั้งหลายในทิศปรายจีน ถ้าคุณความดีอะไรๆ ของข้าพเจ้ามีอยู่ไซ้ไร ขอท่านทั้งหลายจงอนุเคราะห์พวกข้าพเจ้า โปรดมารับภิกษาหารของข้าพเจ้าทั้งหลายเถิด ประกาศดังนี้แล้ว ทรงช้ดดอกไม้ไป ๗ กำมือ.

ในวันรุ่งขึ้น ไม่มีพระปัจเจกพุทธเจ้ามา เพราะในทิศปรายจีนไม่มีพระปัจเจกพุทธเจ้า.

ในวันที่ ๒ ทรงนมัสการไปทางทิศทักษิณ ก็หา

พระปัจเจกพุทธเจ้ามาไม่.

วันที่ ๓ ทรงนมัสการไปทางทิศปัจฉิม ก็หาไม่
พระปัจเจกพุทธเจ้ามาไม่.

วันที่ ๔ ทรงนมัสการไปทางทิศอุดร. ก็แหละครั้ง
ทรงนมัสการแล้ว ทรงชดดอกมะลิไป ๗ กำมือ อธิษฐานว่า
ขอพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายที่อยู่ในหิมวันตประเทศ ด้าน
ทิศอุดร จงมารับภิกษาหารของข้าพเจ้า. ดอกมะลิได้ลอยไป
ตกลงเหนือพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ๕๐๐ องค์ ที่เงื่อม
ภูเขานันทมุลกะ.

พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นพิจารณา ดูก็รู้ว่า
พระราชานิมิตต์. วันรุ่งขึ้น จึงเรียกพระปัจเจกพุทธเจ้ามา ๗
องค์ แล้วกล่าวว่า แนะท่านผู้เช่นกับด้วยเรา พระราชานิมิตต์
ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงสงเคราะห์พระราชานิมิตต์. พระ
ปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นเหาะมาลงที่ประตูพระราชวัง.

พระเจ้าบรมมหาราชทอดพระเนตรเห็นพระปัจเจก
พุทธเจ้าเหล่านั้น แล้วทรงโสมนัส นมัสการแล้ว นิมิตต์ขึ้น
ปราสาท ทรงสักการบูชาเป็นการใหญ่ แล้วถวายทาน. ครั้น
นั้นเสร็จแล้ว ได้นิมนต์ให้มาฉันวันต่อๆ ไปอีกจนครบ ๖ วัน

ในวันที่ ๗ ทรงจัดแจงบริหารทานทุกอย่าง แต่งตั้งเตียงตั้งที่
วิจิตรด้วยแก้ว ๗ ประการ ทรงวางเครื่องสมณบริโภคนั่ง
ปวงมีไฉนจิรวเป็นต้น ในสำนักของพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้ง ๘
พระองค์ ถวายนมัสการ ตรัสว่า ข้าพเจ้าขอถวายบริหาร
เหล่านี้ทั้งหมดแด่พระคุณเจ้าทั้งหลาย. เมื่อพระปัจเจกพุทธ
เจ้าเหล่านั้นนั้นเสร็จแล้ว พระราชาและพระเทวีทั้ง ๒
พระองค์ประทับยืนนมัสการอยู่.

ลำดับนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้เป็นใหญ่ในหมู่ เมื่อ
จะอนุโมทนาแด่พระราชาและพระเทวี จึงได้กล่าวคาถา ๒
คาถาว่า :-

เมื่อเรื่อนถูกไฟไหม้ บุคคลผู้เป็นเจ้าของขนเอา
สิ่งของอันใดออกได้ สิ่งของอันนั้นย่อมเป็นประโยชน์แก่
เจ้าของนั้น แต่ของที่ถูกไฟไหม้ย่อมไม่เป็นประโยชน์แก่
เขา.

โลกถูกชราและมรณะ เผาแล้วอย่างนี้ บุคคลพึงนำ
ออกเสียด้วยการให้ทาน ทานที่ให้แล้วจะน้อยก็ตาม มากก็
ตาม ชื่อว่าเป็นอันนำออกดีแล้ว.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อาทิตตตสุมี ความว่า ขณะเมื่อเรือนถูกไฟไหม้ขึ้น. บทว่า ภาชนํ ได้แก่ อุปกรณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง. บทว่า โน จ ยํ ตตถ ความว่า แต่สิ่งใดในเรือนนั้นไม่ได้ขึ้นออก ย่อมถูกไฟไหม้ไม่เหลือแม้แต่หญ้า สิ่งเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมไม่เป็นคุณประโยชน์แก่เราเลย. บทว่า ชราย มรณน จ นี้เป็นเพียงหัวข้อเทศนา. แต่โดยอรรถ โลกคือเบญจจันทรันั้น ชื่อว่า ถูกไฟ ๑๑ กอง เผาผลาญแล้ว. บทว่า นิหเรถว ความว่า เพราะเหตุนี้โลก คือเบญจจันทร์ถูกไฟ ๑๑ กอง เผาผลาญอยู่เช่นนี้ บุคคลต้องนำออกด้วยการตั้งใจให้บริขารทาน ต่างโดยทานวัตถุ ๑๐ อย่างเท่านั้น. ทานที่ให้แล้วจะน้อย หรือมากก็ตามนั้น ชื่อว่า เป็นการนำออกดีแล้ว.

พระสังฆเถระ ครั้นอนุโมทนาอย่างนี้แล้ว ได้ให้โอวาทแก่พระราชา ว่า มหาบพิตร พระองค์อย่าทรงประมาท แล้วเหาะขึ้นอากาศ ทำช่อฟ้าปราสาทให้แยกเป็นสองช่องไปลง ณ เจือมภูเขานั้นทมูลกะ. แม้บริขารที่พระราชาถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ก็ลอยตามไปกับพระปัจเจกพุทธเจ้าลงที่เจือมภูเขานั้นเหมือนกัน. พระสกลกาย

ของพระราชาราชและพระเทวี เต็มตื่นไปด้วยปีติ.

เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้เป็นใหญ่ในหมู่ ไปอย่างนี้
แล้ว พระปัจเจกพุทธเจ้าที่ยังคงเหลืออยู่ ๖ องค์ ได้
อนุโมทนาด้วยคาถา องค์ละคาถาว่า :-

คนใดให้ทานแก่ท่านผู้มีธรรมอันได้แล้ว ผู้บรรลุ
ธรรมด้วยความเพียรและความหมั่น คนนั้นล่วงเลยเวตรณิ
นรก ของพระยายมไปได้ แล้วจะเข้าถึงทิพยสถาน.

ท่านผู้รู้กล่าวทานกับการบวรมีสภาพเสมอกัน
นักรบแม้จะมีน้อยก็ชนะคนมากได้ เจตนาเครื่องบริจาคนั้น
เหมือนกัน แม้จะน้อยย่อมชนะหมู่มิเลส แม้มากได้ ถ้าบุคคล
เชื้อกรรมและผลแห่งกรรมย่อมให้ทานแม้มีน้อย เขาก็เป็นสุข
ในโลกหน้าเพราะการบริจาคนั้นมีประมาณน้อยนั้น.

การเลือกทักษิณาทานและพระทักษิณบุญบุคคล แล้ว
จึงให้ทาน พระสุคตเจ้าทรงสรรเสริญ ทานที่บุคคลถวายใน
พระทักษิณบุญบุคคล มีพระพุทธรเจ้าเป็นต้น ซึ่งมีอยู่ในสัต
วโลกนี้ ย่อมมีผลมาก เหมือนพืชที่หว่านลงในนาดี ฉะนั้น.

บุคคลใดไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย เทียวไปอยู่ ไม่
ทำบาป เพราะกลัวคนอื่นจะติเตียน บัณฑิตทั้งหลายย่อม

สรรเสริญบุคคลผู้กลัวบาปนั้น ย่อมไม่สรรเสริญบุคคลผู้กล้า
ในการทำบาป เพราะว่าสัตบุรุษทั้งหลายย่อมไม่ทำบาป
เพราะความกลัวถูกติเตียน.

บุคคลย่อมเกิดในตระกูลกษัตริย์ เพราะพรหมจรรย์
อย่างต่ำ เกิดในเทวโลก เพราะพรหมจรรย์อย่างกลาง และ
บริสุทธ์ได้ เพราะพรหมจรรย์อย่างสูง.

ท่าน ท่านผู้รู้สรรเสริญโดยส่วนมาก ก็จริง แต่ว่าบท
แห่งธรรมแลประเสริฐกว่าท่าน เพราะว่า สัตบุรุษทั้งหลาย
ในครั้งก่อนหรือว่าก่อนกว่านั้นอีก ท่านมีปัญญาเจริญ
สมถวิปัสสนาแล้ว ได้บรรลุพระนิพพานทีเดียว.

ครั้นกล่าวอนุโมทนาอย่างนี้แล้ว ก็ได้เหาะไปเหมือน
อย่างนั้นแหละ พร้อมกับบริวารทั้งหลาย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ฆมฺมตฺทสุส ความว่า
บุคคลมีพระฉินาสพะเป็นต้นจนถึงพระโยคาวจรผู้
สุกขวิปัสสก ชื่อว่าฆมมัตถะเพราะความเป็นผู้มีธรรมอัน
ได้บรรลุแล้ว. บุคคลประเภทนั้นแหละ ชื่อว่าอภู ฐานวิริ
ยาคิตเพราะธรรมวิเศษนั้น ท่านได้บรรลุแล้วด้วยความ

เพียร คือความหมั่น.

อธิบายว่า คนผู้ต้องเกิดตายเป็นธรรมดา ให้ท่านวัตถุ
ที่ควรให้ แก่บุคคลผู้บรรลุนิพพานแล้วนั้น อีกนัยหนึ่งมี
อธิบายว่า คนผู้ต้องเกิดต้องตายเป็นธรรมดา ถือเอาส่วนอัน
เลิศของไทยธรรมที่ท่านได้แล้วโดยธรรม คือได้มาด้วยความ
เพียร กล่าวคือความขยันขันแข็ง แล้วให้ท่านในท่านผู้มีศีล
ทั้งหลาย. อีกอย่างหนึ่ง ความในคานานี้ บัณฑิตพึงทราบโดย
ทำทุกขวิภวติให้เป็นภวัคฺฉวิภวติ. บทว่า เวตรณิ นี้เป็นหัวข้อ
แห่งเทศนา. อธิบายว่า พระชินาสพตตลอดถึงพระ
สุกขวิปัสสก ย่อมจะล่วงเลย เวตรณินรค ก็อมหานรค ๘
อุสสทนรค ๑๖ ของพญายมไปได้. บทว่า ทิพฺพานิ ฐานานิ
อุปติ ความว่า ย่อมไปบังเกิดในเทวโลก.

บทว่า สมานมาหุ ความว่า ท่านผู้รู้กล่าวว่า
เหมือนกัน. อธิบายว่า คนกลัวความสิ้นเปลือง ย่อมไม่มีการ
ให้. คนฉลาดต่อภัย ย่อมไม่มีการยุทธนา คือ นักรบสละ
ความอาลัยในชีวิตได้ ก็อาจเข้ารบกันได้. ทายกสละความ
อาลัยในโภคะเสียได้ ก็อาจบริจาคได้. ด้วยเหตุนี้แหละ

ท่านผู้รู้จึงกล่าว การให้และการรับทั้งสองอย่างนั้น ว่ามีสภาพเสมอกัน. บทว่า อปฺปาปิ สนฺตา ความว่า นักรบถึงมีพวกน้อยแต่พร้อมใจกันสละชีวิต ก็อาจรบคนพวกมาก เอาชัยชนะได้ ฉนฺใด เจตนาคิดบริจาคถึงจะมีน้อย ก็ย่อมชนะหมู่กิเลสพวกมาก มีมัจฉริยจิต และ โลกะเป็นต้นได้ ฉนฺนั้น. บทว่า อปฺปมุปี เจ ความว่า ถ้าทายกใดเชื่อกรรมเชื่อผลแห่งกรรม บริจาคไทยธรรมแม้เล็กน้อยไซ้. บทว่า เตเนว โส ความว่า คู่ก่อนมหาบพิตร ทายกนั้นย่อมเป็นสุขในโลกหน้า ด้วยผลแห่งไทยธรรมเล็กน้อยนั้นทีเดียว.

บทว่า วิเจยฺย ทานํ ได้แก่ทานที่บุคคลเลือกทักษิณาทาน และทักษิโณยบุคคลก่อน แล้วจึงถวาย. ในทักษิณาทาน และทักษิโณยบุคคล สองอย่างนั้น เมื่อบุคคลไม่ให้ของตามมีตามเกิด เลือกให้แต่ไทยธรรมที่เลิศที่ประณีต ชื่อว่า ย่อมเลือกให้แม้ซึ่งทักษิณาทาน. เมื่อไม่ให้แก่บุคคลทั่วไป เลือกให้แต่บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมมีศีลเป็นต้น ชื่อว่าย่อมเลือกเป็นพระทักษิโณยบุคคล. บทว่า สุกตปฺปสฺสุ ความว่า ทานเห็นปานนี้ แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ทรงสรรเสริญ.

ใน ๒ อย่างนั้นเพื่อจะแสดงถึง การเลือกเฟ้นพระ

ทักษิโณยบุคคล ท่านจึงกล่าวคำมีอาทิว่า เย ทกฺขิณฺเอยฺยา
ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทกฺขิณฺเอยฺยา ได้แก่พระ
อริยบุคคลทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ผู้สมควรแก่
ทักษิณา. บทว่า ปาณภูตานิ ได้แก่ ภูต กล่าวคือสัตว์ที่มีชีวิต
ทั้งหลาย. บทว่า อหฺเรญฺญโต มีความกรุณา ไม่เบียดเบียนสัตว์
ให้เดือดร้อน ท่องเที่ยวไป. บทว่า ปรุปรวาทา ความว่า ไม่ทำ
บาปเพราะกลัวคนอื่นติเตียน. บทว่า ภีรु ได้แก่ ผู้กลัวการถูก
ติเตียน. บทว่า น หิ ตตฺถ สุรึ ความว่า ส่วนบุคคลใดไม่กลัว
การติเตียนนั้น จึงกล้าทำบาปโดยอโยนิโสมนสิการ บัณฑิต
ทั้งหลายย่อมไม่สรรเสริญบุคคลนั้นเลย. บทว่า ภายา หิ ความ
ว่า เพราะกลัว สัตว์นุรุษทั้งหลาย ย่อมไม่ทำบาปเพราะกลัวเขาติ
เตียน.

บทว่า หิเนน พุรหฺมจฺริเยน ความว่า จะกล่าวในลัทธิ
ภายนอกพระศาสนา ก่อน ผลเพียงเมถุนวิรติและศีล ชื่อว่า
พรหมจรรย์อย่างต่ำ บุคคลเกิดในชาติตติยตระกูลด้วยอำนาจ
พรหมจรรย์อย่างต่ำนั้น ผลเพียงอุปจารฌาน ชื่อว่า
พรหมจรรย์อย่างกลาง บุคคลเกิดในเทวโลกด้วยพรหมจรรย์

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

อย่างกลางนั้น. สมบัติแปดเป็นพรหมจรรย์อย่างสูง บุคคล
ยอมเชื่อว่าบริสุทธิ์เข้าถึงพรหมโลกได้ด้วยพรหมจรรย์อย่าง
สูงนั้น.

ส่วนในทางพระพุทธศาสนา การประพฤติ
พรหมจรรย์โดยมุ่งเทวนิกายของผู้มีศีลนั้นแล ชื่อว่า
พรหมจรรย์อย่างต่ำ. การยังสมบัติให้บังเกิดขึ้นของผู้ที่มีศีล
บริสุทธิ์นั้นแล ชื่อว่าพรหมจรรย์อย่างกลาง. การที่ภิกษุดำรง
อยู่ในปารีสุทธิศีล เจริญวิปัสสนาแล้วบรรลุพระอรหัต ชื่อว่า
พรหมจรรย์อย่างสูง.

คาถาสุดท้าย มีอรรถาธิบายดังนี้ คู่ก่อนมหาบพิตร
ได้มีผู้สรรเสริญ คือยกย่องทานโดยส่วนมากก็จริง แต่ถึง
กระนั้น ธรรมบทซึ่งเป็นส่วนแห่งธรรม กล่าวคือ
สมถวิปัสสนาก็ดี กล่าวคือ พระนิพพานก็ดี ประเสริฐกว่า
ทาน.

เพราะเหตุไร?

เพราะว่า สัตบุรุษทั้งหลายในกาลก่อน คือในภัทรกัป
นี้ มีพระกัสสปทศพล เป็นต้น หรือในกาลก่อนหน้านั้นอีก มี
พระเวสสภูทศพล เป็นต้น ท่านมีปัญหา เจริญสมถวิปัสสนา

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิตะธารา / ฉัตรราชา

ได้บรรลุถึงพระนิพพาน ที่เดียว. พระปัจเจกพุทธเจ้า ๗ พระองค์พรรณนามตมทานิพพานแต่พระราชาคด้วยอนุโมทนาภาตถายัันี้ แล้วกถ้าวสอนพระราชาคด้วยอัปปมาทธรรม แล้วไปที่อยู่ขงต่นๆ ตามนัยดังถ้าวแล้วนั้นแล.

แม้พระราชาคพร้อมด้วยพระอักรรมเหสี ก็ได้ถวายนจนตลอดพระชนมายุ. ครันเคลื่อนจากอัตภavnัน้แล้ว ก็ได้เสด็จไปสู่สวรรค.

พระศาสดาครันทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้ว ตรัสว่า แม้ในกาลก่อน บัณทิตก็ได้อเลือกถวายนด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้แล้ว ทรงประชุมชาตก ว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายในครั้งนั้น ปรีนิพพานแล้ว พระสมุททวิชยาเทวี ได้เป็น มารดาพระราหุล พระเจ้าเกรวราช คือ เราตถาคต ฉะนี้แล.

.. อรรถถถา อาทิตตชาตก จบ

<http://www.84000.org/tipitaka/atita100/?p=8>

ชาตก เล่ม 4

เรียบเรียงโดย กิติธรรษา / ภัตตราษา

ขอขอบคุณทุกท่านที่ติดตามผลงานของพีเจียบ ไม่ว่าที่เล่มที่
วางขายในรูปแบบ ebook และในรูปแบบของหนังสือ
ขอขอบคุณจากใจ ไม่มีสิ่งใดจะมอบให้นอกจากจะพยายาม
นำเสนอแต่สิ่งที่ดีเพื่อเป็นเพื่อนคลายเหงาให้กับทุกท่านค่ะ
ขอขอบคุณทุกการดาวโหลดนะคะ สามารถติดต่อพูดคุยกับ
พีได้ เพียงแค่เข้าไปใน google แล้วคีย์คำว่า “กิติธรรษา” ก็จะสามารถ
ติดตามผลงานและเข้าไปพูดคุยกันใน เฟสบุคได้
แล้วค่ะ

<https://www.facebook.com/keetataras>

<https://www.facebook.com/fukukorean>

<https://www.facebook.com/khainiyai>

ในชาดก 500 ชาดก เล่ม 4 นี้มี 30 ชาดก

สารบัญ

- ๕๑. มหาสีลวชาดก ว่าด้วย ความสำเร็จเกิดจากความพยายาม
- ๕๒. จูฬชนกชาดก ว่าด้วย เป็นคนควรพยายามร่ำไป
- ๕๓. ปุณณปาติชาดก ว่าด้วย การกล่าวถ้อยคำไม่จริง
- ๕๔. ผลชาดก ว่าด้วย การรู้จักผลไม่
- ๕๕. ปัญจาวุธชาดก ว่าด้วย การบรรลุธรรมอันเกษม
- ๕๖. กัญจนจันทชาดก ว่าด้วย การบรรลุธรรมอันเกษม
- ๕๗. วารินทชาดก ว่าด้วย ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู
- ๕๘. ตโยธธรรมชาดก ว่าด้วย ธรรมของผู้ล่วงพ้นศัตรู
- ๕๙. เภริวาทชาดก ว่าด้วย การทำเกินประมาณ
- ๖๐. สังฆมนชาดก ว่าด้วย การทำเกินประมาณ
- ๖๑. อาสาทมันตชาดก ว่าด้วย หญิงเลวทราม
- ๖๒. อัมพทนต์ชาดก ว่าด้วย การวางใจภรรยา
- ๖๓. ตักกชาดก ว่าด้วย ธรรมดาหญิง
- ๖๔. ทูราชานชาดก ว่าด้วย ภาวะของหญิงรุกราย
- ๖๕. อนภิริติชาดก ว่าด้วย เปรียบหญิงเหมือนของ ๕ อย่าง
- ๖๖. มุทุล็กฆณชาดก ว่าด้วย ความต้องการไม่มีสิ้นสุด
- ๖๗. อุจฉังคชาดก ว่าด้วย หญิงหาลูกหาหัวได้ง่าย
- ๖๘. สาเกตชาดก ว่าด้วย วางใจคนที่ชอบใจ
- ๖๙. วิสวันตชาดก ว่าด้วย ตายเสียดีกว่าดูดพิษที่คายนอกแล้ว
- ๗๐. กุททาลชาดก ว่าด้วย ความชนะที่ดี
- ๗๑. ฉัททันตชาดก ว่าด้วย พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น พญาช้างฉัททันต์.
- ๗๒. อุทยชาดก ว่าด้วย บารมี ๑๐ ทศ
- ๗๓. กุสชาดก ว่าด้วย พระเจ้ากุสราชลุ่มหลงรูปโฉมของนางประภาวดี.
- ๗๔. จันติวาทิชาดก ว่าด้วย โทษที่ทำร้ายพระสมณะ.
- ๗๕. ติตติธชาดก ว่าด้วย บาปเกิดจากความจงใจ
- ๗๖. มหาสุทิสสันชาดก สังฆารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา.
- ๗๗. ราโวทชาดกที่ ๑. ว่าด้วย วิธีชนะ
- ๗๘. ราโวทชาดกที่ ๔. ว่าด้วย คุณสมบัติของผู้ผู้นำ
- ๗๙. อินทริยชาดก ว่าด้วย ดี ๔ ชั้น
- ๘๐. อาทิตตชาดก ว่าด้วย การให้ทานกับการรบ

